~~Ed. 1738~~

శ్రీః

శ్రీ మహాగణాధిపతయే నమః

విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రము

శ్రీ మచ్ఛంకరభగవత్పాదవిరచిత భాష్యము ననుసరించి
విద్వాన్ సరస్వతి వేంకటసుబ్బరామశాస్త్రిచే వ్రాయఁబడిన
టీకాతాత్పర్య సహితము

చెన్నపురి :

వావిల్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్

26, రామానుజ అయ్యర్ వీధి, చెన్నై - 600 021

వారిచేఁ బ్రకటితము

బ్రాంచి: 152, హస్తినాపురం (దక్షిణం) నాగార్జున సాగర్ రోడ్డు
ఎల్.బి. నగర్ పోస్టు, హైదరాబాదు - 500 074

All Rights Reserved

Rs. 50/-

శ్రీః

శ్రీ మహాగణాధిపతయే నమ:

విష్ణుసహస్రనామస్తోత్రము

శ్రీ మచ్ఛంకరభగవత్పాదవిరచిత భాష్యము ననుసరించి

విద్వాన్ సరస్వతి వేంకటసుబ్బరామశాస్త్రిచే వ్రాయఁబడిన

టీకాతాత్పర్య సహితము

చెన్నపురి:

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్

26, రామానుజ అయ్యర్ వీధి, మద్రాసు - 21

వారిచేఁ బ్రకటితము

బ్రాంచి: 152 హస్తినాపురం (దక్షిణం) నాగార్జునసాగర్ రోడ్డు

ఎల్. బి. నగర్ పోస్టు, హైదరాబాదు - 500 074.

All Rights Reserved

Cat 8275
294/131

Printed and Published by
ALLADI SWAMINATHAN, Advocate
Managing Trustee, V.V.S. Public Trust
For V.Ramaswamy Sastrulu & Sons,
26 Ramanuja Iyer Street, Chennai - 600 021.
1999 - 1500 Copies

శ్రీ విష్ణు సహస్రనామ స్తోత్రము

శంకరభాష్యము - ఆంధ్రానువాద సహితము

అనాదియగు వేదములు మన భారత సంస్కృతికి పునాదులు. ఆ వేదములాదేశించిన ధర్మములను వివరించుటకే పురాణేతిహాసములు రచింపబడినవి. వాటిలో పరాశర పుత్రుడు సత్యవతీగర్భ సంజాతుడగు వేదవ్యాస విరచితమైన మహాభారతము ఉత్కృష్టముగా లోకమున విరాజిల్లుచున్నది. "భారతం పంచమో వేదః" అని ప్రసిద్ధిగాంచినది. భారతమందులేని విషయము మరోచోట గానరాదు. మరోచోట కన్పించునది భారతమందవశ్యము కన్పించునని భారత గౌరవమును కొనియాడుదురు. ఇయ్యది ప్రపంచ వాఙ్మయమునందు అనితర సాధారణమైన గ్రంథరాజము. ధర్మములకు రత్నాకరము.

స్వచ్ఛంద మరణ వరముతో ఉత్తరాయణ పుణ్యకాలమునకై ప్రతీక్షించుచు ఈశ్వర ధ్యానముతో శరతల్పమునందుండు భీష్మ పితామహుని ధర్మపుత్రుడు నమస్కరించి జీవితమున కవశ్యమైన విషయములు తెల్పమని ప్రశించెను. వర్ణాశ్రమ ధర్మములు, రాజధర్మములు స్త్రీ ధర్మములు, మోక్షధర్మములు, ఆపద్ధర్మములు మొదలగువానిని వినిన తరువాత మరల "కిమేకం దైవతం లోకే" అని ఆరంభించి మానవజాతికి తరణోపాయమును, మనశ్శాంతికి మార్గమును తెల్పునట్లు ఆరు ప్రశ్నలు ధర్మపుత్రునిచే చేయబడినవి. వాటికి భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుని సమక్షమున చెప్పబడిన సమాధానమే ఈ శ్రీ విష్ణు సహస్రనామ స్తోత్రము

ఇయ్యది మహాభారతమందు ఆనుశాసనిక పర్వమున 140వ అధ్యాయమైనది. మనదేశమందు అతిప్రాచీనకాలమునుండి పెద్దలచే పరన - పారన - పారాయణ సంప్రదాయమునందున్నదీ స్తోత్రము. భీష్మాచార్యులు "భక్తితో పురుషోత్తముని స్తుతించుటయే మానవుడు చేయు ధర్మములలో ఉత్తమోత్తమమైన ధర్మమని నా అభిప్రాయము " అని తెల్పియున్నారు. పరమాత్ముని నామోచ్చారణమే మనము చేయు వ్రత, పూజాదుల యందలి లోపములను మాన్పి పరిపూర్ణత నొసగు శక్తిగలది. యజ్ఞములన్నింటి యందును జపయజ్ఞమే శ్రేష్ఠమైనది.

జపయజ్ఞమునందు హింసయో, ఇతరుల యపేక్షయో యుండదు, సదా సర్వకాలములందు అందరు చేయవచ్చును. కాన ఈ విష్ణుసహస్రనామస్తోత్రపారాయణము మిక్కిలి ప్రశస్తమైనది. కలికాలము నందు మానవులకు అత్యంత అవశ్యమైనది. సకల పాపముల నుండి విముక్తుడై శాశ్వత సుఖములను బడయుటకు ఏకైక ఉపాయము విష్ణుసహస్రనామ పారాయణమే. ఇందు గానవచ్చు పేర్లు వేదములందు ఋషులు స్తుతించినవే.

ఈ ఉత్తమమగు స్తోత్రమునకు శ్రీ శంకర భగవత్పాదులు తన ప్రసన్న గంభీరమగు వ్యాఖ్యతో లోకానుగ్రహము గావించిరి. వేదాంత శాస్త్రాభ్యాసము చేయువారు ప్రప్రథమముగా పఠించు భాష్య మియ్యదియే. ఈ భాష్యమునకు తెలుగు భాషలో చక్కని అనువాదము ఆనాటి విఖ్యాతపండితులైన బ్రహ్మశ్రీ సరస్వతుల వేంకటసుబ్బరామ శాస్త్రిగారిచే చేయబడినది. భాష్యభావము అనువాదమునందు చక్కగా ప్రతిఫలించుచున్నది. శ్లోకములకు ప్రతి పదార్థములు, భాష్యమునకు సరళమైన ఆంధ్రీకరణ కొనియాడదగినది. సంస్కృత భాషయందు ప్రావీణ్యత లేనివారికి ఈ ఆంధ్రానువాదము పెన్నిధిగా భావింపవచ్చును.

ఆంధ్రభాష యందింతటి ఉద్గ్రంథమును, మూలము భాష్యము అనువాదములతో చేర్చి చక్కగా ముద్రించి తెలుగు తల్లి పాదపద్మములందు కుసుమాయమానము గావించిన "వావిళ్ల" సంస్థ ప్రచురణల విభాగపు ట్రస్టీ అయిన శ్రీ అల్లాడి స్వామినాధన్ గారి శ్రద్ధాసక్తులు కొనియాడదగినది ఈ గ్రంథపునర్ముద్రణ ఆంధ్రులు చేసుకొన్న పూర్వపుణ్యఫలమనుటలో అతిశయోక్తి ఇసుమంతయు లేదు.

చెన్నపురి
ప్రమాది ఉగాది
18 03.1999

బుధజన విధేయుడు
డా॥ గోడా వేంకటేశ్వర శాస్త్రి
M.Sc , Ph D , CAIIB
సాహిత్య, మీమాంసా, న్యాయ, వేదాంత
శిరోమణి విద్యావారిధి, అద్వైత సిద్ధిరత్నాకర

శ్రీ

శ్రీగణేశాయ నమః.

విష్ణుసహస్రనామస్తోత్రము

శ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదవిరచిత

భాష్యసమేతము.

సచ్చిదానందరూపాయ కృష్ణాయాక్లిష్టకర్మణే,
నమో వేదాన్తవేద్యాయ గురవే బుద్ధిసాక్షిణే.

సచ్చిదానందరూపుడు, మోక్షము పొందగువాడు, వేదాంతములచే, (ఉప నిషదాదులచే) తెలుంగఁదగినవాడు, బుద్ధికి సాక్షీభూతుడు, గురువు నగు శ్రీకృష్ణ పరమాత్మకు నమస్కారము.

కృష్ణద్వైపాయనం వ్యాసం సర్వలోకహితే రతమ్,
వేదాబ్జభాస్కరం వన్దే శమాదినిలయం మునిమ్.

వేదము లనెడి కమలములకు సూర్యుడును, శమము, దమము మొదలగు గుణములకు నివాసస్థానమును, సకలలోకములకు మేలొనర్చుటయందుఁ బట్టుదలగల వాడును నగు కృష్ణద్వైపాయనుఁ డగు వ్యాసమునీంద్రుని మ్రొక్కెదను.

సహస్రమూర్ధ్నే పురుషోత్తమస్య
సహస్రనేత్రాననపాదబాహోః,
సహస్రనామ్నాం స్తవనం ప్రశస్తం
నిరుచ్యతే జన్మజరాదిహాన్యై.

పెక్కుమూర్తులు గలవాఁడు, పెక్కుకన్నులు, మోములు, పాదములు, బాహువులును గలవాఁడు నైన పురుషోత్తమునియొక్క ప్రసిద్ధమైన దగు (శ్రేష్ఠమగు) సహస్రనామస్తోత్రమునకు పుట్టక, ముదిమి మున్నగు నవస్థలు లేమికై వివరణము రచియించుచున్నాఁడను.

వైశంపాయన ఉవాచ:—

శ్రుత్వా ధర్మాన శేషేణ పావనాని చ సర్వశః,
యుధిష్ఠిరః శాన్తనవం పునరేవాభ్యభాషత. 1

శం. భా. శ్రీవైశంపాయనః జనమేజయం ప్రత్యువాచ—ధర్మాన్ ఆధ్యుదయనిఃశ్రేయసోత్పత్తి హేతుభూతాన్ చోదనాలక్షణాన్ ఆశేషేణ కార్త్స్న్యేన పావనాని పాపక్షయకరాణి ధర్మరహస్యాని చ సర్వశః సర్వైః ప్రకారైః శ్రుత్వా యుధిష్ఠిరో ధర్మపుత్రః శాంతనవం శంతనుపుత్రం భీష్మం సకలపురుషార్థసాధనం సుఖసంపాద్యం అల్పప్రయాసం అనల్పఫలం ఆముక్తమితి కృత్వా పునఃభూయ ఏవ అభ్యభాషత ప్రశ్నం కృతవాన్.

వైశంపాయన ముసీంద్రుఁడు (జనమేజయ మహారాజుతో) ఇట్లనియె:—

టీ. యుధిష్ఠిరః=ధర్మరాజు, ధర్మాన్=ఇహపరములకుఁగారణములగు ధర్మములను, ఆశేషేణ=పూర్తిగా, శ్రుత్వా=విని, పావనాని చ=పాపములఁ బోఁగొట్టు ధర్మరహస్యములను, సర్వశః=అన్ని రెఱఁగులను, (శ్రుత్వా)=(విని), శాంతనవం=శంతనుమహారాజు పుత్రుఁడయినభీష్మునిఁగూర్చి, పునరేవ=మఱలను, అభ్యభాషత=ప్రశ్నఁ జేసెను

తా. ధర్మరాజు భీష్మునివలన ఇహసుఖములను, ఆముష్మికసుఖములను గలిగించునట్టికారణము లగు విధిరూపము లగు ధర్మముల నన్నిటిని, పాపములను బోఁగార్చు ధర్మరహస్యములను వినియు సకలపురుషార్థముల నొసఁగునది, మెండు ప్రయాసము లేకయే సుఖముగా సాధింపఁదగినది, గొప్పఫలము నొసఁగునదియగునట్టి ధర్మము భీష్మునకుఁ దనకుఁ దనకుఁ జెప్పలే దని యెంచి, వెండియు భీష్మునితో నిట్లనియె.

యుధిష్ఠిర ఉవాచ:—

కిమేకం దైవతం లోకే కిం వాప్యేకం పరాయణమ్,
స్తువన్తః కం కమర్చన్తః ప్రాప్నుయుర్మానవాః శుభమ్. 2

శం. భా. కిమేకం దైవతం? దేవ ఇత్యర్థః, స్వార్థే తద్ధితవ్యత్యయవిధానాత్, లోకే లోకనహేతుభూతే సమస్తవిద్యాస్థానే ఉక్తమితి ప్రథమః ప్రశ్నః- కిం

వాప్యేకం పరాయణం తస్మిన్ లోకే ఏకం పరాయణం చ కిమ్? పరం అయనం ప్రాప్తవ్యం స్థానం పరాయణం, యదాజ్ఞయా ప్రవర్తన్తే సర్వే: యస్మిన్నధిగతే హృదయగ్రన్థిర్భిద్యతే, 'భిద్యతే హృదయగ్రన్థిర్భిద్యన్తే సర్వసంశయాః, క్షీయన్తే చాస్యకర్మాణి తస్మిన్ దృష్ట పరావరే (ముండక 2-2-8.) ఇతి శ్రుతేః, యస్య విజ్ఞానమాత్రేణ ఆనన్దలక్షణో మోహః ప్రాప్యతే; యద్విద్వాన్న బిభేతి కుతశ్చన; యత్ప్రవిష్టస్య న విద్యతే పునర్భవః, యస్య చ వేదనాత్తదేవ భవతి, 'బ్రహ్మ వేద బ్రహ్మైవ భవతి' (ముం. 3-2-9.) ఇతి శ్రుతేః, యద్విజ్ఞాయాపరః పన్థాః నృణాం నాస్తి. 'నాన్యః పన్థావిద్యతేఽయనాయ' (తై. ఆ 3-13) ఇతి శ్రుతేః; తదుక్తం ఏకం పరాయణమ్. లోకే కస్మిన్నితి ద్వితీయః ప్రశ్నః. కం కమనం దేవం స్తువన్తః గుణకీర్తనం కుర్వన్తః, కం కమనం దేవం అర్చన్తో బాహ్యామాధ్యన్తరం వా అర్చనం బహువిధం కుర్వన్తః మానవాః మనుష్యాః శుభం కల్యాణం స్వర్గాపవర్గాదిఫలం ప్రాప్నుయుః లభేరన్? ఇతి పునః ప్రశ్నద్వయమ్.

ధర్మనందనుఁ డిట్లు పలికెను:—

టీ. లోకే = పరిపాలనహేతువైన సకలవిద్యాస్థానమునందు, కిం = ఏది? ఏకం = ఒకే, దైవతం = దేవత యని, (ఉక్తం = చెప్పఁబడినది)? అని మొదటిప్రశ్న. తస్మిన్ = అట్టి విద్యాస్థానమునందు, ఏకం = ఒక, పర ఆయనం = పొందఁదగినస్థాన మని. దేనియాజ్ఞచే నన్ని నడచుచున్నవో; ఆపరమోక్షమైన పరబ్రహ్మస్వరూపము తెలియఁగా హృదయగ్రంథి వీడునో, అన్నిసంశయములు దీఱునో, అన్నికర్మలు తొలఁగునో, అను శ్రుతిఁబట్టి దేనియొఱుకచే హృదయ మనెడిముడి వీడునో, దేని నెఱుఁగుటమాత్రముననే యానందరూపమైనమోక్షము లభించెడినో, దేని నెఱిఁగిన వాఁడు దేనికిని వెఱవఁడో, దేనిఁ దొలిచినవానికిఁ బునర్జన్మము లేదో, 'బ్రహ్మము నెఱిఁగినవాఁడు బ్రహ్మమే యగును,' అనుశ్రుతివచనమువలన నేబ్రహ్మము నెఱుఁగుటవలన నాబ్రహ్మమే యగునో, 'బ్రహ్మప్రాప్తికి వేఱుమార్గము లేదు' అనుశ్రుతివాక్యమువలన దేనిని విడిచిన, మానవులకు బ్రహ్మప్రాప్తిమార్గము లేదో, అట్టిదే పరాయణమనఁబడును. విద్యాస్థానమున నట్టి దేది యని రెండవప్రశ్న. కం = ఏదేవతను, స్తువన్తః = గుణ కీర్తన మొనర్చుచు, కం = ఏదేవతను, అర్చన్తః = బాహ్యమయిన, ఆధ్యన్తరమైన (వెలుపలిదిలోపలిదైన) బహువిధమగునర్చన చేయుచు, మానవాః = మనుష్యులు, శుభం = స్వర్గము అపవర్గము మొదలగు మంచిఫలమును పొందుదురు? అని మూఁడవ కాలుగపప్రశ్నలు.

కో ధర్మః సర్వధర్మాణాం భవతః పరమో మతః,
కిం జపన్ముచ్యతే జన్తుర్జన్మసంసారబంధనాత్. 3

శం. భా. కో ధర్మః పూర్వోక్తలక్షణః సర్వధర్మాణాం సర్వేషాం ధర్మాణాం మధ్యే భవతః పరమః ప్రకృష్టో ధర్మః మతః అభిప్రేతః? ఇతి పఞ్చమః ప్రశ్నః. కిం జప్యం జపన్ ఉచ్చోపాంశుమానసలక్షణం జపం కుర్వన్ జన్తుః జనసధర్మా, అనేన జన్తుశబ్దేన జపార్చనస్తవసాదిషు యథాయోగ్యం సర్వప్రాణినామధికారం సూచయతి. జన్మసంసారబంధనాత్ జన్మ ఆజ్ఞానవిజృంభితానామవిద్యాకార్యాణాం మూలలక్షణమ్. సంసారః అవిద్యా, తాభ్యాం జన్మసంసారాభ్యాం యత్ బంధనం తస్మాత్ ముచ్యతే, ముక్తో భవతి ఇతి షష్ఠః ప్రశ్నః. ముచ్యతే జన్మసంసారబన్ధనాత్ ఇతి. ఇదమూపలక్షణం ఇతరేషాం ఫలానామపి. విశేషగ్రహణం తు మోక్షస్య ప్రాధాన్య ఖ్యాపనార్థమ్.

టీ. సర్వధర్మాణాం=అన్నిధర్మములలోను, కః ధర్మః = ఏధర్మము, భవతః=నీకు, పరమః = శ్రేష్ఠమైనదిగ, మతః = ఇష్టమైనది? అని దైవవప్రశ్న. కిం=బిగ్గఅగాను, మెల్లగాను, మానసికముగాను జేయవలసిన యేజపమును, జపన్ = జపించుచు, జన్తుః = పుట్టుక గల ప్రాణి, (ఇట జన్తు పని చెప్పటచే జపము, అర్చనము, స్తోత్రము మొదలగు వానియందు ప్రాణుల కందఱికి యోగ్యతానుసారముగ నధికారము గల దనుట తెలుపఁ బడుచున్నది.) జన్మసంసారబంధనాత్ - జన్మ = పుట్టుక, ఇది యవిద్యాకార్యముల కెల్ల మూలలక్షణము. సంసార = అవిద్య వానివలనఁ గలిగిన, బంధనాత్ = కట్టుబడి, ముచ్యతే = విడువలనొందిన దగును. అని యీమానవప్రశ్న. 'ముచ్యతే జన్మసంసార బంధనాత్' అనునది తక్కినఫలమునకు మూలలక్షణము. ఇట్లు చెప్పుట మోక్షమునకుఁ ప్రాధాన్యము తెలుపుటకు.

షట్ప్రశ్నాః కథితాః. శేషం పాశ్చాత్యోఽన్తరో జప్యవిషయః షష్ఠః ప్రశ్నః అనేన శ్లోకేన పరిహ్రియతే:—

భీష్మ ఉవాచ:—

జగత్ప్రభుం దేవదేవమనన్తం పురుషోత్తమమ్,
స్తువన్ నామసహస్రేణ పురుషః సతతోత్థితః. 4

శం. భా. సర్వేషాం లహిరన్తః శత్రూణాం భయహేతుః భీష్మః మోక్షధర్మాదీనాం ప్రవక్తా సర్వజ్ఞః.

జగత్ జంగమాజంగమాత్మకమ్ తస్య ప్రభుః స్వామీ తం, దేవదేవం దేవానాం బ్రహ్మాదీనాం దేవమ్, అనన్తం దేశతః కాలతః వస్తుతశ్చాపరిచ్ఛిన్నమ్, పురుషోత్తమం హరాహరాభ్యాం కార్యకారణాభ్యాముత్కృష్టమ్, నామసహస్రేణ నామ్నాం సహస్రేణ స్తువన్ గుణసంకీర్తనం కుర్వన్ సతతోత్థితః నిరన్తరముద్యుక్తః పురుషః—పురే శయ నాద్వా పూర్ణత్వాద్వా పురుషః—'సర్వదుఃఖాతిగో భవేత్' ఇతి సర్వత్ర సంబధ్యతే.

అవ. ఆఱుప్రశ్న లడుగఁబడినవి. వానిలోఁ గడపటిదియు, దానిముందటిదియు నైన జ్యేష్ఠవిషయము గల యీఱవప్రశ్నకు సమాధానము శ్లోకముచే చెప్పఁబడు చున్నది:—

భీష్ముఁడు యుధిష్ఠిరున కిట్లనియె:—

(లోపలి పెలుపటిశత్రువులను భయహేతువైనవాఁడు భీష్ముఁడు మోక్షధర్మములు మొదలగువానిని జెప్పునట్టివాఁడు, సర్వము నెఱిఁగినవాఁడు.)

టీ. పురుషః=దేవుఁడు (పురమున శయనించియుండువాఁడు, (నిండియుండువాఁడు), సతత ఉత్థితః = ఎల్లపుడు పూనికగలవాఁడై; జగత్ - ప్రభుమ్=స్థావరములు (= కదలనివి) జంగమములు (= కదలునవి) రూపముగఁ గలవాఁడును, దేవదేవమ్ = బ్రహ్మాదిదేవతల కెల్ల దేవుఁడును, అనన్తం = దేశముచేఁగాని, కాలముచేఁగాని, వస్తువులచేఁ గాని వేఱుచేయఁబడనివాఁడును, పురుషఉత్తమం = నశించునట్టి కార్యము, నశింపనట్టికారణము వీనికంటె మేటియైనవాఁడును నైన విష్ణువును, నామసహస్రేణ = వేయినామములచేత, స్తువన్ = గుణములను బొగడుచు, (సర్వదుఃఖ అతిగః భవేత్ =అన్నిదుఃఖములను మీఱినవాఁడగును అని ఈ శ్లోకములోని పదములతో నన్వయము.)

ఉత్తరేణ శ్లోకేన చతుర్థః ప్రశ్నః పరిహ్రియతే.—

తమేవ చార్చయన్ నిత్యం భక్త్యా పురుషమవ్యయమ్,
ధ్యాయన్ స్తువన్ నమస్యంశ్చ యజమానస్తమేవ చ. 5

శం. భా. తమేవ చార్చయన్ బాహ్యమ్ అభ్యర్చనం కుర్వన్ నిత్యం సర్వేషు కాలేషు భక్తిః భజనం కార్త్స్న్యం తయా భక్త్యా పురుషం అవ్యయం వికారక్రియారహితమ్, తమేవ ధ్యాయన్ ఆభ్యన్తరార్చనం కుర్వన్, స్తువన్, పూర్వోక్తరీత్యా భక్త్యా నమస్యంశ్చ నమస్కారం కుర్వన్,—పూజాకేతుభూతముభయం స్తుతినమస్కారలక్షణమ్, యజమానః పూజకః ఫలభోక్తా, ఆశ్వా, ఆర్ష్యయన్నిత్యనోభయ

విధమర్చనముచ్యతే. ధ్యాయన్ స్తువన్ నమస్యంశ్చేత్యనేన మానసం వాచికం కాయికం చోచ్యతే.

అవ. పైశ్లోకముచే నాలుగవ ప్రశ్నకు సమాధానము చెప్పఁబడుచున్నది:—

టీ. అవ్యయం=నాశము గాని మార్పు గాని లేని, తం-పురుషమేవ = ఆపరమాత్మనే, నిత్యం = అన్నికాలములందును, భక్త్యా = ఆదేశలంపులో, అర్చయన్ = పూజ్యబుద్ధి సర్చనను జేయుచు, స్తువన్ = స్తోత్రము చేయుచు, నమస్యన్ చ = (మున్ను, పేర్కొనఁబడినట్టి భక్తితో) నమస్కరించుచు, (స్తుతి నమస్కారములు రెండును పూజ కంగములు.) తమేవ చ = ఆవిష్ణువునే, యజమానః = పూజించుచున్న వాఁడై, ఫలముల ననుగ్రహించువాఁడై,(అట్లుకాఁ, 'అర్చయన్' అనుదానిచేతనే పూజ్యత్వంకరార్చనములు చెప్పఁబడినవి. ధ్యాయన్, స్తువన్, నమస్యంశ్చ అనువానిచేత వరుసగా మానసికము, వాచికము, కాయికము లనుమూఁటిలోఁగులైన యర్చనములును చెప్పఁబడినవి.)

తృతీయం ప్రశ్నం పరిహరన్ శ్లోకద్వయస్యోత్తరార్ధైః పాదైః:—

అనాదినిధనం విష్ణుం సర్వలోకమహేశ్వరమ్,
లోకాధ్యక్షం స్తువన్ నిత్యం సర్వదుఃఖాతిగో భవేత్. 6

శం. భా. అనాదినిధనం షడ్భావవికారశూన్యమ్, విష్ణుం వ్యాపకమ్, సర్వస్య లోకస్యేతి లోకః దృశ్యవర్గో లోకః తస్య నియన్తౄణాం బ్రహ్మాదీనామపి ఈశ్వరత్వాత్ సర్వలోకమహేశ్వరమ్, లోకం దృశ్యవర్గం స్వాభావికేన బోధేన సాక్షాత్కుర్వతీతి లోకాధ్యక్షః తం నిత్యం నిరన్తరం స్తువన్, సర్వదుఃఖాతిగో భవేత్ ఇతి త్రయాణాం సాధారణం ఫలవచనమ్. సర్వాణ్యాధ్యాత్మికాదీని దుఃఖాన్యతీత్య గచ్ఛతీతి సర్వదుఃఖాతిగః భవేత్ స్యాత్.

అవ. ఇందలిమూఁడుపాదములచేత మూఁడవప్రశ్న-కుత్తరము చెప్పఁబడుచున్నది:—

టీ. అనాదినిధనం = ఆఱుతెఱఁగు లగుమార్పులు లేనివాఁడును, విష్ణుం=అన్నింటను వ్యాపించియుండువాఁడును, సర్వ...శ్వరమ్, సర్వ=అంత, లోక=దృశ్యప్రపంచమునకు, నియామకు లగు బ్రహ్మాదిదేవతలకును ప్రభువు గనుక, సర్వలోకమహేశ్వరుఁడును, లోక - అధ్యక్షం = దృశ్యవర్గము నంతటిని స్వాభావికమయిన జ్ఞానముచే సాక్షాత్కరించువాఁడును సైన, తం = ఆవిష్ణువును, నిత్యం = ఎల్లప్పుడు, స్తువన్ = స్తోత్రముచేయుచు, సర్వదుఃఖాతిగః భవేత్ ఇతి త్రయాణాం సాధారణం ఫలవచనమ్ అనఁగా, 'సర్వదుఃఖాతిగః భవేత్' = అన్నిదుఃఖములను దాటినవాఁడగు గాక

మూఁడువాక్యములలోను జేయును, సర్వ = అన్ని, దుఃఖ = ఆధ్యాత్మికాధిదైవ ఆధిభౌతికము లనెడిదుఃఖములను, అతిగః = మీఱినవాఁడు, భవేత్ = అగును.

తా. షడ్భావవికారములు లేనివాఁడును, ప్రపంచములకెల్లఁ గర్త లగుబ్రహ్మాది దైవములకంటె మించినవాఁడును, దృశ్యవర్గమునకెల్లఁ బ్రభువయినవాఁడు నైన పురుషోత్తముని నెల్లప్పుడు స్తుతించువాఁ డాధ్యాత్మికాధిదైవికాధిభౌతికము లనెడి దుఃఖములనెల్లఁ దొలఁగించుకొని, మేటియైయున్నవాఁడు.

పునరపి తమేవ స్తుత్యం విశినష్టి :—

బ్రహ్మణ్యం సర్వధర్మజ్ఞం లోకానాం కీర్తివర్ధనమ్,
లోకనాథం మహద్భూతం సర్వభూతభవోద్భవమ్. 7

శం. భా. బ్రహ్మణ్యం బ్రహ్మణే ప్రభ్వై బ్రాహ్మణాయ, తపసే, శ్రుతయే వా హితమ్, సర్వాన్ ధర్మాన్ జానాతీతి సర్వధర్మజ్ఞః తమ్, లోకానాం ప్రాణినామ్, కీర్తయః యశాంసి తాః స్వశక్త్యనుప్రవేశేన వర్ధయతీతి తమ్, లోకైర్నాథ్యతే యాచ్యతే, లోకానుపతరతి. అథవా స్తే, లోకానా మీష్టే ఇతి వా లోకనాథః తమ్, మహాన్ బ్రహ్మ విశ్వోత్కర్షేణ వర్తమానత్వాత్; భూతం పరమార్థసత్యమ్, సర్వభూత భవోద్భవం సర్వభూతానాం భవః సంసారః యస్మాదాదుద్భవతి తమ్.

మఱల నాభగవంతునే స్తోత్రము చేయుచున్నాఁడు:—

టీ. బ్రహ్మణ్యమ్ = బ్రహ్మ కేని, బ్రాహ్మణునికేని, తపసున కేని, వేదమున కేని హితుఁడును, సర్వధర్మజ్ఞమ్=అన్ని ధర్మముల నెఱిఁగినవాఁడును, లోకానాం = ప్రాణులకు, కీర్తివర్ధనం = తనశక్తిని బొప్పించుటచేఁ గీర్తులను బెంపుసేయువాఁడును, లోకనాథం = జనులచే యాచింపఁబడువాఁడును, లేక, లోకులను దపింపఁ జేయువాఁడును, లోకులను ఆశీర్వదించువాఁడును, లోకులకుఁ బ్రభువును అనియైన నర్థము, మహాన్ = ప్రపంచమునకంటె మిక్కిలి గొప్పవాఁడుగాన మహత్తును, భూతం = వాస్తవసత్య రూపుఁడు నైన, సర్వభూతభవ ఉద్భవం - సర్వభూత=అన్నిప్రాణులయొక్క, భవ = సంసారమువకు, ఉద్భవమ్ = కారణమైనవాఁడును.

పఞ్చమం ప్రశ్నం పరిహరతి:—

ఏష మే సర్వధర్మాణాం ధర్మోఽధికతమో మతః,
యద్భక్త్యా పుండరీకాక్షం స్తవైర్నర్చేన్నరస్సదా. 8

శం. భా. పర్యేషాం చోదనాలక్షణానాం ధర్మాణాం ఏషః వక్ష్యమాణో ధర్మః అధికతమః ఇతి మే మమ మతః అభిప్రేతః. యద్భక్త్యా కాశ్యాం పుండరీ

కాష్ఠం హృదయపుండరీకే ప్రకాశమానం వాసుదేవం స్తవైః గుణసంకీర్తనలక్షణైః స్తుతిభిః సదా ఆర్చేత్ సత్కారపూర్వకమర్చనం కరోతి నరః మనుష్యః ఇతి యత్ ఏష ధర్మ ఇతి సంబంధః.

అస్య స్తుతిలక్షణస్యార్చనస్య అధిక్యే కిం కారణమ్? ఉచ్యతే—హింసాది పురుషాన్తరద్రవ్యాన్తరదేశకాలాదినియమన హేతుత్వం అధిక్యే కారణమ్. 'ధ్యాయన్ కృతే యజన్ యజ్ఞైస్ త్రేతాయాం ద్వాపరేఽర్చయన్, యదాప్నోతి తదాప్నోతి కలౌ సంకీర్త్య కేశవమ్' ఇతి విష్ణు పురాణవచనాత్. 'జప్యేనైవ తు సంసిద్ధ్యేద్బ్రాహ్మణో నాత్ర సంశయః, కుర్యాదన్యన్న వా కుర్యాన్మైత్రో బ్రాహ్మణ ఉచ్యతే' ఇతి మనువచనాత్. 'జపస్తు సర్వధర్మేభ్యః పరమో ధర్మ ఉచ్యతే, అహింసయా చ భూతానాం జపయజ్ఞః ప్రవర్తతే' ఇతి మహాభారతే. 'యజ్ఞానాం జపయజ్ఞోఽస్మి' ఇతి భగవద్వచనమ్. ఏతన్సర్వమభిప్రేత్య 'ఏష మే సర్వధర్మాణాం ధర్మోఽధికతమో మతః' ఇత్యుక్తమ్.

ఆవ. ఐదవప్రశ్నకు నుత్తర మొసఁగఁబడుచున్నది.—

టీ. సర్వధర్మాణాం-సర్వ = అన్ని, ధర్మాణాం = ప్రేరణమే (ఈపని చేయుము, ఆపని చేయకుము) అను లక్షణముగఁ గలధర్మములలో, ఏషః = ఈచెప్పఁబడునది యగుధర్మము, అధికతమః = మిక్కిలి ముఖ్యమైనది యని, మే = నాకు, మతః = ఇష్టము. భక్త్యా = ఆదే మనసులో, పుండరీక అక్షం = కమలములవంటికన్నులు గల విష్ణువును (హృదయకమలమున వెలుఁగుచుండువాసుదేవుని), స్తవైః = గుణముల పొగడ్త యను లక్షణము గల స్తోత్రములచే, నరః = మానవుఁడు, సదా = ఎల్లప్పుడు, ఆర్చేత్ = సత్కారముతోఁ గూడఁ బూజింపవలయును. ఇతి-యత్ = అనుటదేది కలదో, (కత్ = ఆదియే), ఏషః = ఇదియే, (అధికతమో ధర్మః = ముఖ్య ధర్మము.) ఈస్తుతిరూపమయిన యర్చనయొక్క మేలిమికిఁ గారణ మేమి? ఉత్తరము చెప్పఁబడుచున్నది—ఏకహింస మొదలగునని, చేయఁగనిసామాన్యము, ద్రవ్యోపపత్తి, దేశము, కాలము మొదలగు నియమం . లనపసరము లగుటయే స్తుతిరూపమైన యర్చనకుఁ గల మేలిమికిఁ గారణము.

'కృతయుగమున ధ్యానము లానర్చను త్రేతాయుగమున జన్నము లానర్చను, ద్వాపరమున నర్చనలు సేయఁగ నేఫలమును మానవుఁ డొందునో యాఫలమును కలియుగమున భగవన్నామసంకీర్తనమువలనఁ బొందుచున్నాఁడు'అను విష్ణుపురాణవచనమును, 'బ్రాహ్మణుఁ డితరకర్మములు (యజ్ఞాదులు) చేయనీ చేయకపోనీ గాయత్ర్యాది

మంత్రజపముచేతనే యన్ని కార్యములను బడయును. దీనికి సందియము లేదు. బ్రాహ్మణుఁడు మైత్ర్యాదినఁబడును' అను మనుస్మృతివచనమును, జపయజ్ఞము సర్వధర్మముల కంటె నుత్తమధర్మ మనఁబడును. 'భూతముల హింసింపమిచేత జపయజ్ఞము మిక్కిలి శ్రేష్ఠము' అని మహాభారతవాక్యమును, భగవంతుఁడే 'యజ్ఞములలో నేను జపయజ్ఞమును' అని చెప్పినగీతావచనమును ప్రమాణములు. వీని నెల్లఁ బరికించి 'ఏష మే సర్వధర్మాణాం ధర్మోఽధికతమో మతః' అని చెప్పఁబడినది.

ద్వితీయం ప్రశ్నం సమాధత్తే:—

పరమం యో మహత్తేజః పరమం యో మహత్తపః,
పరమం యో మహద్బ్రహ్మ పరమం యః పరాయణమ్. 9

శం. భా. పరమం ప్రకృష్టం మహత్ బృహత్ తేజః చైతన్యలక్షణం పరావభాసకమ్, 'యేన సూర్యస్తపతి తేజసేద్ధః' (తై. 3-12-7) 'తం దేవా జ్యోతిషాం జ్యోతిః' (బృహ. 4-4-16) 'న తత్ర సూర్యో భాతి న చన్ద్రతారకమ్' (ముం. 2-2-10) ఇత్యాదిశ్రుతేః; 'యదాదిత్యగతం తేజః' (భగ. 15-12) ఇత్యాదిస్మృతేశ్చ. పరమం తపః తపతి ఆజ్ఞాపయతీతి తపః 'య ఇమం చ లోకం పరం చ లోకం సర్వాణి చ భూతాని యోఽన్తరో యమయతి, (బృ. 5-7-1) ఇత్యన్తర్యామిబ్రాహ్మణే సర్వనియన్తృత్వా క్ర్యాయతే. 'భీషాస్మాద్వాతః పవతే' (తై. ఉ. 2-8 (ఇత్యాదితైత్తిరీయకే, తపతి ఈష్టే ఇతి వా తపః. తస్యైశ్వర్యమనవచ్ఛిన్న మితి మహత్త్వమ్, 'ఏష సర్వేశ్వరః' (బృ. 4-4-22) ఇత్యాదిశ్రుతేః. పరమం సత్యాదిలక్షణం పరం బ్రహ్మ మహనీయతయా మహత్. పరమం ప్రకృష్టం పునరావృత్తిశంకావర్జితమ్. పరాయణం పరం అయనం పరాయణమ్. పరమగ్రహణాత్ సర్వత్ర అపరం తేజః ఆదిత్యాదికం వ్యావర్త్యతే. సర్వత్ర యో దేవః ఇతి విశేష్యతే—యో దేవః పరమం తేజః, పరమం తపః, పరమం బ్రహ్మ, పరమం పరాయణమ్, స ఏకః సర్వభూతానాం పరాయణమితి వాక్యార్థః.

అవ. రెండవప్రశ్నకు నుత్తర మొసఁగఁబడుచున్నది.

టీ. యః - దేవః = ఏదేవుఁడు, పరమం = శ్రేష్ఠమైన, మహత్ = గొప్ప, తేజః=అన్నిటినివెలుఁగఁజేయు జ్ఞానస్వరూప మగువెలుఁగో; 'ఏవెలుఁగుచే సూర్యుఁడు తాన వెలుఁగుచు నన్నిటి వెలుఁగింపఁజేయుచున్నాఁడో' అనియు, 'వెలుఁగులకెల్ల వెలుఁగగు నేభగవంతుని దేవత లనుసరించి మెలుఁగుదురో' అనియు, 'అచ్చట సూర్యుఁడు వెలుఁగఁడు. చంద్రనక్షత్రములు వెలుఁగవు.' అనుశ్రుతివాక్యములును, 'సూర్యునియం

దున్నవెలుఁగును నెవ్వఁడో" అను స్మృతివాక్యమును దీనికిఁ బ్రమాణము. యః - దేవః=ఏదేవుఁడు, పరమం = ఉత్తమమైన, కపిః=అజ్ఞయో, 'ఏపరమాత్మ యీ లోక మును, పరలోకమును, సకలభూతములను, లోపలికిఁ జేరి నియమించునో' అని యంతర్యామి బ్రాహ్మణమునఁ బరమాత్మకు నియంతృత్వము తెలియుచున్నది. 'ఈపర మాత్మువలని భీతివలన వాయువు వీచుచున్నదో' అని తైత్తిరీయకమునఁ జెప్పఁబడినది. కపిః అనఁగా సైశ్వర్యము ఆపరమాత్మునియైశ్వర్యము ఎడతెగనిదై యుండును గనుక నది మహత్తనఁబడినది. యః దేవః=ఏపరమాత్మ, పరమం = సత్యముమొదలగులక్షణ ములుగల, మహత్ = పూజింపఁదగిన, బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మమో, యః - దేవః=ఏ దేవుఁడు, పరమః = గొప్ప-అనఁగా పునర్జన్మువలనిభయములేని, పర ఆయనమ్ = ముఖ్యప్రాప్యమో, పరమపదము ప్రతివాక్యమునఁ జెప్పినఁగను నంతట నిరతిశేజములు సూర్యుఁడు మొదలగునవి నిషేధింపఁబడుచున్నవి. ఏదేవుఁడు పరమతేజమో, ఏదేవుఁడు గొప్పయాజ్ఞాపకుఁడో, ఏదేవుఁడు మహత్తైనపరబ్రహ్మమో, ఏదేవుఁడు పరాయణమో అతఁడొక్కఁడే సర్వభూతములకుఁ బరాయణము. అని వాక్యార్థము.

ప్రథమప్రశ్నస్యోత్తరమాహ:—

పవిత్రాణాం పవిత్రం యో మఙ్గలానాం చ మఙ్గలమ్,
దైవతం దేవతానాం చ భూతానాం యోఽవ్యయః పితా. 10

శం. భా. పవిత్రాణాం పావనానాం తీర్థాదీనాం పవిత్రమ్. పరమస్తు పుమాన్. ధ్యాతో దృష్టః కీర్తితః స్తుతః సంపూజితః స్మృతః ప్రణతః పాప్మనః సర్వానున్మూల యతీతి పరమం పవిత్రమ్. సంసారబంధహేతుభూతం, పుణ్యాపుణ్యాత్మకం కర్మ తత్కారణం చ అజ్ఞానం సర్వం నాశయతి స్వయాథాత్మ్యజ్ఞానేనేతి వా పవిత్రాణాం పవిత్రమ్.

"రూపమారోగ్యమర్థాంశ్చ భోగాంశ్చైవానుషఙ్గికాన్,
దదాతి ధ్యాయతో నిత్యమపవర్గప్రదో హరిః.
చిన్త్యమానః సమస్తానాం శ్లోకానాం కవిభిః పురా,
సముత్పన్నాఖిలం చిన్త్యం సోఽచ్యుతః కిం న చిన్త్యతే.
ధ్యాయేన్నారాయణం దేవం స్నానాదిషు చ కర్మసు,
ప్రాయశ్చిత్తం హి సర్వస్య దుష్కృతస్యేతి వై శ్రుతిః.
సంసారసర్పసందష్టనష్టచేష్టైకభేషజం,
కృష్ణేతి నామ్నాం తత్త్వం శ్రుత్వా ముక్తో భవేన్నరః.

అతిపాతకయుక్తోఽపి ధ్యాయన్నిమిషమచ్యుతమ్,
భూయస్తపస్వీ భవతి పఙ్క్తిపావనపావనః. ౪
ఆలోడ్య సర్వశాస్త్రాణి విచార్య చ పునఃపునః,
ఇదమేకం సునిష్పన్నం ధ్యేయో నారాయణః సదా. ౫
హరిరేకః సదా ధ్యేయో భవద్భిస్సత్త్వసంస్థితైః,
ఓమిత్యేవం సదా విప్రాః పఠత ధ్యాత కేశవమ్. ౬
భిద్యతే హృదయగ్రంథిశ్ఛిద్యన్తే సర్వసంశయాః,
క్షీయన్తే చాస్య కర్మాణి తస్మిన్ దృష్టే పరావరే. ౭
యన్నామకీర్తనం భక్త్యా విలాపనమనుత్తమమ్,
పైతృకాద్యాశేషపాపానాం ధాతూనామివ పావకః. ౮
అవశేనాపి యన్నామ్ని కీర్తితే సర్వపాతకైః,
పుమాన్విముచ్యతే సద్యః సింహత్రస్తైర్మృగైరివ. ౯
ధ్యాయన్ కృతే యజన్ యజ్ఞైస్త్రేతాయాం ద్వాపరేఽర్చయన్,
యదాప్నోతి తదాప్నోతి కలౌ సంకీర్త్య కేశవమ్. ౧౦
హరిర్హరతి పాపాని దుష్టచిత్తైరపి స్మృతః,
అనిచ్ఛయాఽపి సంస్పృష్టో దహత్యేవ హి పావకః. ౧౧
జ్ఞానతోఽజ్ఞానతో వాపి వాసుదేవస్య కీర్తనాత్,
తత్సర్వం విలయం యాతి తోయస్థం లవణం యథా. ౧౨
యస్మిన్ న్యస్తమతిర్న యాతి నరకం స్వర్గోఽపి యచ్చిన్తనే
విఘ్నో యత్ర నివేశితాత్మమనసో బ్రహ్మాదయోఽప్యీశతే,
ముక్తిం చేతసి యః స్థితోఽమలధియాం పుంసాం దదాత్యవ్యయః
కిం చిత్రం తదఘం ప్రయాతి విలయం తత్ప్రాచ్యతే కీర్తితే. ౧౩
తమాయాలు జలు వహ్నిస్తమసో భాస్కరోదయః,
శాన్తిః కలా వ్యాధూతస్య నామసంకీర్తనం హరేః. ౧౪
హరేర్నామైవ నామైవ నామైవ మమ జీవనమ్,
కలౌ నాస్త్యేవ నాస్త్యేవ నాస్త్యేవ గతిరన్యథా. ౧౫
స్తుత్వా విష్ణుం వాసుదేవం విపాపో జాయతే నరః,
విష్ణోః సంపూజనాన్నిత్యం సర్వపాపం ప్రణశ్యతి. ౧౬
సర్వదా సర్వకార్యేషు నాస్తి తేషామమఙ్గలమ్,

యేషాం హృదిస్థో భగవాన్ మఙ్గలాయతనం హరిః. ౧౯
నిత్యం సంచింతయేద్దేవ యోగయుక్తో జనార్దనమ్,
సాఽస్య క్షుత్పే పరా రక్షా కో హినస్త్యచ్యుతాశ్రయమ్. ౨౮
గఙ్గాస్నానసహస్రేషు పుష్కరస్నానకోటిషు,
యత్పాపం విలయం యాతి స్మృతే వక్ష్యతి తద్ధరా. ౨౯
ముహూర్తమపి యో ధ్యాయేన్నారాయణమనామయమ్,
సోఽపి సిద్ధిమవాప్నోతి కిం పునస్తత్పరాయణః. ౩౧
ప్రాయశ్చిత్తాన్యశేషాణి తపఃకర్మాత్మకాని వై,
యాని తేషామశేషాణాం కృష్ణానుస్మరణం పరమ్. ౩౨
కలిక్లేషమత్యుగ్రం నరకాక్తిప్రదం నృణాం,
ప్రయాతి విలయం సద్యః పఠ్యమానానుసంస్మృతే. ౩౩
సకృత్స్మృతోఽపి గోవిన్దో నృణాం జన్మశతైః కృతమ్,
పాపరాశిం దహత్యాశు తూలరాశిమివానలః. ౩౪
యథాగ్నిరుద్ధకీఖిః కక్షం దహతి సానిలః,
తథా చిత్తస్థితో విష్ణుర్యోగినాం పర్వకిల్బిషమ్. ౩౫
ఏకస్మిన్నవ్యతిక్రాన్తే ముహూర్తే ధ్యానవర్జితే,
దస్యుభిర్యుషితేనేవ యుక్తమాక్రందితుం భృశమ్. ౩౬
జనార్దనం భూతపతిం జగద్గురుం స్మరన్ మనుష్యః పతితం మహామునే,
దుఃఖాని సర్వాణ్యపహన్తి సాధయత్యశేషకార్యాణి చ యాన్యభీప్సతే. ౩౭
ఏవమేకాగ్రచిత్తస్తు సుస్మరన్ మధుసూదనమ్,
జన్మమృత్యుజరాగ్రామం సంసారాబ్ధిం తరిష్యతి. ౩౮
కలావత్రాపి దోషాఢ్యే విష్ణుభూసక్తమానసః,
కృత్వాపి సకలం పాపం గోవిన్దం సంస్మరన్ శుచిః. ౩౯
వాసుదేవే మనో యస్య జపహోమార్చనాదిషు,
తస్యాంతరాయో మైత్రేయ దేవేన్ద్రత్వాదికం ఫలమ్. ౩౦
లోకత్రయాధిపతిమప్రతిమప్రభావ మాపత్ప్రణమ్య శిరసా ప్రథమిష్టమీశమ్,
జన్మాంతరప్రలయకల్పసహస్రజాతమాశు ప్రణాశముపయాతి నరస్య పాపమ్.
ఏకోఽపి కృష్ణే సుకృతః ప్రణామః, దశాశ్వమేధావభృథేన తుల్యః,
దశాశ్వమేధీ పునరేతి జన్మ, కృష్ణప్రణామీ న పునర్భవాయ. ౩౭

అతసీపుష్పసంకాశం పీతవాససమచ్యుతమ్,
యే నమస్యన్తి గోవిన్దం న తేషాం విద్యతే భయమ్. 33
కాత్యాయనీ నమస్కారః ప్రత్యుక్తశ్చక్రపాణయే,
సంసారమూలబన్ధానాముచ్ఛేజనకరో హి సః." 34

ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతీతిహాసపురాణవచనేభ్యః.

మఙ్గలానాం చ మఙ్గలం మఙ్గలం సుఖం తత్సాధనం తద్ఞాపకం చ, తేషామపి పరమానన్దలక్షణం పరం మఙ్గలమితి మఙ్గలానాం చ మఙ్గలమ్. త్రైవర్గికం దేవతానాం చ దేవానాం దేవః, ద్యోతనాదిభిః సముత్కర్షేణ వర్తమానత్వాత్. భూతానాం యః అవ్యయః వ్యయరహితః పితా జనకః యో దేవః, స ఏకం త్రైవర్గం లోకే ఇతి వాక్యార్థః.

"ఏషో దేవః సర్వభూతేషు గూఢః సర్వవ్యాపీ సర్వభూతాన్తరాత్మా,
కర్మాధ్యక్షః సర్వభూతాధివాసః సాక్షీ చేతా కేవలో నిర్గుణశ్చ.
యో బ్రహ్మాణం విదధాతి పూర్వం యో వై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై,
తగ్ం హ దేవ మాత్మ బుద్ధిప్రకాశం ముముక్షుర్వై శరణమహం ప్రపద్యే."
ఇతి శ్వేతాశ్వతరాణాం మన్త్రోపనిషది.

'సేయం దేవత్రైక్షత' 'ఏకమేవాద్వితీయమ్' (ఛా-3) ఇతి చ్ఛాన్దోగ్యే. వను కథం ఏషోదేవః జీవపరయోర్భేదాత్! న; 'తత్ సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్, (త్రై. ఉ ౩-ఉ) 'సవిష ఇహ ప్రవిష్టఆనఖాగ్రేభ్యః' (బృ. 3. ర.)ఇత్యాదిశ్రుతిభ్యోఽవికృతస్య బ్రహ్మస్య బుద్ధివృత్తిసాక్షిత్వేన ప్రవేశశ్రవణావభేదః ప్రవిష్టానామితరేతరభేదాత్, పరాత్మైకత్వం కథమితి చేత్, న; 'ఏషో దేవో బహుధా సన్నివిష్టః' (త్రై. ఆ. 3. ౧౪.) 'ఏకస్సన్ బహుధా విచారః' (త్రై. ఆ. 3. ౧౧.) 'త్వమేకోఽసి బహూనానుప్రవిష్టః' ఇత్యేకస్యైవ బహుధాప్రవేశశ్రవణాత్ ప్రవిష్టానాం పరస్య చ న భేదః 'హిరణ్యగర్భః' (త్రై. ప. ర-౧౦-౮) ఇత్యాదిష్టో మన్త్రాః 'కస్మై దేవాయ' ఇత్యత్ర ఏకారలోపేన ఏకదేవత్వప్రతిపాదకాః తైత్తిరీయకే.

"అగ్నిర్యథైకో భువనం ప్రవిష్టో రూపం రూపం ప్రతిరూపో బభూవ,
ఏకస్తథా సర్వభూతాన్తరాత్మా రూపం రూపం ప్రతిరూపో బహిశ్చ.
వాయుర్యథైకో భువనం ప్రవిష్టో రూపం రూపం ప్రతిరూపో బభూవ,
ఏకస్తథా సర్వభూతాన్తరాత్మా రూపం రూపం ప్రతిరూపో బహిశ్చ.
సూర్యో యథా సర్వలోకస్య చక్షుర్న లిప్యతే చాక్షుషైర్బాహ్యదోషైః,

ఏకస్థా సర్వభూతాన్తరాత్మా న లిప్యతే లోకదుఃఖేన బాహ్యః.
ఏకో వశీ సర్వభూతాంతరాత్మా ఏకం రూపం బహుధా యః కరోతి,
తమాత్మస్థం యేఽనుపశ్యన్తి ధీరాస్తేషాం సుఖం శాశ్వతం నేతరేషామ్.
నిత్యానిత్యానాంచేతనశ్చేతనానామేకో బహూనాం యోవిదధాతికామాన్,
తమాత్మస్థం యేఽనుపశ్యన్తి ధీరాస్తేషాం శాన్తిః శాశ్వతీ నేతరేషామ్."

ఇతి కఠవల్లీషు.

'బ్రహ్మ వా ఇదమగ్ర ఆసీత్తదేకం సన్న వ్యభవత్' 'నాన్యోఽతోఽస్తి ద్రష్టా (బృ. 3. ర. ౧౧. ౫. 2. ఎ3.) ఇత్యాది బృహదారణ్యకే, 'అనేజదేకం మనసో జవీయః'...తత్రతో మోహః కః శోక ఏకత్వ మనుపశ్యతః' ఇతీశావాస్యే. 'సర్వేషాం భూతానామాన్తరః పురుషః సమ ఆత్మేతి విద్యాత్' (ఐత. ఆ. 3. ఎ. ర.) 'ఆత్మా వా ఇద మేక ఏవాగ్ర ఆసీన్నాన్యత్కించన' (ఐ. ఎ. ర. ౧) 'ఏకం సద్విప్రా బహుధా వదన్తి' 'ఏకం సన్తం బహుధా కల్పయన్తి' 'ఏకో విశ్వస్య భువనస్య రాజా' 'ఏకో దాధార భువనాని విశ్వా' 'ఏక ఏవాగ్నిర్బహుధా సమిద్ధః' ఇతి ఋగ్వేదే. 'సదేవ సోమ్యేద మగ్ర ఆసీ దేకమేవాద్వితీయమ్' ఇతి చాన్దోగ్యే.

"సర్వభూతస్థితం యో మాం భజత్యేకత్వమాస్థితః,
సర్వథా వర్తమానోఽపి స యోగీ మయి వర్తతే.
విద్యావినయసంపన్నే బ్రాహ్మణే గవి హస్తిని,
శుని చైవ శ్వపాకే చ పండితాస్సమదర్శినః.
ఆత్మౌపమ్యేన సర్వత్ర సమం పశ్యతి యోర్జున,
సుఖం వా యది వా దుఃఖం స యోగీ పరమో మతః.
యదా భూతపృథగ్భావమేకస్థమనుపశ్యతి,
తత ఏవ చ విస్తారం బ్రహ్మ సంపద్యతే తదా.
యథా ప్రకాశయత్యేకః కృత్స్నం లోకమిమం రవిః,
క్షేత్రం క్షేత్రీ తథా కృత్స్నం ప్రకాశయతి భారత.
సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ.
అహం త్వా సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మా శుచః."

ఇతి భగవద్గీతాసు.

"హరిరేకః సదా ధ్యేయో భవద్భిః సత్త్వసంస్థితైః,
ఓమిత్యేవం సదా విప్రాః పఠధ్వం ధ్యాత నేతరమ్.

అశ్వర్యం ఖలు దేవానామేకత్వం పురుషోత్తమ,
ధన్యత్వాపి మహాభాగో లోకే నాన్యోఽస్తి కశ్చన."
ఇతి హరివంశే.

మనునా చోక్తమ్—

"సర్వభూతస్థమాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని,
సంపశ్యన్నాత్మయాజీ వై స్వారాజ్యమధిగచ్ఛతి."
"సృష్టిస్థిత్యన్తకరిణీం బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మికామ్,
స సంజ్ఞాం యాతి భగవానేక ఏవ జనార్దనః.

తస్మా న్న విజ్ఞానమృతేఽస్తి కించిత్ క్వచిత్కదాచిద్ద్విజ వస్తుజాతమ్,
విజ్ఞానమేకం నిజకర్మభేదాద్విభిన్నచిత్తైర్బహుధాఽభ్యుపేతమ్.
జ్ఞానం విశుద్ధం విమలం విశోకమశేషలోభాదినిరస్తసఙ్గమ్,
ఏకః సదైకః పరమః పరేశః స వాసుదేవో న యతోఽన్యదస్తి.

యదా సమస్తదేహేషు పుమాంశో వ్యవస్థితః,
తదా హి కో భవాన్ సోఽహమిత్యేతద్విఫలం వచః.
పితసీలాదిభేదేన యథైకం దృశ్యతే నభః,
భ్రాన్తదృష్టిభిరాత్మాపి తథైకస్సన్నృకల్పకైః.
ఏకః సమస్తం యదిహాస్తి కించిత్ తదచ్యుతో నాస్తి పరం తదన్యత్,
సోఽహం స చ త్వం స చ సర్వమేతదాత్మస్వరూపం త్యజ భేదమోహమ్.
ఇతీరితస్తేన స రాజవర్యస్తత్యాజ భేదం పరమార్థదృష్టిః,
సకలమిదమహం చ వాసుదేవః పరమపుమాన్ పరమేశ్వరః స ఏకః,
ఇతి మతిరచలా భవత్యనన్తే హృదయగతే ప్రజ నాన్యథాయ దూరాత్.
యదావా వసుధా సర్వం సత్యమేతద్ద్విజౌకసః,
అహం భవో భవన్తశ్చ సర్వం నారాయణాత్మకమ్.
విభూతయస్తు యాస్తస్య తాసామేవ పరస్పరమ్,
ఆధిక్యన్యూనతాబాధ్యబాధకత్వేన వర్తతే.
భవానహం చ విశ్వాత్మన్నేక ఏవ హి కారణమ్,
జగతోఽస్య జగత్యస్మిన్ భేదేనాహం వ్యవస్థితౌ.
త్వయా యదర్థయం దత్తం తద్దత్తమర్థయం మయా,
మత్తో విభిన్నమాత్మానం ద్రష్టుమర్హసి శఙ్కర.

సోఽహం స త్వం జగచ్చేదం సదేవాసురమానుషమ్,
అవిద్యామోహితాత్మానః పురుషా భిన్నదృష్టయః."

ఇతి విష్ణుపురాణే.

"విష్ణోరన్యం తు పశ్యన్తి యే మాం బ్రహ్మాణమేవ వా,
పరర్క్షయతయో మూఢాః పచ్యన్తే నరకేష్వధః.
యే చ మూఢా దురాత్మానో భిన్నం పశ్యన్తి మాం హరేః,
బ్రహ్మాణం చ తతస్తస్తాల్ బ్రహ్మహత్యాసమం త్వఘమ్."

ఇతి భవిష్యత్పురాణే శ్రీమహేశ్వరవచనమ్.

"ఆదిస్త్వం సర్వభూతానాం మధ్యమన్తస్తథా భవాన్,
త్వత్తస్సమభవద్విశ్వం త్వయి సర్వం ప్రలీయతే.
అహం త్వం సర్వగో దేవ త్వమేవాహం జనార్దన,
అవయోరన్తరం నాస్తి శబ్దైరర్థైర్భవగచ్ఛతే.
నామాని తవ గోవిన్ద యాని లోకే మహాన్తి చ,
తాన్యేవ మమ నామాని నాత్ర కార్యా విచారణా.
త్వదుపాసా జగన్నాథ సైవాస్తు మమ గోపతే,
యశ్చ త్వాం ద్వేష్టి భో దేవ స మాం ద్వేష్టి న సంశయః.
త్వద్విస్తారో యతో దేవ మ్యహం భూతపతిస్తతః,
న తదస్తి వినా దేవ యత్తే విరహితం క్వచిత్.
యదాసీద్వర్తతే యచ్చ యచ్చ భావి జగత్పతే,
సర్వం త్వ మేవ దేవేశ వినా కించిత్త్వయా న హి."

ఇతి వాసిష్ఠే కైలాసయాత్రాయాం మహేశ్వరవచనమ్.

అపిచ—'ఆప్నోతి తూపగచ్ఛన్తి గ్రాసయన్తి చ' ఆప్నోత్యేవం, శాస్త్రోక్త లక్షణాః పరమాత్మా ప్రతిపత్తవ్యాః. తథాహి పరమాత్మప్రక్రియాయాం బాబాలా ఆత్మత్వేనైవినమభ్యుపగచ్ఛన్తి—'త్వం వా అహమస్మి భగవో దేవతే అహం వై త్వమసి' ఇతి. తథాన్యేఽపి—'యదేవేహ తదముత్ర యదముత్ర తదన్విహ' 'స యశ్చాయం పురుషే' 'యశ్చాసావాదిత్యే' 'స ఏకః' 'తదాహ్తానమేవావేదహం బ్రహ్మాస్మీతి' 'తదేతదృగ్భూర్వమనపరమనన్తరమబాహ్యమయమాత్మా బ్రహ్మ' 'స వా ఏష మహానజ ఆత్మాఽజరోఽమరోఽనృతోఽభయోబ్రహ్మ' ఇత్యేవమాదయ ఆత్మత్వే ప్రమాణం ద్రష్టవ్యాః.గ్రాసయన్తి చ బోధయన్తి చాత్మత్వేనేశ్వరం వేదాన్తవాక్యాని.

'ఏష త ఆత్మాఽంతర్యామ్యమృతః' 'యన్మనసా న మనుతే యేనాహుర్మనోమతమ్, తదేవ బ్రహ్మ త్వం విద్ధి నేదం యదిదమురాసతే' 'తత్సత్యం స ఆత్మా తత్త్వమసి' ఇత్యేవమాదీని.

నను ప్రతీకదర్శనమిదం విష్ణుప్రతిమాన్యాయేన భవిష్యతి. తదయుక్తమ్. గౌణత్వ ప్రసంగాత్, వాక్యవైరూప్యాచ్చ. యత్ర హి ప్రతీకదృష్టిరభిప్రేయతే సకృదేవ తత్ర వచనం భవతి యథా—'మనో బ్రహ్మ' 'ఆదిత్యో బ్రహ్మ' ఇతి. ఇహ పునః 'త్వమేవాసి అహం వై త్వమసి' ఇత్యాహ అతః ప్రతీకశ్రుతివైరూప్యాదభేదప్రతిపత్తిః. భేదదృష్ట్యపవాదాచ్చ. తథాహి—'అథ యోఽన్యాం దేవతామురాస్తే అన్యోఽసావన్యోఽహమస్మీతి న స వేద యథా పశుః' 'మృత్యోః స మృత్యుమాప్నోతి య ఇహ నానేవ పశ్యతి' 'యథోదకం దుర్గే వృష్టం పర్వతేషు విధావతి, ఏవం ధర్మాన్ పృథక్ప శ్యంస్తానేవానువిధావతి' ద్వితీయాద్వై భయం భవతి' యదాహ్యేవైష ఏతస్మిన్నుదర మన్తరం కురుతే, అథ తస్య భయం భవతి, తత్త్వేన భయం విదుషో మన్వానస్య' 'సర్వం తం పరాదాద్యోఽన్యత్రాత్మనః సర్వం వేద' ఇత్యేవమాద్యా భూయసీ శ్రుతిర్భేద దృష్టినుపపద్యతి, తథా 'ఆత్మైవేదం సర్వం' 'ఆత్మని విజ్ఞాతే సర్వమిదం విజ్ఞాతం భవతి' 'ఇదం సర్వం యదయమాత్మా' 'బ్రహ్మైవేదం సర్వమ్' ఇతి శ్రుతిః. తథా స్మృతిరపి 'యజ్జ్ఞాత్వా న పునర్మోహమేవం యాస్యసి పాండవ, యేన భూతాన్యశేషేణ ద్రక్ష్యస్యాత్మన్యథో మయి' శ్లోకశ్చేత్యేకత్వం సర్వోపనిషత్సిద్ధం ప్రత్యసీత్యర్థః. 'సర్వభూతేషు యేనైకం భావమవ్యయమీక్షతే, అవిభక్తం విభక్తేషు తజ్జ్ఞానం విద్ధి సాత్త్వికమ్' ఇతి ఆద్వైతాత్మజ్ఞానం సమ్యగ్దర్శనమిత్యుక్తం భగవతాపి తస్మాదాత్మన్యేవైకస్మిన్ మనో దధీత.

"ఆత్మా చ పరమాత్మా చ ద్వ మేతౌ పృథగ్విధౌ స్థితౌ." ఇతి చ.
"అథవా బహునైతేన కిం జ్ఞాతేన తవార్జున,
విష్టభ్యాహమిదం కృత్స్నమేకాంశేన స్థితో జగత్." ఇతి చ.
అవిద్యోపాధిపర్యన్తోఽపి ప్రమాణవాదః సమస్తి—
ఏక ఏవ మహానాత్మా సోఽహంకారోఽభిధీయతే,
స జీవః సోఽన్తరాత్మేతి గీయతే తత్త్వచిన్తకైః.

తథా శ్రీ విష్ణుపురాణే—
"విభేదజనకేఽజ్ఞానే నాశమాత్యన్తికం గతే,
ఆత్మనో బ్రహ్మణో భేదమసత్యం కః కరిష్యతి.

పరాత్మనో మనుష్యేంద్ర విభాగోఽజ్ఞానకల్పితః,
ఋతే తస్యాత్మపరయోర్విభాగోఽభాగ ఏవ హి." ఇతి.

విష్ణుధర్మే—

"యథైకస్మిన్ ఘటాకాశే రజో ధూమాదిభిర్యుతే,
నాన్యే మలినతాం యాన్తి దూరస్థాః కుత్రచిత్క్వచిత్.
తథా ద్వయైరనేకైస్తు జీవే చ మలినే కృతే,
ఏకస్మిన్నాపరే జీవా మలినాః సన్తి కుత్రచిత్."

బ్రహ్మయాజ్ఞవల్క్యా—

"ఆకాశమేకం హి యథా ఘటాదిషు పృథగ్భవేత్,
తథాత్మైకోఽప్యనేకేషు జలాధారేష్వివాంశుమాన్."

'ఋతాత్మానావీశతే దేవ ఏకః' ఇతి శ్వేతాశ్వతరే, ఛాందోగ్యే—'స ఏకధా భవతి' ఇత్యాది. 'స తత్ర పర్యేతి' 'స వా ఏష ఏతేన ద్రష్టేన చక్షుషా మనసైతాన్ కామాన్ పశ్యన్ రమతే' 'పరో దివ్యత ఏవాత్మా స్వాత్మాయం జీవః' ఇతి శ్రుతేః. 'స ఏష ఇహ ప్రవిష్టః' ఇతి బృహదారణ్యకశ్రుతిః. 'ఆత్మేత్యేవోపాసీత' ఇతి. 'తదేతదృక్తోపూర్వమ్' ఇత్యాది. 'నాన్యోఽతోఽస్తి ద్రష్టా నాన్యోఽతోఽస్తి విజ్ఞాతా' ఇత్యాది. 'స వా ఏష మహానజ ఆత్మా యోఽయం విజ్ఞానమయః' ఇత్యాది. 'అథ యోఽన్యాం దేవతాముపాస్తే' 'ఏకదాత్మ్యమిదం సర్వమ్' ఇతి. 'క్షేత్రజ్ఞం చాపి మాం విద్ధి' ఇతి.

విశ్వరన్తి యథా లోహపిణ్డాత్తప్తాః స్ఫులింగకాః,
పరాత్పరాదాత్మనస్తద్వత్ప్రభవన్తి జగన్తి హి."

ఇతి యోగయాజ్ఞవల్క్యా.

"అజః శరీరగ్రహణాత్స జాత ఇతి కీర్త్యతే." ఇతి బ్రాహ్మే.

సర్వవ్యాపిజ్ఞఖండస్తు నిశాయాం వేశ్మమధ్యగః,
ఏకో హి చన్ద్రో ద్వా వ్యోమ్ని తిమిరాహతచక్షుషః.
ఆభాతి పరమాత్మా చ సర్వోపాధిషు సంస్థితః,
నిత్యోదితః స్వయంజ్యోతిః సర్వగః పురుషః పరః.
అహంకారావివేకేన కర్తాహమితి మన్యతే." ఇతి.

'ఏవమేవాయం పురుషః ప్రజ్ఞేనాత్మనా' ఇతి.
'పరా సోమ్య తదా సంపన్నో భవతి' ఇతి.

'స్వమాయయా స్వమాత్మానం మోహయన్ ద్వైతమాయయా,
గుణావతం స్వమాత్మానం లభతే చ స్వయం హరిః.' ఇతి
'ఉత్కాన్తిమన్తం స్థితం వాపి' ఇతి. 'అజ్ఞానేనావృతం జ్ఞానమ్' ఇతి. 'అవ్యక్తాది విశేషాన్తమవిద్యాలక్షణం స్మృతమ్' 'ఆసీదిదం తమోభూతమ్' ఇతి.

'వాచారమ్భణం' 'యత్ర హి ద్వైతమివ భవతి తదితర ఇతరం పశ్యతి, యత్ర త్వస్య సర్వమాత్మైవాభూత్తత్కేన కం పశ్యేత్? తత్ కేన కం జిఘ్రేత్? యస్మిన్ స్వర్వాణి భూతాన్యాత్మైవా భూద్విజానతః, తత్ర కో మోహః కః శోక ఏకత్వమను పశ్యతః?'

'యత్ర నాన్యత్పశ్యతి నాన్యత్' ఇత్యాది. 'భేదోఽయమజ్ఞాననిబన్ధనః' ఇతి. 'నేహ నానాస్తి కించన' 'మృత్యోస్స మృత్యుమాప్నోతి య ఇహ నానేవ పశ్యతి' ఇతి. 'విశ్వతశ్చక్షుః' ఇత్యాది. 'యో యోగానిమధిలిష్యోగో విశ్వాని రూపాణి మోనీశ్చ సర్వాః' ఇతి చ. 'ఆదామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణామ్' ఇత్యాది. 'అజో హ్యేకో జుషమాణోఽనుశేతే' 'దేవాత్మశక్తిం విదధే' ఇతి. 'న తు తద్ద్వితీయమస్తి తతోఽన్యద్విభక్తం యత్పశ్యేత్' ఇత్యాది. 'ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థే.

''మనోవిజృంభితం ద్వైతమత్యన్తచిత్తచరాచరమ్,
మనసో హ్యుత్తమీభావే ద్వైతాభావాత్తదాప్నుయాత్.
యద్యద్ధ్యైతం ప్రపశ్యన్తి తన్నివర్త్యం హి చేతసా,
మనోవృత్తిర్మయం ద్వైతమద్వైతం పరమార్థతః.
యథా స్వప్నే ద్వయాభాసం చిత్తం చలతి మాయయా,
తథా జాగ్రద్ద్వయాభాసం చిత్తం చలతి మాయయా,'

ఇత్యాదిగాఢపాదే.

తర్కోణాపి ప్రపంచస్య మనోమాత్రత్వమిష్యతామ్,
దృశ్యత్వాత్సర్వభూతానాం స్వప్నాదివిషయో యథా.

'ద్వితీయాద్ధ్యేవ భయం భవతి' ఇతి చ, 'జ్ఞాతే చాత్మని సాస్త్యేతత్కార్యకారణతాత్మనః' ఇతి చ. 'ఏకో దేవః సర్వభూతేషు గూఢః' ఇతి చ. 'అసఙ్గోహ్యయం పురుషః' ఇతి చ.

విస్తారస్సర్వభూతస్య విష్ణోస్సర్వమిదం జగత్,
ద్రష్టవ్యమాత్మవత్తత్త్వభేదేన విచక్షణైః.
సర్వత్ర ద్వైత్యాస్పమతామపేత్య సమధ్వమారాధనమచ్యుతస్య,
సర్వభూతాత్మకే తాత జగన్నాథే జగన్మయే,

68,439

పరమాత్మని గోవిన్దే మిథ్యామిత్రకథా కుతః.

'తత్త్వమసి' 'అహం బ్రహ్మాస్మి' 'ఇదం సర్వం యదయమాత్మా' 'అయమాత్మా బ్రహ్మ' 'తరతి శోకమాత్మవిత్' ఇతి. 'తత్ర కో మోహః కః శోక ఏకత్వమనుపశ్యతః' ఇత్యాదిస్మృతిపురాణేతిహాసేభ్యశ్చ.

సిద్ధేఽర్థేఽపి వేదస్య ప్రామాణ్యమేష్టవ్యమ్. 'స్వపక్షసాధనైరకార్యమర్థవాత మాత్ర చేత్, తథా పరోఽపి వేద చేచ్ఛ్రుతిః పరాత్మదృష్ట్యా కిమ్' ఇత్యభియుక్తైరుక్తమ్. అన్యాన్వితస్వార్థే పదానాం సామర్థ్యం న కార్యాన్వితస్వార్థే, తథా సత్యర్థవాదానామనన్వయప్రసఙ్గాత్; అన్వయబుద్ధేః స్తుత్యర్థత్వాత్. న హి భవతి 'వాయవ్యం శ్వేతమాలభేత భూతికామో వాయుర్వై క్షేపిష్ఠా దేవతా' ఇతి. రాగస్యైవ ప్రవర్తకత్వాత్; న నియోగస్య. తథాచ శ్రుతిః—'ఆధ్మో ధ్మాతవాన్ కామమయ ఏవాయం పురుషః' ఇతి 'స యథాకామో భవతి తత్క్రతురుర్భవతి యత్క్రతురుర్భవతి తత్కర్మ కురుతే యత్కర్మ కురుతే తదభిసంపద్యతే' తథా చ స్మృతిరపి—'అకామతః క్రియా కాచిద్దృశ్యతే నేహ కస్యచిత్, యద్యద్ధి కురుతే కర్మ తత్తత్కామస్య చేష్టితమ్' ఇతి. 'కామ ఏష క్రోధ ఏషః' ఇతి. అన్యపరాణామపి మన్త్రార్థవాదానాం ప్రామాణ్యమూహ్యం కర్తవ్యమ్. తేషామప్రామాణ్యశఙ్కయైవ ఉరుగత్వా ప్రాహ్వాన్ నహుషః తత్కథమ్!—

"ఋషయస్తు పరిక్రాన్తా వాహ్యమానా దురాత్మనా,
దేవర్షయో మహాభాగాస్తథా బ్రహ్మర్షయోఽమలాః.
పప్రచ్ఛుస్సంశయం తే తు నహుషం పాపచేతసమ్,
య ఇమే బ్రహ్మణా ప్రోక్తా మన్త్రా వై ప్రోక్షణే గవామ్.
ఏతే ప్రమాణం భవత ఉతాహో నేతి వాసవ,
నహుషో నేతి తానాహ సహసా మూఢచేతసః.

ఋషయ ఊచుఃమ—

"అధర్మే సంప్రవృత్తస్త్వం ధర్మం చ విజిఘృక్షసి,
ప్రమాణమేతదస్మాకం పూర్వం ప్రోక్తం మహర్షిభిః."

అగస్త్య ఉవాచ—

"తతో వివదమానాః తే ఋషిభిః సహ పార్థివ,
ఆహ మామస్పృశన్మూర్ధ్ని పాదేనాధర్మపీడితః.
తేనాభూద్భస్మసాత్తస్య నిర్ణిక్తస్య కిల్బిషే,
తత స్తమహమున్మగ్నమవోచం భయపీడితమ్.
యస్మాత్త్వయైవ కృతం మూర్ధం మహర్షిభిరనుష్ఠితమ్,

ఆదుష్టం దూషయసి వై యచ్చ మూర్ధ్న్యస్పృశః పదాః
యచ్చాసి త్వమృషీన్మూఢ బ్రహ్మకల్పాన్ దురాసదాన్,
వాహాన్ కృత్వా వాహయసి తేన స్వర్గాద్ధతప్రభుః.
త్వం స్వపాపపరిభ్రష్టః క్షీణపుణ్యో మహీపతే,
దశవర్షసహస్రాణి సర్పరూపధరో మహీమ్.
విచరిష్యసి తీర్ణశ్చ పునస్స్వర్గమవాప్స్యసి,
దృష్ట్వా యుధిష్ఠిరం నామ తవ వంశసముద్భవమ్." (ఉద్యోగ-౧౭.)

ఇతి శ్రీమహాభారతే.

అతః శ్రద్ధేయమాత్మజ్ఞానమ్—"అశ్రద్దధానాః పురుషాః ధర్మస్యాస్య పరంతప, అప్రాప్య మాం నివర్తన్తే మృత్యుసంసారవర్త్మని" [భగ.౯-3] ఇతి శ్రీభగవద్వచనాత్. ఏతదేవకే చ "ఏష ఉ ఏవ వితర్కాహతో విచికిత్సాహతో యస్మిన్ప్రమాద్యేత్తస్మాత యూన్నవత్యాయనూర్వో యేఽత్యాయంస్తే పరాబభూవుః' తద క్తమృషిణా—'ప్రజా హ తిస్రో అత్యాయమీయుర్న్యన్యా అర్కమభితో వివిత్రే, బృహద్ధ తస్థౌ భువనేష్వన్తః పవమానో హరిత ఆవివేశ' ఇతి. (ఋక్సం. ఒ-౭-౮.)

"ప్రజా హ తిస్రో అత్యాయమీయుగితి యా వై తా ఇమాః ప్రజాః తిస్రో అత్యాయమీయుస్తానీమాని వయాంసి వస్తా నగధాశ్చేరపాదాః' ఇతి శ్రుతమ్. (ఆరణ్యకే ౩-౧-౧) వస్తా వనగా వృక్షాః నగధాః ఓషధయశ్చ. ఇరపాదాః ఊరుపాదాః సర్పాదయః, తథా చ ఈశావాస్యే అవిద్వాన్నిన్దార్థో మన్త్రః—'అసుర్యా నామ తే లోకా అన్ధేన తమసా వృతాః, తాగ్ంస్తే ప్రేత్యాభిగచ్ఛన్తి యే కే చాత్మహనో జనాః.' ఇతి. 'అసన్నేవ స భవతి, అసద్బ్రహ్మేతి వేద చేత్' ఇతి. తైత్తిరీయే. తథా శకున్తలోపాఖ్యానే—"యోఽన్యథా సన్తమాత్మానమన్యథా ప్రతిపద్యతే, కిం తేన న కృతం పాపం చోరేణాత్మాపహారిణా" ఇత్యలమతిప్రసంగేన.

సహస్రనామజపస్యానుపూర్వం మానసస్నానముచ్యతే:—
యస్మిన్ దేవాశ్చ వేదాశ్చ పవిత్రం కృత్స్నమేకతామ్,
ప్రకీర్తితస్తానసం తీర్థం తత్ర స్నాత్వాఽమృతో భవేత్.
జ్ఞానహ్రదే ధ్యానజలే రాగద్వేషమలాపహే,
యస్స్నాతి మానసే తీర్థే స యాతి పరమాం గతిమ్.

సరస్వతీ రజోరూపా తమోరూపా కలిన్దజా,
సత్త్వరూపా చ గంగా చ న యాన్తి బ్రహ్మ నిర్గుణమ్.
అత్రా నదీ సంయమతోయపూర్ణా సత్యవ్రతా శీలకటా దయోర్మిః,
తత్రావగాహం కురు పాండుపుత్ర న వారిణా శుద్ధ్యతి చాన్తరాత్మా."

ఇతి మహాభారతే.

'మానసం స్నానం విష్ణుచిత్తనమ్' ఇతి విష్ణుస్మృతౌ,
'జప్యేనైవ తు సంసిద్ధ్యేద్బ్రాహ్మణో నాత్ర సంశయః,
కుర్యాదన్యన్న వా కుర్యాన్మైత్రో బ్రాహ్మణ ఉచ్యతే.'

ఇతి మానవం వచనమ్.

"జపస్తు సర్వధర్మేభ్యః పరమో ధర్మ ఉచ్యతే,
అహింసయా చ భూతానాం జపయజ్ఞః ప్రవర్తతే" ఇతి.
'యజ్ఞానాం జపయజ్ఞోఽస్మి' ఇతి శ్రీగీతాసు.
'అపవిత్రః పవిత్రో వా సర్వావస్థాం గతోఽపి వా,
యః స్మరేత్పుండరీకాక్షం స బాహ్యాభ్యన్తరః శుచిః' ఇత్యాది.

యదేకం దైవతం ప్రస్తుతం తస్యాపలక్షణమున్యతే:—

యతః సర్వాణి భూతాని భవన్త్యాదియుగాగమే,
యస్మింశ్చ ప్రలయం యాన్తి పున రేవ యుగక్షయే. 11

శం. భా. యతః యస్మాత్ సర్వాణి భూతాని భవన్తి ఉద్భవన్తి ఆదియుగాగమే; యస్మింశ్చ ప్రలయం వినాశం యాన్తి; పునః భూయ ఏవ ఇత్యవధారణార్థః. నాన్యస్మిన్నిత్యర్థః. యుగక్షయే మహాప్రలయే చకారాత్ మధ్యేఽపి యస్మిన్ లిష్యన్తి, 'యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే' (తై. ఉ. 3-౧) ఇతి శ్రుతేః.

టీ. ఆదియుగాగమే = సృష్టికాలమునందు, యతః = ఎవనినుండి, సర్వాణి భూతాని = ప్రాణులన్నియు, భవన్తి = ఉత్పత్తియగుచున్నవో, పునరేవ = మఱలను, యుగక్షయే = ప్రలయమునందు, యస్మింశ్చ = ఏపరమాత్మయందు, ప్రలయం = నాశమును, (చేరికను) యాన్తి = పొందుచున్నవో, ఏపరమాత్మనుండియే ప్రపంచమంతయు సృష్టియం దావిర్భవించి మధ్యకాలమునందును నెవనియందె యుండి యంత్యకాలమందు నెవనియందే లయ మగుచున్నవో.

తస్యలోకప్రధానస్య జగన్నాథస్య భూపతే,
విష్ణోర్నామసహస్రం మే శృణు పాపభయాపహమ్. 12

శం. భా. తస్య వివంలక్షణలక్షితస్య వికస్య ద్వైవకస్య లోకప్రధానస్య లోకన హేతుభిః విద్యాస్థానైః ప్రతిపాద్యమానస్య జగన్నాథస్య జగతాం నాథః స్వామీ మాయాబలః పరమాత్మా నిర్లేపశ్చ తస్య భూపతే మహీపాల, విష్ణోః వ్యాపనశీలస్య నామసహస్రం నామ్నాం సహస్రం పాపం భయం చాపహన్తీతి పాపభయాపహం త్వం మే మమ మత్తః శృణు వికాగ్రమనా భూత్వా అవధారయ.

టీ. భూపతే = ఓధర్మరాజా, పాపభయ అపహం = పాపమును భీతిని దొలఁగించు, తస్య = ఆట్టి, లోకప్రధానస్య - లోక = చూచుటకుఁగారణమైనవిద్యాస్థాన ములచే, ప్రధానస్య = ప్రతిపాదింపఁబడుచున్న, జగన్నాథస్య = మాయచేఁ జిత్ర రూపుఁడును, పరమాత్మయు, సంబంధరహితుఁడు సైన, విష్ణోః = వ్యాపనశీలుఁడైన భగ వంతునియొక్క, నామసహస్రం = వేయినామములను, మే=నావలన, శృణు=ఆదేకా గ్రమనస్సు గలవాఁడ వై యాలకింపుము.

శం. భా. ఆవ.

"ఏకస్యైవ సమస్తస్య బ్రహ్మణో ద్విజసత్తమ,
నామ్నాం సహస్రం లోకానాముపకారకరం శృణు.
నిమిత్తశక్తయో నామ్నాం భేదిన్యస్తదుదీరణాత్,
విభిన్నాన్యేవ సాధ్యన్తే ఫలాని ద్విజసత్తమ.
యచ్ఛక్తినామ యత్తస్య తత్తస్మిన్నేవ వస్తుని,
సాధకం పురుషవ్యాఘ్ర సౌమ్యక్రూరేషు వస్తుషు." ఇతి విష్ణుధర్మే.

యద్యపి పరస్య బ్రహ్మణః షష్ఠీగుణక్రియాశాలిరూపాణాం శబ్దప్రవృత్తిహేతు భూతానాం నిమిత్తశక్తీనాం చాసంభవః, తథాపి సగుణే బ్రహ్మణి సవికారే చ పర్యా ప్తత్వాత్ తేషాం శబ్దప్రవృత్తిహేతూనాం సంభవాత్ సర్వే శబ్దాః పరస్మిన్ పుంసి ప్రవర్తన్తే.

టీ. ఓద్విజోత్తమా, అద్వితీయమైన నిర్గుణబ్రహ్మమునకు లోకోపకారకములైన పెక్కునామములను వినుము. పెక్కునామములకు నిమిత్తము లైన యర్థశక్తులే భేద పడుచున్నవి. ఆట్టినామముల నుచ్చరించుటవలన భిన్నఫలములు గలుగుచున్నవి. ఏనామ మునకు సౌమ్యవస్తువునందుఁగాని క్రూరవస్తువునందుఁగాని యేశబ్దశక్తిగలదో, యది యావస్తువునందే యుపయోగింపఁబడుచున్నది. అని విష్ణుధర్మమునఁ జెప్పఁబడినది.

పరబ్రహ్మమునకు షష్ఠీవిభక్తి, గుణములు, క్రియలు, జాతి, రూఢిమొదలగు శబ్దప్రవృత్తికారణము లగు నిమిత్తశక్తులు పొసఁగవు. అయినను, సగుణమై సవికార

మైన పరబ్రహ్మము సర్వాత్మకుడు గావున నాశబ్దప్రవృత్తికారణంబగు శక్తులు సంభవింపవచ్చును. గాన నన్ని శబ్దములు పరబ్రహ్మమునందు నన్వయించుచున్నవి.

యాని నామాని గౌణాని విఖ్యాతాని మహాత్మనః,
ఋషిభిః పరిగీతాని తాని వక్ష్యామి భూతయే.

శం. భా. యాని నామాని గౌణాని గుణసంబంధీని గుణయోగాత్ప్రవృత్తాని లేఖు చ యాని విఖ్యాతాని ప్రసిద్ధాని, ఋషిభిః మన్వాదిభిః తద్దర్శిభిశ్చ పరిగీతాని పరితః సమన్తతః పరమేశ్వరాఖ్యానేషు తత్ర తత్ర గీతాని మహాంశ్చాసావాత్మా చేతి మహాత్మా.—

"యచ్చాప్నోతి యదాదత్తే యచ్చాత్తి విషయానిహ,
యచ్చాస్య సన్తతో భావస్తస్మాదాత్మేతి కీర్త్యతే."

ఇతి వచనాత్. అయమేవ మహానాత్మేతి మహాత్మా. తస్య అచింత్యప్రభావస్య తాని వక్ష్యామి భూతయే పురుషార్థచతుష్టయసిద్ధయే పురుషార్థచతుష్టయార్థినామితి.

టీ. యాని నామాని = ఏనామములు, గౌణాని = గుణసంబంధముచే ప్రవర్తిల్లినవో, విఖ్యాతాని=ప్రసిద్ధములైనవో, ఋషిభిః = మంత్రములచేతను, మంత్రముల నెఱిగినవారగు ఋషులచేతను, పరిగీతాని = ఆంతటను బరమేశ్వరుని చరితల యందు ఆచ్చటచ్చటఁ గీర్తింపబడినవో. మహాత్మనః=ఏది పర్వత్ర వ్యాపించుచున్నదో, ఎది యన్నిటిని గైకొనుచున్నదో, ఎది యనుభవించుచున్నదో, ఎది నిత్యమైయున్నదో, అట్టి పరమాత్మయొక్క, తాని=అట్టినామములను, భూతయే = చతుర్విధపురుషార్థములఁ గోరువారి కవి సిద్ధించునిమిత్తము, వక్ష్యామి = చెప్పెదను.

శం. భా. అత్ర నామసహస్రే ఆదిత్యాదిశబ్దానాం అర్థాన్తరే ప్రసిద్ధానాం ఆదిత్యాద్యర్థానాం తద్విభూతిత్వేన తదభేదాత్ తస్యైవ స్తుతిరితి ప్రసిద్ధార్థగ్రహణే ఽపి కర్తున్నిత్యమ్.

"భూతాత్మా చేన్ద్రియాత్మా చ ప్రధానాత్మాతథా భవాన్,
ఆత్మా చ పరమాత్మా చ త్వమేకః పఞ్చధా స్థితః.
జ్యోతీంషి విష్ణురృక్షాణి విష్ణుర్వనాని విష్ణుర్గిరయోఽఖిలశ్చ,
నద్యః సముద్రాశ్చ స ఏవ సర్వం యదస్తి యన్నాస్తి చ విప్రవర్య."

ఇతి విష్ణుపురాణే. 'ఆదిత్యానామహం విష్ణుః' ఇత్యారభ్య 'ఏకాంశేన స్థితో జగత్' ఇతి పర్యన్తం గీతాసు.

'పురుష ఏవేదం విశ్వం కర్మ తపో బ్రహ్మ పరామృతమ్' ఇత్యాది శ్రుతిశ్చ. విష్ణ్వాదిశబ్దానాం పునరుక్తానామపి వృత్తిభేదేనార్థభేదాన్న పౌనరుక్త్యమ్. 'శ్రీరతి

ర్తాధవః' ఇత్యాదీనాం పృథక్త్వేకత్వేఽపి శబ్దభేదాన్న పౌనరుక్త్యమ్. అర్థైక్యత్వేఽపి న పౌనరుక్త్యం దోషాయ, 'నామ్నాం సహస్రస్య కిమేకం దైవతమ్' ఇతి పృచ్ఛేరేకదేవతావిషయత్వాత్.

యత్ర పుల్లింగశబ్దప్రయోగస్తత్ర విష్ణ్వాదేవ్యః; యత్ర స్త్రీలింగశబ్దః తత్ర దేవతా విశేష్యతే; యత్ర నపుంసకలింగశబ్దస్తత్ర బ్రహ్మేతి విశేష్యతే.

టీ. ఈసహస్రనామములలోను 'ఆదిత్యుఁడు' మొదలగునామములు గలవు. అవి వెయ్యేఅర్థములందుఁ బ్రసిద్ధములు. ఆదిత్యుఁడు అనఁగా సుప్రసిద్ధమైన యర్థము సూర్యుఁ డని. అట్లు సూర్యుఁడే యని యర్థము నిటగ్రహించుటయం దేమి లోపము లేదు. సూర్యుఁడు గూడ విష్ణువునంశమే కాన, స్వాంశభూతునినామముతో విష్ణువు నాదిత్యుఁ డనుటయుఁ నకని స్తుతియే.

మఱియు విష్ణువు మొదలగు కొన్నిశబ్దములు పలుమా ఱందుఁ జేర్పఁబడు చున్నవి. ఒకపదమునే పలుమాఱు చెప్పిన వేయినామములలోనికి నవి లెక్కింపఁబడు నా యనిన నవి వెయ్యేఅర్థములను బోధించునుగాన నని యవి లెక్కించుటచే వాని గలుగదు. అట్లే కొన్నిపదములు మాధవ, శ్రీపతిమొదలగునవి సమానార్థకములైనను శబ్దభేదముంబట్టి వేఱుపదములుగనే చెప్పఁబడినవి. వేయినామములకు 'విష్ణువు' అనియే కదాయర్థము. ఇట్లొక్కదేవత నిన్నిపేరులందుఁ జేర్కొనుట దోషము గాదా యనిన, అద్వితీయమైన దైవ మేది యనునదిసు ప్రశ్న గావున, వేయిశబ్దములచే నట్టి దేవతను జేర్కొనుట పునరుక్తము గాదు.

'అవ్యయః' మొదలగు నేపుల్లింగపదములు గలవో, అచ్చట విష్ణుపదము విశేష్యము. ఎచ్చట స్త్రీలింగపదము లున్నవో, అచట దేవతా యను పదము విశేష్యము. ఎచట 'క్షేత్రం' మొదలగు నపుంసకములు చేర్కొనంబడునో, అచట 'బ్రహ్మ' అను నది విశేష్యము.

ఆప. "యతః సర్వాణి భూతాని" ఇత్యారభ్య జగదుత్పత్తిస్థితిలయకారణస్య బ్రహ్మణ ఏకదేవతాత్వేనాభిహితత్వాత్ ఆదావుభయవిధం బ్రహ్మ విశ్వశబ్దేనోచ్యతే—

విశ్వం విష్ణుర్వషట్కారో భూతభవ్యభవత్ప్రభుః,
భూతకృద్భూతభృద్భావో భూతాత్మా భూతభావనః. 14

శం. భా. ని. విశ్వస్య జగతః కారణత్వేన విశ్వం ఇత్యుచ్యతే బ్రహ్మ. ఆద్యం తు విశ్వమితి కార్యభూతవిశ్వశబ్దేన కారణగ్రహణం కార్యభూతవిశ్వాదివాక్యేభ్యః

ఉపపన్నా స్తుతిర్విష్ణోరితి దర్శయితుమ్. యస్మా, పరస్తాత్ పురుషాత్ న భిన్న మిదం విశ్వం పరమార్థతః లేన విశ్వమిత్యభిధీయతే బ్రహ్మ, 'బ్రహ్మైవేదం విశ్వమ్' (ముణ్డ-౨-౧-౧౦.) 'పురుష ఏవేదం విశ్వమ్' (౨-౨-౧౦) 'విశ్వమేవేదమ్' (యాజ్ఞ-౧౩.) ఇత్యాదిశ్రుతిభ్యః. తద్భిన్నం న కించిత్పరమార్థతః సదస్తి. అథ వా, విశతీతి విశ్వం బ్రహ్మ, 'తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్' (తై-ఉ-౨-౬-3-౧.) ఇతి శ్రుతేః. కించ, సుషుప్తౌ విశన్తి విశ్వాని భూతాని అస్మిన్నితి విశ్వం బ్రహ్మ, 'యత్ప్రయన్త్యభిసంవిశన్తి' ఇతి శ్రుతేః. తథాహి — సకలం జగత్ కార్యం భూతమేవ విశతి. అతో అఖిలం విశ్వం విశతీత్యభియుక్తాపి విశ్వం బ్రహ్మ ఇతి శ్రుతేః. 'అన్యత్ర ధర్మాదన్యత్రాధర్మాత్' ఇత్యారభ్య 'సర్వే వేదా యత్పదమామనన్తి, తపాంసి సర్వాణి చ యద్వదన్తి, యదిచ్ఛన్తో బ్రహ్మచర్యం చరన్తి తత్తే పదం సంగ్రహేణ బ్రవీమి. ఓమిత్యేతత్. ఏతద్ధ్యేవాక్షరం బ్రహ్మ ఏతద్ధ్యేవాక్షరం పరమ్. ఏతద్ధ్యేవాక్షరం జ్ఞాత్వా యో యదిచ్ఛతి తస్య తత్.' (కఠో-౧-౨-౧౫) ఇతి కాఠకే. 'ఏతద్వై సత్యకామ పరం చాపరం చ బ్రహ్మ యదోంకారః' ఇత్యుపక్రమ్య సుషుప్తావస్థాయాం పునరేతం త్రిమాత్రేణోమిత్యేతేనైవాక్షరేణ పరం పురుషమభిధ్యాయీత' (ప్రశ్నో-౫) ఇతి ప్రశ్నోపనిషది. 'ఓమితి బ్రహ్మ' 'ఓమితీదం సర్వమ్' (తై-ఉ-౧-౮.) ఇతి యజుర్వేదారణ్యకే. 'తద్యథా శంఖునా సర్వాణి పర్ణాని సంతృణ్ణాన్యేవమోంకారేణ సర్వా వాక్ సంతృణ్ణా, ఓంకార ఏవేదగ్ సర్వమ్' (ఛా-౨-౨౩.) ఇతి ఛాన్దోగ్యే. 'ఓమిత్యేతదక్షరమ్' ఇత్యుపక్రమ్య.

"ప్రణవో వ్యాపకం బ్రహ్మ ప్రణవశ్చ పరః స్మృతః,
అపూర్వోఽనన్తరోఽబాహ్యో న పరః ప్రణవోఽవ్యయః.
సర్వస్య ప్రణవో వ్యాదిర్మధ్యమన్తస్తథైవ చ,
ఏవం హి ప్రణవం జ్ఞాత్వా వ్యశ్నుతే తదనన్తరమ్.
ప్రణవం హీశ్వరం విద్యాత్సర్వస్య హృదయే స్థితమ్,
సర్వవ్యాపినమోంకారం జ్ఞాత్వా ధీరో న శోచతి.
అమాత్రోఽనన్తరూపశ్చ ప్రపఞ్చస్యోపశమః శివః,
ఓంకారో విదితో యేన స మునిర్నేతరో జనః."

ఇతి.

'ఓం కద్రుద్రాయ, ఓం తత్పురుషాయ, ఓం తదాచ్ఛా, ఓం తన్నస్త్యమ్' ఇత్యాదిభ్యః శ్రుతిభ్యః.

"ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ వ్యాహరన్ మామనుస్మరన్,
యఃప్రయాతి త్యజన్ దేహం స యాతి పరమాం గతిమ్. (భగ-౮-౧౩.)

యదక్షరం వేదవిదో వదన్తి విశన్తి యద్యతయో వీతరాగాః,
యదిచ్ఛన్తో బ్రహ్మచర్యం చరన్తి తత్తే పదం సంగ్రహేణ ప్రవక్ష్యే (భగ-౮-౧౧)
రసోఽహమప్సు కౌంతేయ ప్రభాస్మి శశిసూర్యయోః,
ప్రణవః సర్వవేదేషు శబ్దః ఖే పౌరుషం నృషు. (భగ-౭-౮)
.....గిరామస్మ్యేకమక్షరమ్." (భగ-౧౦-౩౫)

"ఆద్యం యత్త్ర్యక్షరం బ్రహ్మ త్రయీ యస్మిన్ ప్రతిష్ఠితా,
వికాక్షరం పరం బ్రహ్మ ప్రాణాయామాః పరం తపః."

ఓంకారః స్వర్గద్వారం. తస్యాదృష్టోచ్యమాణ వికారాది ప్రతిపద్యేత. వికారాం చాన్యాం కృత్వా వివం లౌకిక్యా వాచావ్యావర్తతే బ్రహ్మ (ఆ.బ్ర.ధ-౧-౧౩) 'ప్రణవాద్యాస్తథా వేదాః ప్రణవే పర్యవస్థితాః, వాఙ్మయం ప్రణవః సర్వం తస్మాత్ప్రణవమభ్యసేత్' ఇత్యాదిస్మృతిభ్యశ్చ విశ్వశబ్దేన ఓంకారోఽభిధీయతే. వాచ్యవాచకయోరత్యన్తభేదాభావాత్ విశ్వమిత్యోంకారవివ బ్రహ్మేత్యర్థః. 'సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ, తజ్జలానితి శాన్త ఉపాసీత' ఇతి. వికాదుక్తం భవతి—యస్తాత్పర్యమిదం వికారజాతం బ్రహ్మ తజ్జత్వాత్ తల్లత్వాత్ తదనత్వాచ్చ. న చ పర్యన్తేషు త్వత్తో రాగాదయః సంభవన్తి 'తస్మాచ్ఛాన్త ఉపాసీత' (ఛాం-౩-౧౪) ఇతిశ్రుతేః.

"శ్రూయతాం ధర్మసర్వస్వం శ్రుత్వా చైవావధార్యతామ్,
ఆత్మనః ప్రతికూలాని పరేషాం న సమాచరేత్.
ఆత్మోపమ్యేన సర్వత్ర సమం పశ్యతి యోఽర్జున,
సుఖం వా యది వా దుఃఖం స యోగీ పరమో మతః.
నిర్గుణః పరమాత్మాఽత్ర దేహే వ్యాప్య వ్యవస్థితః,
తమహం జ్ఞానవిజ్ఞేయం నావమన్యే న లంఘయే.
యద్యాగమైర్న విజ్ఞేయం తమహం భూతభావనమ్,
క్రమేయం త్వాం గిరం చేమాం హనుమానివ సాగరమ్.
లబ్ధవైరాణి భూతాని ద్వేషం కుర్వన్తి చేతరాః,
శోచ్యాన్యవోఽతి మోహేన వ్యాప్తానీతి మనీషిణాం,
ఏతే భిన్నదృశాం దైత్యా వికల్పాః కథితా మయా.
కృత్వాభ్యుపగమం తత్ర సంక్షేపః శ్రూయతాం మమ,
విస్తారః సర్వభూతస్య విష్ణోః సర్వమిదం జగత్.
ద్రష్టవ్యమాత్మవత్తస్మాదభేదేన విచక్షణైః,
సముత్పన్నాఙ్కురం భావం తస్మాద్యాయం తథా వయమ్.

తథా యత్నం కరిష్యామో యదా స్ప్రాప్స్యామ నిర్వృతిమ్,
పర్వత్ర దైత్యాః సమతాముపేత్య పమత్వమారాధనమచ్యుతస్య.
న మన్త్రాదికృతస్తాత న చ నైపర్గికో మమ,
ప్రభావ ఏవ సామాన్యో యస్య యస్యాచ్యుతో హృది.
అన్యేషాం యో న పాపాని చిన్తయత్యాత్మనో యథా,
తస్య పాపాగమస్తాత హేత్వభావా న్న విద్యతే.
కర్మణా మనసా వాచా పరపీడాం కరోతి యః,
తద్బీజ మస్య ఫలతి ప్రభూతం తస్య చాశుభమ్.
సోఽహం న పాపమిచ్ఛామి న కరోమి వదామి వా,
చిన్తయన్ సర్వభూతస్థమాత్మన్యపి చ కేశవమ్.
శారీరం మానసం వాగ్జం దైవం భూతిభవం తథా,
పర్వత్ర పమచిత్తస్య తస్య మే జాయతే హరేః.
ఏవం పర్వేషు భూతేషు భక్తిరవ్యభిచారిణీ,
కర్తవ్యా పణ్డితైర్జ్ఞాత్వా పర్వభూతమయం హరిమ్.
సామ చోపప్రదానం చ భేదదణ్డౌ తథా పరా,
ఉపాయాః కథితా హ్యేతే మిత్రాదీనాం చ సాధనే.
తానేవాహం న పశ్యామి మిత్రాదీంస్తాత మా ప్రభుః,
సాధ్యాభావే మహాభావో సాధనైః కిం ప్రయోజనమ్.
పర్వభూతాత్మకే తాత జగన్నాథే జగన్మయే,
పరమాత్మని గోవిందే మిత్రామిత్రకథా హరేః.
జడానామవివేకానామపూర్ణానామపి ప్రభో,
భాగ్యభోగ్యాని రాజ్యాని పశ్యసీతిమతామపి.
తస్మాద్యతేత కృత్యేషు య ఇచ్ఛేన్మహతీం శ్రియమ్,
యతితవ్యం పమత్వేన విజ్ఞానమపి చేచ్ఛతా.
దేవా మనుష్యాః పశవః పక్షిసృపసరీసృపాః,
రూపమేతదనన్తస్య విష్ణోర్నిన్నమివ స్థితమ్.
ఏకద్విత్రాకతా పర్వం జగత్ స్థావరజఙ్గమమ్,
ద్రష్టవ్యమాత్మవద్విష్ణుర్యతోఽయం విశ్వరూపధృక్.
ఏవం జ్ఞాత్వా స భగవానాదిః పరమేశ్వరః,
ప్రసీదత్యచ్యుతో యస్మిన్పన్నే క్లేశసంహతయః.

బహూనాం జన్మనామంతే జ్ఞానవాన్మాం ప్రపద్యతే,
వాసుదేవః సర్వమితి స మహాత్మా సుదుర్లభః."

ఇత్యాదివచనైశ్చ హింసాదిరహితేన స్తుతినమస్కారాది కర్తవ్యమితి దర్శయితుం విశ్వశబ్దేన ప్రస్తుతిధీయత ఇతి వా.

"మత్కర్మకృన్మత్పరమో మద్భక్తః సంగవర్జితః,
నిర్వైరః సర్వభూతేషు యః స మామేతి పాండవ." (భగ. ౧౧-౫౫) ఇతి.

"న చలతి నిజవర్ణధర్మతో యః సమమతిరాత్మసుహృద్విపక్షపక్షే,
న హరతి న చ హంతి కించిదనైః సితమనసం తమవేహి విష్ణుభక్తమ్.
విమలమతిరమత్సరః ప్రశాంతః శుభచరితోఽఖిలసత్త్వమిత్రభూతః,
ప్రియహితవచనోఽస్తమానమాయో వసతి సదా హృది స్య వాసుదేవః.
వసతి హృది సతాం సతాం చ కస్మిన్ భవతి పుమాన్ జగతోఽస్య సౌమ్యరూపః,
క్షితిరసమతిరమ్యమాత్మనోఽన్తః కథయతి చారుతయైవ సాలపోతః.
సకలమిదముహాం చ వాసుదేవః పరమపుమాన్ పరమేశ్వరః స ఏకః,
ఇతి మతిరచలా భవత్యనన్తేహృదయగతే వ్రజ తాత్ వివాయ దూరాత్.
యమనియమవిధూతకల్మషాణామనుదినమచ్యుతసక్తమానసానామ్,
అపగతమమమానమత్సరాణాం వ్రజ భవ దూరతరేణ మానవానామ్."

(విష్ణు-3-8.)

ఇత్యాదివచనైర్విష్ణులక్షణస్య ఏవంప్రకారత్వాచ్చ హింసాదిరహితేన విష్ణోః స్తుతినమస్కారాది కర్తవ్యమితి. 'శ్రద్ధయా దేయమ్, అశ్రద్ధయాఽదేయమ్. (తై-౧-౧౧) 'శ్రద్ధయాఽగ్నిః సమిధ్యతే' (తై. బ్రా. ౩౭-౮.) ఇతి శ్రుతేః,

"ఆహ్నికం శ్రాద్ధమధికమవ్రతమదక్షిణం యజ్ఞ మన్యత్వికా హవిశమ్,
అశ్రద్ధయా దత్తమపుస్కృతం హవిర్భాగాః షడేతే తవ దైత్యసత్తమ.
పుణ్యం మద్ద్వేషిణాం యచ్చ మద్భక్తద్వేషిణాం తథా,
క్రయవిక్రయసక్తానాం పుణ్యం యచ్చాగ్నివోత్రిణామ్.
అశ్రద్ధయా చ యద్దానం యజతాం దదతాం తథా,
తత్సర్వం తవ దైత్యేన్ద్ర మత్ప్రసాదాద్భవిష్యతి.
అశ్రద్ధయా హుతం దత్తం తపస్తప్తం కృతం చ యత్,
అసదిత్యుచ్యతే పార్థ న చ తత్ప్రేత్య నో ఇహ" (భగ. ౧౭-౨౮.)

ఇత్యాదిస్మృతిభ్యశ్చ శ్రద్ధయా స్తుతినమస్కారాది కర్తవ్యమ్, నాశ్రద్ధయా. "ఓం తత్సదితి నిర్దేశో బ్రహ్మణస్త్రివిధః స్మృతః" (భగ-౧౭-౨౩) ఇతి

భగవద్వచనాత్ స్తుతినమస్కారాదికం కర్తాసాత్త్వికం. విగుణమపి శ్రద్ధాపూర్వకం బ్రహ్మణోఽభిధానత్రయప్రయోగేణ సగుణంసాత్త్వికం సంపాదితం భవతి. అతోనం విష్ణుం ధ్యాత్వా స్తుతినమస్కారాది కర్తవ్యమ్.

"నావిష్ణుః కీర్తయేద్విష్ణుం నావిష్ణుర్విష్ణుమర్చయేత్,
నావిష్ణుః సంస్మరేద్విష్ణుం నావిష్ణుర్విష్ణుమాప్నుయాత్."

ఇతి మహాభారతే కర్మకాండే,

"సర్వాణ్యేతాని నామాని పరస్య బ్రహ్మణోఽనఘ,
ఏవమేతాని నామాని దేవదేవస్య కీర్తయేత్.
యం యం కామమభిధ్యాయేత్తం తమాప్నోత్యసంశయమ్,
సర్వాన్ కామానవాప్నోతి సమారాధ్య జగద్గురుమ్.
తస్మాదేనం గోవిన్దమిత్యేతద్దాల్భ్య నాన్యథా,
తస్మాదో వాఞ్ఛితాన్ కామాన్ పదమాప్నోతి మానవః," (౪౧)

ఇతి విష్ణుధర్మే.

"సర్వభూతస్థితం యో మాం భజత్యేకత్వమాస్థితః,
సర్వథా వర్తమానోఽపి స యోగీ మయి వర్తతే." (భ-ఉ-౩౧.)

ఇతి భగవద్గీతాసు.

"అహం హరిః సర్వమిదం జగద్వై నాన్యత్తతః కారణకార్యజాతమ్,
ఈదృజ్ఞానో యస్య న తస్య భూయో భవోద్భవా దృష్టవగతా భవన్తి." (౧-౭)

ఇతి విష్ణుపురాణే.

"గురోర్యత్ర పరీవాదో నిన్దా వాపి ప్రవర్తతే,
కర్ణౌ తత్ర పిధాతవ్యౌ గన్తవ్యం వా తతోఽన్యతః." (మను-౪-౨౦౦.)
"తస్తాద్ధ్యేష వాచార్యరూపేణావస్థితే."

ఇతి వ్యాసస్మృతేః.

"పరం మృతవపాజ్వాలాపుంజస్యాన్తర్వ్యవస్థితిః,
న కారిచన్తావిముఖజనసంవాసవైశసమ్.

ఇతి కాత్యాయనవచనాత్ యత్ర దేశే వాసుదేవనిన్దా తత్ర వాసో న కర్తవ్యః. ఏతదుక్తం భవతి—

"యస్య దేవే పరాభక్తిర్యథా దేవే తథా గురౌ,
తస్యైతే కథితా హ్యర్థాః ప్రకాశన్తేమహాత్మనః." (శ్వేతా-౬-౨౩)

ఇతి శ్వేతాశ్వతరోపనిషన్మన్త్రవర్ణాత్,హరౌ గురౌ చ పరాభక్తిః కార్యేతిశేషః.

"అవశేషాపి యన్నామ్ని కీర్తితే సర్వపాతకైః,
పుమాన్ విముచ్యతే సద్యః సింహత్రస్తైర్మృగైరివ.
జ్ఞానతోఽజ్ఞానతో వాపి వాసుదేవస్య కీర్తనాత్,
తత్సర్వం విలయం యాతి తోయమగ్నం లవణం యథా.
కలికల్మషమత్యుగ్రం నరకార్తిప్రదం నృణామ్,
ప్రయాతి విలయం సద్యః సకృద్యత్రానుసంస్మృతే. (విష్ణు-ఓ-ర)
సకృత్ స్మృతోఽపి గోవిన్దో నృణాం జన్మశతైః కృతమ్,
పాపరాశిం దహత్యాశు తూలరాశిమివానలః.
పీయం పదనవల్లీకవాసినీ రసనోరగీ,
యా న గోవింద గోవింద గోవిందేతి ప్రభాషతే.
పాపవల్లీముఖే తస్య జిహ్వారూపేణ తిష్ఠతి,
యా న వక్తి దివా రాత్రౌ గుణాన్ గోవిన్దసంభవాన్.
సకృదుచ్చరితం యేన హరిరిత్యక్షరద్వయమ్,
లబ్ధం పరికరస్తేన మోక్షాయ గమనం ప్రతి.
విశోఽపి కృష్ణే సకృతః ప్రణామః దశాశ్వమేధావభృథేన తుల్యః,
దశాశ్వమేధీ పునరేతి జన్మ కృష్ణప్రణామీ న పునర్భవాయ."

ఇత్యాదివచనైః శ్రద్ధాభక్త్యారభావేఽపి నామసంకీర్తనం సమస్తం దురితం నాశయతీత్యుక్తమ్. కిముత శ్రద్ధాదిపూర్వకం సహస్రనామసంకీర్తనం నాశయతీతి.

'మనసా వా అగ్రే సంకల్పయత్యథ వాచా వ్యాహరతి,'
'యద్ధి మనసా ధ్యాయతి తద్వాచా వదతి.' (తై. సం. ఓ. ౧౭.)

ఇతి శ్రుతిభ్యాం స్మరణం ధ్యానం చ నామసంకీర్తనేఽంతర్భూతమ్.

"యస్మిన్నస్మృతమాత్రేణ యాతి నరకం స్వర్గోఽపి యచ్ఛిన్తనే
విష్ణో యత్ర నివేశితే చ మనసి బ్రాన్తోఽపి లోకోఽల్పకః,
ముక్తిం చేతసి యః స్థితోఽమలధియాం పుంసాం దదాత్యవ్యయః
కిం చిత్రం యదఘం ప్రయాతి విలయం తత్రాచ్యుతే కీర్తితే."

ఇతి విష్ణుపురాణే శ్రీపరాశరేణోపసంహృతమ్.

"ఆలోడ్య సర్వశాస్త్రాణి విచార్య చ పునఃపునః,
ఇదమేకం సునిష్పన్నం ధ్యేయో నారాయణః సదా."

ఇతి మహాభారతాంతే భగవతా శ్రీవేదవ్యాసేనోపసంహృతమ్.

"హరిరేకః సదా ధ్యేయో భవద్భిః సత్త్వసంస్థితైః,
ఓమిత్యేవం సదా విప్రాః కథక ధ్యాక కేశవమ్."

ఇతి హరివంశే కైలాసయాత్రాయాం హరిరేకో ధ్యాతవ్య ఇత్యుక్తం శ్రీ మహేశ్వరేణాపి. విశేషార్థమభిప్రేత్య 'ఏష మే సర్వధర్మాణాం ధర్మోఽధికతమో మతః' ఇత్యాద్యిక్యముక్తమ్. 'కిమేకం దైవతమ్' ఇత్యారభ్య 'కిం జపన్ముచ్యతే జన్తుః' ఇతి మత్ప్రశ్నేషు 'యతః సర్వాణి' ఇతి ప్రశ్నోత్తరాభ్యాం 'యద్భక్త్యోక్తం తదిత్యన్త శబ్దేనోచ్యత' ఇతి వ్యాఖ్యాతం విశ్వమ్. కథమిత్యాకాంక్షాయామాహ—

౨. విష్ణుః ఇతి. తథా చ ఋగ్వేదే—'అస్య జానన్తో నామ చిద్వివక్తన మహస్తే విష్ణో సుమతిం భజామహే. (ఋక్సం. ౧. ౧౫౬. 3.) ఇత్యాదివాక్యైర్విష్ణోర్నామసంకీర్తనేన సమ్యక్ జ్ఞానప్రాప్తిర్విహితా. వేవేష్టి వ్యాప్నోతీతి విష్ణుః. విశేషార్థాయినో నుక్ప్రత్యయాత్తస్య రూపమ్. దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదశూన్య ఇత్యర్థః. 'అన్తర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణః స్థితః' (తై. ఉ. ౪. ౧౩.) ఇత్యాదిశ్రుతేః విశేషార్థా నుక్ప్రత్యయాన్తస్య రూపం విష్ణుతి.

"యస్తాన్విష్టమిదం సర్వం కస్య శక్త్యా మహాత్మనః,
తస్తాద్విష్ణురితి ఖ్యాతో విశేర్ధాతోః ప్రవేశనాత్." (విష్ణు. 3. ౧.)

ఇతి విష్ణుపురాణే.

"వ్యాప్తే మే రోదసీ పార్థ క్రాన్తిశ్చాభ్యధికా స్థితా,
క్రమణాచ్చాప్యహం పార్థ విష్ణురిత్యభిసంజ్ఞితః."

ఇతి మహాభారతే. శాన్తి. ౩౪౩.

3. యదుద్దేశేనాధ్వరే పశుక్రియతే స పశుర్మారః. యస్మిన్ యజ్ఞే వా పశుక్రియా, 'యజ్ఞో వై విష్ణుః' (తై సం. ౧. ౭. ౪.) ఇతి శ్రుతేః. యేన పశుమారాదిమన్త్రేణ వా దేవాన్ ప్రీణయతి స పశుమారః. దేవతా వా. 'ప్రజాపతిశ్చ పశుమారశ్చ' ఇతి శ్రుతేః. 'చతుర్భిశ్చ చతుర్భిశ్చ ద్వాభ్యాం షడ్భిశ్చ రేవ చ, హూయతే చ పునర్ద్వాభ్యాం స మే విష్ణుః ప్రసీదతు' ఇత్యాదిస్మృతేశ్చ.

౪. భూతభవ్యభవత్ప్రభుః, భూతం భవ్యం భవచ్చేతి భూతభవ్యభవన్తి తేషాం ప్రభుః. కాలభేదమనాదృత్య సన్మాత్రప్రతిపాదకైకాక్షరైశ్వర్యం తవ్యేతి ప్రభుత్వమ్. ౫. రజోగుణం సమాశ్రిత్య విసృష్టిరూపేణ భూతాని కరోతీతి భూతకృత్, తమోగుణమాస్థాయ స రుద్రాత్మనా భూతాని కృన్తతి కృణోతి హినస్తీతి భూతకృత్. ౬ సత్త్వగుణమధిష్ఠాయ భూతాని బిభర్తి పాలయతి ధారయతి పోషయతీతి వా

భూతభృత్. 3. ప్రపఞ్చరూపేణ భవతీతి. కేవలం భవతీత్యేవ వా భావః. భవనం భావః పరాత్మనో వా. ఆ. భూతాత్మా భూతానామాత్మా అన్తర్యామీ, 'ఏష త ఆత్మా అన్తర్యామ్యమృతః' (బృ. 3. ర.) ఇతి శ్రుతేః. 4. భూతాని భావయతి జనయతి వర్ధయతీతి వా భూతభావనః.

టీ. ం. 1. విశ్వము ప్రపంచముగా నుండువాఁడు. కార్యరూపమున నుండు ప్రపంచమే కారణమైనతానుగ నుండువాఁడు. తనకంటె భిన్నమైన ప్రపంచము లే దనుట. 2. ప్రపంచమును సృజించి యందుఁ దాను ప్రవేశించువాఁడు. 3. సంహార కాలమున నీవిష్ణువునందు భూతంబు లెల్ల ప్రవేశించుచున్నవి కాన విశ్వము. 4. విశ్వము అనఁగా ఓంకారము—ఓంకారస్వరూపుఁడు. ఉ. 1. వ్యాపించియుండువాఁడు (దేశ కాలవస్తుపరిచ్ఛేదము లేనివాఁడు.) 2. ప్రవేశించువాఁడు (సకలప్రపంచమునందును) చొచ్చువాఁడు. 3. 1. యాగమున నితనిఁ గూర్చి హోమము చేయఁబడును. 2. యజ్ఞ రూపుఁడయిన యీతనియందు వషట్కారము చేయఁబడును. 3. ఈతఁడు వషట్కా రాది మంత్రములలో దేవతలఁ దృప్తినొందించును కావున వషట్కారము. ఱ. భూత భవ్యభవత్ప్రభువు—పుట్టినదానికి, పుట్టఁబోవుదానికి, నున్నదానికిని ప్రభువయినవాఁడు. ఎ. 1. భూతకృత్తు—రజోగుణము నాశ్రయించి బ్రహ్మరూపముతో భూతములను సృజించువాఁడు. 2. తమోగుణము నాశ్రయించి రుద్రరూపముతో భూతములను సంహరించువాఁడు. ఒ. భూతభృత్తు—సత్త్వగుణము నాశ్రయించి భూతములను పాలించువాఁడు; లేక ధరించువాఁడు, లేక పోషించువాఁడు. ఓ. భావుఁడు ప్రపంచ రూపమున నుండువాఁడు; ఒకఁడే యై యుండువాఁడు.

ం. భూతాత్మ—భూతములకు నంతర్యామి యైన జీవుఁడు.

ఁ. భూతభావనుఁడు—భూతములను పుట్టించువాఁడు లేక పోషించువాఁడు.

అవ. భూతకృదిత్యాదిభిః గుణతత్త్వత్వం ప్రాప్తం ప్రతిషిధ్యతే—

పూతాత్మా పరమాత్మా చ ముక్తానాం పరమా గతిః,
అవ్యయః పురుషః సాక్షీ క్షేత్రజ్ఞోఽక్షర ఏవ చ. 15

శం. భా. పూతాత్మా—ం. పూత ఆత్మా యస్య సః. 'కేవలో నిర్గుణశ్చ' (శ్వేతా. ఉ. ం.) ఇతి శ్రుతేః. గుణోపరాగః స్వేచ్ఛాకృతః పురుషస్యేతి కల్ప్యతే. ం. పరమశ్చాసావాత్మా చేతి పరమాత్మా కార్యకారణవిలక్షణో నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్త స్వభావః. ం. ముక్తానాం పరమా ప్రకృష్టా గతిర్గన్తవ్యా దేవతా. పునరావృత్త్యా సంధవా తద్గతస్యేతి ముక్తానాం పరమా గతిః.

"మాముపేత్య తు కౌన్తేయ పునర్జన్మ న విద్యతే" (భగ-౮-౧౬.) ఇతి వ ద్వచనమ్. ౧౩. నాస్య వ్యయో వినాశో వికారో వా విద్యత ఇత్యవ్యయః. 'అజ రోఽమరోఽవ్యయః' ఇతి శ్రుతేః. ౧౪. పురం శరీరం కస్మిన్ శేతే, ఇతి పురుషః

"సవద్వారం పురం పుణ్యమేతైర్నాన్యైస్సమన్వితమ్,
వ్యాప్య శేతే మహాన్ యస్తస్మాత్పురుష ఉచ్యతే." ఇతి మహాభారతే.

యద్వా, ఆస్తేర్వ్యత్యస్తాక్షరయోగాత్ ఆసీత్ పురా పూర్వమేవేతి విగ్రహం కృత్వా వ్యుత్పాదితః పురుషః, 'పూర్వమేవానామివాసమితి, తత్పురుషస్య పురుష త్వమ్' బృ. (౨-౪-౩౧.) ఇతి శ్రుతేః. అథవా పురుషు ఉత్కర్షశాలిషు సీదతీతి, పురూణి ఫలాని పనోతి దదాతీతి వా, పురూణి భువనాని సంహారసమయే స్యతి అన్తం కరోతీతి వా, పూరణాత్పదనాద్వా పురుషః. 'పూరణాత్పదనాచ్చైవ తతోఽసౌ పురుషోత్తమః' ఇతి పఞ్చమవేదే. ౧౫. సాక్షాదవ్యవధానేన స్వరూపబోధేన ఈక్షతే పశ్యతి సర్వమితి సాక్షీ. 'సాక్షాద్దృష్టరి సంజ్ఞాయామ్' ఇతి పాణినివచనాదినిప్రత్యయః. ౧౬. క్షేత్రం శరీరం జానాతీతి క్షేత్రజ్ఞః 'ఆతోఽనుపసర్గే కః' ఇతి కప్రత్యయః. 'క్షేత్రజ్ఞం చాపి మాం విద్ధి...' ఇతి భగవద్వచనాత్. 'క్షేత్రాఖ్యాని శరీరాణి తేషాం నైవ యథానుభం, తాని వేత్తి స యోగాత్తా తతః క్షేత్రజ్ఞ ఉచ్యతే.' ఇతి బ్రహ్మపురాణే. ౧౭. స ఏవ న హరతీతి అహరః పరమాత్మా. అహ్నో లేర్వా సర్వప్రత్య యాన్తస్య రూపమహర ఇతి. ఏవకారాత్ క్షేత్రజ్ఞాహరయోరభేదః పరమార్థకః, 'తత్త్వ మసి' ఇతి శ్రుతేః చకారాద్వ్యవహారికో భేదశ్చ, ప్రసిద్ధేరప్రమాణత్వాత్.

టీ. ౧౦. 'కేవలుఁడు నిర్గుణుఁడు' అని వేదప్రామాణ్యమువలన గుణములు, జన్మ మొదలగు నుపాధిసంబంధము లేనందునఁ బరిశుద్ధమైనయాత్మగలవాఁడు. ౧౧. కార్య కారణములకంటె వే ఱయి నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తస్వభావము గలవాఁడు. (పవిత్రమైన యాత్మ యని యర్థము.) ౧౨. ముక్తు లగువారికి ముఖ్యమయిన (పొందఁదగిన) యుత్తమ దేవత. దాని నొందినవారికిఁ బునర్జన్మము లేదు గాన ముక్తులకు పరమగతి యనఁబడెను. ౧౩. వినాశము గాని, మార్పు గాని లేనివాఁడు. ౧౪. 1. పుర మనఁగా శరీరము, దానియం దుండువాఁడు. 2.ఆసధాతువునకు వెనుకముందులుగా నహరసంయో గమువలన ముందున్నవాఁ డని యర్థము. (అనఁగా ఆదిపురుషుఁ డని యర్థము. 3. ఉత్కర్షము గలవారియఁదుఁ బ్రకాశించువాఁడు. 4. గొప్పఫలముల నొసఁగువాఁడు. 5. సంహారసమయమున లోకములను అంత మొందించువాఁడు. 6. నిండించుటవలనఁ గాని, వశింపఁజేయుటవలనఁ గాని పురుషుఁడు. ౧౫. సాక్షాత్తుగాఁ గాని, వ్యవధానము

లేకపోని, స్వరూపము నెఱుంగుటచేఁ గాని యంతటిని జూచువాఁడు. ౧౬. క్షేత్ర మనఁగా శరీరము. దాని నెఱిఁగినవాఁడు. ౧౭. అక్షరుఁడు—1. నశింపనివాఁడు. పర మాత్మ. 2. వ్యాపించువాఁడు (ఈశ్లోకమునందలి, 'అక్షర ఏవ చ' అను ఏవకారము 'తత్త్వమసి' యను శ్రుతింబట్టి క్షేత్రజ్ఞాక్షరులకు వాస్తవమయిన యభేదము ప్రతి పాదింపఁబడినది. జీవేశ్వరులకు భేద మున్నట్లు ప్రమాణములు లేనందున 'ఏవ చ' అను చకారము వ్యావహారికభేదమును దెలుపుచున్నది.

యోగో యోగవిదాం నేతా ప్రధానపురుషేశ్వరః,
నారసింహవపుః శ్రీమాన్ కేశవః పురుషోత్తమః. 16

శం. భా. జ్ఞానేన్ద్రియాణి సర్వాణి నిగృహ్య మనసా సహ, ఏ(కత్వ)కాత్మభావనాయోగః క్షేత్రజ్ఞపరమాత్మనోః." ౧౮. తదవాప్యతయా యోగః ఇతి యోగవిదో విదుః. ౧౯. యోగం విదన్తి విచారయన్తి జానన్తి లభన్త ఇతి వా యోగవిదః, తేషాం నేతా జ్ఞానినాం యోగక్షేమవహనాదినేతి యోగవిదాం నేతా. 'తేషాం నిత్యాభి యుక్తానాం యోగక్షేమం వహామ్యహమ్' (౯-౨౨) ఇతి భగవద్వచనాత్. ౨౦. ప్రధానం ప్రకృతిర్హ్యాత్మా; పురుషో జీవః, తయోరీశ్వరః ప్రధానపురుషేశ్వరః. ౨౧. నరస్య సింహస్య చావయవా యస్మిన్ లక్ష్యన్తే తద్వపుర్యస్య స నారసింహవపుః. ౨౨. యస్య వక్షసి నిత్యం వసతి శ్రీః స శ్రీమాన్. ౨౩. 1. అభిరూపాః కేశాః యస్య సః కేశవః. 'కేశాద్యోఽన్యతరస్యామ్' ఇతి వప్రత్యయః ప్రశంసార్థకః. 2. యద్వా—కశ్చ అశ్చ ఈశశ్చ త్రిమూర్తయః కేశాః, తే యద్వశే వర్తన్తే స కేశవః. 3. కేశవ ధాద్వా—కేశవః.

"యస్తా న్త్వయైవ దుష్టాత్మా హతః కేశి జనార్దన,
తస్తాన్కేశవనామాన్ త్వం లోకే ఖ్యాతిం గమిష్యసి."

ఇతి విష్ణుపురాణే శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదవచనమ్. పృషోదరాదిత్వా చ్ఛుద్ధసాధుత్వ కల్పనా. ౨౪. పురుషాణామ్ ఉత్తమః పురుషోత్తమః. అత్ర 'న నిర్ధారణే' ఇతి షష్ఠీ సమాసప్రతిషేధో న భవతి; జాత్యాద్యనపేక్షయా సమర్థత్వాత్. యత్ర పునర్జాత్యాది గుణక్రియాపేక్షయా పృథక్కృతా తత్రాసమర్థత్వాన్నిషేధః ప్రవర్తతే; యథా—మనుష్యాణాం క్షత్రియాః శూరతమాః గవాం కృష్ణా సంపన్నక్షీరతమా, అధ్వగానాం ధావన్ శీఘ్రతమ ఇతి. అథవా పంచమీసమాసః. తథా చ భగవద్వచనమ్—

"యస్మాత్ క్షరమతీతోఽహమక్షరాదపి చోత్తమః,
అతోఽస్మి లోకే వేదే చ ప్రథితః పురుషోత్తమః" ఇతి.

టీ. ౧౮. జ్ఞానేంద్రియముల సైదింటిని మనస్సును బంధించి జీవేశ్వరుల కభేద మును భావించుటయే యోగము. దానిచే బొందదగినవాఁడు. ౧౯. యోగమును విచారించువారుగాని, గుర్తెఱుఁగువారుగాని, బొందువారు గాని, అట్టివారికి యోగక్షేమములఁ గూర్చుటంజేసి నాయకుఁ డయినవాఁడు. ౨౦. ప్రధానము ప్రకృతి అనఁగా మాయ, పురుషుఁడు జీవుఁడు వారికి నీశ్వరుఁడు. ౨౧. నరునియొక్కయు సింహము యొక్కయు నవయవము ఏశరీరమునందుఁ గననగునో, అట్టి శరీరము గలవాఁడు. ౨౨. ఎవనియొమ్మునందు నిత్యము లక్ష్మీదేవి గన్నిహితయై యున్నదో అట్టివాఁడు శ్రీమంతుఁడు. ౨౩. 1. మేలయిన కేశములు గలవాఁడు. 2. కేశులు బ్రహ్మవిష్ణుద్రులు—వారిని దనవశమున నుంచుకొన్నవాఁడు. 3. కేశి యసురక్షసుని వధించినవాఁడు. (పృషోదరాదిగణపఠితము గావున సాధువు.) ౨౪. పురుషులలో నుత్తముఁడు, పురుషుల కంటె నుత్తముఁడు.

సర్వశర్వశ్శివస్థాణుర్భూతాదిర్నిధిరవ్యయః,
సమ్భవో భావనో భర్తా ప్రభవః ప్రభురీశ్వరః. 17

శ. భా. ౨౫. "అసతశ్చ సతశ్చైవసర్వస్య ప్రభవాప్యయాత్, సర్వస్య సర్వదాఖ్యానాత్ సర్వమేనం ప్రచక్షతే." ఇతి భగవద్వ్యాసవచనాత్ సర్వః. ౨౬. శృణాతి సువీరసమయే సువీరతి సువీరయతి సకలాః ప్రజా ఇతి శర్వః. ౨౭. నిస్త్రైగుణ్యతయా శుద్ధత్వాత్ శివః. 'స బ్రహ్మా స శివః' ఇత్యభేదోపదేశాత్ శివాదినామభిర్వా రేవ స్తూయతే. ౨౮. స్థిరత్వాత్ స్థాణుః. ౨౯. భూతానాంభూతికారణత్వాత్ భూతాదిః. ౩౦. ప్రలయకాలే అస్మిన్ సర్వం నిధీయత ఇతి నిధిః, 'కర్మణ్యధికరణే చ' ఇతి కిప్రత్యయః స ఏవ నిధిర్నిక్షేప్యతే—అవ్యయః అనశ్వరో నిధిరిత్యర్థః. ౩౧. స్వేచ్ఛయా సమీచీనం భవనమస్యేతి సమ్భవః, "ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగేయుగే." ఇతి భగవద్వచనాత్.

"అథ దుష్టవినాశాయ సాధూనాం రక్షణాయ చ,
స్వేచ్ఛయా సమ్భవామ్యేవం గర్భదుఃఖవివర్జితః."

ఇతి చ. ౩౨. సర్వేషాం భోక్తౄణాం ఫలాని భావయతీతి భావనః. సర్వఫలదాతృత్వం 'ఫలమత ఉపపత్తేః' ఇత్యత్ర ఉపపాదితమ్. ౩౩. ప్రసహ్యచస్యాధిష్ఠానత్వేన భరణాత్ భర్తా. ౩౪. ప్రకర్షేణ మహాభూతాని అస్మాద్భవన్తి ఇతి ప్రభవః, ప్రకృష్టో భవోజన్మాస్యేతి వా. ౩౫. సర్వాను క్రియాను సామర్థ్యాదిశయాత్ ప్రభుః. ౩౬. నిరుపాధికైశ్వర్యమస్యేతి ఈశ్వరః 'ఏష సర్వేశ్వరః,' ఇతి శ్రుతేః.

టీ. 14. నిత్యానిత్యము లైనపదార్థముల కన్నిటికిని నుత్పత్తినాశకారి యగుట చేతను, అన్నిటిని నెఱుఁగువాఁడు గనుకను సర్వుఁడు. 15. సంహారసమయమునందు సకలప్రజలను సంహరించువాఁడుగాని, సంహారముచేయించువాఁడుగాని కర్తృవాఁడు. 16. త్రిగుణములు లేనివాఁడు గానఁ బరిశుద్ధుఁ డగుటచే శివుఁడు. (శివకేశవులకు భేదము లేదుగాన శివాదినామములచే హరియే స్తుతింపఁబడును.) 17. స్థిరుఁడయినవాఁడు. 18. భూతలములకెల్ల నాదికారణమైనవాఁడు. 30. అవ్యయుఁ—నిధిఁ అని యొకటే నామము. ప్రలయమున నీతనియందు సర్వమును లీనమైపోవును. అనిధి నాశములేనిది. కాన నవ్యయనిధి యనఁబడును. 31. తనంతట మేలైనయుత్పత్తిగలవాఁడు. తనంతటఁ దనకుఁ దోఁచినతావునఁ బుట్టువాఁడు. 32. ఆదఱు భోక్తలకుఁ దగుఫలముల నాలోచించువాఁడు. 33. ప్రపంచమున కాధారమై వహించువాఁడు. 34. విశేషముగా నితనినుండి మహాభూతములు పుట్టుచున్నవి అనికాని, మేలైనపట్టుకగలవాఁడని కాని యర్థము. 35. సకలకార్యములందు సమర్థుఁడుగాన ప్రభువు. 36. ఒకరియాదరువు గోరనియైశ్వర్యము గలవాఁడు. స్వతంత్రైశ్వర్యవంతుఁడు.

స్వయంభూశ్శమ్భురాదిత్యఃపుష్కరాక్షోమహాస్వనః,
అనాదినిధనోధాతావిధాతాధాతురుత్తమఃI 18

శ. భా. 31. స్వయమేవ భవతీతి స్వయమ్భూఃI, 'పఏవ స్వయమృద్ధఃI' ఇతి మానవఁ వచనఁ సర్వేషాముపరి భవతి, స్వయఁ భవతీతి వా స్వయఁ భూఃI యేషాముపరి భవతి యచ్ఛరీరి భవతి తదధిష్ఠాత్మనా స్వయమేవ భవతీతి వా, 'ఇతి భూస్స్వయమ్భూఃI' ఇతి మన్త్రవర్ణాత్ ఱా వ.—స్వయమ్భూఃI పరమేశ్వరఃI స్వయమేవ స్వతన్త్రో భవతి న పరతన్త్రఃI. 'పరాఞ్చిఖాని వ్యతృణత్స్వయమ్భూఃI' ఇతిమన్త్రవర్ణాత్. 32. శం సుఖఁ భక్తానాఁ భావయతీతి స్వయమ్భూఃI. 33. ఆదిత్యమణ్డలాన్తర్వర్తీ హిరణ్మయఃI పురుషఃI ఆదిత్యఃI. ద్వాదశాదిత్యేషు విష్ణుర్వా. 'ఆదిత్యానామహం విష్ణుఃI...' ఇత్యుక్తఃI ఆదితేరపత్యఖణ్డితాయాఁ మహ్యాఁ అయం పతిరితి వా, 'ఇయం వా అదితిఃI' 'మహీం దేవీం విష్ణుపత్నీం' ఇతి శ్రుతేఃI. యథా ఆదిత్య ఏక ఏవ అనేకేషు జలభాజనేషు అనేకవర్ష్మాలిఖ్యతే, ఏవమనేకేషు శరీరేషు ఏక ఏవాత్మా అనేకవర్ష్మాలిఖ్యత ఇతి ఆదిత్యసాధర్మ్యాద్వా ఆదిత్యఃI. 40. పుష్కరేణోపమితే అక్షిణీ యస్యేతి పుష్కరాక్షఃI. 41. మహాఁ పూజితఃI స్వనో నాదో వా శ్రుతిలక్షణో యస్య సఁ మహాస్వనఃI 'సన్మహత్' ఇత్యాదినా సమాసే కృతే 'అన్మహతఃI సమానాధికరణ జాతీయయోఃI' ఇత్యాదినా ఆత్వమ్. 'అస్య మహతో భూతస్య నిశ్శ్వసితమేత ద్యద్ఋగ్వేదో

యజుర్వేదః' ఇతి శ్రుతేః. 8. అవిర్భన్నవినశనం వినాశః కర్తవ్యం యస్య. న విద్యతే నః అనాదినిధనః. 83. అనన్తాదిరూపేణ విశ్వం బిభర్తీతి ధాతా. 88. కర్మణాం కల్పలానాం చ కర్తా విధాతా. 2. అనన్తాదీనామపి ధారకత్వాద్విశేషేణ దధాతీతివా. 8౫. 1. ధాతురుత్తమ ఇతి సామైకం సవిశేషణం సామానాధికరణ్యేన. సర్వధాతుభ్యః పృథివ్యాదిభ్య ఉత్కృష్టశ్చిద్ధాతురిత్యర్థః. 2. ధాతుర్విరిఞ్చాదుత్కృష్ట ఇతి వా వైయధికరణ్యేన. 3. నామద్వయం వా, కార్యకారణప్రపంచధారణాచ్చిదేవ ధాతుః. ఉత్తమః సర్వేషాముద్గతానాం అతిశయేనోద్గతత్వాదుత్తమః.

టీ. 32. తానుగానే పుట్టినవాఁడు. 2.ఆందఱకుమీఁద నుండువాఁడు. 3. ఎల్ల ప్పుడు తానే స్వతంత్రుఁ డైయుండువాఁడు. ఒకప్పుడును బరాధీనుఁడు గానివాఁడు. 33. భక్తులకు సుఖమును దలఁచువాఁడు. 3౫. సూర్యమండలమున నుండుపసిఁడివన్నెగల పురుషుఁడు. 2. అదితి యనఁగా భూమి, దానికిఁ బతియైనవాఁడు. 3. ఎట్లు సూర్యుఁడు పెక్కుసీటికుండలయందుఁ బెక్కులుగా నున్నట్లు తోఁచునో, అట్లనేకశరీరములయందుఁ దా నొక్కఁడే యై యనేకులుగా నుండునట్లు తోఁచువాఁడుగాన నాదిత్యునిపోలిక వలన నాదిత్యుఁ డయినవాఁడు.8౦.పుష్కరములు తామరతెఱకులు వానివంటి నేత్రములు గలవాఁడు. 8౧. వేదరూపమైనగొప్పనాఁదముగలవాఁడు. 8౨. ఆది = పుట్టుక; నిధనము = చావు—నాశము, ఇవి రెండును లేనివాఁడు. 83. అనంతుఁడు, కూర్మము, మొదలగు పురుషులలో ప్రపంచమును ధరించువాఁడు 88. 1. కర్మములను వానిఫలములను నొసఁగువాఁడు 2. విశేషముగా ధరించియుండువాఁడు. 8౫. 1. మేటియైన ధాతువు. 2. ధాతకంటె నుత్తముఁడయినవాఁడు. 3. ధాతుః, ఉత్తమః అని రెండుపదములుగాని కార్యకారణరూపమైన ప్రపంచధారణమువలన చిద్రూపమైనధాతువు. ఉత్తముఁడు పుట్టినవాని కన్నిటికంటె నెక్కువైయున్నవాఁడు.

అప్రమేయో హృషీకేశః పద్మనాభోఽమరప్రభుః,
విశ్వకర్మా మనుస్త్వష్టా స్థవిష్ఠః స్థవిరో ధ్రువః. 19

శా. భా.౮౬ శబ్దాదిరహితత్వాన్న ప్రత్యక్షగమ్యః. నాప్యనుమానగమ్యః,తద్వ్యాప్తలిఙ్గాభావాత్. నాప్యుపమానసిద్ధిః, నిఙ్గలేన సాదృశ్యాభావాత్, నాప్యర్థాపత్తిగమ్యః, కల్పితానుపపద్యమానస్యాసంభవాత్ నాప్యభావగోచరః, భావరూపత్వాత్, అభావసాక్షిత్వాచ్చ. నాపి శాస్త్రప్రమాణవేద్యః; ప్రమాణజన్యాతిశయాభావాత్, యద్యేవం, శాస్త్రయోనిత్వాత్ కథమ్? ఉచ్యతే—ప్రమాణాదిసాక్షిత్వేన ప్రకాశస్వరూపస్య ప్రమాణావిషయత్వేఽపి తథ్యస్తోత్రరూపపరిగ్రహేణ శాస్త్రప్రమాణకత్వమితి

అప్రమేయుఁ, సాక్షిరూపత్వాత్. ౪౭. 1. హృషీకాణి ఇంద్రియాణి లేపామీశుఁ క్షేత్రజ్ఞరూపభాక్. 2. యస్యా ఇంద్రియాణి యస్య వశే వర్తన్తే స పరమాత్మాహృషీకేశుఁ. యస్య వా సూర్యరూపస్య చన్ద్రరూపస్య చ జగత్ప్రీతికరా హృష్టాఁ కేశాఁ రశ్మయుఁ స హృషీకేశుఁ. 'సూర్యరశ్మిర్హరికేశుఁ 'పురస్తాత్' ఇతి శ్రుతేఁ పృషోదరాదిత్వాత్సాధుత్వమ్ యస్తోక్తు మోహధర్తే:—

"సూర్యాచన్ద్రమసా శశ్వదంశుభిఁ కేశసంజ్ఞితైఁ,
బోధయఁ స్వాపయంశ్చైవ జగదుత్తిష్ఠతే పృథక్.
బోధనాత్ స్వాపనాచ్చైవ జగతో హర్షణం భవేత్,
అగ్నీషోమకృతైరేవం కర్మభిఁ పాణ్డునన్దన.
హృషీకేశోఽహమీశానో వరదో లోకభావనుఁ" * ఇతి.

౪౮. సర్వజగత్కారణం పద్మం నాభౌ యస్య సుఁ పద్మనాభుఁ. 'అజస్య నాభావధ్యేకమర్పితమ్' ఇతి శ్రుతేఁ. ౪౯. అమరాణాం ప్రభుఁ. అమరప్రభుఁ. ౫౦. 1. విశ్వం కర్మ క్రియా యస్యసౌ విశ్వకర్మా. 2. క్రియత ఇతి జగత్కర్మ విశ్వం కర్మ యస్యేతి వా. 3 విచిత్రనిర్మాణశక్తిమత్త్వాద్వా విశ్వకర్మా; త్వష్టా, సాదృశ్యాద్వా ౫౧. మనసాత్ మనుఁ, 'సానోఽతోఽస్తి మన్తా' * ఇతి శ్రుతేఁ. మన్తా వా, 3. ప్రజాపతిర్వా మనుఁ. ౫౨. సంహారసమయే సర్వభూతకరణూకరణత్వాత్ త్వష్టా. త్వక్షతేస్తనూకరణార్థాత్ తృచ్ప్రత్యయుఁ. ౫౩. అతిశయేన స్థూలుఁ స్థవిష్ఠుఁ. ౫౪. పురాణుఁ స్థవిరుఁ 'త్వేవం వ్యాస్య స్థవిరస్య నామ' *ఇతి బహ్వృచాుఁ. వయో వచనో వా. స్థవిరత్వాత్ ధ్రువుఁ. 'స్థవిరో ధ్రువ'ఇత్యేకం నామ సవిశేషణమ్.

టీ. ౪౬. శబ్దాదులు లేనివాఁడుగావున ప్రత్యక్షప్రమాణగమ్యుఁడు కానివాఁడు. అనుమానవ్యాప్తిగలలింగము లేనందున అనుమానముచేఁ దెలియఁదగినవాఁడు కాఁడు. భాగములు లేనివాఁడుకాన నుపమానము లేనందున నుపమానముచేఁ దెలియఁదగఁడు. ఆభగవంతుఁడు దప్ప ప్రమాణము లేక సంభవించునది యేదియుం లేకుగాన నర్థాపత్తిచే గ్రాహ్యుఁడు గాఁడు. భావరూపుఁడును, అభావసాక్షియు నై యుండుటవలన అభావగోచరుఁడును గాఁడు. ప్రమాణజన్యమయిన యతిశయము లేనందున శాస్త్ర ప్రమాణముచేఁ దెలియఁదగినవాఁడు గాఁడు. అట్లయిలే భగవంతునికి శాస్త్రయోనిత్వ మెట్లు? అని ప్రశ్న రాఁగా సమాధానము చెప్పఁబడుచున్నది. ప్రమాణాదుల కీకఁడు సాక్షియగుటచేత స్వయంప్రకాశరూపుఁడయినభగవంతుఁడు ప్రమాణములకు లోఁబడిన వాఁడు కాకపోయినను, భగవంతునియం దారోపించినయాతనిది కానియాకారమును

నివృత్తిచేయునది కావున శాస్త్రప్రమాణకర్తవ్యము భగవంతునికిఁ గల్పితము. సాక్షి కావున అప్రమేయుఁడు. ౪౭. 1. హృషీకములు ఇంద్రియములు. వానికి ఈశుఁడు; క్షేత్రజ్ఞ రూపమునొందినవాఁడు. 2. ఇంద్రియము లివ్వనియధీనతయుఁ దున్నవో ఆపరమాత్మ. 3. జగత్తునకుఁ బ్రీతికరములైన సూర్యచంద్రరూపుఁ డయిన తనికిరణములవ్యాప్తి గల వాఁడు. ౪౮ సర్వజగత్తునకుఁ గారణమయినకమలము నాభియందుఁ గలవాఁడు. ౪౯. ఆమ రులకు వేల్పులకు ప్రభువు. ౫౦. 1.ప్రపంచము కార్యముగాఁ గలవాఁడు. 2. విశ్వ మైన సృష్టిశక్తిగలవాఁడు. 3. విశ్వకర్తతో సాటియైనవాఁడు. ౫౧. 1. చింతించు వాఁడు. 2. ముఖ్యరూపుఁడు. 3. ప్రజాపతిస్వరూపుఁడు. ౫౨. సంహారసమయమున నందఱను గృశింపఁజేయువాఁడు. ౫౩. మిక్కిలి స్థూలుఁడు. ౫౪. ప్రాచేనుఁడయి స్థిరుఁ డయినవాఁడు (స్థవిరధ్రువుఁడు అని యొకటే నామము.)

అగ్రాహ్యశ్శాశ్వతః కృష్ణో లోహితాక్షః ప్రతర్దనః,
ప్రభూతస్త్రికకుద్ధామ పవిత్రం మఙ్గళం పరమ్. ౩౦

శం. భా. ౪౪. కర్మేన్ద్రియైర్న గృహ్యత ఇతి అగ్రాహ్యః, 'యతో వాచో నివర్తన్తే, అప్రాప్య మనసా సహ' * ఇతి శ్రుతేః. ౪౬. శశ్వత్ సర్వేషు కాలేషు భవతీతి శాశ్వతః, 'శాశ్వతం శివమచ్యుతమ్' * ఇతి శ్రుతేః. ౪౭. 1. సచ్చిదానన్దాత్మకః కృష్ణః—"కృషి భూవాచకశ్శబ్దో ణశ్చ నిర్వృతివాచకః, విష్ణుస్తద్భావయోగాచ్చ కృష్ణో భవతి శాశ్వతః' * ఇతి వ్యాసవచనాత్; 2. కృష్ణవర్ణాత్మకత్వాద్వా. "కృష్ణో వర్ణశ్చ మే యస్మాత్తస్మాత్కృష్ణోఽహమర్జున' *ఇతి మహాభారతే. ౪౯. లోహితే ఆక్షిణీ యస్యేతి లోహితాక్షః, 'సమావృషభో లోహితాక్షః' ఇతి శ్రుతేః. ౫౨. ప్రలయే భూతాని ప్రకర్షయతి హినస్తీతిప్రకర్షనః. ౫౩. జ్ఞానైశ్వర్యాదిగుణైః సంపన్నః ప్రభూతః. ౫౫. ఊర్ధ్వాధోమధ్యభేదేన త్రిసృణాం కుకుద్ధామపి ధామేతి త్రికకుద్ధామ ఇత్యేకం నామ. ౫౭ యేన పునాతి యో వా పునాతి ఋషిర్దేవతా వా తత్ పవిత్రమ్. పునస్సంజ్ఞాయాం' 'కర్తరి చర్షిదేవతయోః' ఇతి పాణినిస్మరణాత్ ఇత్రప్రత్యయః. ౫౩. 1. "అశుభాని నిరాచష్టే కరోతి శుభసన్తతిమ్, స్మృతిమాత్రేణ యత్పుంసాం బ్రహ్మ తన్మఙ్గలం పరమ్" ఇతి విష్ణుపురాణవచనాత్. 2. కల్యాణరూపత్వాద్వా మఙ్గలమ్. పరం సర్వభూతేభ్య ఉత్కృష్టం బ్రహ్మ. (మఙ్గలం పరమిత్యేకమిదం నామ సవిశేషణమ్.)

టీ. ౪౪. కర్మేంద్రియములచే గ్రహింపఁ బడుగానివాఁడు. ౪౬. అన్నికాలముల యందు నుండువాఁడు. ౪౭. 1. సచ్చిదానందస్వరూపుఁడు. 2. నల్లని వన్నెగలవాఁడు. ౪౯. ఎఱ్ఱనైన కన్నులు గలవాఁడు. ౫౨. ప్రలయకాలమున భూతములను హింసించు

వాఁడు. ౬౦. జ్ఞానము ఐశ్వర్యము మొదలగుగుణములతోఁ గూడినవాఁడు. ౬౧. పైది, నడిమిది, క్రిందిది యగు స్వర్గమర్త్యపాతాళలోకములకు నుపకారియైనవాఁడు. ౬౨. పరిశుద్ధజ్ఞానదేవతయని కాని ఋషిరూపుఁ డని కాని యర్థము. ౬౩. 1. మానవులకు స్మరణమాత్రముచేతనే యశుభములు దొలఁగించి, శుభపరంపర నొడఁగూర్చునదియగు బ్రహ్మము. 2. కల్యాణరూపు డైనందునను. పరము—అన్నిభూతములకంటె మేలయినది 'మంగళం పరం' అనునది యొకపదము 'పర మంగళం' అని.

ఈశానః ప్రాణదః ప్రాణో జ్యేష్ఠః శ్రేష్ఠః ప్రజాపతిః,
హిరణ్యగర్భో భూగర్భో మాధవో మధుసూదనః. ౨౧

శం. భా. ౬౪. సర్వభూతనియన్తృత్వాత్ ఈశానః. ౬౫. ప్రాణాన్ దదాతి చేష్టయతీతి ప్రాణదః, 'కో హ్యేవాన్యాత్కిం ప్రాణ్యాత్' * ఇతి శ్రుతేః. యద్వా— ప్రాణాన్ కాలాత్మనా ద్యతి ఖణ్డయతీతి, ప్రాణాన్ దాపయతి శోధయతీతి వా, ప్రాణాన్ దాతి లునాతీతి వా ప్రాణదః. ౬౬. ప్రాణితీతి ప్రాణః శ్రేష్ఠత్వాత్ పరమాత్మా వా, 'ప్రాణస్య ప్రాణమ్'ఇతి శ్రుతేః. ముఖ్యప్రాణో వా. ౬౭. వృద్ధతమో జ్యేష్ఠః, 'జ్య చ' ఇత్యధికారే 'వృద్ధస్య చ' ఇతి వృద్ధశబ్దస్య జ్యాదేశవిధానాత్. ౬౮. ప్రశస్యతమః శ్రేష్ఠః. 'ప్రశస్యస్య శ్రః' ఇతి శ్రాదేశవిధానాత్. 'ప్రాణో వావ జ్యేష్ఠశ్చ శ్రేష్ఠశ్చ' * ఇతి శ్రుతేః. ముఖ్యప్రాణో వా. 'శ్రేష్ఠశ్చ' * ఇత్యధికరణసిద్ధత్వాత్ సర్వకారణత్వాద్వా జ్యేష్ఠః సర్వాతిశయత్వాద్వా శ్రేష్ఠః. ౬౯. ఈశ్వరత్వేన సర్వాసాం ప్రజానాం పతిః ప్రజాపతిః. ౭౦. హిరణ్మయాణ్డాన్తర్వర్తిత్వాత్ హిరణ్యగర్భో బ్రహ్మ విశిష్టో వా తదాత్మా 'హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్రే' ఇతి శ్రుతేః. ౭౧. భూర్గర్భే యస్య సః భూగర్భః. ౭౨. మాయాః శ్రియాః ధవః పతిః మాధవః, మధువిద్యావబోధ్యత్వాద్వా, "మానాద్ధ్యానాచ్చ యోగాచ్చ విద్ధి భారత మాధవమ్" * ఇతి వ్యాసవచనాద్వా మాధవః. ౭౩. మధునామానమసురం సూదితవానితి మధుసూదనః.

"కర్ణమిశ్రోద్భవం చాపి మధునామ మహాసురమ్,
బ్రహ్మణోపచితిం కుర్వన్ జఘాన పురుషోత్తమః.
తస్య తాత వధాచ్చైవ దేవదానవమానవాః,
మధుసూదన ఇత్యాహుః ఋషయశ్చ జనార్దనమ్." ఇతి మహాభారతే.

టీ. ౬౪. అన్నిజీవజాతులను నియమించువాఁడు. ౬౫. 1. ప్రాణములను గదలించువాఁడు. 2. ప్రాణములను కాలరూపముచే ఖండించువాఁడుగాని. 3. ప్రాణములను శోధించువాఁడుగాని ప్రాణముల శోధించువాఁడు. ౬౬. 1. జీవించువాఁడు

2. క్షేత్రజ్ఞుడు. 3. పరమాత్మ. 4. ముఖ్యప్రాణరూపుడు. ౬౭. 1. వృద్ధశ్రవుడు— మిక్కిలిపెద్దవాడు. 2. మిక్కిలి మేలయినవాడు; అన్నిటికిఁగారణుడు. ౬౮. అన్ని టిని మించినవాడు. ౬౯. ప్రజలకందఱకు నీశ్వరుఁ డగుటచే ప్రభువయినవాడు. ౭౦. బంగారుమయమైన యండములో నుండువాడు గనుక (హిరణ్ = బంగారు, మయుఁడు=వికారుడు) హిరణ్యగర్భుడు బ్రహ్మ ఆత్మస్వరూపుడయినవాడు. ౭౧. భూమిగర్భమునందుఁ గలవాడు. ౭౨. 1. మా లక్ష్మికి, ధవుడు పెనిమిటి. 2. మధు విద్యచే నెఱుఁగఁదగినవాడు. ౭౩. మధువను రాక్షసుని సంహరించినవాడు.

ఈశ్వరో విక్రమీ ధన్వీ మేధావీ విక్రమః క్రమః,
అనుత్తమో దురాధర్షః కృతజ్ఞః కృతిరాత్మవాన్. ౭౭

శం. భా. ౭౪. సర్వశక్తిమత్తయా ఈశ్వరః. ౭౫. విక్రమః శౌర్యం కర్మో గాద్విక్రమీ. ౭౬. ధనురస్యాస్తీతి ధన్వీ. వ్రీహ్యాదిత్వాత్ ఇనిః. "రామశ్శస్త్రభృతా మహమ్" *ఇతి భగవద్వచనమ్. ౭౭. మేధా బహుగ్రన్థధారణసామర్థ్యం సా యస్యా స్తి స మేధావీ. 'అస్యాయా మేధాస్రజో వినిః' ఇతి వినిప్రత్యయః. ౭౮. విచక్రమే జగద్విశ్వం లేన విక్రమః; వినా గరుడేన పక్షిణా క్రమాద్వా. ౭౯. క్రమణాత్ క్రమహేతుత్వాద్వా క్రమః. 'క్రాన్తే విష్ణుః' * ఇతి మనువచనాత్. ౮౦. అవిద్య మానః ఉత్తమః యస్మాత్ సః అనుత్తమః. 'యస్మాత్పరం నాపరమస్తి కించిత్' ఇతి శ్రుతేః. 'న త్వత్సమోఽభ్యధికః కుతోఽన్యః.' *ఇతి స్మృతేశ్చ. ౮౧. దైత్యా దిభిః ధర్షయితుం న శక్యత ఇతి దురాధర్షః. ౮౨. 1. ప్రాణినాం పుణ్యా పుణ్యా త్మకం కర్మ కృతం జానాతీతి కృతజ్ఞః. 2. పత్రపుష్పాద్యల్పమపి ప్రయచ్ఛతాం మోక్షం దదాతీతి వా. ౮౩. పురుషప్రయత్నః కృతిః క్రియా వా; సర్వాత్మత్వా, త్తదాధారతయా వా లక్ష్యతే కృత్యేతి వా కృతిః. ౮౪. స్వమహిమప్రతిష్ఠితత్వాత్ ఆత్మవాన్. 'స భగవః కస్మిన్ ప్రతిష్ఠిత ఇతి స్వే మహిమ్ని' *ఇతి శ్రుతేః.

టీ. ౭౪. సర్వశక్తిగలవాఁడగుటచే ఈశ్వరుఁడు. ౭౫. పరాక్రమము (శౌర్యము) గలవాఁడు. ౭౬. ధనుస్సుగలవాఁడు. ౭౭. పెక్కుగ్రంథముల ధారణాసామర్థ్యము గలవాఁడు. ౭౮. 1. ముజ్జగంబు దాటినవాఁడు. 2. గరుడవాహనముచేఁ బోవు వాఁడు. ౭౯. 1. వ్యాపించినవాఁడు. 2. సృష్టికిహేతువైనవాఁడు. ౮౦. తనకంటె మేటి యైనవాఁడు లేనివాఁడు. ౮౧. దైత్యాదులచే నణఁప వీలుగానివాఁడు. ౮౨. 1. ప్రాణుల పుణ్యాపుణ్యకర్మముల నెఱిఁగినవాఁడు. 2. పత్రపుష్పాదిరూపమైన యల్ప వస్తువు నొసఁగువారికిని మోక్షము నొసఁగువాఁడు. ౮౩. 1. పురుషప్రయత్నముగాని

కర్మగాని గలవాఁడు. 2. సర్వాత్మకుఁ డగుటంజేసి కాని, దానికి నాధారభూతుఁ డయి కాని యుండుటచే కృష్ణమును కనఁబఱుచువాఁడు. ౮౪. తనమహిమయందే నిలిచి యుండువాఁడు.

సురేశః శరణం శర్మ విశ్వరేతాః ప్రజాభవః,
అహస్సంవత్సరో వ్యాళః ప్రత్యయః సర్వదర్శనః. ౯౩

శ. భా. ౮౫. సురాణాం దేవానామీశః సురేశః. సూపపదోవా రా ధాతుః, శోభనదాతౄణామీశః సురేశః. ౮౬. ఆర్తానామార్తిహరణత్వాత్ శరణమ్. ౮౭. పరమానన్దరూపత్వాత్ శర్మ. ౮౮. విశ్వస్య కారణత్వాత్ విశ్వరేతాః. ౮౯. సర్వాః ప్రజాః యస్మాత్కారాదుద్భవన్తి స ప్రజాభవః. ౯౦. ప్రకాశరూపత్వాత్ అహః. ౯౧. కాలాత్మనా స్థితో విష్ణుః సంవత్సరః ఇత్యుక్తః. ౯౨. వ్యాళవద్గ్రహీతు మశక్యత్వాత్ వ్యాళః. ౯౩. ప్రతీతిః ప్రత్యయః, "ప్రత్యానం బ్రహ్మ" ఇతి శ్రుతేః. ౯౪. సర్వాణి దర్శనాత్మకాని ఆక్షీణి యస్య సః సర్వదర్శనః సర్వాక్ష్మకత్వాత్ "విశ్వతశ్చక్షుః" "విశ్వాక్షమ్" ఇతి శ్రుతేః.

టీ. ౮౫. 1. వేల్పులకుఁ బ్రభువు. 2. మేలు నొసఁగువారిలో మేటి. ౮౬. నొచ్చినవారి నొప్పులను (బాధలను) దొలఁగించువాఁడు. ౮౭. ఎక్కువయైనయానందమే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడు. ౮౮. ప్రపంచమునకుఁ గారణభూతుఁడు. ౮౯. వేనికడ నుండి ప్రజలుదయు జన్మింతురో యతఁడు ప్రజాభవుఁడు. ౯౦. ప్రకాశరూపుఁడు. ౯౧. కాలరూపుఁడగువిష్ణువు సంవత్సరుఁడు ౯౨. సర్పముపలెఁ బట్టరానివాఁడు. ౯౩. ప్రజ్ఞానరూపుఁ డయినవాఁడు. ౯౪. సకలశాస్త్రరూపములయిన కన్నులు గలవాఁడు.

అజస్సర్వేశ్వరస్సిద్ధస్సిద్ధిస్సర్వాదిరచ్యుతః,
వృషాకపిరమేయాత్మా సర్వయోగవినిస్సృతః. ౯౪

శం. భా. ౮౫. న జాయత ఇత్యజః. 'న జాతో న జనిష్యతే' ఇతి శ్రుతేః. "న హి జాతో న జాయేయం న జనిష్యే కదాచన, క్షేత్రజ్ఞస్సర్వభూతానాం తస్మా దహమజస్స్మృతః" * ఇతి మహాభారతే. ౮౬. సర్వేషామీశ్వరాణామీశ్వరః సర్వేశ్వరః, 'ఏష...సర్వేశ్వరః' *ఇతి శ్రుతేః. ౮౭. నిత్యనిష్పన్నరూపత్వాత్సిద్ధః; నిరతిశయరూపత్వాద్వా. ౮౮. సర్వవస్తుషు సంవిద్రూపత్వాత్సిద్ధిః స్వర్గాదీనాం వినాశిత్వా దఫలత్వమ్. ౮౯. సర్వభూతానామాదికారణత్వాద్వా సర్వాదిః. ౯౦౦. స్వరూపసామర్థ్యాత్ న చ్యుతో న చ్యవతే న చ్యవిష్యతే ఇత్యచ్యుతః. 'శాశ్వతగ్ం శివమ

చ్యుతమ్' *ఇతి శ్రుతేః. తథా చ భగవద్వచనమ్—"యస్తాన్న చ్యుతపూర్వోఽహ మచ్యుతస్తేన కర్మణా."* ఇతి.

ఇతి నామ్నాం ప్రథమం శతకమ్

౧౦౧. వర్షణాత్ సర్వకామానాం ధర్మో వృషః, కాత్ తోయాత్ భూమి మపాదిత్తి కపిర్వరాహః, వృషరూపత్వాత్కపిరూపత్వాచ్చ వృషాకపిః. "కపిర్వరాహశ్చే ష్మశ్చధర్మశ్చ వృష ఉచ్యతే, తస్తాద్వృషాకపిం ప్రాహ కాశ్యపో మాం ప్రజాపతిః." * ఇతి మహాభారతే. ౧౦౨. ఇయానితి మాతుం పరిచ్ఛేత్తుం న శక్యతే ఆత్మా అస్యేతి అమేయాత్మా. ౧౦౩. సర్వసుఖ ధనివర్గకః సర్వదోషవినిస్పృహః. "అసంగో వ్యయం పురుషః" * ఇతి శ్రుతేః. నానాశాస్త్రోక్తాద్యోగాదపగతో వా.

టీ. ౯౫. పుట్టనివాడు. ౯౬. ప్రభువులకందఱికిఁ బ్రభువయినవాడు. ౯౭. ఎల్లప్పుడు నిండినరూపముగలవాడు. ౯౮. సకలవస్తువులందుఁ జేతనారూపుఁ డగుట వలనఁగాని, మిక్కిలి మేలైనరూపముగలవాఁ డగుటవలనఁ గాని సిద్ధియనఁబడును. స్వర్గాదులు నశ్వరములుగాన ఫలరహితములు. ౯౯. అన్నిటికి నాదికారణ మైన వాఁడు. ౧౦౦. స్వరూపసామర్థ్యముకుండి నశింపనివాఁడు.

ప్రథమశతకము సమాప్తము.

౧౦౧. అన్నికోర్కులను వర్షించుటవలన వృష మనఁగా ధర్మము. క మనఁగా నీరు. దానికుండి భూమిని సంరక్షించినవాఁడు. కపివరాహమూర్తి. ధర్మరూపుఁడును, వరాహరూపుఁడునుగాన వృషాకపి యనఁబడును. ౧౦౨. ఇంతవాఁడని లెక్కింపనలవి కాని యాత్మ యికనికిఁ గలదుగాన, అమేయాత్మ యనఁబడును. ౧౦౩. అన్ని తెగల సంబంధములనుండి విడిపడినవాఁడు; శాస్త్రములందుఁ జెప్పఁబడినయన్ని తెగలను యోగ ములనుండి తొలఁగినవాఁడు.

వసుర్వసుమనాస్సత్యస్సమాత్మాసమ్మితస్సమః,
అమోఘుః పుండరీకాక్షో వృషకర్మా వృషాకృతిః. ౩౫

శం. భా. ౧౦౪. వసంతి సర్వభూతాని అత్ర, లేషు అయమపి వసతీతి వా వసుః. "వసూనాం పావకశ్చాస్మి." * ఇత్యుక్తో వా వసుః. వసుశబ్దేన ధనవాచినా ప్రాశస్త్యం లక్ష్యతే. ౧౦౫. ప్రశస్తం మనో యస్య సః వసుమనాః. రాగద్వేషాదిభి ర్లోభైర్మదాదిభిరపక్లేశైశ్చ యతో న కలుషితం చిత్తం తతస్తన్మనః ప్రశస్తమ్. ౧౦౬

1. అవికారరూపత్వాత్సత్యరూపమాత్మా సత్యమ్. 'సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ' ఇతి శ్రుతేః

2.మూర్తామూర్తాత్మకత్వా ద్వా, 'సచ్చ త్యచ్చాభవత్' *ఇతి శ్రుతేః. 3.సదితి ప్రాణా లీత్యన్నం యమితి దివాకరః, తేన ప్రాణాన్నాదిత్యరూపత్వాద్వా సత్యః. 'సదితి ప్రా ణాస్తీత్యన్నం యమిత్యసావాదిత్యః' ఇతి శ్రుతేః.4.సత్సు సాధుత్వాద్వా సత్యః.౧౦౭. 1.సమ ఆత్మా మనో యస్య రాగద్వేషాదిభిరదూషితః స సమాత్మా.2.సర్వభూతేషు సమ మేకఆత్మా వా, 'సమ ఆత్మేతి విద్యాత్' *ఇతి శ్రుతేః ౧౦౮.సర్వైరప్యర్థకామైః పరిచ్ఛిన్నో మితః; సర్వైరపరిచ్ఛిన్నోఽమితః ఇతి అసమ్మితః ౧౦౯. 1. సర్వకాలేషు సర్వవికార రహితత్వాత్సమః; 2. మయా లక్ష్మ్యా సహ వర్తత ఇతి వా సమః. ౧౧౦. పూజితః స్తుతః సంస్మృతో వా సర్వఫలా దదాతి న పృథా కరోతీతి అమోఘః. అవితథ సంకల్పాద్వా. 'సత్యకామస్సత్యసంకల్పః, * ఇతి శ్రుతేః ౧౧౧. హృదయస్థం పుండ్రరీక మత్తున్నే వ్యాప్నోతి తత్పలక్షిత ఇతి పుండ్రరీకాక్షః. 'యత్పుండ్రరీకం పురమధ్యసగ్ స్థమ్' * ఇతి శ్రుతేః. పుండ్రరీకాకాశే ఉభే అక్షిణీ ఆప్నోతి వా. ౧౧౨. ధర్మలక్షణం కర్మాప్నోతి పృషకర్మా. ౧౧3. ధర్మార్థమాకృతిరప్నోతి పృషాకృతిః. "ధర్మసంస్థాప నార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే." ఇతి భగవద్వచనాత్.

టీ. ౧౦౪. 1. ఉండునట్టివాఁడు. 2. అష్టవసువులలోఁ బావకుఁ డనువసువు ౧౦౫. ధనవాచకమైన వసుశబ్దమునకు నిటఁ బ్రశస్త మని యర్థము. ప్రశస్తమైన మనస్సుగల వాఁడు. రాగము, ద్వేషము, మొదలగు కష్టములచేతను, మదములగుసామాన్యకష్టముల చేతను శాతనిమనంబు కలుషములలోఁ గూడినదికామింజేసి ప్రశస్త మైనది. ౧౦౬. 1. నిత్యమైన (వ్యర్థముగాని) యాత్మగలచిగావునఁ బరమాత్మ సత్యుఁ డనఁబడును. 2. శరీరముగలవాఁడును, అశరీరములేనివాఁడుగా నున్నందున పరమాత్మ సత్యుఁడు. 3. ప్రాణాన్నాదిత్యరూపముగలవాఁడుగాని 4. సత్యుఁడు సజ్జనులందు సాధువైనవాఁడుగాని. ౧౦౭. సమమైన (రాగద్వేషాదిదుర్గుణముల చేఁ బెడని) మనస్సుగలవాఁడు. ౧౦౮. అర్థ సమూహములన్నిటిచేతను నియమింపఁబడినవాఁడు మితుఁడు. అన్నియర్థసమూహము లచేఁ గొలవఁబడనివాఁడు. ౧౦౯. సర్వకాలములందు సర్వవికారములు లేనివాఁడు. 2. లక్ష్మితోఁ గూడినవాఁడుగాని. ౧౧౦. పూజితుఁ డయి స్తోత్రముచేయఁబడినవాఁ డయి, సంస్మరింపఁబడినవాఁడై సర్వఫలముల నొసఁగి వ్యర్థము పోయనివాఁడు విఫలముగాని సంకల్పము గలవాఁడుగాని. ౧౧౧. 1. హృదయమున నున్న కమలమునందుండి యంతట వ్యాపించు వాఁడు. 2. తెల్లకమలములవంటి కన్నులుగలవాఁడనికాని. ౧౧౨. ధర్మప్రధానమైన కార్యములు పోయువాఁడు. ౧౧3. ధర్మార్థమైన యాకారముగల వాఁడు

రుద్రో బహుశిరా బభ్రుర్విశ్వయోనిశ్శుచిశ్రవాః,

అమృతశ్శాశ్వతస్థాణుర్వరారోహో మహాతపాః. ౭౬

శం. భా. ౧౧౪. సంహారకాలే ప్రజాః సంహరన్ రోదయతీతి రుద్రః. రుదం రాతి దదాతీతి వా, రుద్దుఃఖం దుఃఖకారణం వా ద్రావయతీతి వా రుద్రః. రోదనా ద్రావణాద్వాపి రుద్ర ఇత్యుచ్యతే, "రుద్దుఃఖం దుఃఖహేతుం వా ద్రావయతిస ప్రభుః, రుద్ర ఇత్యుచ్యతే తస్మాచ్ఛివః పరమకారణమ్" ఇతి లింగపురాణవచనాత్. ౧౧౫. బహూని శిరాంసి యస్యేతి బహుశిరాః, 'సహస్రశీర్షా పురుషః' * ఇతి శ్రుతేః. ౧౧౬. బిభర్తీతి లోకానితి బభ్రుః. ౧౧౭. విశ్వస్య కారణత్వాత్ విశ్వయోనిః. ౧౧౮. శుచీని శ్రవాంసి నామాని శ్రవణీయాని అస్యేతి శుచిశ్రవాః. ౧౧౯. న విద్యతే మృతం మరణమస్యేతి అమృతకః, 'అజరోఽమరః' *ఇతి శ్రుతేః. ౧౨౦. శాశ్వతత్వాచ్చాసౌ స్థాణుశ్చేతి శాశ్వతస్థాణుః. ౧౨౧. 1. వర ఆరోహణోఽస్యేతి వరారోహః. 2. వర మారోహణం యస్మిన్నితి వా, ఆరూఢానాం పునరావృత్త్యనమ్భ్వాత్, 'న చ పున రావర్తతే' * ఇతిశ్రుతేః. 'యం ప్రాప్య న నివర్తన్తే' * ఇతి స్మృతేశ్చ. ౧౨౨. మహ త్స్వజ్యవిషయం తపోజ్ఞానమస్యేతి మహాతపాః. 'యస్య జ్ఞానమయం తపః' * ఇతి స్మృతేః. విశ్వర్యం ప్రతాపో వా తపో మహదస్యేతి వా మహాతపాః.

టీ. ౧౧౪. 1. సర్వమును సంహరించునపుడు జనులను నేడ్పించువాఁడు. 2. దుఃఖమునొసఁగువాఁడు. 3. దుఃఖమును గాని, దుఃఖకారణమును గాని పోఁగొట్టువాఁడు. ౧౧౫. పెక్కుశిరంబులు గలవాఁడు. ౧౧౬. లోకములను భరించువాఁడు. ౧౧౭. ప్రపంచమునకుఁ గారణమైనవాఁడుగనుక విశ్వయోని. ౧౧౮. పుణ్యప్రదంబులైన కొని యాడఁదగిన నామములుగలవాఁడు. ౧౧౯. నిత్యుఁడు-మేటిలొడగలవాఁడు, మరణము లేనివాఁడు (నిత్యుఁడు) నిత్యము కదలకుండువాఁడు. ౧౨౦. మేటిలొడలు గలవాఁడు ౧౨౧. 1. మేటియైన యూరోహణము ఎవనియందుఁ గలదోవాఁడు. 2. ఆనఁగా నతనిని బొందినవాఁడు మఱల జన్మ మొందఁ డనిభావము. ౧౨౨. 1.సృజింపఁదగిన ప్రపంచముఁ గూర్చిన జ్ఞానముగలవాఁడు 2 ఎక్కువయినయైశ్వర్యముగాని ప్రతాపముగాని తపస్సు గాని గలవాఁడు.

సర్వగస్సర్వవిద్భానురిష్వక్సేనో జనార్దనః,
వేదో వేదవిదవ్యఙ్గో వేదాఙ్గో వేదవిత్కవిః. ౭౭

శం. భా. ౧౨౩. సర్వత్రగచ్ఛతీతి సర్వగః, కారణత్వేన వ్యాప్తత్వాత్. సర్వత్ర. ౧౨౪. సర్వం వేత్తి విన్దతీతి వా సర్వవిత్. భాతీతిభానుః. 'తమేవ భాన్త మనుభాతి సర్వమ్' * ఇతి శ్రుతేః.

'యదాదిత్యగతం తేజః' * ఇత్యాదిస్మృతేశ్చ. ౧౭౪. సర్వవిచ్ఛాసౌ భానుశ్చేతి సర్వవిద్భానుః. ౧౭౫. విష్వగశ్నుతి పలాయతే దైత్యసేనా యస్య రణోద్యోగ మాత్రేణేతి విష్వక్సేనః. ౧౭౬. 1. జనాత్ దుర్జనాత్ అర్దయతీతి హింస్తి నరకా దీన్ గమయతీతి వా జనార్దనః. 2. జనైః పురుషార్థమభ్యుదయనిఃశ్రేయసలక్షణం యాచ్యతే ఇతి జనార్దనః. ౧౭౭. వేదయతీతి వేదః. "తేషామేవానుకమ్పార్థమహమ జ్ఞానజం తమః, నాశయామ్యాత్మభావస్థో జ్ఞానదీపేన భాస్వతా." * ఇతి భగవద్వచనాత్. ౧౭౮. యథావత్ వేదార్థం వేత్తీతి వేదవిత్. "వేదాన్తకృద్వేదవిదేవ చాహమ్." * ఇతి భగవద్వచనాత్.

"సర్వే వేదాస్సర్వవిద్యాస్సశాస్త్రాస్సర్వే యజ్ఞా స్సర్వ ఇజ్యాశ్చ కృష్ణః,
విదుః కృష్ణం బ్రాహ్మణాస్తత్త్వతో యే తేషాం రాజన్ సర్వయజ్ఞాస్సమాప్తాః."
ఇతి మహాభారతే.

౧౭౯. 1. అవ్యక్తః జ్ఞానాదిభిః పరిపూర్ణోఽవికల ఉచ్యతే 2. వ్యంగో వ్యక్తిః న విద్యత ఇతి వా అవ్యక్తః, 'అవ్యక్తోఽయమ్' * ఇతి భగవద్వచనాత్. ౧౩౦. వేదాః అఙ్గభూతా యస్య సః వేదాఙ్గః. ౧౩౧. వేదాన్ విన్తే విచారయతీతి వేదవిత్. ౧౩౨. క్రాన్తదర్శీ కవిః సర్వదృక్, 'నాన్యోఽతోఽస్తి ద్రష్టా' * ఇత్యాది శ్రుతేః. 'కవి ర్మనీషీ' * ఇత్యాది మన్త్రవర్ణాత్.

టీ. ౧౭౩. కారణరూపమున వ్యాపించియుండువాడు గాన అంతటఁ బోవు వాడు (సర్వగుడు.) ౧౭౪. ఆన్నిటిని దెలియువాడుగాని పొందువాడుగాని వెలుఁగువాడు. ఆన్నిటిని నెఱిఁగినవాడును ప్రకాశించువాడును, 'సర్వవిద్భానుః' అనునది యొక్కటేపదము. ౧౭౫. ఎవని యుద్ధసన్నాహముచేతనే దైత్యసేనయంతటను బరువిడునో అతఁడు (విష్వక్సేనుడు.) ౧౭౬. 1. దుష్టజనులను నొందించువాడుగాని నరకమునొందించువాడుగాని. 2. ఆభ్యుదయమోక్షలక్షణమగు పురుషార్థమును బడయుటకు జను లీకని యాచింతురు గాన నితఁడు (జనార్దనుడు.) ౧౭౭. జ్ఞానము నొసఁగువాడు (వేదుడు). ౧౭౮. చక్కఁగా వేదములయర్థము విచారించువాడు (వేదవిదుడు.) ౧౭౯. 1. జ్ఞానాదులచేనిండి యవికలుఁ డైనవాడు. 2. వ్యంగము= వ్యక్తి. ఆదిలేనివాడు (అవ్యంగుడు.) ౧౩౦. అంగరూపములుగా వేదములుగలవాడు (వేదాంగుడు.) ౧౩౧. వేదములను బరికించువాడు (వేదవిదుడు.) ౧౩౨. భూతభవి ష్యత్తుల నెఱుఁగువాడు (కవి.)

లోకాధ్యక్షః సురాధ్యక్షో ధర్మాధ్యక్షః కృతాకృతః,

చతురాత్మా చతుర్వ్యూహ శ్చతుర్దంష్ట్ర శ్చతుర్భుజః. ౩౨

శం. భా. ౧౩౩. లోకానధ్యక్షయతీతి లోకాధ్యక్షః సర్వేషాం లోకానాం. ప్రధాన్యేనోపద్రష్టా. ౧౩౪. లోకపాలానాం సురాణా మధ్యక్షః సురాధ్యక్షః. ౧౩౫. ధర్మాధర్మా సాక్షా దీక్షణేనురూపం ఫలం దాతుం శస్తాత్ ధర్మాధ్యక్షః. ౧౩౬. కృతశ్చ కార్యరూపేణ అకృతశ్చ కారణరూపేణేతి కృతాకృతః. ౧౩౭. సర్గాదిషు పృథగ్విభూతయ శ్చతస్రః ఆత్మనః యస్య సః చతురాత్మా. ౧౩౮.

"బ్రహ్మా దక్షాదయః కాలస్తథా వాతాదిజన్తవః,
విభూతయో హరేరేతా జగతః సృష్టిహేతవః.
విష్ణు ర్మన్వాదయః కాల స్సర్వభూతాని చ ద్విజ,
స్థితే ర్నిమిత్తభూతస్య విష్ణోరేతా విభూతయః.
రుద్రః కాలోఽన్తకాద్యాశ్చ సమస్తాస్తథైవ జన్తవః,
చతుర్థా ప్రలయాయైతా జనార్దనవిభూతయః.
వ్యూహాఽఽత్మానం చతుర్థా వై వాసుదేవాదిమూర్తిభిః,
సృష్ట్యాదీక్ష ప్రకరోత్యేష విశ్రుతాత్మా జనార్దనః."

ఇతి వ్యాసవచనాత్ చతుర్వ్యూహః. ౧౩౯. దంష్ట్రాశ్చతస్రో యస్యేతి చతుర్దంష్ట్రో నృసింహవిగ్రహః. సాదృశ్యాద్వా కృష్ణా దంష్ట్రేత్యుచ్యతే. 'చత్వారి శృంగా' ఇతి * శ్రుతేః. ౧౪౦. చత్వారో భుజా అస్యేతి చతుర్భుజః.

టీ. ౧౩౩. లోకములను ప్రత్యక్షమఱుచువాఁడు (లోకాధ్యక్షుఁడు.) ౧౩౪. లోకపాలురగు దేవ్వులకుఁ ప్రభువు (సురాధ్యక్షుఁడు.) ౧౩౫. ఆయురూపఫలము నొసఁగుటకై ధర్మాధర్మములను ప్రత్యక్షముగాఁ బరికించువాఁడు (ధర్మాధ్యక్షుఁడు.) ౧౩౬. కార్యరూపమునఁ బుట్టువాఁడును, కారణరూపమునఁ బుట్టనివాఁడును (కృతాకృతుఁడు.) ౧౩౭. సర్గాదులందు నాలుగు తెఱఁగులైన విభూతులు ఆత్మగాఁగలవాఁడు (చతురాత్ముఁడు.) ౧౩౮. వాసుదేవుఁడుమున్నగు నాలుగుమూర్తులుగల విష్ణువు తనదేహమును నిర్మించి, యింత్పత్తిస్థితిలయములఁను జేయుచున్నాఁడని వ్యాసవచన ముండుటవలన చతుర్వ్యూహుఁడు (చతుర్దంష్ట్రుఁడు.) ౧౩౯. 1.నృసింహావతారమున నాలుగుకోఱలు గలవాఁడు. 2. సామ్యమునుబట్టి దంష్ట్ర యనఁగా శృంగము. 'చత్వారి శృంగాః' అను శ్రుతివలన నాలుగు శృంగములు గలవాఁడు. ౧౪౧. నాలుగు భుజములుగలవాఁడు (చతుర్భుజుఁడు.)

భ్రాజిష్ణుర్భోజనం భోక్తా సహిష్ణుర్జగదాదిజః,

అనఘో విజయో జేతా విశ్వయోనిః పునర్వసుః.

శం. భా. ౧౪౧. ప్రకాశైకరసత్వాత్ భ్రాజిష్ణుః. ౧౪౨. భోజ్యరూపతయా ప్రకృతి ర్మాయా భోజనం ప్రకృతి రుచ్యతే. ౧౪౩. పురుషరూపేణతాం భుఙ్క్తే ఇతి భోక్తా. ౧౪౪. హిరణ్యాక్షాదీన్ సహతే అభిభవతీతి సహిష్ణుః. ౧౪౫. హిరణ్యగర్భ రూపేణ జగదాదావుత్పద్యతే వ్యాయమితి జగదాదిజః. ౧౪౬. అఘం న విద్యతేఽస్యేతి అనఘః. 'అపహతపాప్మా.' * ఇతి శ్రుతేః. ౧౪౭. విజయతే జ్ఞానవైరాగ్యైశ్వర్యాదిభి ర్గుణై ర్విశ్వమితి విజయః. ౧౪౮. యతోఽతిశేతే సర్వభూతాని స్వభావతోఽతో జేతా. ౧౪౯. విశ్వం యోని రస్యేతి, విశ్వస్మా యోనిశ్చేతి వా విశ్వయోనిః. ౧౫౦. పునఃపునః శరీరేషు వసతి హేత్రజ్ఞరూపేణేతి పునర్వసుః.

టీ. ౧౪౧. వెలుఁగే ముఖ్యముగాఁ గలవాఁడు (భ్రాజిష్ణుఁడు.) ౧౪౨. భోజ్యరూపముతో (తినఁదగినరూపముతో) నుండుటచే ప్రకృతియే మాయ. అట్టి ప్రకృతియే భోజనమనఁబడును. కనుక (భోజనుఁడు.) ౧౪౩. జీవరూపముతో భుఁజించువాఁడు (భోక్త.) ౧౪౪. హిరణ్యాక్షాదులను దిరస్కరించినవాఁడు (సహిష్ణుఁడు.) ౧౪౫. ప్రపంచముయొక్క సృష్ట్యాదియందు హిరణ్యగర్భుఁ డనుపేరఁ బుట్టినవాఁడు (జగదాదిజుఁడు.) ౧౪౬. అఘము (=పాపము) లేనివాఁడు (అనఘుఁడు.) ౧౪౭. జ్ఞానము, వైరాగ్యము, ఐశ్వర్యము మొదలగువానిచేఁ బ్రపంచమును జయించినవాఁడు (విజయుఁడు.) ౧౪౮. అన్ని భూతములను స్వభావముచే మించినవాఁడు (జేత.) ౧౪౯. విశ్వము (ప్రపంచము=అంతయు కనఁబడుకారణముగాఁ గలవాఁడు.) 2. ముఖ్యకారణమయినవాఁడు (విశ్వయోని.) ౧౫౦. హేత్రజ్ఞరూపముతో మఱల మఱల శరీరములం దుండువాఁడు (పునర్వసువు.)

ఉపేన్ద్రో వామనః ప్రాంశురమోఘశ్శుచిరూర్జితః,
అతీన్ద్రః సఙ్గ్రహః సర్గో ధృతాత్మా నియమో యమః. 30

శం. భా. ౧౫౧. ఇన్ద్రేణ సహితోఽనుజత్వేనేతి ఉపేన్ద్రః యద్వా ఊర్ధ్వమిన్ద్రః ఉపేన్ద్రః 'మమోపరి యజ్ఞేంద్రస్త్వం స్థాపితో గోభిరీశ్వరః, ఉపేన్ద్ర ఇతి కృష్ణ త్వాం గాస్యన్తి భువి దేవతాః.' * ఇతి హరివంశే. ౧౫౨. బలిం వామనరూపేణ యాచితవాన్ ఇతి వామనః. సంభజనీయ ఇతి వా. * వామయతి త్యాజయతి మదం బలిమితి వమేరుద్గిరణార్థా ణ్ణిజన్తాల్లుట్...ఇత్యభి ప్రేత్య వ్యాచష్టే—బలిమితి ఇతి వ్యాఖ్యాయామ్. 'మధ్యే వామన మాసీనం విశ్వేదేవా ఉపాసతే' *ఇతి మన్త్రవర్ణాత్. ౧౫౩. స ఏవ జగత్త్రయం క్రమమాణః ప్రాంశురభూత్ ఇతి ప్రాంశుః.

(AC No. 68439)

"తోయే తు పతితే హస్తే వామనోఽభూ దవామనః,
సర్వదేవమయం రూపం దర్శయామాస వై ప్రభుః.
భూః పాదౌ ద్యౌ శిరశ్చాస్య చన్ద్రాదిత్యౌ చ చక్షుషీ." *
ఇత్యాది విశ్వరూపం దర్శయిత్వా.

'తస్య విక్రమతో భూమిం చన్ద్రాదిత్యౌ స్తనాన్తరే, నభః ప్రక్రమమాణస్య నాభ్యాం ద్యౌ సమవస్థితౌ, దివ మాక్రమమాణస్య జానుమూలే వ్యవస్థితౌ * ఇతి ప్రాంశుత్వం దర్శితం వామనే. ౧౫౮. న మోఘం చేష్టితం యస్య సః అమోఘః. ౧౫౯. స్మరతాం స్తువతాం అర్చయతాం చ పావనత్వాత్ శుచిం. * అస్పర్శశ్చ మహాన్ శుచిః. ఇతి మన్త్రవర్ణాత్. ౧౬౬. బలప్రకర్ష శాలిత్వాత్ ఊర్జితః. ౧౬౭. అతీత్యేన్ద్రాం స్థితో జ్ఞానైశ్వర్యాదిభిః స్వభావసిద్ధైరితి అతీన్ద్రః. ౧౬౮. సర్వేషాం ప్రతి సంహారా త్సంగ్రహః, ౧౬౯. సృజ్యరూపతయా, సర్గహేతుత్వాద్వా సర్గః. ౧౭౦. ఏకరూపేణ జన్మాదిరహితతయా ధృత ఆత్మా యేన స ధృతాత్మా. ౧౭౧. స్వేషు స్వేష్వధికారేషు ప్రజా నియమయతీతి నియమః. ౧౭౨. అన్తర్యచ్ఛతీతి యమః.

టీ. ౧౫౧. ఉపేన్ద్రః=ఇన్ద్రునికిఁ బైవాఁడు (ఉపేన్ద్రుఁడు.) ౧౫౨ వామన రూపముతో బలిచక్రవర్తిని యాచించినవాఁడు, లేక భక్తులచేఁ గొలువఁదగినవాఁడు. (వామనుఁడు.) ౧౫౩. ఆవామనుఁడే ముజ్జగముల నాక్రమింపఁ గోరికతోఁ బొడమిన వాఁడయ్యెను గాన (ప్రాంశువు) అనఁబడును. ౧౫౪. వమ్మగాని చేష్టలు గలవాఁడు (అమోఘుఁడు) ౧౫౫. మనస్సునఁ జేత స్మరించువారికి, వాక్కుతో స్తోత్రముచేయు వారికి, కరములతో పూజలొనర్చువారికిఁ బవిత్రుఁడు కావున (శుచి), ౧౫౬. బలాతిశయముతో నొప్పినవాఁడు. (ఊర్జితుఁడు.) ౧౫౭. స్వభావముచే నేర్పడిన జ్ఞానైశ్వర్యాదిగుణములచే నింద్రుని మీఱినవాఁడు. (అతీన్ద్రుఁడు.) ౧౫౮. ప్రళయమునందు సన్నిటిని సంహరించుటవలన (సంగ్రహుఁడు). ౧౫౯. సృజ్యరూపుఁడై యుండుట చేతను, సృష్టికిఁ గారణమైనవాఁడును గాన (సర్గుఁడు). ౧౬౦. ఏకరూపముతోనుండి జననము మొదలగునవి లేకుండుటచే నాత్మను ధరించినవాఁడు (ధృతాత్ముఁడు). ౧౬౧. తమ తమ యధికారంబులందుఁ బ్రజలను నియమించువాఁడు (నియమఁడు). ౧౬౨. జీవుల మనమును నిలుపువాఁడు (యమఁడు.)

వేద్యో వైద్యస్సదాయోగీ వీరహా మాధవో మధుః,
అతీన్ద్రియో మహామాయో మహోత్సాహో మహాబలః. 30

శం. భా. ౧౬3. నిశ్శ్రేయసార్థిభిః వేదనార్హత్వాత్ వేదః. ౧౬౪. సర్వ విద్యానాం వేదితృత్వాత్ వైద్యః. ౧౬౫. సదా ఆవిర్భూతస్వరూపత్వాత్ సదా యోగీ. ౧౬౬. ధర్మత్రాణాయ వీరాణ్ అసురాణ్ హన్తీతి వీరహా. ౧౬౭. మాయాః విద్యాయాః ధవఃపతిః మాధవః. 'మా విద్యా చ మాశబ్దే ప్రోక్తా తస్యా ఈశో యతో భవాన్, తస్మాన్మాధవ నామాసి ధవస్వామీతి శబ్దితః.' ఇతి వారివంశే. ౧౬౮. యథా మధు పరాంప్రీతి ముత్పాదయతి అయ మపి తథేతి మధుః. ౧౬౯. 'అశబ్దమ స్పర్శమ్' ఇతి శ్రుతేః శబ్దాదిరహితత్వాత్ ఇంద్రియాణామవిషయ ఇతి అతీంద్రియః. ౧౭౦. మాయావినామపి మాయాకారిత్వాత్ మహామాయః. 'మమ మాయా దురత్యయా' ఇతి భగవద్వచనాత్. ౧౭౧. జగదుత్పత్తి స్థితిలయార్థ ముద్యుక్తత్వాత్ మహోత్సాహనః. ౧౭౨. బలినా మపి బలవత్త్వాత్ మహాబలః.

టీ. ౧౬3. మోక్షార్థులచే దెలియఁదగినవాఁడు. (వేద్యుఁడు) ౧౬౪. విద్య లను నెఱుఁగువాఁడు గావున (వైద్యుఁడు.) ౧౬౫. ఎల్లప్పు డావిర్భవించిన రూపముగల వాఁడు గావున (సదాయోగి.) ౧౬౬. ధర్మసంరక్షణమునకై శూరులగు అసురులను సంహరించువాఁడు గావున (వీరహుఁడు.) ౧౬౭. మా=విద్యకు ధవుఁడు=పతిగావున (మాధవుఁడు.) ౧౬౮. మద్యమువలె మిక్కుటమైన ప్రీతిగలిగించునట్టివాఁడు గావున ఇతఁడును (మధువు.) ౧౬౯. శబ్దాదులు లేనందున నింద్రియములకుఁ గనుపడనివాఁడు కనుక (అతీంద్రియుఁడు.) ౧౭౦. మాయావులను మించిన మాయావి గావున (మహా మాయుఁడు.) ౧౭౧. జగదుత్పత్తి స్థితిలయాంబులకై పూనువాఁడు గావున (మహోత్సాహుఁడు.) మహత్ +ఉత్సాహుఁడు—ఎక్కువ పూనికి గలవాఁడు. ౧౭౨. బల వంతులకంటె బలవంతుఁడగుట వలన (మహాబలుఁడు.)

మహాబుద్ధి ర్మహావీర్యో మహాశక్తి ర్మహాద్యుతిః,
అనిర్దేశ్యవపు శ్శ్రీమా నమేయాత్మా మహాద్రిధృక్. 3౪

శం. భా. ౧౭3. బుద్ధిమతా మపి బుద్ధిమత్త్వాత్ మహాబుద్ధిః. ౧౭౪. మహా దుత్పత్తికారణ మవిద్యాలక్షణం వీర్యమస్యేతి మహావీర్యః. ౧౭౫. మహతీ శక్తిః సామర్థ్యమస్యేతి మహాశక్తిః. ౧౭౬ మహతీ ద్యుతిర్జ్ఞాన్యాద్యర్థాన్తరా చాస్యేతి మహాద్యుతిః. 'స్వయం జ్యోతిః' ఇతి శ్రుతేః, 'జ్యోతిషాం జ్యోతిః' * ఇత్యాదేశ్చ. ౧౭౭. ఇదం తదితి నిర్దేష్టుం యన్న శక్యతే పరస్తై అసంవేద్యత్వాత్ తత్ అనిర్దేశ్యం వపురస్యేతి అనిర్దేశ్యవపుః. ౧౭౮. విశ్వర్యలక్షణా సమగ్రా శ్రీ ర్యస్య సః శ్రీమాన్. ౧౭౯.

వై ర్వాః ప్రాణిభి రమేయా బుద్ధి రాత్మా యస్య సః అమేయాత్మా. ౧౮౦. మహాన్త మద్రిం మన్దరం గోవర్ధనం చ అమృతమథనే గోరక్షణే చ ధృతవానితి మహాద్రిధృక్.

టీ. ౧౭౩. బుద్ధిమంతులలోనెల్ల బుద్ధిమంతుఁడు గనుక (మహాబుద్ధి.) ౧౭౪. మహాదుత్సాహికిఁ గారణ మయిన యవిద్య యను వీర్యముగలవాఁడు. (మహావీర్యుఁడు.) ౧౭౫. ఎక్కువయైన సామర్థ్యముగలవాఁడు (మహాశక్తి) ౧౭౬. ఎక్కువయిన వెలుఁ బలిది లోపలిది యగు వెలుఁగు గలవాఁడు (మహాద్యుతి.) ౧౭౭. ఇది యిట్టిది యని నిరూపింప నలవిగాని శరీరముగలవాఁడు (అనిర్దేశ్యవపువు.) ౧౭౮. ఐశ్వర్య మనెడి నిండు కలిమిగలవాఁడు (శ్రీమతుఁడు.) ౧౭౯. ప్రాణులందఱిచేత నూహింపరాని బుద్ధిగలవాఁడు (అమేయాత్ముఁడు.) ౧౮౦. అమృతమథనసమయమున గొప్పదగు మందరపర్వతమునుగాని, గోరక్షణసమయమున గోవర్ధనపర్వతమునుగాని యెత్తినవాఁడు (మహాద్రిధృక్కు.)

మహేష్వాసో మహీభర్తా శ్రీనివాసస్సతాం గతిః,
అనిరుద్ధః సురానన్దో గోవిన్దో గోవిదాంపతిః. 33

శం. భా. ౧౮౧. మహాన్ ఇష్వాసో ఇషుక్షేపః యస్యసః మహేష్వాసః. ౧౮౨. వికీర్ణవాఙ్మలాం జేవీం మహీం బభారేతి మహీభర్తా. ౧౮౩. యస్య పక్షస్థ నపాయినీ శ్రీర్వసతి శ్రీనివాసః. ౧౮౪. 'సతాం వైదికానాం పురుషార్థసాధన హేతుః సతాఙ్గతిః. ౧౮౫. న కేనాపి ప్రాదుర్భావేషు విరుద్ధ ఇతి అనిరుద్ధః. ౧౮౬. సురానా నందయతీతి సురానన్దః ౧౮౭. నష్టాం వై ధరణీం పూర్వ మిన్దాం వై గుహా గతామ్, గోవిన్ద ఇతి లేనాహం దేవైర్వాగ్భి రభిష్టుతః,* ఇతి మోక్షధర్మవచనాత్ గోవిన్దః.

'అహం కిలేన్దో దేవానాం త్వం గవా మిన్దిరాం గతః.
గోవిన్ద ఇతి లోకాస్త్వాం స్తోష్యన్తి భువి శాశ్వతమ్. ఇతి.
'గౌరేషా తు కథా వాణీ తాం చ విన్దయతే భవాన్,
గోవిన్దస్తు తతో దేవ మునిభిః కథ్యతే భవాన్. *ఇతి చ హరివంశే

౧౮౭. గౌర్వాణీ తాం విందతీతి గోవిన్దః లేపాం పతి ర్విశేషేణేతి గోవిదాం పతిః. 33.

టీ. ౧౮౧. గొప్పవిల్లుగలవాఁడు (మహేష్వాసుఁడు.) ౧౮౨. ఒకేజలమయ మయి లేలుచుండిన భూమిని లేవనెత్తినవాఁడు (మహీభర్త.) ౧౮౩. తవయొమ్మువం దెప్పుడును లక్ష్మీదేవి స్థిరనివాసముండు (శ్రీనివాసుఁడు. ౧౮౪. వైదికులగు సజ్జ

నులకు పురుషార్థముల సాధనమునకుఁ గారణమైనవాఁడు (సకలాంగతి.) ౧౮౫. ఆవ
కారములం దెవనిచేతను నడ్డగింపఁబడనివాఁడు గనుక (అనిరుద్ధుడు.) ౧౮౬. వేల్పులను
సంతోషపెట్టినవాఁడు (సురానందుఁడు.) ౧౮౭. 1. అసురునిచే నెత్తికొని పోఁబడిన
భూదేవిని బైకెత్తినవాఁడు. 2. నేను వేల్పులకు నింద్రుండ నయినట్లు, నీవు గోవు
లకు నింద్రుఁడ వగుదువుగావున నిన్ను గోవిందుఁ డందు రని యింద్రుఁడు విష్ణువుతోఁ
జెప్పెను. కావున గోవిందుఁ డయ్యెఁ. 3.గోవనఁగా సరస్వతి, నీవు దానినెఱింగినవాఁడవు
కావున నిన్ను మునులు గోవిందుఁ డందురు అనియన్నందున గోవిందుఁడు. ౧౮౮.గోవు-
అనగా సరస్వతి దాని నెఱిఁగినవారు గోవిదులు, వారిలో మేటి (గోవిదాంపతిః.)

మరీచి ర్దమనో హంస స్సుపర్ణో భుజగోత్తమః,
హిరణ్యనాభః సుతపాః పద్మనాభః ప్రజాపతిః. 38

శం భా. ౧౮౬. తేజస్వినామపి తేఽస్త్యేవ్ మరీచిః. 'తేజస్తేజస్వినా
మహమ్' * ఇతి భగవద్వచనాత్. ౧౮౦. స్వాధికారాత్ప్రమాద్యతీః ప్రజా దమయితుం
శీలం యస్య వైవస్వతాదిరూపేణేతిదమనః ౧౮౦. ఆహం స ఇతి తాదాత్మ్యభావినః
సంసారభయం హన్తీతి హంసః. పృషోదరాదిత్వా చ్ఛుద్ధసాధుత్వమ్. హన్తి గచ్ఛతి సర్వ
శరీరేష్వితివా హంసః, 'హగ్ంసశుచిషత్ *ఇతి మన్త్రవర్ణాత్. ౧౮౨.శోభనపర్ణత్వాత్
సుపర్ణః. 'ద్యా సుపర్ణా' * ఇతి మన్త్రవర్ణాత్. ౧౮౩. భుజేనగచ్ఛతా ముక్తమో భుజ
గోత్తమః. ౧౮౪. హిరణ్యమివ కల్యాణీ నాభిరస్యేతి హిరణ్యనాభః; హితరమణీయనా
భిత్వాద్వా. ౧౮౫. బదరికాశ్రమే నరనారాయణరూపేణ శోభనం తపశ్చరతీతి
సుతపాః. 'మనసశ్చేంద్రియాణాం చ హ్యైకాగ్ర్యం పరమం తపః.' * ఇతి స్మృతేః.
౧౮౬. పద్మమివ సువర్తులానాభిరస్యేతి, హృదయపద్మస్య నాభౌ మధ్యేప్రకాశనాద్వా
పద్మనాభః పృషోదరాదిత్వాత్సాధుత్వమ్. ౧౮౭. ప్రజానాం పతిః పితా ప్రజాపతిః.

టీ. ౧౮౬. వెలుఁగుగలవా రందఱికంటె వెలుఁగువాఁడు (మరీచి.) ౧౮౦. తమ
యధికారమునుండి (కార్యములనుండి తప్పెడిప్రజలను శిక్షించుస్వభావము గలవాఁడు
(దమనుఁడు.) ౧౮౧. 1. నేనే వాఁడు (అపరమాత్మ) అని భావించువారి సంసార
భయమును బోఁగొట్టువాఁడు. 2. సకలశరీరములందు సంచరించువాఁడు (హంసుఁడు.)
౧౮౨. మేలయినపర్ణరూపము నొందినవాఁడు (సుపర్ణుఁడు.) ౧౮౩. భుజముచే బోవు
వారిలో నుత్తముఁడు (భుజగోత్తముఁడు.) ౧౮౪. బంగారమువలె సొగసయిన బొడ్డు
గలవాఁడు. లేక హితులకు సొంపయినబొడ్డుగలవాఁడు (హిరణ్యనాభుఁడు.)౧౮౫. బద
రికాశ్రమమునందు నరనారాయణరూపముతో మేటితపంబు సాచరించువాఁడు (సుత

పుడుం) ౧౯౬. పద్మమువలె మిక్కిలి సుందరమైన నాభిగలవాడు. 2. లేక హృదయ పద్మముయొక్క మధ్యమునందుఁ బ్రకాశించువాడు (పద్మనాభుడు.) ౧౯౭. ప్రజ లకుఁ దండ్రియైనవాడు (ప్రజాపతి.)

అమృత్యుస్సర్వదృక్ సింహస్సంధాతా సంధిమాన్ స్థిరః,
అజో దుర్మర్షణ శాస్తా విశ్రుతాత్మా సురారిహా. 3౫

శం. భా. ౧౯౮. మృత్యుర్వినాశస్తద్ధేతుర్వాఽస్య న విద్యతే ఇతి అమృత్యుః. ౧౯౯. ప్రాణినాం కృతాకృతం సర్వం పశ్యతి స్వాభావికేన బోధేనేతి సర్వదృక్. ౨౦౦. హినస్తీతి సింహః. పృషోదరాదిత్వాత్ సాధుత్వమ్.

ఇతి నామ్నాం ద్వితీయం శతకమ్.

౧౯౮. మృత్యువుగాని, మృత్యుకారణముగాని లేనివాడు (అమృత్యుడు.) ౧౯౯. ప్రాణులయొక్క మేలుకీళ్లను నన్నిటిని స్వాభావికజ్ఞానముచే దెలియువాడు (సర్వదృక్కు.) ౨౦౦. శత్రువులను సంహరించువాడు (సింహుఁడు.)

ఆని రెండవనూఱునామములు ముగిసెను.

౨౦౧. కర్మఫలైః పురుషాన్ సంధత్త ఇతి సంధాతా. ౨౦౨. ఫలభోక్తా చ సన్వీతి సంధిమాన్. ౨౦౩ పదైకరూపత్వాత్ స్థిరః. ౨౦౪. అజతి గచ్ఛతి క్షీపతి ఇతి వా అజః. ౨౦౫. మర్షితుం సోఢుం దానవాదిభిర్న శక్యతే ఇతి దుర్మర్షణః. ౨౦౬. శ్రుతిస్మృత్యాదిభిః పర్యేషామనుశిష్టిం కరోతీతి శాస్తా. ౨౦౭. విశేషేణ శ్రుతః. * సత్యజ్ఞానానందలక్షణః ఆత్తా అతో విశ్రుతాత్తా. ౨౦౮. సురారీణాం నిహన్తృత్వాత్ సురారిహా.

*శ్రుతో యేనేతి క్వచిత్పాఠః.

౨౦౧. కర్మఫలములను పురుషులలోఁ జేర్చువాడు (సంధాత.) ౨౦౨. ఫల భోక్తయుఁ దానే యైనవాడు కనుక (సంధిమంతుఁడు.) ౨౦౩. ఎల్లప్పు డొకటే రూపయినవాడు కనుక (స్థిరుఁడు.) ౨౦౪. వ్యాపించువాడు; ప్రేరించువాడు (అజుఁడు.) ౨౦౫. దానవులు మొదలగువారిచే సోర్వఁజాలనివాడు (దుర్మర్షణుఁడు.) ౨౦౬. శ్రుతిస్మృత్యాదులచే జనులకు శిక్షించువాడు కనుక (శాస్త.) ౨౦౭. మిగులఁ బ్రసిద్ధమైన సత్యజ్ఞానానందలక్షణమైన యాత్మస్వరూపుడు కనుక (విశ్రుతాత్ముఁడు.) ౨౦౮. సురాసులను (రాక్షసులను) సంహరించువాడు (సురారిఘ్నుఁడు)

గురుర్గురుతమో ధామ సత్యః సత్యపరాక్రమః,
నిమిషోఽనిమిషః స్రగ్వీ వాచస్పతి రుదారధీః. 3౬

శం. భా. ౩౦౯. సమస్తవిద్యానా ముపదేష్టృత్వాత్. గవేషాం జనకత్వా ద్వా గురుః. ౩౧౦. విరిఞ్చ్యాదీనామపి బ్రహ్మవిద్యాసమ్ప్రదాయకత్వాత్ గురు తమః. 'యో బ్రహ్మాణమ్' *ఇతి మన్త్రవర్ణాత్. ౩౧౧. 1. ధామ జ్యోతిః, 'నారాయణ పరో జ్యోతిః'*ఇతిమన్త్రవర్ణాత్. 2. సర్వకామానా మాస్పదత్వాత్ వాధామ,' పరమం బ్రహ్మధామ'*ఇతి శ్రుతేః. ౩౧౩. సత్యవచనధర్మరూపత్వాత్ సత్యః. 'తస్మాత్సత్యం పరమం వదన్తి' *ఇతి శ్రుతేః. సత్యస్య సత్యమితి వా. 'ప్రాణా వై సత్యం తేషామేవ సత్యమ్'*ఇతి శ్రుతేః. ౩౧3. సత్యాః అవితథాః పరాక్రమో యస్య సః సత్యపరాక్రమః. ౩౧౪. నిమీలితే యతో నేత్రే యోగనిద్రారతస్య అతో నిమిషః. ౩౧౫, 1. నిత్య ప్రబుద్ధస్వరూపత్వాత్ అనిమిషః. 2. మత్స్యరూపతయా వా ఆత్మరూపతయా వా అనిమిషః. ౩౧౬. భూతక్షత్రాక్షరూపాం వైజయన్త్యాఖ్యాం స్రజం నిత్యం బిభర్తీతి స్రగ్వీ. ౩౧౭. వాచో విద్యాయాః పతిః వాచస్పతిః. సర్వార్థవిషయా ధీ ర్బుద్ధి రస్య ఇతి ఉదారధీః. 'వాచస్పతిరుదారధీ'* రిత్యేకం నామ.

టీ. ౩౦౯. 1. సమస్తవిద్యల నుపదేశించువాఁడు. 2. లేకఅందఱకు జనకుఁడు (కారణమైనవాఁడు) (గురువు) ౩౧౦. బ్రహ్మ మున్నగువారికి సైతము బ్రహ్మవిద్య నొసఁగినవాఁడు. (గురుతముఁడు) ౩౧౧. 1. జ్యోతిస్వరూపుఁడు. 2. లేక కోట్లకొల్ది కన్నిటికి నిరవైనవాఁడు ధామ. ౩౧౩. సత్యవచన మను ధర్మరూపుఁ డయినవాఁడు. లేక సత్యమునకు సత్యమైనవాఁడు. (సత్యుఁడు) ౩౧3. వ్యర్థముగాని పరాక్రమము గలవాఁడు. (సత్యపరాక్రముఁడు) ౩౧౪. యోగనిద్రారతుఁ డయినందున కనులుమూసి కొన్నవాఁడు. (నిమిషుఁడు) ౩౧౫. 1. ఎల్లప్పుడు జ్ఞానరూపుఁడు గనుక, అనిమిషుఁడు. 2. లేక మత్స్యరూపుఁ డగుటవలనఁ గాని, లేక ఆత్మరూపుఁ డగుటవలనఁగాని అనిమిషుఁడు. ౩౧౬. భూతక్షత్రాక్షరూపమగు వైజయంతి యను మాలికను సదా దాల్చిన వాఁడు. (స్రగ్వి) ౩౧౭. వాక్కునకు (విద్యకు) పతి. సర్వార్థవిషయమయిన బుద్ధిగల వాఁడు, ('వాచస్పతి యుదారధీ' యనంబడును.) (వాచస్పతి రుదారధీః అనునది యొకటే నామము.)

అగ్రణీర్గ్రామణీః శ్రీమాన్ న్యాయో నేతా సమీరణః,
సహస్రమూర్ధా విశ్వాత్మా సహస్రాక్షః సహస్రపాత్. 32

శం. భా. ౩౧౮. అగ్రం ప్రకృష్టం పదం నయతి ముముక్షూనితి అగ్రణీః. ౩౧౯. భూతగ్రామస్య నేతృత్వాత్ గ్రామణీః. ౩౨౦. శ్రీ = కాన్తిః సర్వాతిశయి తాఽస్యేతి శ్రీమాన్. ౩౨౧. ప్రమాణానుగ్రాహకో ఽభేదకారక స్తర్కో న్యాయః.

౩౧. జగద్యాత్రనిర్వాహో నేతా. ౩౨. శ్వసనరూపేణ భూతాని చేష్టయతీతి సమీరణః. ౩౪. సహస్రాణి మూర్ధానోఽస్యేతి సహస్రమూర్ధా. ౩౫. విశ్వస్యాత్తా విశ్వాత్తా. ౩౬. సహస్రాణ్యక్షీణి యస్య సః సహస్రాక్షః. ౩౭. సహస్రాణి పాదా అస్యేతి సహస్రపాత్, * సహస్రశీర్షా పురుషః, సహస్రాక్షః సహస్రపాత్" * ఇతి శ్రుతేః. 32. (తై ఆర. 3-గ2.)

టీ. ౩౧. ముముక్షువులను నుత్తమస్థానము నొందించువాఁడు, గనుక (అగ్రణి.) ౩౧. సకలభూతంబులకు నేత అనఁగా శ్రేష్ఠుఁడు కనుక (గ్రామణి.) ౩౩. సర్వమున కంటె మించిన కాంతిగలవాఁడు కనుక (శ్రీమంతుఁడు) ౩౪. ప్రమాణము ననుసరించిన భేదముఁ జేయుకర్మరూపుఁ డయినవాఁడు కావున (న్యాయుఁడు.) ౩౫. జగత్తనెడి యాత్రమును నిర్వహించువాఁడు కనుక (నేత.) ౩౬. నిశ్వాసరూపమున భూతములను నడిపించువాఁడు కావున (సమీరణుఁడు) ౩౭. వెక్కులు శిరస్సులు గలవాఁడు. కనుక (సహస్రమూర్ధుఁడు) ౩౮. ప్రపంచమున కాత్మయైనవాఁడు. (విశ్వాత్ముఁడు) ౩౯. వెక్కులు కన్నులుగలవాఁడు కనుక (సహస్రాక్షుఁడు) ౪౦. వెక్కులు పాదములుగలవాఁడు, కనుక (సహస్రపాత్తు).

ఆవర్తనో నివృత్తాత్మా సంవృతః సంప్రమర్దనః,
అహఃసంవర్తకో వహ్నిరనిలో ధరణీధరః. 37

శం. భా. ౩౧. ఆవర్తయతు సంసారచక్రం శీలమస్యేతి ఆవర్తనః. ౩౨. సంసారబన్ధాన్నివృత్తో ఆత్మా స్వరూపమస్యేతి నివృత్తాత్మా. ౩౩. ఆచ్ఛాదికయా అవిద్యయా సంవృతత్వాత్ సంవృతః. ౩౪. సమ్యక్ ప్రమర్దయతి రుద్రకాలాద్యాభిః విభూతిభిరితి సంప్రమర్దనః. ౩౫. సమ్యగహన్ం ప్రవర్తనాత్ సూర్యః అహఃసంవర్తకః. ౩౬. వహనాత్ వహ్నిః. ౩౭. అనిలః అనిలయః అనాదిత్వాదనిలః అనాధానాద్వా అనధాద్వా అనిలః. అనాదిత్వాదనితి యోఽసౌ * అనిలః. ౩౮. శేషయాపేణ వరాహరూపేణ చ ధరణీం ధృత్తం ఇతి ధరణీధరః.

టీ. ౩౧. సంసారచక్రమును ప్రవర్తనస్వభావముగలవాఁడు (ఆవర్తనుఁడు,) ౩౨. సంసారమనెడికట్టునుండి లొలఁగినస్వభావము గలవాఁడు, (నివృత్తాత్ముఁడు) ౩౩. మఱుగుపఱచునట్టి మాయచే గ్రమ్మఁబడువాఁడు (సంవృతుఁడు.) ౩౪. జంతువులను రుద్రుఁడు యముఁడు మొదలగురూపములచే చక్కఁగా లయింపఁజేయువాఁడు, (సంప్రమర్దనుఁడు.) ౩౫. చక్కఁగా దినములను సూర్యరూపముచే ప్రవర్తింపఁజేయువాఁడు ('అహఃసంవర్తకుఁడు') ౩౬. హోమద్రవ్యములను

వహించువాఁడు 'వహ్ని' ఎ3౪. ఆది లేనివాఁడుగాన జీవించువాఁడు 'అనిలుఁడు' (అన-ప్రాణనే). ఎ3౫. ఆదికోషుఁడు, ఆదివరాహము మొదలగురూపములచేఁ బుడమిని దాల్చువాఁడు 'ధరణీధరుఁడు.'

సుప్రసాదః ప్రసన్నాత్మా విశ్వధృగ్విశ్వభుగ్విభుః,
సత్కర్తా సత్కృతః సాధుర్జహ్నుర్నారాయణో నరః. 3౯

శం. భా. ఎ3౬. శోభనః ప్రసాదో యస్య అపకారకతామపి శిశుపాలాదీనాం మోహప్రదాత్మకత్వాదితి సుప్రసాదః ఎ3౭. 1. రజస్తమోభ్యామకలుషిత అత్మాఽన్తఃకరణమస్యేతి ప్రసన్నాత్మా. 2. యద్వా ప్రసన్నస్వభావః. కారుణిక ఇత్యర్థః. 3. అవాప్తసర్వకామత్వాద్వా. ఎ3౮. విశ్వం ధృష్ణోతీతి విశ్వధృక్. 'ఋ ధృషా ప్రాగల్భ్యే' ఎ3౯. విశ్వం భుఙ్క్తే భునక్తి పాలయతీతి వా విశ్వభుక్. ఎ౪౦. హిరణ్యగర్భాదిరూపేణ వివిధం భవతీతి విభుః 'నిత్యం విభుమ్' * (ముండక. 1-1-6.) ఇతి మన్త్రవర్ణాత్. ఎ౪౧. సత్కరోతి పూజయతీతి సత్కర్తా. ఎ౪౨ పూజితైరపి పూజితః సంస్కృతః. ఎ౪3. 1. న్యాయప్రవృత్తతయా సాధుః. 2. సాధయతీతి వా సాధుః. 3. సాధ్యభేదానుపపాదనాత్ సాధ్యమాత్రసాధనో వా. ఎ౪౪. 1. జగత్సంహారసమయే అపహ్నుతే అపనయతీతి జహ్నుః. 2. జహాత్యవిద్యుషోఽధక్తాత్ అపనయతి పరమితి వా. ఎ౪౫. నరః ఆత్మా తతో జాతాన్యాకాశాదీని నారాణి కార్యాణి, తాని కార్యాణి అయం కారణాత్మనా వ్యాప్నోతి అతశ్చ తాన్యయనమస్యేతి నారాయణః.

"యచ్చ కించిజ్జగత్సర్వం దృశ్యతే శ్రూయతేఽపి వా,
అన్తర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణః స్థితః, * (*యాజ్ఞిక్య. ౧3.)
ఇతి మన్త్రవర్ణాత్.

నరా జ్ఞానాని తత్త్వాని నారాణీతి తతో విదుః,
తాన్యేవ చాయనం తస్య తేన నారాయణః స్మృతః. * (ఉద్యోగ. ౧-౧-3.)
ఇతి మహాభారతే. 2. నారాణాం జీవానాం మయనత్వాత్ కల్పేషు ఇతివా. 'యత్కల్పే యస్యభిసంవిశన్తి' * ఇతి (తైత్తి. ఉ. 3. ౧.) శ్రుతేః.

"నారాణామయనం యస్తాత్తస్మాన్నారాయణః స్మృతః."*
ఇతి బ్రహ్మవైవర్తాత్.

"ఆపో నారా ఇతి ప్రోక్తా ఆపో వై నరసూనవః,
తా యదస్యాయనం పూర్వం తేనాసౌ నారాయణః స్మృతః."*

(మనుస్మృతౌ అధ్యా. ౧-౧౦ శ్లో.) ఇతి మనువచనాద్యా నారాయణః.
"నారాయణాయ నమ ఇత్యయమేవ సత్యః
సంసారఘోర విషసంహరణాయ మన్త్రః,
శృణ్వన్తు భవ్యమఖిలా యఖిలోఽస్తరాగాః
ఉచ్చైస్తరామువదిశామ్యహమూర్ధ్వబాహుః." ఇతి శ్రీనారసింహపురాణే.
అరఁ. నరః 'నయతీతి నగః ప్రోక్తః పరమాత్మా సనాతనః.' ఇతి వ్యాసవచనమ్.

*టీ. ౩౬. అపకారమొనర్చిన శిశుపాలుఁడు మున్నగువారికిగూడ మోక్షము నొసఁగి తనకు గల అనుగ్రహబుద్ధిని ప్రకటించెను గాన (సుప్రసాదుఁడు) ౩౭. 1. రజస్తమోగుణములచేఁ గలుషితముకాని చిత్తముగలవాఁడు. 2. లేక ప్రసన్నమయిన స్వభావము గలవాఁడు అనఁగా పరమకారుణికుఁడు. 3. లేక అవాప్త సర్వకాముఁడు అనఁగా సకలాభీష్టములను పొందియున్నవాఁడు కావున (ప్రసన్నాత్ముఁడు). ౩౮. ప్రకృతియు ఆక్రమించియున్నవాఁడు (విశ్వధృక్కు). ప్రపంచమునంతయు అనుభవించువాఁడు లేక పరిపాలించుచున్నవాఁడు (విశ్వభుక్కు) ౩౯. హిరణ్యగర్భాది రూపములలో వివిధముగాఁ దోఁచుచున్నాఁడు కనుక (విభువు) అరం. ఎల్లప్పుడు చున్నవాఁడు. కావున (సత్కర్తృ). అరఁ. పూజింపఁబడెడివారిచేఁ గూడ పూజింపఁబడెడివాఁడు గావున (సత్కృతుఁడు). అరఁ. న్యాయప్రవృత్తి గలవాఁడు, నడిపించువాఁడు, లేక సాధ్యమాత్ర సాధకుఁడు కావున (సాధువు) అరరఁ. భక్తులుగాని మూఢులకు పరమపదమును లేకుండఁజేయుఁగావున (జహ్నువు) అరశ్రీ. 1. నరుఁడనఁగా పరమాత్మ, అట్టినరాత్మలనఁ బుట్టిన ఆకాశాదికములగు కార్యములు నారములు, అట్టి నారములందు (అనఁగా ఆకాశాదిభూతసముదాయమునందు) కారణాత్మగా వ్యాపించి ఆవియే (అనఁగా ఆయాకాశాది భూతములే తనకు) నివాసస్థానముగాఁ గలవాఁడు (నారాయణుఁడు) 2. లేక (ప్రళయకాలమునందు) నారులకు అనఁగా జీవులకు ఆయన మగటవలన నారాయణుఁడనంబడుచున్నాఁడు. 3. లేక నారము లనఁగా ఉదకములు, ఆయుదకములు నరునివలన = పరమాత్మవలన పుట్టినవి ఆనారము (అనఁగా ఉదకము)లే నివాసస్థానముగాఁగలవాఁడుగనుక (నారాయణుఁడు) అరఱ. పొందించుచున్నాఁడు కనుక (నరుఁడు) అని చెప్పఁబడుచున్నాఁడు. (సనాతనుఁడు కనుక (నరుఁడు అని) చెప్పఁబడుచున్నాఁడు. (సనాతనుఁడగు పరమాత్మనరుఁడని చెప్పఁబడుచున్నాఁడని వ్యాస వచనము.)

అసఙ్ఖ్యేయోఽప్రమేయాత్మా విశిష్టః శిష్టకృచ్ఛుచిః,
సిద్ధార్థః సిద్ధసఙ్కల్పః సిద్ధిదః సిద్ధిసాధనః. ౮౦

శం. భా. ఆర్థ. యస్మిన్ సఙ్ఖ్యానామరూపభేదాదిః న విద్యతే ఇతి అసఙ్ఖ్యేయః. ఆర్థ. అప్రమేయ ఆత్మా స్వరూపమస్యేతి అప్రమేయాత్మా. ఆర్థ. అతిశేషే సర్వమతో విశిష్టః. ఆగం. 1. ఇష్టం శాసనం కరోతీతి ఇష్టకృత్. 2. ఇష్టాన్ కరోతి పాలయతీతి వా సామాన్యవచనో ధాత్వాశేషవచనో దృష్టః, యథా కాష్ఠా పీఠ్యాహరణే యథా. కద్వదితివా ఇష్టకృత్. ఆగం. నిరంజనః శుచిః. ఆగం. సిద్ధో నిర్వృత్తఆర్థ్యమానోఽర్థోఽస్యేతి సిద్ధార్థః. 'సత్యకామః' ఇతి శ్రుతేః. (ఛాం. ఉప ర. ౮-౫.) సిద్ధోనిష్పన్నః సంకల్పో ఆస్యేతి సిద్ధసంకల్పః సత్యసంకల్పః. ఇతిశ్రుతేః, సిద్ధిం ఫలం కర్తృభ్యః స్వాధికారానురూపతో దదాతీతి సిద్ధిదః, సిద్ధేః సాధకత్వాత్ సిద్ధిసాధనః. ఆగ 3—ఆగగ.

టీ. ఆర్థ. సంఖ్యానామ రూప భేదాదికములేనివాడు (అసఙ్ఖ్యేయుడు) ఆర్థ. ఎంచరాని యాత్మ స్వరూపముగలవాడు (అప్రమేయాత్ముడు.) ఆర్థ. సర్వము మీఱినవాడు (విశిష్టుడు) ఆగం. 1 ఆనతినిచ్చేయువాడు, (ఇష్టకృత్తు) 2. లేక ఇష్టులనుపాలించువాడు, (ఇష్టకృత్తు), ఆగం. నిర్మలుడుకావున (శుచి). ఆగం. నెఱి వేఁటినకోర్కులు గలవాడు కనుక (సిద్ధార్థుడు). ఆగ 3. సిద్ధమైనసంకల్పముగలవాడు. (సిద్ధసంకల్పుడు). ఆగర. కర్తలకు వారివారికర్తానుసారముగా ఫలము నొసఁగువాడు (సిద్ధిదుఁడు.) ఆగగ. కార్యసిద్ధికి సాధకమైనవాడు (సిద్ధసాధకుడు)

వృషాహీ వృషభో విష్ణు ర్వృషపర్వా వృషోదరః,
వర్ధనో వర్ధమానశ్చ వివిక్తః శ్రుతిసాగరః. ౪౧

శం. భా. ఆగఓ. వృషో ధర్మః పుణ్యం, తజ్జీవనాత్ వృషాహీ ద్వాదశాహాదిః క్రతుః వృషాహాః సోఽస్యాస్తీతి వృషాహీ, వృషాహ ఇత్యత్ర రాత్రాహాః సఙ్ఖ్యాపూర్వాత్ టచ్ ఇతి టచ్ప్రత్యయః సమాసాన్తః. ఆగఉ. వర్షత్యేషధర్మేభ్యః కామానితి వృషభః. ఆగర. 'విష్ణుర్విక్రమణాత్' * ఇతి వ్యాసేనోక్తేః * యాస్కేనేత్యపిక్వచిత్పాఠః * ఉద్యోగ పర్వ. ౭౦ ౧౩. ఆగఙ. వృషరూపాణి సోపానపర్వాణ్యావహతి పరం ధామారురుక్షోరిత్యతో వృషపర్వా. ఆఒం. ప్రజాః వర్షతీవోదరమస్యేతి వృషోదరః ఆఒగ. వర్ధయతి వర్ధనః. ఆఒఅ. ప్రపంచరూపేణ వర్ధతఇతి వర్ధమానః. ఆఒ3. ఇత్థం వర్ధమానోఽపి పృథగేవ తిష్ఠతీతి వివిక్తః. ఆఒర. శ్రుతయః సాగర ఇవాత్ర నిధీయన్తే ఇతి శ్రుతిసాగరః.

టీ. ఆగిఓ. వృష మనఁగా ధర్మము. ధర్మరూపమయిన యజ్ఞముగలవాఁడు. (వృషాహి.) ఆగిఔ. భక్తులకుఁ గోరికలను వర్షించువాఁడు ('వృషభుఁడు') ఆగిరా. వ్యాపించువాఁడు ('విష్ణువు') ఆగిఖ. పరమపదమునొందఁగోరువారికి ధర్మరూపములగు మెట్లుగనుండువాఁడు. ('వృషపర్వుఁడు') ఆఓం. ప్రజలను గురుపించువానివలె గొప్ప జ్ఞానగలవాఁడు. ('వృషోదరుఁడు') ఆఓగి. ప్రపంచమునువృద్ధిపేయువాఁడు వర్ధనుఁడు. ఆఓఆ. ప్రపంచరూపమున వృద్ధిపొందువాఁడు (వర్ధమానుఁడు.) ఆఓ3. వృద్ధినొందించియు తానువేఱుగనుండువాఁడు (వివిక్తుఁడు.) ఆఓర. వేదములు సాగరమువోలె వీని యందుండునట్లుఁడు ('శ్రుతిసాగరుఁడు')

సుభుజో దుర్ధరో వాగ్మీ మహేన్ద్రో వసుదో వసుః,
నైకరూపో బృహద్రూప శ్శిపివిష్టః ప్రకాశనః. ౮౭

శం. భా. ఆఓగ. శోభనాః జగద్రక్షాకరా భుజా యస్యేతి సుభుజః. ఆఓఓ. పృథివ్యాదీన్యపి లోకధారకాణ్యన్యైః ధారయితుం అశక్యాని ధారయన్ న కేన చిద్ధారయితుం శక్యతే ఇతి దుర్ధరః. 2. దుఃఖేనధ్యానసమయే ముముక్షుభిః వ్యధ యేధార్యతే ఇతి దుర్ధరః. ఆఓ2. యతో నిస్పృహా బ్రహ్మమయీ వాక్ తస్తాత్ వాగ్మీ. ఆఓఔ. మహాంశ్చాసావింద్రశ్చేతి మహేన్ద్రః ఈశ్వరాణామపీశ్వరః. ఆఓక. వసు ధనందదాతీతి వసుదః. 'అన్నాదో వసుదానః' († బృహదా. 6-4-24.) ఇతి శ్రుతేః. ఆ20 దీయమానం తద్వస్వపి న ఏవేతి వసుః. ఆ. ఆచ్ఛాదయత్యాత్మనః స్వరూపం మాయయేతి వా వసుః. 3. అంతరిక్ష ఏవ వసతి నాన్యత్రేత్యసాధారణేన వసనేన వాయుర్వావసుః 'వసురన్తరిక్షసత్' (*యాజ్ఞ. 40) ఇతి శ్రుతేః. ఆ3ం. ఏకంరూపమస్య న విద్యతే ఇతి నైకరూపః 'ఇన్ద్రో మాయాభిః పురురూప ఈయతే' († బృహదా. 4-5-19) ఇతి శ్రుతేః 'జ్యోతీంషి విష్ణుః' (‡ విష్ణుః. 2-12-38.) ఇత్యాదిస్మృతేశ్చ ఆ22. బృహన్మహద్వారావాదిరూపమస్యేతి బృహద్రూపః; ఆ2.3. 1. శిపయః. పశవః తేషువిశతి ప్రవిశతీతి యజ్ఞరూపేణేతి శిపివిష్టః. 'యజ్ఞో వై విష్ణుః పశవ శ్శిపిర్యజ్ఞ ఏవ పశుష్వప్రతిష్ఠితి' (* తై. సం. 2. 5-5.) ఇతి శ్రుతేః. 2. శిపయో రశ్మయ స్తేషు నివిష్ట ఇతివా.

"నైక్యాచ్ఛయనయోగాచ్చ శికవారి ప్రచక్షతే,
తత్వాశాద్రక్షణాచ్చైవ శిపయో రశ్మయో మతాః,
తేషు ప్రవేశాద్విశ్వేశః శిపివిష్ట ఇహోచ్యతే."
ఆ2ర. సర్వేషాం ప్రకాశనశీలత్వాత్ప్రకాశనః, ౮౭

టీ. ౨౬౫. జగద్రక్షణకారులైన మేటిభుజములు గలవాఁడు. (సుభుజుఁడు) ౨౬౬. లోకధారకములగు పృథివ్యాది భూతములను ధరించుటవలన నొకరి చేతధరింపఁ దగినవాఁడుకాఁడు. 2. లేక ముముక్షువులుగూడ ధ్యానసమయమున ధరింపఁజాలరుగాన (దుర్ధరుఁడు). ౨౬౭. బ్రహ్మమయమయినవాళ్ళకును వెలిపుచ్చినవాఁడు. (వాగ్మీ) ౨౬౮. ప్రభువులకెల్లఁ బ్రభువు కావున (మహేంద్రుఁడు) ౨౬౯. ధనము నొసఁగువాఁడు (వసుదుఁడు) ౨౭౦. 1. ఇయ్యఁబడు ధనమునైనవాఁడు. 2. లేక తన్నుమాయచే గప్పికొన్నవాఁడు. 3. లేక ఆంతరిక్షమునవాయురూపమున నుండువాఁడు (వసువు) ౨౭౧. ఒక్కరూపము లేనివాఁడు (నైకరూపుఁడు) ౨౭౨. వరాహాదులగునవతారంబులను ధరించినవాఁడు (బృహద్రూపుఁడు) ౨౭౩. యజ్ఞరూపమునఁ బశువులందు (బలిరూపంబులందు) నుండువాఁడు. 2. లేక శిపులయందు (రశ్ములయందు) ఉండువాఁడు (శిపివిష్టుఁడు) ౨౭౪. అందఱను ప్రకాశింపఁజేయువాఁడు. (ప్రకాశనుఁడు.)

ఓజస్తేజో ద్యుతిధరః ప్రకాశాత్మా ప్రతాపనః,
బుద్ధ స్స్పష్టాక్షరో మన్త్ర శ్చన్ద్రాంశు ర్భాస్కరద్యుతిః. ౪౩

శం. భా. ౨౭౫. ఓజః ప్రాణబలం. తేజః కార్యాదయో గుణాః, ద్యుతిః దీప్తిః తాః ధారయతీతి ఓజస్తేజోద్యుతిధరః. అథవా "ఓజస్తేజ ఇతి నామద్వయమ్" బలం బలవతా మహమ్ * తేజస్తేజస్వినామహమ్ **భగవ ౭-౧౧. ౧౦. ౨౭౬. ద్యుతిం జ్ఞానలక్షణాం దీప్తిం ధారయతీతి ద్యుతిధరః. ౨౭౭. ప్రకాశస్వరూపః ఆత్మా యస్య సః ప్రకాశాత్మా. ౨౭౮. సవిత్రాదివిభూతిభిః విశ్వం ప్రతాపయతీతి ప్రతాపనః. ౨౭౯. ధర్మజ్ఞానవైరాగ్యాదిభిః ఉపేతకత్వాత్ బుద్ధః ౨౮౦ స్పష్టమాదాత్మోజ్కారలక్షణ మస్యేతి స్పష్టాక్షరః. ౨౮౧. బుద్ధ్యజాస్యామలక్షణో మన్త్రః 2. మన్త్ర బోధ్యత్వాద్వా మన్త్రః. ౨౮౨. సంసారతాపతప్తాంశుతాపతాపితచేతసాం చన్ద్రాంశు రివాహ్లాదికరత్వాత్ చన్ద్రాంశుః. ౨౮౩. భాస్కరద్యుతిసాధర్మ్యాత్ భాస్కరద్యుతిః. ౪౩.

టీ. ౨౭౫. ప్రాణబలమును, కార్యాదిగుణములను, కాంతిని ధరించినవాఁడు. (ఓజస్తేజోద్యుతిధరుఁడు) (ఓజస్సయినవాఁడు. తేజస్సయినవాఁడు. జ్ఞానలక్షణమైన దీప్తిగలవాఁడు) ౨౭౬ కాంతిరూపమైన యాత్మగలవాఁడు (ప్రకాశాత్ముఁడు) ౨౭౭. సూర్యుఁడు మొదలగురూపములతో భూమిని దపింపఁజేయువాఁడుగాన (ప్రతాపనుఁడు) ౨౭౮. ధర్మజ్ఞానవైరాగ్యములు మొదలైనవానితో నిండినవాఁడు (బుద్ధుఁడు) ౨౭౯. స్పష్టమైనయోంకారరూపమయినయక్షరముగలవాఁడు (స్పష్టాక్షరుఁడు) ౨౮౦.

1. ఋగ్యజుస్సామము లనెడిమంత్రరూపం బైనవాఁడు. 2. లేక మంత్రములచేఁ దెలియదగినవాఁడు (మన్త్రఁడు)అఁట. సుసారతాప మనెడియెండచే మాడినవారికిఁ జంద్ర కిరణములవలె నాహ్లాదముగలిగించువాఁడుగనుక చంద్రాంశువు అఁట.భాస్కరునిమాడ్కి- పెలుఁగుగలవాఁడు కావున (భాస్కరద్యుతి.)

అమృతాంశూద్భవో భానుఃశశబిన్దుస్సురేశ్వరః,
ఔషధం జగతస్సేతుస్సత్యధర్మపరాయణః. ౪౪

శం. భా. మథ్యమానే పయోనిధా అమృతాంశోశ్చన్ద్రస్యోద్భవో యస్మాత్ స అమృతాంశూద్భవః. అఁట. భాతీతిభానుః, 'శమేవ భాన్తమ్' (* కఠోప 2-2-15) ఇత్యాదిశ్రుతేః అఁగ శశ ఇవ బిన్దుర్లాఞ్ఛనమస్యేతి శశబిన్దుఃచన్ద్రః.తదభ్యర్హణాత్పుష్ణాతీతి శశబిన్దుః, "పుష్ణామి చౌషధీఃసర్వాఃః" సోమోభూత్వారసాత్మకః, (* 15-13) ఇతిభగవద్వచనాత్. అఁట. సురాణాందేవానాం శోభనదాతృణాం"చేశ్వరఃసురేశ్వరః. అఁట. సంసారరోగశమజత్వాత్, ఔషధమ్ అఁట.జగతాంసముత్తారణహేతుత్వాత్, అసమ్భేదకారణత్వాద్వాపేతువత్ వర్ణాశ్రమాదీనాం జగతఃపేతుః, 'ఏషపేతుర్విధరణ ఏషాం లోకానామసంభేదాయ' (* బృహ 6-4-22.) ఇతి శ్రుతేః. అఁట. సత్యా అవితథాఃధర్మాఃజ్ఞానాదయో గుణాఃపరాక్రమశ్చ యస్య సఃసత్యధర్మపరాక్రమఃః.

టీ. అఁట 3. సముద్రమును చిలికినపుడు చంద్రుని పుట్టుకకు గారణ మైనవాఁడు (అమృతాంశూద్భవుఁడు). అఁట. ప్రకాశించువాఁడు (భానువు) అఁగ. శశము = కుందేలు దానివంటిమచ్చగలవాఁడు చంద్రుఁడు ఆ చంద్రునిమాడ్కి- ప్రజలన=జంతువులను బోషించువాఁడు. (శశబిందువు). అఁట. దేవతలకును, మేలొసఁగువారికిని ప్రభువు (సరేశ్వరుఁడు). అఁట. సుసార మనెడి రోగమునకు ఔషధం బైనవాఁడు కనుక (ఔషధుఁడు). అఁట. జగత్తునందలి జనులఁ దరింపఁజేయుటగాని వర్ణాశ్రమముల సంకరముఁ లేమికిఁగాని కారణమైనవాఁడుగనుక (జగత్సేతువు). అఁట. వమ్ములుగాని జ్ఞానాదిగుణములు మగఁటిమియు గలవాఁడు కనుక (సత్యధర్మపరాయణుఁడు.)

భూతభవ్యభవన్నాథఃపవనఃపావనోఽనలః,
కామహా కామకృత్కాన్తఃకామఃకామప్రదఃప్రభుః. ౪౫

శం. భా. అఁట. భూతభవ్యభవతాం భూతగ్రామాణాం నాథఃస్వైర్యాచ్చ్యవే తానుపకల్పతి లేపామిష్టే కాస్తితివా భూతభవ్యభవన్నాథఃః. అఁట. పవత ఇతి పవనఃః. 'పవనఃపవతామస్మి' (* భగ 11-31.) ఇతి భగవద్వచనాత్. అఁట. పావయతీతి పావనఃః 'ధీఙాఽస్తాద్యాకఃపవలే' († తై-ఉ. 2-7.) ఇతి శ్రుతేఃః అఁట 3.)

అనాత్ ప్రాణాత్ ఆత్మత్వేన లాతీతి జీవః అనలః. 2. నాలతీతి ణలత్వేర్నన్ధవాదినః సళ్వూర్వాద్యా, 'అగన్ధమరసమ్' (1 బృహ. 5-8-8) ఇతి శ్రుత్యేః. 3. అలం బర్యాప్తమస్య న విద్యతే ఇతి వా. అ॰ర. కామాత్ వాన్తి ముముక్షూణాం భక్తానాం హింసకానాం చేతి కామవాః. అ॰గి. 1. సాత్త్వికానాం కామాన్ కరోతీతి కామకృత్. 2. కామస్య ప్రద్యుమ్నస్య జనకత్వాద్వా. అ॰ఉ. 'ఉభిరూపతమః కాన్తః. అ॰ఙి. కామ్యతే పురుషార్థాభికాంక్షిభిరితి కామః. అ॰ఙ. భక్తేభ్యః కామాన్ ప్రకర్షేణ దదాతీతి కామప్రదః. అ॰ఞ. ప్రకర్షేణ భవనాత్ ప్రభుః. ర॰గి.

టీ. అ॰ం. భూతవర్తమానభవిష్యత్తు లనెడికాలత్రయమునం దుండెడి ప్రాణిసముదాయముచేత యాచింపఁబడుచున్నవాఁడు, లేక అట్టి ప్రాణిసముదాయమును తత్తత్కృతకర్మానుసారము ఫలానుభవక్లేశమునం వారికి కలుగఁజేసి వారిని తపింపఁ జేయువాఁడు, లేక వారికి ప్రభువుగా నుండువాఁడు, లేక హితాహితముల నుపదేశించి కాసించువాఁడు. (భూతభవ్యభవన్నాథుఁడు.) అ॰ఁ. పోవువారిలోపల అవఁగా కడలెడువారిలో పవనుఁడు అనఁగా వాయువు శ్రేష్ఠుఁడు కావున తత్స్వరూపుఁడు (పవనుఁడు.) అ॰ం. పవిత్రకను కలుగఁజేయువాఁడు కావున (పావనుఁడు.) అ॰ః. 1. అనము లనఁగా ప్రాణములు, అప్రాణములను ఆత్మగా ధరించువాఁడు జీవుఁడు తత్స్వరూపుఁడు కావున (అనలుఁడు.) 2. లేక గంధరహితుఁడు, 3. లేక అనల మనఁగా పరిమితి ఇంతయని పరిమితిలేనివాఁడు. (అనలుఁడు.) అ॰ర. ముముక్షువులగు భక్తుల యొక్క కామములను హరించువాఁడు కావున (కామఘ్నుఁడు) అ॰గి. సాత్వికగుణవిరాజితులగువారియొక్క బంధకరములుకాని కామములను పరిపూర్తిచేయువాఁడు, లేక ప్రద్యుమ్నసకును తండ్రియైనవాఁడు (కామకృత్తు.) అ॰ఉ. మిగుల ప్రియమైనవాఁడు కావున (కాంతుఁడు.) అ॰ఙి. చతుర్విధపురుషార్థముల నభిలషించువారిచేఁ గోరఁబడుచుండెడివాఁడు (కామ్యుఁడు). అ॰ఙ. భక్తులకు కామములను చక్కఁగా నొసంగువాఁడు. (కామప్రదుఁడు.) అ॰ఞ. అధికముగా అయినవాఁడు కావున (ప్రభువు)

యుగాదికృద్యుగావర్తో నైకమాయో మహాశనః,
అదృశ్యో వ్యక్తరూపశ్చ సహస్రజిదనన్తజిత్. ర॰

శం. భా. 300 యుగాదేః కాలభేదస్య కర్తృత్వాత్ యుగాదికృత్ యుగానామారమ్భం కరోతి ఇతి వా.

ఇతి నామ్నాం తృతీయ శతకమ్.

౩౦౧. యుగాని కృతాదీన్యావర్తయతి కాలాత్మనేతి యుగావర్తః. ౩౦౨. మాయా న విద్యతే లక్ష్మ్యార్థాయా వహతీతి నైకమాయః. 'నలోపో నఞః' ఇతి నకారలోపో న భవతి. ఈకారానుబన్ధరహితస్యాపి నకారస్య ప్రతిషేధవాచినో విద్యమానత్వాత్. ౩౦౩. కల్పాన్తే పర్వగ్రసనాత్ మహదశనమస్యేతి మహాశనః. ౩౦౪. సర్వేషాం బుద్ధీన్ద్రియాణామగమ్యః అదృశ్యః. ౩౦౫. 1. స్థూలరూపేణ వ్యక్తం రూపమస్యేతి వ్యక్తరూపః. 2. స్వయంప్రకాశమానత్వాత్ యోగినాం వ్యక్తరూప ఇతి వా. సహస్రాణి అసురాణాం యుద్ధే జయతీతి సహస్రజిత్. ౩౦౭. సర్వ భూతాని యుద్ధక్రీడాదిషు పర్వత్రాచిన్త్యశక్తితయా జయతీతి అనన్తజిత్. ౪౬.

టీ. ౩౦౦. 1. కృతముమున్నగు కాలభేదమును చేయువాఁడు. 2. లేక యుగ ములఁ బ్రారంభించువాఁడు, కనుక (యుగాదికృత్తు.)

మూఁడవ నూఱు ముగిసినది.

టీ. ౩౦౧. యుగములను కాలరూపుఁడై ప్రవర్తించుండువాఁడు. (యుగావర్తుఁడు.) ౩౦౨. ఒక్కమాయమాత్రము గాక, పెక్కుమాయలు దాల్చియుండువాఁడు (నైకమాయుఁడు.) ౩౦౩. కల్పములయంతమున నన్నిటిని మ్రింగుచుండునుగాన లేక గొప్పతిండి గలవాఁడు కావున (మహాశనుఁడు.) ౩౦౪. అందఱిబుద్ధికిఁగాని, యింద్రియములకుఁగాని కనఁబడనివాఁడు. (అదృశ్యుఁడు.) ౩౦౫. 1. స్థూలరూపుఁ డైనందున స్పష్టమగురూపము గలవాఁడు. 2. లేక స్వయంప్రకాశమానుఁడు గాన యోగులకు స్ఫుటమైన రూపము గలవాఁడు. (వ్యక్తరూపుఁడు.) ౩౦౬. యుద్ధమునందుఁ బెక్కుసేల యసురులను జంపినవాఁడు (సహస్రజిత్తు) ౩౦౭. యుద్ధము మున్నగువేడుకలయందు అంతట నెన్నఁరానిశక్తి గలవాఁడుగాన నన్నిటిని జయించినవాఁడు. (అనంతజిత్తు). ౪౬.

ఇష్టోఽవిశిష్టః శిష్టేష్టః శిఖణ్డీ నహుషో వృషః,
క్రోధహా క్రోధకృత్కర్తా విశ్వబాహు ర్మహీధరః. ౪౭

శం.భా. ౩౦౮. 1.'పరమానన్దాత్మకత్వేన ప్రియః. 2.యజ్ఞేన పూజిత ఇతి వా ఇష్టః. ౩౦౯. సర్వేషామన్తర్యామిత్వేనావిశిష్టః. ౩౧౦. 1. శిష్టానాం విదుషామిష్టః శిష్టేష్టః. 2. శిష్టా ఇష్టా అస్యేతి వా. "స్త్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః' (7-17) ఇతి భగవద్వచనాత్. 3. శిష్టైః ఇష్టః పూజితఇతి వా శిష్టేష్టః. ౩౧౦. శిఖణ్డిః కలాపోఽలంకారోఽస్యేతి శిఖణ్డీ. గోపవేషధరః.౩౧౧ యతోనవ్యేతి భూతాని మాయయా అతో నహుషః. ౩౧౨. కామానాం వర్షణాత్ వృషః ధర్మః.

వృషో హి భగవాన్ ధర్మస్తస్మాత్తో లోకేషు భారత, నైష్ఫుణ్యకరదాఖ్యాన్నైర్విద్ధి మాం వృష ఇత్యుత.*శాన్తిపర్వ. 343-58. జగత్, తస్య కర్తా. 'ఏతేషాం పురుషాణాం యః కర్తా యస్య వైతత్కర్మ స వైవేదితవ్యః'. * కాషీ. 4. 18. ఇతి శ్రుతేః (క్రోధకృతాం దైత్యాదీనాం కర్తా ఛేదక ఇత్యేకం వా నామ) 3౧3. సాధూనాంక్రోధం హన్తీతి క్రోధహా. 3౧౪. ఆసాధుషుక్రోధం కరోతీతి క్రోధకృత్. 3౧౫. క్రియత ఇతి కర్మ జగత్ తస్య కర్తా. 3౧౬. 1. విష్వేషా మూలమూనవ్యేన 2. విష్వేబాహవోఽస్యేతి వా విశ్వబాహుః. 'విశ్వతోబాహుః' ఇతి శ్రుతేః * ఋక్సంహి. 10. 81-3. 3౧౭. మహీం భూతాం ధరణీం వా ధరతీతి మహీధరః. ౪౭.

టీ. 3౦౭. 1. పరమానందరూపుడు గాన (ఇష్టుడు.) 2. యజ్ఞములచేఁ బూజింపఁబడినవాఁడు (ఇష్టుడు.) 3౦౮. అందఱకు నంతర్యామి యగుటఁజేసి భిన్నుఁడుగానివాఁడు. (అవిశిష్టుడు.) 3౦౯. 1. సాధువులకు నిష్టుడు. 2. లేక పెద్దలు (ఆచారవంతులు) ప్రియులుగఁ గలవాఁడు. 3. లేక శిష్టులచేఁబూజింపఁబడువాఁడు (శిష్టేష్టుడు) 3౧౦. సౌమలిపురిభూషణముగాఁ గలవాఁడు, గోపవేషముఁ దాల్చిన వాఁడు. (శిఖండి) 3౧౧. మాయచే భూతములను గట్టువాఁడు. (నహుషుడు) 3౧౨. కోరికలను వర్షించుటచేత (వృషుఁడు) (ధర్మరూపుడు) 3౧3. సాధువులలోపమును బోఁగొట్టువాఁడు. (క్రోధఘ్నుఁడు) 3౧౪. దుష్టులందుఁ గోపముచేయువాఁడు (క్రోధకృత్తు) 3౧౫. జగత్తును సృజించువాఁడు. (కర్త) 3౧౬. 1. అందఱకు నాధారంబైనవాఁడు. 2 లేక పెక్కుబాహువులు గలవాఁడు. (విశ్వబాహువు) 3౧౭. భూమిని లేక పూజనుగాని తాల్చువాఁడు. (మహీధరుఁడు). ౪౭.

అచ్యుతః ప్రథితః ప్రాణః ప్రాణదో వాసవానుజః,
అపాంనిధి రధిష్ఠాన మప్రమత్తః ప్రతిష్ఠితః. ౪౮

శం. భా. 3౧౮. షడ్భావవికారశూన్యత్వాత్ అచ్యుతః 'శాశ్వతం శివ మచ్యుతం' ఇతి శ్రుతేః. 3౧౯. జగదుత్పత్త్యాదికర్మభిః ప్రఖ్యాతః ప్రథితః 3౨౦. సూత్రాత్మనా ప్రజాః ప్రాణయతీతి ప్రాణః. 'ప్రాణో వా అహమస్మి' * ఇతిబహ్వృచాః. * ఏ. ఆ. ఉ. ఖ 3. 3౨౧. సురాణామసురాణాం చ ప్రాణం బలం దదాతీతి ద్యుతివేతి ప్రాణదః 3౨౨. అదిత్యాం కశ్యపా ద్వాసవస్యానుజో జాత ఇతి వాసవానుజః. 3౨3. ఆపోయత్ర నిధీయన్తే స అపాం నిధిః. 'సరసా మస్మి సాగరః' * భగ *౧౦-౨౪. ఇతిభగవద్వచనాత్. 3౨౪. అధితిష్ఠన్తి భూతాని ఉపాదానకారణత్వేన

బ్రహ్మేతి అధిష్ఠానమ్. 'మత్స్థాని సర్వభూతాని'... * ఇతి భగవద్వచనాత్. ౯. ౪ 3.౩౫. అధికారిభ్యఃకర్మానురూపం ఫలం ప్రయచ్ఛన్ న ప్రమాద్యతీతి అప్రమత్తః. 3.౩౬. స్వేమహిమ్ని స్థితః ప్రతిష్ఠితః. 'స భగవః కస్మిన్ ప్రతిష్ఠిత ఇతి స్వేమహిమ్ని' ఛాందో. ౭-౨౪-౧. ఇతి శ్రుతేః. ౪౦.

టీ. 3౧౯. షడ్భావవికారములు లేనివాఁడు (అచ్యుతుఁడు). 3౧౯. జగత్తు సృష్టిమొదలగు కార్యములచేఁ బ్రసిద్ధుఁ డయినవాఁడు. (ప్రథితుఁడు). 3౨౦ సూక్ష్మ రూపంబునఁ బ్రజలను ప్రతికించువాఁడు (ప్రాణుఁడు.) 3౨౧. సురలకు బలమునొసఁగు వాఁడు. లేక అసురుల బలమును ఖండించువాఁడు (ప్రాణదుఁడు). 3౨౨. అదితి యందు కశ్యపునకు నింద్రునిఱమ్ముఁడుగ జన్మించినవాఁడు (వాసవానుజుఁడు.) 3౨౩. నీటికి నునికిపట్టయిన సముద్రస్వరూప మయినవాఁడు (అపాంనిధి) 3౨౪. సకలభూత ములకు నుపాదానకారణముగ నుండుబ్రహ్మమైనవాఁడు (అధిష్ఠానుఁడు). 3౨౫. అధి కారులకు వారివారికర్మల ఘనుగుణమైనఫలము నొసఁగుచు నేమఱనివాఁడు (అప్ర మత్తుఁడు). 3౨౬. ఘనమహిమమున నుండువాఁడు (ప్రతిష్ఠితుఁడు.) ౪౦.

స్కన్దః స్కన్దధరో ధుర్యో వరదో వాయువాహనః,
వాసుదేవో బృహద్భానురాదిదేవః పురన్దరః. ౪౯

శం. భా. 3౨౭. 1. స్కన్దత్యమృతరూపేణ 2. స్రవతివాయురూపేణ శోష యతీతి వా స్కన్దః. 3౨౮. స్కన్దం ధర్మపథం ధారయతీతి వా స్కన్దధరః. 3౨౯. ధురం వహతి సమస్తభూతజన్మాదిలక్షణామితి ధుర్యః. 330. 1. అభిమతాన్ పరాన్ దదాతీతి. 2. వరం దక్షిణాం దదాతి యజమానరూపేణేతి వా వరదః(*గౌర్వై వరః'* ఇతి శ్రుతేః. *ఆపస్తంబ కా). 5-11-ఖం.) 331. వహతః సకాశా దవహీన్ వాహయతీతివాయువాహనః. 332. వసతి వాసయత్యాచ్ఛాదయతి సర్వమితి వా వాసుః. దీవ్యతిక్రీడతే విజిగీషతే వ్యవహరతి ద్యోతతే స్తూయతే గచ్ఛతీతి వా దేవః, వాసు శ్చాసౌ దేవశ్చేతి వాసుదేవః.

ధారయామి జగద్విశ్వం భూత్వా సూర్య ఇవాంశుభిః,
సర్వభూతాధివాసశ్చ వాసుదేవస్తతశ్శ్రుతః. (భారత మోక్షధర్మ.).
వసనాత్సర్వభూతానాం వసుత్వా ద్దేవయోనితః,
వాసుదేవస్తతో జ్ఞేయోయోగిభిస్తత్త్వదర్శిభిః. (భారత. ఉద్యో. 70-3.)
సర్వత్రాసౌ సమస్తం చ వసత్యత్రేతి వైయతః,
తతస్స వాసుదేవేతి విద్వద్భిః పరిపఠ్యతే.

పరాణి తత్ర భూతాని వసన్తి పరమాత్మని,
భూతేషు చ స పరావ్యాత్మా వాసుదేవస్తతః స్మృతః *
(ఇతి చ విష్ణుపురాణే 1-2-12-6-5-80.)

333. బృహన్తో భానవో యస్య చన్ద్రసూర్యాది గామినః, తైర్విశ్వం భాస యతి య స్మబృహద్భానుు రుచ్యతే. 334. ఆదిః కారణం సచాసౌ దేవశ్చేతి ఆది దేవః. 2. ద్యోతనాదిగుణవాన్ వా దేవః. 335. సురశత్రూణాం పురాణాం దార ణాత్పూః పురన్దరః, "వాచంయమపురన్దరా చ" ఇతి పాణినినా నిపాతనాత్. ౪౯

టీ. 332. 1. అమృతరూపమున స్రవించుచున్నవాఁడు. 2. లేక వాయు రూపమున శోషింపఁజేయువాఁడు (స్కందుఁడు). 333. స్కంద మనఁగా ధర్మమార్గము దానిని ధరించుచున్నవాఁడు (స్కందధరుఁడు). 334. సకలభూతజన్మాదిలక్షణమగు భారమును ధరించువాఁడు (ధుర్యుఁడు). 330. భక్తులు కోరెడివరముల నొసంగు వాఁడు లేక యజమానస్వరూపమున యజ్ఞాదులందు ఋత్విగాదులకు యజ్ఞదక్షిణ నొసంగువాఁడు (వరదుఁడు). 337. ఆవహాదివాయుసప్తకమును వహించియుండు వాఁడు (వాయువాహనుఁడు). 338. అంతయు ఆచ్ఛాదనముచేయువాఁడు వాసుఁడు; దేవుఁడనగా క్రీడించుట లేక జయించుట లేక, వ్యవహరించుట లేక ప్రకాశించుట మున్నగు క్రియల నొనర్చువాఁడు. వాసువగుదేవుఁడు (వాసుదేవుఁడు)

సూర్యుఁడు స్వకిరణములచేత ప్రపంచమునంతయుం కప్పివైచువిధమున స్వవిభూతిచేత ప్రపంచమునంతయు ఆచ్ఛాదన మొనర్చి ఆప్రపంచమునందంతట నివసించువాఁడు కావున వాసుదేవుఁడనంబడు నని భావము. 333. సూర్యచంద్రాదు లను కూడ ప్రకాశింపఁజేయునట్టి గొప్పకిరణములచేత అఖిలబ్రహ్మాండములను ప్రకా శింపఁజేయువాఁడు (బృహద్భానువు). 334. ఆదికారణభూతమయి, స్వయంప్రకాశ మానుఁడయినట్టివాఁడు కావున (ఆదిదేవుఁడు.) 335. దేవతలకు శత్రువులగు రాక్షసుల పురములను భేదించినవాఁడు. (త్రిపురాసురసంహార మొనర్చినవాఁడు) (పురందరుఁడు).

అశోక స్తారణ స్తారః శూర శ్శౌరిర్జనేశ్వరః,
అనుకూల శ్శతావర్తః పద్మీ పద్మనిభేక్షణః. ౫౦

శం. భా. 332. శోకాదిషడూర్మిపరిశూన్యః అశోకః. 333. సంసారసాగరాత్తార యతీతి తారణః. 334. గర్భజన్మజరామృత్యులక్షణాత్ భీయాత్ తారయ తీతి తారః. 335. విక్రమణాత్ శూరః. 340. శూరస్యాపత్యం వసుదేవస్య సుతః

కారిః. 3౪౧. జనానాం జన్తూనా మీశ్వరో జనేశ్వరః. 3౪౨. ఆత్మశ్వేన హి సర్వేషాం అనుకూలః న హి స్వస్మిన్ ప్రాతికూల్యం స్వయమాచరతి. 3౪3. 1. ధర్మ క్రాణాయ శతమావర్తనాని ప్రాదుర్భవా అస్యేతి శతావర్తః. 2. యద్వా—నాడీశతే ప్రాణరూపేణ వర్తత ఇతి వా. 3౪౪. పద్మహస్తే విద్యతే ఇతి పద్మీ. 3౪౫. పద్మ నిభే కీక్షణే దృశావస్యేతి పద్మనిభేక్షణః. ౫౦.

టీ. 33౬. దుఃఖము మొదలగు నాఱూర్లు (అలలు) లేనివాఁడు (ఆశోకుఁడు.) 33౭. సంసారమనెడిసముద్రమునుండి తరింపఁజేయువాఁడు. (తారణుఁడు). 33౮. గర్భము, జన్మము, మృతిమి,నృత్యు వనెడిశోకమునుండి తరింపఁజేయువాఁడు(తారుఁడు.) 33౯. మగటిమిగలవాఁడు (శూరుఁడు.) 3౪౦. (కృష్ణనవతారమున) శూరునివంశ మునఁ బుట్టినవాఁడు (శౌరి). 3౪౧. జంతువులకెల్లఁ బ్రభువు. (జనేశ్వరుఁడు). 3౪౨. ఆత్మ కనుకూల నందఱకు (ననుకూలుఁడు) 3౪3. 1. ధర్మసంస్థాపనమునకై పలుజన్మముల నెత్తినవాఁడు. లేక నాడీశతంబునఁ ప్రాణరూపంబుతో నుండువాఁడు (శతావర్తుఁడు) 3౪౪ పద్మము హస్తమునందుఁ గలవాఁడు (పద్మీ). 3౪౫. తామరరేకులతో సమాన ములగు కన్నులుగలవాఁడు. (పద్మనిభేక్షణుఁడు).

పద్మనాభోఽరవిన్దాక్షః పద్మగర్భః శరీరభృత్,
మహర్ధిర్ ఋద్ధో వృద్ధాత్మా మహాక్షో గరుడధ్వజః. ౫౧

శం. భా. 3౪౬. పద్మస్య నాభౌ మధ్యే కర్ణికాయాం స్థిత ఇతి పద్మనాభః. 3౪౭ అరవింద సదృశే అక్షిణీ అస్యేతి అరవిన్దాక్షః, 3౪౮. పద్మస్య హృదయాఖ్యస్య మధ్యే ఉపాస్యత్వాత్ పద్మగర్భః. 3౪౯. 1. పోషయన్నన్నరూపేణ ప్రాణ రూపేణ వా శరీరిణాం శరీరాణి ధారయన్ శరీరభృత్. 2.స్వ మాయయా శరీరాణి బిభర్తీతి వా. 3౫౦. మహతీ ఋద్ధిర్విభూతిరస్యేతి మహర్ధిః. 3౫౧. ప్రసరరూపేణ వర్ధమానత్వాత్ ఋద్ధః. 3౫౨. నృష్ణః పురాణస్య ఆత్మా యస్యేతి వృద్ధాత్మా. 3౫3. మహతీ అక్షిణీ మహాన్త్యక్షీణి వాఽస్యేతి మహాక్షః. 3౫౪. గరుడాంకిత ధ్వజో యస్యేతి గరుడధ్వజః. ౫౧.

టీ. 34౬ పద్మమయొక్క దుద్దనం దుమువాఁడు. (పద్మనాభుఁడు). 34౭ కమలవలములవంటి కన్నులుగలవాఁడు. (అరవిందాక్షుఁడు). 34౮. పద్మమయొక్క గర్భమునం దుపాసనచేయఁబడినవాఁడు. (పద్మగర్భుఁడు). 34౯. I. అన్నాదిరూప ములోఁగాని ప్రాణరూపములఁ గాని శరీరమును బోషింపుచుఁ శరీరుల శరీరములను ధరించువాఁడు. 2. లేక తనమాయచే శరీరములను ధరించువాఁడు. (శరీరభృత్తు). 3౫౦.

ఎక్కువ కలిమిగలవాఁడు. (బహుర్ధి). 3౫౧. ప్రపంచరూపమున బుద్ధినొందినవాఁడు. (బుద్ధుఁడు.) 3౫౨. ప్రాచీనమైన యాత్మగలవాఁడు. (వృద్ధాత్ముఁడు). 3౫3. గొప్ప కన్నులు గలవాఁడు. (బహుశీర్షుఁడు). 3౫౪. గరుడుఁడు ధ్వజముగ గలవాఁడు. (గరుడధ్వజుఁడు).

అతుల శ్శరభో భీమ స్సమయజ్ఞో హవిర్హరిః,
సర్వలక్షణలక్షణ్యో లక్ష్మీవాఁ సమితింజయః. ౫౭

శం. భా. 3౫౫. తులా ఉపమానమస్య న విద్యతే ఇతి అతులః. న తస్య ప్రతిమాఽస్తి యస్య నామ మహద్యశః. * ఇతి శ్రుతేః. శ్వేతా. ౪-౧౯. న త్వత్స మోఽభ్యధ్యధికః కుతోఽన్యః. * ఇతి స్మృతేశ్చ. భ. గీ. ౧౧-౪3-౪౪. 3౫౬. శరాః. శరీరాణి కిర్యమాణత్వాత్, లేషు ప్రత్యగాత్మతయా భాతీతి శరభః. 3౫౭. విభేత్యస్మాత్సర్వమితి భీమః. 'భీమదయోఽపాదానే' ఇతి పాణిని స్మృతేః. సప్తార్ణ వత్రిసా మభీమ ఇతి వా. 3౫౮. 1. సృష్టిస్థితిసంహారసమయవిత్. 2. షట్ సము యాగా జానాతీతి వా సమయజ్ఞః. 3. సర్వభూతేషు సమత్వం యజనమస్యేతి వా సమత్వ మారాధన మస్యేతస్య * ఇతి ప్రహ్లాదవచనమ్ * విష్ణుపురా. ౧-౧౭-౯౦. 3౫౯. యజ్ఞేషు హవిర్భాగం హరతీతి హవిర్హరిః, 'అహం హి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తా చ ప్రభు రేవ చ, భ. గీ. * ఇతి ౧౧-౪3 భగవద్వచనాత్. అథవా—2. హూయతే ఽగ్నౌ. హవిషాఽసావితి హవిః, 'అబధ్నన్ పురుషం పశుమ్' * ఇతి తై. ఆ. 3-౧౨. ఇతి శ్రుతేః. స్మృతిమాత్రేణ పాపం పుంసాం హరతీతి, హరికవర్ణత్వాద్వాహరిః. "హరామ్యహం చ స్మర్తౄణాం హవిర్భాగం క్రతుష్వహమ్, వర్ణశ్చ మే హరిశ్శ్వేతి తస్మా ద్ధరి రహం స్మృతః. * శాన్తి ప. 3౪3-3౯. ఇతి భగవత్ వ్యాసవచనాత్. 3౬౦. పర్యా ర్లక్షణైః ప్రమాణైః లక్షణం జ్ఞానం జాయతే యత్తద్వినిర్దిష్టం సర్వ లక్షణలక్షణమ్. తత్ర సాధుః సర్వలక్షణలక్షణ్యః తస్యైవ పరమార్థత్వాత్. 3౬౧. లక్ష్మీరస్య వక్షసి నిత్యం వసతీతి లక్ష్మీవాన్. 3౬౨. సమితం యుద్ధం జయతీతి సమితింజయః.

టీ. 3౫౫. సాటిలేనివాఁడు (అతులుఁడు). 3౫౬. శరీరములందుఁ బ్రత్యగాత్మస్వరూపముతోఁ బ్రకాశించువాఁడు. (శరభుఁడు). 3౫౭. ఇతనికి నందఱు వెఱతురు గాన (భీముఁడు) లేక సప్తార్ణవములగలవారికి భయముఁడు. 3౫౮. 1. సృష్టిస్థితి సంహారకాలముల నెఱిఁగినవాఁడు. 2. లేక ఋతుపులాతోటిని ప్రయోగించువాఁడు. 2. లేక సర్వభూతకములుగాదు సమత్వ యాగడియాగములగలవాఁడు.(సమయజ్ఞుఁడు). ౩౯.

1. యజ్ఞములందిచ్చెడివిన్నులను స్వీకరించువాఁడు, (హవిర్హరి). 2. లేకహవిస్సులచేఁ బిలువఁబడువాఁడు. (హవిస్సు). 3౬౦. 1. స్మరణమాత్రముచే మానవులపాపమును బోఁగొట్టువాఁడు. అని రెండుపదములు. 2. హరితవర్ణముగలవాఁడుగాని. 3౯౦. సకల ప్రమాణములచేత నెఱుఁగఁదగినజ్ఞానమునందు సాధువు. (సర్వలక్షణలక్షణ్యుఁడు). 3౬౧. లక్ష్మీదేవిని దనయొ మ్మునందుఁ గలవాఁడు. (లక్ష్మీవంతుఁడు). 3౬౨. యుద్ధమున శత్రువులను జయించువాఁడు. (సమితింజయుఁడు).

విక్షరో రోహితో మార్గో హేతు ర్దామోదర స్సహః,
మహీధరో మహాభాగో వేగవా నమితాశనః. ౫3

శం. భా. 3౬3. విగతక్షరః క్షరో నాశో యస్యా సౌ విక్షరః 3౬౪. స్వచ్ఛన్ద తయా రోహితాం మూర్తిం మత్స్యమూర్తిం వా వహన్ రోహితః. 3౬౫. 1. ముము క్షవః తందేవం మార్గయన్తి ఇతి మార్గః. 2. పరమానన్దోయేన (మార్గేణ) ప్రాప్యతే స మార్గ ఇతి వా. 3౬౬. ఉపాదానం నిమిత్తం చ కారణం స ఏవేతి హేతుః. 3౬౭. దమాదిసాధనైర్దరా ఉత్కృష్టా మతి ర్యా శయా గమ్యత ఇతి వా. దమాద్దామో దరం విదుః. ఇతి మహాభారతే. యోదరా దామ్నో దరేబద్ధ ఇతి వా. కటోర్ధ్వ గతం బద్ధం దామ్నఒగాధం కటోదరే, కటశ్చ దామోదరతాం స యయౌ దామ బన్ధనాత్. *ఇతి బ్రహ్మపురాణే. ౧౪౪-౪౫. దామని లోకనామాని తానియస్యోదరా స్తరే, సేన దామోదరో దేవః" ఇతి వ్యాసవచనాద్వా దామోదరః.3౬౮.సహ్యా నళి భవతి క్షమత ఇతి వా సహః. 3౬౯. మహీం గిరిరూపేణ ధరతే ఇతి మహీధరః వసాని విష్ణు ర్గిరయోదిశశ్చ. విష్ణుపు. ౨-౧౨ 3౮. ఇతి పరాశరోక్తేః. 3౭౦. వేచ్ఛయా ధారయన్ దేహం మహాన్తి ఉత్కృష్టాని భోజనాని భాగజన్యాని భుఙ్క్తే ఇతి మహా భాగః. 2. మహాన్ భాగో భోగ్యమస్యఅవతారేష్వితి వా మహాభాగః. 3౭౧. వేగోజవస్తద్వాన్ వేగవాన్, 'అనేజదేకం మనసోజవీయః' ఇతి శ్రుతేః. ఈశోపని షత్. 3౭౨. సంహారసమయే అమితం అపరిమిత మశ్నాతీతి అమితాశనః. ౫3.

టీ. 3౬3. నాశములేనివాఁడు. (విక్షరుఁడు). 3౬౪. స్వతంత్రుఁడు గాన విచిత్రరూపముఁ దాల్చువాఁడు లేక మత్స్యావతారమును ధరించినవాఁడు. (రోహి తుఁడు). 3౬౫. 1. మోక్షార్థులచే వెదకఁబడువాఁడు. 2. లేక పరమానందము బొందిన వాఁడు. (మార్గుఁడు). 3౬౬. ఉపాదానకారణము, నిమిత్తకారణము నైనవాఁడు. (గడ్డకుమూలు ఉపాదానకారణము. సాలె, మగ్గము మొదలగునవి నిమిత్తకారణములు. అట్లే జీవరాసులకు నుపాదానము, నిమిత్తము నైనవాఁడు.) (హేతువు). 3౬౭. 1

దమాదిసాధనములచేఁ గలిగినజ్ఞానముచేఁ బొందఁదగినవాఁడు. 2. లేక యజ్ఞోదచేఁ ద్రాటితోనడుమునఁ గట్టఁబడినవాఁడు. 3.లేక దామము లనఁగా లోకములు. వానిని దన యం దుంచుకొన్నవాఁడు. (దామోదరుఁడు) 3౬౯. ఆందఱను దిరస్కరించువాఁడు లేక ఆందఱ నోర్చువాఁడు. (సహుఁడు) 3౬౯. భూమిని బర్వతరూపంబున ధరించు వాఁడు. (మహీధరుఁడు) 3౭౦. 1. స్వేచ్ఛచే మేటిరూపంబులఁ దాల్చి యదృష్టజన్య ములను భోగంబుల ననుభవించువాఁడు. 2. లేక గొప్పభాగ్యము గలవాఁడు. (మహా భాగుఁడు) 3౭౧. వేగముగలవాఁడు. (వేగవంతుఁడు) 3౭౨. సంహారసమయమున ప్రపంచమునంతయు అమితముగ భక్షించువాఁడు. (అమితాశనుఁడు.)

ఉద్భవః క్షోభణోదేవః శ్రీగర్భః పరమేశ్వరః,
కరణం కారణం కర్తా వికర్తా గహనో గుహః. ౫౪

శం. భా. 323. 1 ప్రపంచోత్పత్త్యుద్భవకారణత్వాత్ ఉద్భవః. 2. ఉద్గ తో భవాత్సంసారాదితి వా. 324. సర్గకాలే ప్రకృతిం పురుషం చ ప్రవిశ్యక్షోభ యామాసేతి క్షోభణః. ప్రకృతిం పురుషం చైవ ప్రవిశ్యాక్షేచ్ఛయా హరిః, క్షోభ యామాస భగవాన్ సర్గకాలేవ్యయాత్మయా. ఇతి విష్ణుపురాణే. ౧-౪-౬౫. 325. (1) యతో దీవ్యతి క్రీడతి సర్గాదిభిః, (2) విజిగీషతే సురాదీన్, (3) వ్యవహరతి పర్వభూతేషు, (4) ఆత్మతయా ద్యోతతే, (5) స్తూయతే స్తుతైః, (6) పర్వత్ర గచ్ఛతి తస్మాత్ 'ఏతో దేవః' ఇతి మన్త్రపర్ణాత్ శ్వేతా. ౬-౧౧. 326. శ్రీర్విభూతిర్యస్యోదరాన్తరే జగద్రూపా యస్య గర్భే స్థితా స శ్రీగర్భః. 327. పరమశ్చాసౌ ఈశనశీలశ్చేతి పరమేశ్వరః. 'సమా సర్వేషు భూతేషు తిష్ఠన్తం పర మేశ్వరం,' ఇతి భగవద్వచనాత్. 328. జగదుత్పత్తౌ సాధకతమం కరణమ్. 329 ఉపాదానం నిమిత్తం చ కారణమ్. 330. కర్తా స్వతన్త్రః. 331. విచిత్రం భువ నం కృతవా నితి వికర్తా స ఏవ భగవాన్ విష్ణుః. 332. స్వరూపం సామర్థ్యం వేష్టితం వా తస్య జ్ఞాతుం న శక్యత ఇతి గహనః. 333. గుహాలే సంవృణోతి స్వరూపాదీని మాయయేతి గుహః. ౫౪.

టీ. 323. 1. ప్రపంచమున కుత్పత్తికి నుపాదానకారణమైనవాఁడు. 2. లేక పుట్టుకనుండి కాని, సంసారమునుండికాని విడువఁబడినవాఁడు, (ఉద్భవుఁడు)324. సృష్టికాలమునఁ బ్రకృతి పురుషులను గలఁతపెట్టినవాఁడు. (క్షోభణుఁడు) 325. 1. సర్గాదులచేఁ క్రీడించువాఁడు. 2. లేక దేవాదులను జయింపఁగోరువాఁడు. 3. లేక భూతలభూతములందు వివరించువాఁడు. 4. లేక ఆత్మరూపముతోఁ బ్రకాశించువాఁడు.

5. లేక స్తోత్రము చేయఁగలవారిచే స్తుతిచేయఁదగినవాఁడు. 6. లేక అంతటఁబోవువాఁడు (దేవుఁడు) 338. ప్రపంచరూపమైన కలిమి యుదరమందుఁ గలవాఁడు. (శ్రీగర్భుఁడు) 339. గొప్పవాఁడగు విశ్వర్య స్వభావము గలవాఁడు. (పరమేశ్వరుఁడు) 340. జగదుత్పత్తికి ముఖ్యమయిన పనిముట్టుగా నుండువాఁడు. (కరణము) 341. ఉపాదానకారణ మైనవాఁడు. (కారణము) 342. ప్రపంచమునందు స్వతంత్రుఁడయిన వాఁడు. (కర్త) 343. వింతగ లోకమును సృజించువాఁడు. (వికర్త) 344. ఇతరులకుఁ దెలియనలవికాని స్వరూపముగాని, నేర్పుగాని, వ్యాపారముగాని కలవాఁడు. (గహనుఁడు) 345. తాయచే స్వరూపము మొదలగువానిని గప్పిపుచ్చువాఁడు. (గుహుఁడు.)

వ్యవసాయో వ్యవస్థానః సంస్థానః స్థానదో ధ్రువః,
పరర్ధిః పరమస్పష్ట స్తుష్టః పుష్టః శుభేక్షణః. ౫౫

శం. భా. 345. సంవిస్తారస్వరూపత్వాత్ వ్యవసాయః. 346. 1. అస్మిన్ వ్యవస్థితిః సర్వస్యేతి వ్యవస్థానః. 2. లోకపాలాద్యధికార జరాయుఖాణ్డజోద్భిజ్జబ్రాహ్మణ క్షత్రియవైశ్యశూద్రావాన్తరవర్ణ బ్రహ్మచారి గృహస్థవానప్రస్థపరివ్రాజకలక్షణాశ్రమ తద్ధర్మాదికాన్ విభజ్య కరోతీతి వా వ్యవస్థానః కృత్యలుటో బహులం ఇతి బహుల గ్రహణాత్, కర్తరి ల్యుట్ ప్రత్యయః. 347. 1. అత్రభూతానాం సంస్థితిః ప్రలయాత్మికా. 2. సమీచీనం స్థానమస్యేతి వా సంస్థానః. 348. ధ్రువాదీనాం కర్మానురూపం స్థానం దదాతీతి స్థానదః. 349. అవినాశిత్వాత్ ధ్రువః. 350. పరా బుద్ధిర్విభూతిరస్యేతి పరర్ధిః 351. పరమా శోభా అస్యేతిపరమః పరోత్కృష్టో వా ఆనన్యాధీనసిద్ధిత్వాత్సంవిదాత్మతయా పరమస్పష్టః. 352. పరమానన్దైకరూపత్వాత్ తుష్టః. 353. పరిపూర్ణత్వాత్ పుష్టః. 354. ఈక్షణం దర్శనం యస్య శుభం శుభకరం ముముక్షూణాం మోక్షదం, భోగార్థినాం భోగదం, సర్వసందేహవిచ్ఛేదకారణం, పాపినాం పావనం హృదయగ్రన్థేర్విచ్ఛేదకరం. సర్వకర్మణాం క్షపణం, అవిద్యాయాశ్చనివర్తకం స శుభేక్షణః. 'భిద్యతే హృదయగ్రన్థిః' ముండక. 2-2. ౫౫. ఇత్యాది శ్రుతేః.

టీ. 347. జ్ఞానస్వరూపుఁడైనవాఁడు (వ్యవసాయుఁడు) 346. 1. ప్రపంచమంతయు దనయందుఁ గలవాఁడు. 2. లేక లోకపాలాద్యధికారములు, జరాయుజాదిభేదములు, బ్రాహ్మణాది వర్ణంబులు, అవాన్తరవర్ణములు, బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమంబులు, వీనిధర్మములు నగునవ్యవస్థలను విభజించి చేయువాఁడు. కాన (వ్యవస్థానుఁడు)

౩౮౬. 1.భూతములకు ప్రలయ మను నాశముఁ జేయువాఁడు. 2. లేక మంచియొనికి పట్టుగనుండువాఁడు (సంస్థానుఁడు). ౩౮౭. ధ్రువుఁడు మొదలగువారికిఁ వారివారినక్షత్ర లకుఁ దగినఫలము నొసఁగువాఁడు (స్థానదుఁడు) ౩౮౮. శాశ్వతుఁడుకుకుక (ధ్రువుఁడు) ౩౮౯. ఎక్కువ కలిమిగలవాఁడు (ధరర్ధి). ౩౯౦. స్వతంత్రమైనసిద్ధిగలవా డు గాన జ్ఞానస్వరూపుఁడైనవాఁడు (పరమస్పష్టుఁడు). ౩౯౧. పరమానందమే ముఖ్యరూపముగఁ గలవాఁడు గాన సంతోషదువాఁడు. (తుష్టుఁడు). ౩౯౨. సర్వసంపూర్ణుఁడుగానఁ బుష్టి గలవాఁడు (పుష్టుఁడు). ౩౯౩. మేటిచూడ్కిగలవాఁడు (శుభేక్షణుఁడు). (మోక్షము గోరువారికి మోక్షమునొసఁగుట, భోగములు గోరువారికి భోగములు గలిగించుట, సర్వసందేహములఁ దీర్చుట, హృదయగ్రంథిని ఛేదించుట, కర్మముల నన్నిటిని బోఁగొట్టుట అవిద్యను నివృత్తి చేయుట యను నీగుణములే శుభములు. వీని నొసఁగుటయే శుభద మనఁబడును. అట్టిచూపుగలవాఁడు శుభేక్షణుఁడుఁ.)

రామో విరామో విరతో మార్గో నేయో నయోఽనయః,
వీరః శక్తిమతాం శ్రేష్ఠో ధర్మో ధర్మవిదుత్తమః. ౫౬

శం. భా. ౩౯౪. నిత్యానన్దలక్షణేఽస్మిన్ యోగినో రమన్త ఇతి రామః. (రమన్తే యోగినో యస్మిన్ నిత్యానన్దే చిదాత్మని, ఇతి రామపదేనైతత్పరం బ్రహ్మోచ్యతే. * ఇతి పద్మపురాణే శబ్దకల్పద్రుమే రామశబ్దే ౧౫౧ పుష్ఠే.) స్వేచ్ఛయా రమణీయం వపుర్యస్య సః వా దాశరథీ రామః. ౩౯౫. విరామోఽవసానం ప్రాణినా మస్మిన్నితి విరామః. ౩౯౬. విగతం రత మస్య విషయసేవాయామితి విరతః. ౩౯౭. యం విదిత్వాఽమృతత్వాయ కల్పన్తే ముముక్షవః స ఏవపన్థాః మార్గః, 'నాన్యః పన్థా విద్యతే ఽయనాయ' (*శ్రుతి. ఆ. 3. ౮3.) ఇతి శ్రుతేః. ౩౯౮. మార్గేణ సమ్యక్ జ్ఞానేనజీవః పరమాత్మతయా ఽయత ఇతి నేయః. ౩౯౯. నయతీతినయః నేతా. మార్గోనేయోనయః ఇతి త్రిరూపః పరికల్ప్యతే. ౪౦౦. నాన్యనేతా విద్యతే ఇతి అనయః.

ఇతిసామ్నాం చతుర్థశతకమ్.

---

౪౦౧. విక్రమశాలిత్వాద్వీరః. ౪౦౨. శక్తిమతాం విభూత్యాదీనామపి శక్తిమత్త్వాత్ శక్తిమతాం శ్రేష్ఠః. 303. 1. సర్వభూతానాం ధారణాత్ ధర్మః, 'అణుశేషధర్మః' * ఇతి (*కఠ ౧. ౩౧.) శ్రుతేః. 2 ధర్మ్య రాధ్యత్వఇతివా ధర్మః. ౪౦౪. శ్రుతయఃస్మృతయశ్చ యస్యాజ్ఞాభూతాః సవీవ సర్వవిధధర్మవిదా ముత్తమః. ఇతి ధర్మవిదుత్తమః. ౫౬

టీ. 3౯౪. 1. సత్యానందస్వరూపుఁడగు నీతనియందు యోగులు రమింతురు గాన (రాముఁడు). 2. స్వేచ్ఛతో రమణీయమైన రూపంబుఁ దాల్చుచు చరాచరపుత్రుఁడుగా జన్మించినవాఁడు గాన (రాముఁడు). 3౯౫. ఈతనియందు ప్రాణులెల్ల లయించుచున్నారుగాన (విరాముఁడు). 3౯౬. విషయసేవయు దాశలేనివాఁడు. (విరతుఁడు) 3౯౭. మోక్షార్థులు ఈపరమాత్మను ఎఱిఁగి జననమరణరాహిత్య రూపమగు మోక్షమును బొందుదురు గాన నీతఁడు (మార్గుఁడు.) 3౯౮. చక్కనిజ్ఞానముచే జీవుని పరమాత్మస్వరూపముతో స్వస్వరూపముతో జేర్చువాఁడు. (నేయుఁడు.) 3౯౯. జీవుని గొంపోవువాఁడు (నయుఁడు.) ౪౦౦. తనకు నాయకుఁడు లేనివాఁడు (అనయుఁడు.)

నాలుగవనూఱు ముగిసినది.

౪౦౧. పరాక్రమశాలియైనవాఁడు. కనుక (వీరుఁడు.) ౪౦౨. శక్తిగల బ్రహ్మాది దేవతలకంటెను మించిన శక్తిగలవాఁడు. (శక్తిమతాంశ్రేష్ఠుఁడు). ౪౦3. 1. సర్వ భూతములను ధరించినవాఁడు. 2. లేక ధర్మములచే బూజింపఁబడినవాఁడు. (ధర్మఁడు.) ౪౦౪. శ్రుతులు స్మృతులు వీనియాజ్ఞలై వర్తిల్లుచున్నవిగాన ధర్మవేత్తలలో నుత్తముఁడు గావున (ధర్మవిదుత్తముఁడు).

వైకుంఠః పురుషః ప్రాణః ప్రాణదః ప్రణవః పృథుః,
హిరణ్యగర్భః శత్రుఘ్నో వ్యాప్తో వాయు రధోక్షజః. ౫౭

శం. భా. ౪౦౫. వివిధా కుణ్ఠా గతేః ప్రతిహతిర్వికుణ్ఠా విగతా కుణ్ఠాయాః కర్తేతి వైకుణ్ఠః, జగదారమ్భే విశ్లిష్టాని భూతాని పరస్పరం సంశ్లేషయన్ తేషాం గతిం ప్రతి బధ్నాతి. మయా సంశ్లేషితా భూతి రద్భి రోష్యమిచ వాయునా, వాయుశ్చ తేజసా సార్ధం వైకుణ్ఠత్వం కతోమమ. ఇతి శాంతిపర్వణి (* 3౪3. ౫౧.) * సర్వస్తాత్పురా సదనాత్ సర్వపాపస్యసదనాద్వా పురుషః. ౪౦౬. 1. 'సయత్పూర్వోఽస్తాత్పూర్వాక్ పాప్మన ఔప త్తస్తాత్పురుషః ఇతి శ్రుతేః. (బృహ. 3. ౪. ౧. ౪., ౫. ౧౦.) 2. పురి శయనాద్వా పురుషః. 'సవా అయం పురుషస్సర్వాసు పూర్వు పురిశయః * ఇతి శ్రుతేః. ౪౦౭. ప్రాణితి శ్వేశ్వరరూపేణ ప్రాణాత్మనాచేష్టయన్వాప్రాణః. 'చేష్టాం కరోతి శ్వసనరూపేణ' ఇతి విష్ణుపురాణే. ౪౦౮. ఖణ్డయతి ప్రాణినాం ప్రాణాన్ ప్రలయాదిష్వితి ప్రాణదః. ౪౦౯. 1. ప్రణౌతీతి ప్రణవః 'కస్తావోమితి ప్రణౌతి' ఇతి శ్రుతేః. 2. ప్రణమ్యక ఇతివా ప్రణవః. ప్రణమన్తీహ యం దేవాస్తస్మాత్ప్రణవ ఉచ్యతే. *ఇతిసనత్కుమార వచనాత్. ౪౧౦. ప్రకృష్టరూపేణ విష్ణ్వాకారాత్పృథు

భూతః. ౪౧౧. హిరణ్యగర్భః సమ్భూతికారణం హిరణ్మయమణ్డం యద్వీర్యసంభూతం తదస్యగర్భ ఇతి హిరణ్యగర్భః. ౪౧౨. త్రిదశశత్రూన్ హన్తీతి శత్రుఘ్నః. ౪౧౩. కారణత్వేన సర్వకార్యాణాం వ్యాప్తత్వాత్ వ్యాప్తః. ౪౧౪. వాతిగన్ధం కరోతీతి వాయుః. పుణ్యోగన్ధః పృథివ్యాంచ * ఇతి భగవద్వచనాత్. (*అ.౯,౧౦. 30) ౪౧౫. అధో న క్షీయతే కాతు యస్తా క్తస్తాదధోక్షజః(౭౧. ౧౦.)ఇత్యుద్యోగపర్వణి. ద్వారకాం పృథివీచాధః తయోర్యస్తా దధాయత, మధ్యే వైరాజరూపేణ ఇతివా అధోక్షజః. అధోభూతే వ్యాకృతగణే ప్రత్యగ్రూపప్రవాహిలే, జాయతే తస్యవై జ్ఞానం లేవాధోక్షజ ఉచ్యతే. ౫౭.

టీ ౪౧౫. జగత్సృష్ట్యారంభమున వేఱువేఱయిన భూతములను జేర్చుచు వాని గతిని విరోధించువాఁడు (వికుంఠ యనఁగా నడక నడ్డగించుట దానినిజేయువాఁడు.) (వైకుంఠుఁడు.) ౪౧౬. 1. సకలపాపములను బోఁగొట్టువాఁడు. 2. లేక అన్నిటికంటె ముందున్నవాఁడు (పురుషుఁడు) ౪౧౭. క్షేత్రజ్ఞరూపంబునఁ గాని ప్రాణరూపముతో. గాని యుండువాఁడు (ప్రాణుఁడు). ౪౧౮. ప్రలయాదులయందు సకలప్రాణులప్రాణము లను ఖండించువాఁడు (ప్రాణుఁడు). ౪౧౯. 1. ఓమనిస్తుతి చేయువాఁడు. 2. లేక వేద ములచే నమస్కరింపఁబడువాఁడు (ప్రణవుఁడు). ౪౨౦. ప్రపంచరూపమున వ్యాపించిన గొప్పవాఁడు గాన (పృథువు). ౪౨౧. హిరణ్యగర్భుని యుత్పత్తికిఁ గారణమై బంగారు వికారమైన యేయండము ఎవ్వనివీర్యమునుండి పుట్టినదో యది యాతనిగర్భ మునందుఁ గలదు. కనుక (హిరణ్యగర్భుఁడు). ౪౨౨ వేల్పులశత్రువులను సంహరించు వాఁడు (శత్రుఘ్నుఁడు). ౪౨౩. సర్వకారణమై యంతటవ్యాపించియుండువాడు (వ్యా ప్తుఁడు). ౪౨౪. గంధమునుపుట్టించువాఁడు (వాయువు). ౪౨౫. 1. ఎప్పుడు క్రిందుగ (భూమిమీఁద) నశింపనివాఁడు. 2. లేక అధః అనఁగా భూమి అక్షము అనఁగా ఆకాశము, వానిరెంటికినడుమ విరాడ్రూపముతోఁ బుట్టినవాఁడు (అధోక్షజుఁడు.)

ఋతు స్సుదర్శనః కాలః పరమేష్ఠీ పరిగ్రహః,
ఉగ్ర స్సంవత్సరో దక్షో విశ్రామో విశ్వదక్షిణః. ౫౮

శం. భా. ౪౨౬. కాలాత్మనా ఋతుశబ్దేన లక్ష్యతఇతి ఋతుః. ౪౨౭. శోభనం నిర్వాణఫలం దర్శనం జ్ఞానమస్యేతి, శుభే దర్శనే ఈక్షణే పద్మపత్రాయతే అస్యేతి, సుభేనదృశ్యతేధక్తై రితివాసుదర్శనః ౪౨౮. కలయతి సర్వమితికాలః 'కాలీ కలయతామవమ్ (* ౭. ౯. ౧౦. 30.) ఇతి భగవద్వచనాత్. ౪౨౯. పరమే ప్రకృష్టే స్వేమహిమ్ని హృదయాకాశే స్థాతు శీల మస్యేతి పరమేష్ఠీ, 'పరమేష్ఠీని

భాజతే, (*అమ ధర్మ. ౧౫ 3 ఉ) *ఇతి మన్త్రవర్ణాత్. ౪౫౦. 1. శరణార్థిభిః పరి
లోగృహ్యతే పర్వగతత్వాత్. 2. పరిలోక్ష్యతే ఇతివా. 3. పత్రపుష్పాదికం భక్తై
ర్భక్తం పరిగృహ్ణాతీతివా పరిగ్రహః.౪౫౧ సూర్యాదీనామపిభయహేతుత్వాత్ ఉగ్రః.
భీషాదేతిసూర్యః. *ఇతి శ్రుతేః. ౪౫౨. సంవసన్తి భూతాన్యస్మిన్నితి సంవత్సరః.౪౫3.
జగద్రూపేణ వర్ధమానత్వాత్ సర్వకర్తాణి క్షిప్రం కరోతీతి వా దక్షః. ౪౫౪. సంసార
సాగరేభక్తాన్పాపాదిషడూర్మిభిస్తరన్తీతివిద్వాన్విద్యార్థినోవాక్యైరమవాదాదిభిర్యజ్ఞైశ్చ
పరిక్షీణాన్ విశ్రాన్తి కాంక్షమాణాన్ విశ్రాముమోక్షం కరోతీతి విశ్రామః ౪౫౫.
1. విశ్వస్తాత్ దక్షిణాః శక్తిః, విశ్వేషు. 2. కర్మసు దాక్షిణ్యాద్వా విశ్వదక్షిణః.౪౫౬.

టీ. ౪౧౬. కాలరూపంబగు ఋతుశబ్దమునేఁ బేర్కొనఁబడువాఁడు. (ఋతువు)
౪౧౭. 1. మోక్షమే ఫలముగాఁ గల జ్ఞానము గలవాఁడు. 2. లోక శాసకలోకులచే
పెదరైన చక్కని కన్నులు గలవాఁడు. 3. లోక భక్తులచే సుఖముతోఁ జూడఁబడు
వాఁడు. (సుదర్శనుఁడు). ౪౧౮. ఆకటిని పొందువాఁడు. ('కాయఁడు')౪౧౯. ఉత్తమ
మైన తనమహిమయగు హృదయాకాశమునందుండు స్వభావముగలవాఁడు (పరమేష్ఠి.)
౪౨౦. 1. పర్వగతుఁడగుటచేత శరణార్థులచే సంకటుఁ డైపొనఁబడువాఁడు. 2 లోక
వారిచే సంకటుఁ డెలియఁబడువాఁడు. 3.లోక భక్తులచే పొసఁగఁబడు పత్రపుష్పాదులను
బరిగ్రహించువాఁడు (పరిగ్రహుఁడు.) ౪౨౧. సూర్యాదులకుఁగూడ భయముపుట్టించు
వాఁడు గావ (ఉగ్రుఁడు.) ౪౨౨. వీనియందే సకలభూతములు సుఖముగా నున్నవిగావ
సంవత్సర మనఁబడును. (సంవత్సరుఁడు.)౪౨3. 1. జగద్రూపమున వృద్ధినొందువాఁడు.
లోకసర్వకార్యములను వేగమునఁజేయువాఁడు గావ (దక్షుఁడు). ౪౨౪.సంసార మనెడి
సముద్రమున వాఁకలి దప్పి మొదలగు షడూర్ముల (ఆఱు అలల)లోను, అవిద్య
మొదలగు మహాక్లేశములచేతను వడము మొదలగు నుపక్లేశములచేతను పరిమళించుచో
లడినవారై, విశ్రాంతినిగోరువారికివిశ్రాన్తిని (మోక్షమును)పొందఁగువాఁడు (విశ్రాముఁడు)
౪౨౫. 1. అన్నిటికంటె సమర్థుఁడు. 2. లోక అన్నిసములందును సమర్థుఁడు. (విశ్వ
దక్షిణుఁడు.) ౪౨౬.

విస్తారః స్థావరః స్థాణుః ప్రమాణం బీజమవ్యయమ్,
అర్థోఽనర్థో మహాకోశో మహాభోగో మహాధనః. ౫౯

శం. భా. ౪౨౭. విస్తీర్యతే సమస్తాసు జగత్స్వస్మిన్నితి విస్తారః. ౪౨౮. స్థితి
శీలత్వాత్ స్థావరః. స్థితిశీలాని పృథివ్యాదీని తిష్ఠత్యస్మిన్నితి స్థాణుః. స్థావరశ్చాసౌ
స్థాణుశ్చేతి స్థావరస్థాణుః. ౪౨౯. సంవిదాత్మకా ప్రమాణం. ౪౩౦. అవ్యతిభావ
వ్యతిరేకేణ కారణమితి బీజమవ్యయమ్. ౪౩౧. సుఖరూపత్వా త్కల్పైర్వర్ణ్యతే ఇతి

అర్థః. ౪౩౧. న విద్యతే ప్రయోజనం అప్తకామత్వాత్ అప్యేతి ఆనర్థః. ౪౩౨. ఋతాస్తః కోశా అన్న మయాదయః ఛాదకా అప్యేతి మహాకోశః. ౪౩౩. మహాభోగః సుఖరూపోఽప్యేతి మహాభోగః. ౪౩౪. మహాభోగసాధనలక్షణం ధన మప్యేతి మహాధనః. ౪౩౫.

టీ. ౪౩౬. జగంబులన్నియు నికటియందుఁ బఱపఁబడియున్నవిం కాన (విస్తారుఁడు.) ౪౩౭. ఊండువాఁడును, పృథివ్యాదుల మునిఁపట్టియువాఁడును. (స్థావరస్థాణువు) ౪౩౮. క్షానరూపుఁడు గానఁ బ్రమాణమైనవాఁడు. (ప్రమాణుఁడు) ౪౩౯. తఱుగని కారణమైనవాఁడు. (బీజావ్యయుఁడు) ౪౪౦. సుఖరూపుఁడుగాన నందఱిచేఁ గోరఁబడువాఁడు. (ఆర్థుఁడు) ౪౪౧. సంపూర్ణ కాముఁడుగానఁ గోరఁదగినవస్తువులు లేనివాఁడు. (అనర్థుఁడు.) ౪౪౨. గొప్పవైన యన్నమయాదులగు పంచకోశములుగల వాఁడు (మహాకోశుఁడు) ౪౪౩. ఎక్కువైన సుఖరూపమైన భోగములుగలవాఁడు (మహాభోగుఁడు) ౪౪౪. విస్తారమైన భోగసాధనమగు ధనముగలవాఁడు. (మహాధనుఁడు.) ౪౪౫.

అనిర్విణ్ణ స్థ్నవిష్ణోఽభూ ర్ధర్మ్మయూపో మహామఖః,
నక్షత్రనేమి ర్నక్షత్రీ క్షమః క్షామః సమీహనః. ౬౦

శం. భా. ౪౩౪. అప్తకామత్వా న్నిర్వేదోఽస్య న విద్యత ఇతి అనిర్విణ్ణః. ౪౩౬. వైరాజరూపేణ స్థిరః స్థవిష్ఠః. 'అగ్నిర్మూర్ధా చక్షుషీ చన్ద్రసూర్యౌ' * ఇతి శ్రుతేః. ౪౩౭. 1. అజస్రా అభూత్. 2. అథవా 'భూ సత్తాయాం' ఇత్యస్య సంపదాదిత్వాత్ క్విప్. మహీవా. ౪౩౮. యూపే పశుపత్ తన్నిమిత్తాధికారాత్తత్ర ధర్మ్మా ప్రత్ర బధ్నన్త ఇతి ధర్మ్మయూపః. ౪౩౯. యస్మిన్నర్పితా మహా యజ్ఞా నిర్వాణలక్షణ ఫలం ప్రయచ్ఛన్తో మహాన్తో భాయన్తే సమహామఖః. ౪౪౦. నక్షత్రకారకైస్సార్ధం చన్ద్రసూర్యాదయో గ్రహాః, వాయుపాశమయైర్దృఢైర్బద్ధా ధ్రువసంజ్ఞితే. స జ్యోతిషాం చక్రం భ్రామయన్ కారామయస్య శింశుమారస్య పుచ్ఛదేశే వ్యవస్థితో ధ్రువః, తస్యశింశుమారస్య హృదయే జ్యోతిశ్చక్రస్య నేమినక్షత్రవర్తకః స్థితో విష్ణురితి నక్షత్ర నేమిః. శింశుమార వర్ణనే 'విష్ణుర్హృదయమ్' * ఇతి స్వాధ్యాయ బ్రాహ్మణే శ్రూయతే. ౪౪౧. చన్ద్రసూర్యేణ నక్షత్రీ. 'నక్షత్రాణా మహం శశీ, * ఇతి భగవద్వచనాత్. * ౧౦. ఋ. ౪౪౨. సమస్తకార్యేషు సమర్థః క్షమక ఇతివా క్షమః. క్షమూఙ్ పృథ్వీ సమః * ఇతి * ధాతు. ౧-౧౧. వాల్మీకిపచనాత్. ౪౪౩ సర్వభూతేషు స్వాత్మత్వాదవస్థిత ఇతి క్షామః. 'క్షడోమ ఇతి. సిద్ధాంతకారస్య మతాభావాత్, ౪౪౪. పృష్ట్యాదర్శే సమగీతాలే ఇతి సమీహనః. ౬౦.

టీ. శ్లో. కోర్కులన్నిటిని బొందినవాఁడుగాన విచారములేనివాఁడు. (అనిర్విణ్ణుఁడు) శ్లో. 1. విశాద్రూపముతోనుండువాఁడు. (స్థవిష్ఠుఁడు) శ్లో. పుట్టుక లేనివాఁడు. (అభువు) 2. భూమిరూపుఁడు. (భువు) శ్లో. యూపమునందుఁ బశువుఁగట్టినట్లు అవిష్ణువును బూఁటంప ననువులైన ధర్మములెల్ల నతనియందు బద్ధములైయున్నవి. కావున (ధర్మయూపుఁడు) శ్లో. ఎవనియందర్పితములైనయజ్ఞములు సుఖమనొసఁగుచుఁగొప్పయగుచున్నవో, అతఁడు (మహామఖుఁడు.) శ్లో. చంద్రుఁడు మొదలగు గ్రహములు నక్షత్ర తారకలతోడ ధృవుఁడను స్థానంబున వాయుపాశములనెడి త్రాళ్లతోఁ గట్టబడియున్నవి. అధృవుఁడు జ్యోతిశ్చక్రమునుద్రిప్పువు నక్షత్రమయమయిన కింశుమారమయొక్క పుచ్ఛమునందునున్నాఁడు.ఆకింశుమారచక్రమునేమియనఁబడును. దానియొక్కవ్యాదయమునందు నేమివలెఁ బ్రవర్తకుఁడై విష్ణువున్నాఁడుగాన (నక్షత్రనేమి) శ్లో. చంద్రరూప నక్షత్రమైనవాఁడు. (నక్షత్రి) శ్లో. 1. సకలకార్యసమర్థుఁడు. 2. లేకకష్టములోర్చువాఁడు. (క్షమాఁడు.) శ్లో 3. సకలభూతములందు స్వస్వరూపముతో నుండువాఁడు. (క్షామాఁడు) శ్లో. సృష్టి మొదలగు కార్యములందుఁ జక్కఁగా ప్రవర్తించువాఁడు. (సమీహనుఁడు.) ౬౦.

యజ్ఞ ఇజ్యో మహేజ్యశ్చ క్రతుస్సత్రం సతాం గతిః,
సర్వదర్శీ విముక్తాత్మా సర్వజ్ఞో జ్ఞానముత్తమమ్. ౬౧

శం. భా. శ్లో. 1. సర్వయజ్ఞరూపత్వాత్ యజ్ఞః. 2. సర్వేషాం దేవానాం సృష్టికారణో యజ్ఞాకారేణ ప్రవర్తక ఇతివా,'యజ్ఞోవై విష్ణుః'*ఇతి శ్రుతేః. తై. సం. ౩-౫-౫. శ్లో ౬. యష్టవ్యోఽయమేవేతి ఇజ్యః. 'శ్లో. యే యజన్తి మఖైః పుణ్యైర్దేవతాదీన్ పితౄనపి, ఆత్మాన మాత్మనా నిత్యం విష్ణు మేవ యజన్తి తే. ఇతి హరివంశే. శ్లో ౭. సర్వాసు దేవతాసు యష్టవ్యాసు ప్రకర్షేణ యష్టవ్యో మోక్షఫల దాతృత్వాదితి మహేజ్యః. శ్లో. యూపః సహితోయజ్ఞః క్రతుః. శ్లో. 1. ఆసత్యుత్తై చోదనాలక్షణం సత్రం. 2. సతస్త్రాయక ఇతి వా. సతాం ముముక్షూణాం వాన్యాగతి రితి సతాం గతిః. శ్లో. సర్వేషాం ప్రాణినాం కృతాకృతం సర్వం పశ్యతి స్వాభావికేన బోధేనేతి సర్వదర్శీ. శ్లో. స్వభావేన విముక్త ఆత్మా యస్యేతి విముక్తాత్మా సా వాత్మా చేతివా. విముక్తాత్మా 'విముక్తశ్చ విముచ్యతే' * కఠ. ౫-౧. * ఇతి శ్రుతేః. శ్లో. సర్వజ్ఞాసా జ్ఞశ్చేతి. 'ఇదం సర్వం యదయమాత్మా, * బృ. ౬-౪-౭. ఇతిశ్రుతేః. శ్లో 3. జ్ఞానముత్తమ మిత్యేకత్ సవిశేషణ మేకం నామ; జ్ఞానం ప్రకృష్ట మజన్యం అనవచ్ఛిన్నం సర్వస్య సాధకతమమితి జ్ఞానముత్తమం బ్రహ్మ; 'పత్యగ్ జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ' *తై. ఉ. ౨ ౧. ఇతి శ్రుతేః ౬౧.

టీ. ౪౪౫. 1. సకల యజ్ఞస్వరూపుడుగాన యజ్ఞమనఁబడువాఁడు. 2. లేక సకల దేవతలకుఁ దుష్టికారకుఁడై యజ్ఞరూపముతోఁ బ్రవర్తించువాఁడు (యజ్ఞుఁడు). ౪౪౬. 1. యజింపఁదగినవాఁడును పూజింపఁదగినవాఁడును నితఁడే కాన (ఇజ్యుఁడు). ౪౪౭. పూజింపఁదగిన దేవతలతో మోక్షఫలమునొసఁగువాఁడుగాన మిగులఁ బూజింపఁదగినవాఁడు. (మహేజ్యుఁడు.) ౪౪౮. యూపముతోఁ గూడిన యజ్ఞరూపుఁడు కనుక (క్రతువు). ౪౪౯. 1. కూర్చుండుట, పొందుట, ప్రేరణచేయుట యనురూపములు గలవాఁడు. 2. లేక సజ్జనులను గాపాడువాఁడు. (సత్క్రుఁడు). ౪౫౦. ముముక్షువు లగువారికి వేఱుగతి లేదుగాన (సతాంగతి) యయినవాఁడు. ౪౫౧. సకలప్రాణుల మంచి చెడ్డల నన్నిటిని స్వాభావికజ్ఞానముచే నెఱుఁగువాఁడు కావున(సర్వదర్శి). ౪౫౨. 1. సర్వ భావమునకే ముక్తినొందిన యాత్మగలవాఁడు. 2. లేక విముక్తుఁడును, ఆత్మస్వరూపుఁడు నైనవాఁడు. (విముక్తాత్ముఁడు) ౪౫౩. సమస్తమైనవాఁడును; జ్ఞానియు కనుక (సర్వ జ్ఞుఁడు.) ౪౫౪. ఎవనినుండి పుట్టనిదియు, తఱుఁగనిదియు, అన్నిటికిని ముఖ్యసాధక మైనదియు నగు నుత్తమజ్ఞానముకలుగునో ఆతఁడు (జ్ఞానముత్తముఁడు బ్రహ్మము) ౬౧.

సువ్రతస్సుముఖస్సూక్ష్మస్సుఘోషస్సుఖదస్సుహృత్,
మనోహరో జితక్రోధో వీరబాహు ర్విదారణః. ౬౪

ఓం. భా. ౪౫౫. శోభనం వ్రతమస్యేతి సువ్రతః. 'సకృదేవ ప్రపన్నాయ తవాస్మీతి చ యాచతే, అభయం సర్వథా తస్మై దదామ్యేతద్వ్రతం మమ.' *యుద్ధ. ౧౮-33 ఇతి శ్రీరామాయణే రామవచనమ్. ౪౫౬. 1. శోభనంముఖమస్యేతి సుముఖః. 'ప్రసన్నవదనం చారుపద్మపత్రాయతేక్షణమ్' *ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే. *౬-౭-౮౦.

2. వనవాససుముఖత్వాద్వా సుముఖః.

స్వపితుర్వచనం శ్రీమానభిషేకాత్పరం ప్రియమ్,
మనసా పూర్వమాసాద్య వాచా ప్రతిగృహీతవాన్.
ఇమాని తు మహారణ్యే వివృక్ష్య నవపఞ్చ చ,
వర్షాణి పరమప్రీతః స్థాస్యామి వచనే తవ.
న వనం గన్తుకామస్య త్యజతశ్చ వసున్ధరామ్,
సర్వలోకాతిగస్యేవ మనో రామస్య వివ్యథే. * * అయోధ్యా. ౧౯-33.

ఇతిరామాయణే చ. 3. సర్వవిద్యోపదేశేన వా సుముఖః. 'యో బ్రహ్మాణం'* శ్వేతా. 6-18 ఇత్యాదిశ్రుతేః. ౪౫౭. శబ్దాదిస్థూలకారణరహితత్వాత్ శబ్దాదయో

వ్యాకాశాదీనాము త్తరో త్తర స్థూలత్వకారణాని. తదభావాత్ సూక్ష్మః. 'సర్వగతంసు సూక్ష్మమ్' * ఇతి శ్రుతేః. *ము. ౧-ఉ. ౪౫౮. 1. శోభనో ఘోషో వేదాత్త ఘోషవ్యేతి. 2. మేఘగంభీర ఘోషత్వాద్వా సుఘోషః. ౪౫౯.సద్వృత్తానాం సుఖం దదాతీతి ఆసద్వృత్తానాం సుఖం ద్యతి ఖండయతీతివా సుఖదః. ౪౬౦. ప్రత్యుపకార నిరపేక్షతయోపకారిత్వాత్ సువృత్. ౪౬౧. నిరతిశయానన్దరూపత్వాత్ మనో హారీతి మనోహరః. యోవైభూమా తత్సుఖంనాల్పేసుఖమస్తి * ఇతి శ్రుతేః. ౪౬౨. జితః క్రోధోయేన సః జిత క్రోధః. వేదమర్యాదాస్థాపనార్థం సురారీన్ హన్తి వ తు కోపవశాదితి. ౪౬౩. త్రిదశశత్రూన్నిఘ్నన్ వేదమర్యాదాం స్థాపయన్ విక్రమ శాలీ బాహురస్యేతి వీరబాహుః. ౪౬౪. ఆధార్మికాన్ విదారయతీతి విదారణః. ఉ.

టీ. ౪౫౫. మేటిప్రతముగలవాఁడు (సువ్రతుఁడు). ౪౫౬. 1.చక్కనిమోము గలవాఁడు. 2. లేక రామావతారమున వనవాసమునకు సుముఖుఁడుగా (అంగీకరించిన వాఁడు). 3. లేక సర్వవిద్యోపదేశముచేత (సుముఖుఁడు). ౪౫౭. ఆకాశముమొదలగు స్థూలతకుఁగారణముగాని పదార్థములులేనందున సూక్ష్ముఁడైనవాఁడు. కనుక(సూక్ష్ముఁడు.) ౪౫౮. 1. మేలయిన వేదరూపమగు ధ్వనిగలవాఁడు. 2. మేఘధ్వనివలె గంభీరమైన ధ్వనిగలవాఁడు. (సుఘోషుఁడు.) ౪౫౯. 1. మంచిమనస్సుగల చెలికాండ్రకు సుఖము నొసఁగువాఁడు. 2. లేక చెడుమనస్సుగల విరోధులకుఁగల సుఖమును బోఁగొట్టువాఁడు. (సుఖదుఁడు). ౪౬౦. బదులు మేలుగోరక యెదురుల కుపకారము చేయువాఁడు గనుక (సువృత్తుఁ). ౪౬౧. మితిమీఱిన యానందమే స్వరూపముగఁగలవాఁడు గనుక మన స్సుల హరించువాఁడు. (మనోహరుఁడు). ౪౬౨. క్రోధమును జయించినవాఁడు. (జిత క్రోధుఁడు) (వేదమునందలి ధర్మములను స్థాపించుటకై సురారులను (=అసురులను) సంహరించుచున్నాఁడు కాని కోపవశంబునఁగాదు.) ౪౬౩. దేవతలశత్రువులను సంహరించుచు వేదమర్యాదను స్థాపించుచు బరాక్రమముతో నొప్పినబాహువుగల వాఁడు. (వీరబాహువు). ౪౬౪. ఆధార్మికులను జీల్చువాఁడు. (విదారణుఁడు) ఉ.

స్వాపనః స్వవశో వ్యాపీ నైకాత్మా నైకకర్మకృత్,
వత్సరో వత్సలో వత్సీ రత్నగర్భో ధనేశ్వరః. ౬౩

శం. భా. ౪౬౫. ప్రాణినః స్వీయాన్ అత్మసమ్మోహవిధురాన్ మాయయా సుప్తాన్ కుర్వన్ స్వాపనః.౪౬౬. స్వతన్త్రః స్వవశః, జగదుత్పత్తి స్థితిలయహేతుత్వాత్. ౪౬౭. ఆకాశవత్సర్వగతత్వాత్ వ్యాపీ. 'ఆకాశవత్సర్వగతశ్చ నిత్యః' * ఇతి

శ్రుతేఃు. (కారణత్వేన సర్వకార్యాణాం వ్యాపనాద్వా వ్యాపీ.) ౪౬. జగదుత్పత్త్యా దిషు అవిద్యాకృత నిమిత్తకృత్రిమ ర్విభూతిభి రనేకధా లిఙ్గ్యతే నైకాత్మా. ౪౬. జగదుత్పత్తి సంపత్తి విపత్తి ప్రభృతికర్మాణి కరోతీతి నైకకర్మకృత్. ౪౭. వసత్యస్మిన్నితి వత్సరః. ౪౭. భక్తస్నేహాద్వత్సలః, 'వత్సాంసాభ్యాం కామబలే' ఇతి లచ్ప్రత్యయః.౪౭. 1.వత్సానాం పాలనాత్ వత్సీ. 2 జగత్సితుస్తస్యవత్సభూతాః ప్రజాఇతి వా వత్సీ. ౪౭. రత్నాని గర్భభూతాని అస్యేతిసముద్రః రత్నగర్భః. ౪౪. ధనానామీశ్వరః ధనేశ్వరః. ౬3.

టీ. ౪౬. ప్రజలను దనమాయచే సాత్మజ్ఞానభూత్యులనుగఁ జేయువాఁడు. (స్వాధనుఁడు.) ౪౬. జగత్తుయొక్కయుత్పత్తి స్థితి లయములకుఁ గారణ మైన స్వతంత్రుఁడు గావున (స్వవశుఁడు.) ౪౬. ఆకాశమువలె నన్నిట నుండువాఁడు గాన (వ్యాపి). ౪౬. జగత్తుయొక్క ఉత్పత్తిమొదలగు కార్యములందుఁ బెక్కు విభూతులతోఁ బెక్కులీలఁగల నుండువాఁడు. (నైకాత్ముఁడు). ౪౬. జగత్తుయొక్క యుత్పత్తి స్థితిలయములు మొదలగు కర్మలను జేయువాఁడుగానఁ బెక్కుకర్మలనొనర్చు వాఁడు. (నైకకర్మకృత్తు). ౪౭. అంతటను నివసియిం చుండు గాన వత్సరుఁడు. ౪౭. భక్తులందు ప్రేమగలవాఁడుగాన (వత్సలుఁడు). ౪౭. 1. కృష్ణావతారమునందు వత్సములను (దూడలను) పాలించుటవలన (వత్సి). 2 లోక జగత్తునకుఁ దండ్రి యైన యాభగవంతునకుఁ బ్రజయుదూడలవంటివారు గాన (వత్సి). ౪౭. రత్నములు ఇతనికి గర్భభూతములైనవి. కనుక సముద్రరూపుఁడైనవాఁడు. (రత్నగర్భుఁడు.) ౪౪. ధనములకు నీశ్వరుఁడు (ధనేశ్వరుఁడు.) ౬3.

ధర్మగు బ్ధర్మకృ ద్ధర్మీ సదసత్క్షరమక్షరమ్,
అవిజ్ఞాతా సహస్రాంశు ర్విధాతా కృతలక్షణః. ౬౪

శం. భా. ౪౭. ధర్మం గోపాయతీతి ధర్మగుప్, 'ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సమ్భవామి యుగేయుగే.' * ర. ర. భగవద్వచనాత్. ౪౭. ధర్మాధర్మవిహీనోఽపిధర్మమర్యాదావస్థాపనార్థం ధర్మమేవ కరోతీతి ధర్మకృత్.౪౭. ధర్మాధార యతీతి *ధర్మీ. * 'ధర్మాచారతయా' 'ధర్మాధారతయా' ఇత్యపి పాఠా. ౪౭. అవితథం పరం బ్రహ్మ గత్, 'సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్' * ఇతి శ్రుతేః. ౪౭. అపరం బ్రహ్మ * ఛాం. ఉ. ౨. ఆసత్, 'వాచారమ్భణం వికారో నామధేయమ్' * ఉ౨. ఇతి శ్రుతేః. ౪౮. సర్వాణి భూతాని క్షరమ్. ౪౮. కూటస్థః అక్షరః.

ద్వావిమౌ పురుషౌ లోకే క్షరశ్చాక్షర ఏవ చ,

ఊరుః సర్వాణి భూతాని కూటస్థోఽక్షరవివచ. *౧౫౫-౧౬౦

ఇతి భగవద్వచనాత్. ౪౮౨. ఆత్మని కర్తృత్వాదివికల్పజ్ఞానం కల్పి తి కదాసనాశుద్ధితో జీవో విజ్ఞాతా. తద్విలక్షణో విష్ణుః అవిజ్ఞాతా. ౪౮౩. ఆదిత్యాది గతాఆంశవోఽస్యేత్యయమేవ ముఖ్యః సహస్రాంశుః, యేన సూర్యస్తపతి తేజసేద్ధః *ఇతిశ్రుతేః. 'యదాదిత్యగతం తేజ' *తై. బ్రా. 3. ౧౨. ౯. భగ. ౧౫-౧౭. ఇతి స్మృతేశ్చ. ౪౮౪. విశేషేణ శేషదిగ్గజభూధరాన్ సర్వభూతానాం ధాతౄన్ దధాతీతి విధాతా. ౪౮౫. 1. నిత్యనిమగ్నానైకన్యరూపత్వాత్ కృతలక్షణః. 2 కృతాని లక్షణాని శాస్త్రాణ్యనేనేతివా. వేదాః శాస్త్రాణి విజ్ఞానమేతత్సర్వం జనార్దనాత్, ఇత్యత్రైవవక్ష్యతి. 3. సజాతీయవిజాతీయ వ్యవచ్ఛేదకం లక్షణం సర్వభావానాం కృతమనేనేతివా. 4. ఆత్మనః శ్రీవత్సలక్షణం వక్షసి లేన కృత మితివా కృతలక్షణః. ౬౪.

టీ. ౪౭౫. ధర్మమును సంరక్షించువాఁడు. (ధర్మగుపుఁడు.) ౪౭౬. తాను ధర్మము అధర్మములేనివాఁడయ్యు ధర్మమర్యాదను నిల్పుటకై ధర్మమునే యాచరించు వాఁడు. (ధర్మకృత్తు.) ౪౭౭. ధర్మమును ధరించువాఁడు గాన (ధర్మీ.) ౪౭౮. నిత్యమయిన పరబ్రహ్మము (సత్తు.) ౪౭౯. అపరబ్రహ్మము అసత్తు లేక బ్రహ్మకంటె నన్యము (అసత్తు.) ౪౮౦. సకలభూతస్వరూపుఁడు (ఊరుఁడు) ౪౮౧. కూటస్థుఁడు (అక్షరము.) ౪౮౨. 1. తనయందు కర్తృత్వాదివికల్పవిజ్ఞానము కల్పితము గాన నావాసనతోఁ గప్పఁబడిన జీవుఁడు విజ్ఞాత యనఁబడును. అట్టి జీవునికంటె విలక్షణుఁడు (అవిజ్ఞాత) యనఁబడును. ౪౮౩. ఆదిత్యాదులం దున్న కిరణములు వీనివే కాన ముఖ్యుఁడౌటచేత నికఁడు సహస్రాంశువు, అనఁబడును. ౪౮౪. శేషుఁడు, దిగ్గజములు, పర్వతములు మొదలగు ప్రపంచాధారవస్తువులను జేయువాఁడు. (విధాత.) ౪౮౫. 1. ఎల్లప్పుడు నుండెడు జ్ఞానస్వరూపుఁడు గాన నికఁడు (కృతలక్షణుఁ డనఁబడును) 2. లేక సజాతీయము, విజాతీయము అను భేదముఁదెలుపునట్టి భేద మితనిచేతనే కల్పితముగానఁ గృతలక్షణుఁ డని చెప్పవచ్చును. 3. లేక శాస్త్రములెల్ల రచించినవాఁడు గానఁ గృతలక్షణుఁడు. 4. లేక శ్రీవత్సమనెడి మచ్చను దాల్చినవాఁడు గాన కృతలక్షణుఁడు. ౬౪.

గభస్తినేమిః సత్త్వస్థః సింహో భూతమహేశ్వరః,
ఆదిదేవో మహాదేవో దేవేశో దేవభృద్గురుః. ౬౫

శం. భా. ౪౮౬. గభస్తిచక్రస్య మధ్యే సూర్యాత్మనా స్థిత ఇతి గభస్తినేమిః. ౪౮౭ సత్త్వంగుణంప్రకాశకం ప్రాధాన్యేనాధితిష్ఠతీతి, సర్వప్రాణిషు తిష్ఠతీతి వా సత్త్వస్థః. ౪౮౮. 1.విక్రమశాలిత్వాత్ సింహవత్ సింహః. 2. నృశబ్దలోపేన సత్య

భామా భామా' ఇతి వద్యా పింవాఁ. ౪౯౯. భూతానాం మహాసీశ్వరో, భూతేన వర్త్యేన వ ఏవపరమో మహాసీశ్వర ఇతివా భూతమహేశ్వరఁ. ౪౯౦. సర్వభూతా న్యాదీయన్తేఽనేనేతి ఆదిఁ, ఆదిశ్చాసౌ దేవశ్చేతి ఆదిదేవఁ. ౪౯౧. సర్వాన్ భావాన్ పరిత్యజ్య ఆత్మజ్ఞానయోగైశ్వర్యే మహతి మహీయతే, తస్మాదుచ్యతే మహాదేవఁ. ౪౯౨. ప్రధాన్యేన దేవానామిత్యాదేవేశఁ. ౪౯౩. దేవాన్ బిభర్తీతిదేవభృత్ శక్రఁ, తస్యాపి కాసిలేతి దేవభృద్గురుఁ. దేవానాం భరణాత్ సర్వవిద్యానాం చ నిగరణాద్వా దేవభృద్గురుఁ. ఒగి.

టీ. ౪౯౬. కిరణచక్రముయొక్క మధ్యమందు సూర్యరూపముతో నుండు వాఁడు (గభస్తినేమి). ౪౯౭. 1. ప్రకాశకమైన సత్త్వగుణమునే ముఖ్యముగా నవ లంబించినవాఁడు. 2. సకల జీవరాసులందు నుండువాఁడు. (సత్త్వస్థుఁడు.) ౪౯౮. 1. పరాక్రమశాలి యగుటవలన సింహమువంటివాఁడు గాన (సింహుఁడు). 2. లేక నరు లలో సింహుఁడు=(శ్రేష్ఠుఁడు) గాన నృసింహుఁడు. (సత్యభామను 'సత్య' అని చేర్చక 'భామ'యన్నట్లు ఇచట 'నృ' అని మొదటఁజేర్చక 'సింహుఁడు' అనఁబడినది.) ౪౯౯. 1. భూతములకెల్ల గొప్ప ప్రభువు. 2. నిక్కముగా గొప్పప్రభువు. (తక్కినవారు బూటకపుఁ బ్రభువు లని భావము.) (భూతమహేశ్వరుఁడు). ౫౦౦. సకలజీవరాసు లను దనలోనికిఁ జేర్చుకొను గొప్పప్రభువు (ఆదిదేవుడు). ౫౦౧. సకలపదార్థములఁ బాసి గొప్పదగు యాత్మజ్ఞానయోగైశ్వర్యమునందుఁ బూజింపఁబడుచు నుండువాఁడు. (మహాదేవుఁడు). ౫౦౨. దేవతలకు ముఖ్యముగాఁ బ్రభువు. (దేవేశుఁడు). ౫౦౩. 1. వేల్పులకు జేఁదగు నింద్రునకుఁగూడఁ బాలకుఁడు. 2. దేవతలను భరించుటవలనఁ గాని, సకలవిద్యలను వెలిబుచ్చుటవలనఁగాని (దేవభృద్గురువు). ఒగి.

ఉత్తరో గోపతి ర్గోప్తా జ్ఞానగమ్యః పురాతనః,
శరీరభూతభృద్భోక్తా కపీన్ద్రో భూరిదక్షిణః. ౬౬

శం. భా. ౪౯౪. జన్మసంసారబంధనాదుత్తరతీతి ఉత్తరః. 2. పరోవ్యక్తాత్ప ఇతివా. 'విశ్వస్మా దిన్ద్ర ఉత్తరః' * ఇతిశ్రుతేః. ౪౯౫. * ఋక్సం. ౧౦-౪౮-౧. 1. గవాం పాలనా ద్గోపవేషధరో గోపతిఃఁ. 2. గౌర్మహీ, తస్యాఃపతిత్వాద్వా. ౪౯౬. సమస్తభూతాని పాలయన్ రక్షణోజగతఇతిగోప్తాఁ. ౪౯౭. న కర్మణా నజ్ఞానకర్మ భ్యాం వా గమ్యతే, కిన్తు జ్ఞానేన గమ్యత ఇతి జ్ఞానగమ్యఁ. ౪౯౮. కాలేనావచ్ఛిన్న త్వాత్ పురా భవతీతి పురాతనఁ. ౪౯౯. శరీరాదమృతభూతానాం భరణాత్ ప్రాణ

రూపధరః శరీరభూతభృత్. ౫౦౦. 1. పాలకత్వాత్ భోక్తా. 2. పరమానన్దసన్దోహ సమ్భోగాద్వా భోక్తా.

ఇతిసామ్నాం పఞ్చమం శతం వివృతమ్.

---

౫౦౧. 1. కపిశ్చాసావిన్ద్రశ్చేతి కపిర్వరాహః, వారాహం వపురాస్థితః కపీన్ద్రః. 2. కపీనాం వానరాణామిన్ద్రః కపీన్ద్రో రాఘవో వా. ౫౦౨. భూరయో బభ్రవ్యాః యజ్ఞదక్షిణాః ధర్మమర్యాదాం దర్శయతో యజ్ఞం కుర్వతో విద్వత్తమేతి భూరిదక్షిణః. ఉ॥

టీ. ౪౯౪. 1. జన్మమునుండియు, సంసారమునుండియుఁ దరింపఁజేయువాఁడు. 2. లేక ఆందఱకు మేలయినవాఁడు. (ఉత్తరుఁడు). ౪౯౫. 1. ఆవులను పాలించు నప్పుడు గొల్లరూపు దాల్చినవాఁడు. 2. లేక గోవు - భూమి; దానికిఁ బతి. (గోపతి) సకలభూతములను సంరక్షించువాఁడు గాన (గోప్త). ౪౯౬. కర్మ చేఁగాని, జ్ఞాన కర్మలచేఁ గాని కాక జ్ఞానముచేతనే పొందఁదగినవాఁడు. (జ్ఞానగమ్యుఁడు). ౪౯౭. కాలముచే వేఱుచేయఁబడనివాఁడు గాన ముందుకాలమునను నుండువాఁడు (పురాతనుఁడు). ౪౯౮). శరీరమును గలిగించు భూతములను ధరించుటవలనఁ బ్రాణరూపమును ధరించు వాఁడు (శరీరభూతభృత్తు). ౫౦౦. 1. పాలకత్వమువలన. 2 లేక పరమానందరాశి ననుభవించువాఁడు (భోక్త).

ఇదవనూఱు ముగిసినది.

---

౫౦౧. 1. కపి యనఁగా వరాహము. ఆదివరాహరూపము నొందినవాఁడు. 2. లేక కోతులకు జేఁడయిన రాముఁడు (కపీంద్రుఁడు.) ౫౦౨. ధర్మమర్యాదను జూపుటకై యాగము లొనర్చు నీతని యాగములందుఁ బెక్కు దక్షిణ లొసఁగంబడుచున్నవి కాన (భూరిదక్షిణుఁడు). ఉ॥

సోమపోఽమృతపః సోమః పురుజిత్పురుసత్తమః,
వినయో జయః సత్యసన్ధో దాశార్హ్లః సాత్వతాంపతిః. ౬౭

శం. భా. ౫౦౩. 1. సోమం పిబతి సర్వయజ్ఞేషు యష్టవ్యదేవతారూపేణేతి సోమపః 2. ధర్మమర్యాదాం దర్శయన్ యజమానరూపేణ వా సోమపః. ౫౦౪. 1. స్వాత్మామృతరసం పిబన్ అమృతపః. 2. అసురైః హ్రియమాణమమృతం రక్షిత్వా

దేవాన్ పాయయిత్వా స్వయమప్యపిబదితి వా. ౫౦౫. 1.సోమరూపేణౌషధీ: పోష యన్ సోమ:. 2. ఉమయా సహితశ్చ శివోవా. + ౫౦౬. పురూన్బహూన్ జయతీతి పురుజిత్. ౫౦౭. విశ్వరూపత్వాత్ పురు:, ఉత్కృష్టత్వాత్ సత్తమ:, పురుశ్చాసౌ సత్తమశ్చేతి పురుసత్తమ:. ౫౦౮. వినయం దణ్డం కరోతి దుష్టానామితి వినయ:.౫౦౯. సమస్తాని భూతాని జయతీతి జయ:. ౫౧౦. సత్యా సంధా సంకల్పో యస్యేతి సత్య సంధ:. 'సత్యసఙ్కల్ప:' * ఇతి శ్రుతే:. * ఛాం. ర-౧౧-౫. ౫౧౧. దాశో దానం కదర్హ్నతీతి దాశార్హ:. 2. దాశార్హకులోద్భవా ద్వా. ౫౧౨. సాత్వతం నామ తంత్రం 'తత్కరోతి తదాచష్టే' ఇతి ణిచికృతే క్విప్ప్రత్యయే ణిలోపే చ కృతే పదం సాత్వత్, తేషాంపతి: యోగక్షేమకరఇతి సాత్వతాంపతి:. ౬౭.

టీ. ౫౦౩. 1. సకలయాగములందు పూజింపదగిన దేవతారూపముతో సోమ పానము చేయువాడు. 2. లేక ధర్మమర్యాదను దెలుపుచుఁ దాను యాగముచేయుచు సోమరసమును పానముచేసినవాడు. (సోమపుడు). ౫౦౪. 1. స్వాత్తామృత రస మును పానముచేసినవాడు. 2. లేక అసురులు గొంపోవుచున్న యమృతమును వారి నుండి గైకొని దేవతలచేఁ ద్రావించి దానును దానిని పానముచేసెనుగాన (నమృతపుడు). ౫౦౫. 1. సోమరూపమున నోషధులను గాపాడువాడు. 2. లేక ఉమ = పార్వతి దానితోఁగూడిన పరమశివరూపుడు. (సోమ:డు). ౫౦౬. పెక్కండ్రను జయించిన వాడు. (పురుజిత్తు). ౫౦౭. విశ్వరూపుడును, గొప్పవాడును నైనవాడు. (పురు సత్తమ:డు). ౫౦౮. దుష్టులకు శిక్షచేయువాడు. (వినయ:డు). ౫౦౯. సకల భూత ములను జయించినవాడు. (జయ:డు). ౫౧౦.కల్పనిప్రతినకలవాడు. (సత్యసంధు:డు) సంకల్పించినది తప్పక చేయువాడు. ౫౧౧. 1. ధానమునకుఁ దగినవాడు. 2. లేక కృష్ణావతారమున దాశార్హకులమునఁ బుట్టినవాడు. (దాశార్హ:డు). ౫౧౨. సాత్వతు లకు యోగక్షేమములను జేయువాడు. (సాత్వతాంపతి). ౬౭.

జీవో వినయితా సాక్షీ ముకున్దోఽమితవిక్రమ:,
అమ్భోనిధి రనన్తాత్మా మహోదధిశయోఽన్తక:. ౬౮

శం. భా. ౫౧౩. 1. ప్రాణాన్ క్షేత్రజ్ఞరూపేణ ధారయన్ జీవ ఉచ్యతే. ౫౧౪. వినయత్యం వినయితాతాంచ సాక్షాత్పశ్యతి ప్రజానామితి వినయితా సాక్షీ. 2. అథవా, నయతే ర్గతివాచినో రూపం వినయితా. అసాక్షీ అసాక్షాద్ద్రష్టా, ఆత్మాతి రిక్తం నాస్త్య నశ్యతీత్యర్థ:. ౫౧౫. 1. ముక్తిం ఒదాతీతి ముకున్ద: పృషోదరాదిత్వా

+సహితో వా ఇత్యపిపాఠ:

త్కాహుత్వమ్. 2. ఆక్షరసామ్యా న్నిరుక్తివచనాత్ నైరుక్తానాం ముకున్దఇతి నిరుక్తిః. ౫౧౬. అమితా అపరిచ్ఛిన్నా విక్రమా స్త్రయః పాదవిక్షేపా అస్య, అమితం విక్రమణం కార్యమస్యేతి వా అమితవిక్రమః. ౫౧౭. 1. అంభాంసి దేవాదయోఽస్మిన్ నిధీయన్త ఇతి అమ్భోనిధిః, 'తానివా ఏతాని చత్వార్యంభాంసి, దేవా మనుష్యాః పితరోఽసురాః, * ఇతి శ్రుతేః. 2. సాగరోవా. తై. బ్రా ౩-3-ర. 'సరసా మస్మి సాగరః.' * ఇతి భగవద్వచనాత్. * ౧౦-౩౪. ౫౧౮. దేశతః కాలతః వస్తుతశ్చా పరిచ్ఛిన్నత్వాత్ అనన్తాత్మా. ౫౧౯. సంహృత్య సర్వభూతాన్యేకార్ణవం జగత్కృత్వాఽధిశేతే ఇతి మహోదధిశయః. ౫౨౦. అన్తం కరోతి భూతానా మితి అన్తకః. 'తత్కరోతి తదాచష్టే' ఇతి ణిచి ణ్యన్తే అకాదేశః. ౬౮.

టీ. ౫౧3. ప్రాణములను శ్రేష్ఠక్షేత్రరూపములో ధరించియుండువాడు (జీవుడు). ౫౧౪. 1. వినయత అనఁగా ఆడఁకువ. ప్రజలయొక్క యడఁకువకు సాక్షీగా నుండువాఁడ. 2. వినయితా=సంచరించువాఁడు. అసాక్షీ=తనకంటె వేఱురూపమును జూడని వాఁడు (వినయితాసాక్షీ). ౫౧౫. 1. ముక్తిని=మోక్షమును ఇచ్చువాఁడు. (ముకుందుఁడు). ౫౧౬. 1. కొలవపీలుగాని మూడడుగులిడుటగలవాఁడు. 2. లేక మేరలేని కార్యముగలవాఁడు. (అమితవిక్రముఁడు). ౫౧౭. 1. దేవాదుల కునికిపట్టయినవాఁడు. 2. లేక సముద్రరూపుడు (అంభోనిధి). ౫౧౮. 1. దేశముచేఁగాని, కాలముచేఁగాని, వస్తువుచేఁగాని వేఱుచేయఁబడని స్వరూపముగలవాఁడు గాన (అనంతాత్మ). ౫౧౯. సకల భూతములను సంహరించి భూమిసంకటిని జలమయము గావించి క్షీరసముద్రమున పటపత్రశాయి యై యుండువాఁడు. (మహోదధిశయుఁడు). ౫౨౦. సకలభూతములను నాశముగావించువాఁడు. (అంతకుఁడు). ౬౮.

అజో మహార్హ: స్వాభావ్యోజితామిత్ర: ప్రమోదన:,
ఆనన్దో నన్దనోఽనన్దః సత్యధర్మా త్రివిక్రమః. ౬౯

శం. భా. ౫౨౧. అవిష్ణోరదాయక ఇతి కామః అజః. ౫౨౨. మహాపూజా, తదర్హత్వాత్ మహార్హః. ౫౨3. స్వభావేనైవాభావ్య నిత్యనిష్పన్నస్వరూపత్వాత్ ఇతి స్వాభావ్యః. ౫౨౪. జితాః అమిత్రా అన్తర్వర్తినో రాగద్వేషాదయో బాహ్యాశ్చ రావణకుమ్భకర్ణశిశుపాలాదయోయేనాసౌ జితామిత్రః. ౫౨౫. స్వాత్మామృత రసాస్వాదాన్నిత్యం ప్రమోదతే, ధ్యాయినాం ధ్యానమాత్రేణ ప్రమోదం కరోతీతి వా ప్రమోదనః. ౫౨౬. ఆనందః స్వరూపమస్యేత్యానన్దః. 'ఏతస్యైవానన్దస్యాన్యాని భూతానిమాత్రా ముపజీవన్తి.' బృ. ౬-3-3౨. * ఇతిశ్రుతేః. ౫౨౭. నన్దయతీతి

వన్దనః. ౫౬౮. సర్వాభీరుపపత్తిభిః సమృద్ధః నన్దః సుఖం వైమయికం నాస్య విద్యత ఇతి అనన్దః. 'యో వై భూమా తత్సుఖం నాల్పే సుఖమస్తి' * ఇతి శ్రుతేః. * ఛా. ౭-౨౩. ౫౬౯. సత్యా ధర్మజ్ఞానాదయోఽస్యేతి సత్యధర్మా. ౫౩౦ త్రయో విక్రమాస్త్రిషు లోకేషు క్రాన్తా యస్యస త్రివిక్రమః. 'త్రీణి పదావిచక్రమే' * తై. బ్రా. ౩-౮-౬. ఇతి శ్రుతేః; త్రయోలోకాః క్రాన్తామేనేతివా త్రివిక్రమః త్రిరిత్యేవ త్రయో లోకాః కీర్తితా మునిసత్తమైః, క్రమనేతాంస్త్రిధా సర్వాన్ త్రివిక్రమోఽసి జనార్దన. * ౩౭౯-౫౦. ఇతి హరివంశే. ౬౯.

టీ. అనఁగా విష్ణువు. ఆతనివలనఁ బుట్టినవాఁడు (అజుఁడు) మన్మథుఁడు. ౫౬౭. భూజఖుఁడగినవాఁడు (మహోర్వ్వాఁడు). ౫౬౩. ఎల్లప్పుడు తనంతట నిండిన రూపు గల వాఁడు (స్వాభావ్యుఁడు)౫౬౪. రాగద్వేషాదు లగు లోపలి శత్రువులను, రావణకుంభ కర్ణశిశుపాలాదు లగు వెలుపలి శత్రువులను జయించినవాఁడు (జితామిత్రుఁడు)౫౬౫. స్వాత్మామృతరసమును గ్రోలుటవలన చెల్లపుడు సంతసించువాఁడు (ప్రమోదనుఁడు). ౫౬౬. ఆనందమే రూపముగఁగలవాఁడు (ఆనందుఁడు) ౫౬౭. సంతోషపెట్టువాఁడు (నాదనుఁడు) ౫౬౮. అన్ని వస్తువులలో నిండినవాఁడు. లేక శబ్దాదివిషయములవలనఁ గలుగు సుఖములేనివాఁడు (ఆనందుఁడు) ౫౬౯. సత్యము లయిన ధర్మము, జ్ఞానము మొదలగు గుణములుగలవాఁడు (సత్యధర్ముఁడు). ౫౩౦. 1. మూఁడులోకములుఁదు వ్యాపించిన మూఁడడుగులుగలవాఁడు. 2. లేక భూమ్యాకాశపాతాళములను గొలిచిన మూఁడడుగులుగలవాఁడు (త్రివిక్రముఁడు.)౬౯.

మహర్షిః కపిలాచార్యః కృతజ్ఞో మేదినీపతిః,
త్రిపద స్త్రిదశాధ్యక్షో మహాశృఙ్గః కృతాన్తకృత్. ౭౦

శం. భా. ౫౩౧. మహర్షిః కపిలాచార్యః ఇతి సవిశేషణమేకంనామ. మహాంశ్చాసావృషిశ్చేతిమహర్షిః, కృత్స్నస్యవేదస్య దర్శనాత్.ఆన్యేతువేదైకదేశదర్శనాత్ ఋషయః. కపిలశ్చాసౌ సాంఖ్యస్య శుద్ధతత్త్వవిజ్ఞానస్యాచార్యశ్చేతి కపిలాచార్యః. "శుద్ధాత్మతత్త్వవిజ్ఞానం సాంఖ్య మిత్యభిధీయతే." ఇతి వ్యాసస్మృతేఃఋషిఃప్రసూతం కపిలం మహన్తం' *ఇతి శ్రుతేశ్చ సిద్ధానాం కపిలోమునిః.*ధ. శీ. ౧౦.౩౬. ఇతి స్మృతేశ్చ.౫౩౨.కృతంకార్యంజగత్, జ్ఞఃఆత్మాకృతంచ తత్ జ్ఞశ్చేతి కృతజ్ఞః.౫౩౩. మేదిన్యాఃభూమ్యాఃపతిః మేదినీపతిః. ౫౩౪. త్రీణిపదాన్యస్యేతి త్రిపదః. 'త్రీణి పదావిచక్రమే † ఇతి తై. బ్రా. ౩-౮-౬ శ్రుతేః. ౫౩౫. గుణావేవ షడ్జాదిస్రోదశా అవస్థా ఆగ్రదాదయ స్తాసాం మధ్యఃఇతి త్రిదశాధ్యక్షః,౫౩౬.మత్స్య

రూపీ మహాతిశృఙ్గీ ప్రలయాపోథా నావం బద్ధ్వాచిక్రీడ ఇతి మహాశృఙ్గిః. ౫౩౭. 1. కృతస్యాన్తం సంహారం కరోతీతి. 2. కృతాన్తం మృత్యుం కృన్తతీతివా కృతాన్త కృత్. ౭౦.

టీ. ౫౩౦. 'మహర్షిః కపిలాచార్యః' అని యొకటేపేరు. వేదమంతటిని నెఱిఁగినవాఁడు గనుక మహర్షి. తక్కినవారొక్కఁ వేదమునే యెఱిగినవారు గాన ఋషులు. (మహర్షి కపిలాచార్యుఁడు) ౫౩౧. కపిలుఁడును శుద్ధమైన బ్రహ్మజ్ఞానమునకు నాచార్యుఁడును నైనవాఁడు. ౫౩౨. కృత మనఁగా జగత్తు, జ్ఞుఁడు అనఁగా నాత్మజగద్రూపుఁడును, నాత్మరూపుఁడు నైనవాఁడు (కృతజ్ఞుఁడు). ౫౩౩. భూమికిఁబతి (మేదినీపతి) ౫౩౪. మూఁడడుగులు మెట్టినవాఁడు (త్రిపదుఁడు) ౫౩౫. త్రిగుణములు పూనియున్నందున మూఁడవస్థలకుఁ బ్రభువు. (త్రిదశాధ్యక్షుఁడు.) ౫౩౬. మత్స్యరూపియై ప్రలయసముద్రమునందు గొప్పనొమ్మునకు నావనుగట్టి వివరించినవాఁడు (మహాశృఙ్గుఁడు) ౫౩౭. 1. జగత్తునకు నాశము గలిగించినవాఁడు, 2. లేక మృత్యువును బోఁగొట్టినవాఁడు. (కృతాంతకృత్తు) ౭౦.

మహావరాహో గోవింద స్సుషేణః కనకాఙ్గదీ,
గుహ్యో గభీరో గహనో గుప్తశ్చక్రగదాధరః. ౭౧

శం. భా. ౫౩౮. మహాంశ్చాసౌ వరాహశ్చేతి మహావరాహః. ౫౩౯. గోభిర్వాణీభిః విందతే, వేత్తివేదాన్తవాక్యైరితివా, గోవిన్దః. 'గోభిరేవ యతో వేద్యో గోవిన్దః సముదాహృతః' ఇతి శ్రీవిష్ణుతిలకే. ౫౪౦. శోభనా పేనా గణాత్మికా యస్యేతి సుషేణః. ౫౪౧. కనకమయాన్యఙ్గదాని అస్యేతి కనకాఙ్గదీ. రహస్యోపనిషద్వేద్యత్వాద్గుహ్యాం హృదయాకాశే నిహిత ఇతివా గుహ్యః ౫౪౩. జ్ఞానైశ్వర్య బలవీర్యాదిభి ర్గమ్భీరో గభీరః. ౫౪౪. 1. దుష్పరిశేషత్వాత్ గహనః 2. అవస్థాత్రయభావాభావసాక్షిత్వాత్ * గహనోవా. ౫౪౫. వాఙ్మనసాగోచరత్వాత్ గుప్తః. 'ఏషసర్వేషు భూతేషు గూఢోత్మా న ప్రకాశతే' * ఇతి కఠ. 3-౧౨. శ్రుతేః. మనస్తత్త్వాత్మకం చక్రం బుద్ధితత్త్వాత్మికా గదామ్.
ధారయన్ లోకరక్షార్థ ముక్తశ్చక్రగదాధరః. ఇతి. ౭౧

టీ. ౫౩౮. గొప్పవాఁడును వరాహరూపుఁడునైనవాఁడు, (మహావరాహుఁడు.) ౫౩౯. వాక్కులచేఁగాని, వేదాన్తవాక్యములచేఁగాని పొందఁబడువాఁడు లేక యెఱుఁగఁబడువాఁడు. (గోవిందుఁడు). ౫౪౦. గణరూపమైన మేటితనగలవాఁడు (సుషేణుఁడు). ౫౪౧. బంగారుమయములైన భుజకీర్తులుగలవాఁడు. (కనకాంగది). ౫౪౩.

* 'త్రయరహితత్వాత్' ఇత్యపి పాఠః.

1. రహస్యమునైన యుపనిషత్తులచే నెఱుఁగఁ దగినవాఁడు. 2. లేక హృదయాకాశ మునెడి గుహాయం దుంపఁబడినవాఁడు. (గుహ్యుఁడు) ౫౪౩. జ్ఞానము, వైశ్వర్యము, బలము, వీర్యము మొదలగువానిచే లోఁతైనవాఁడు కనుక (గభీరుఁడు). ౫౪౪. 1. చొఱనలవికానివాఁడు. 2. లేక మూఁడవస్థలయందుఁ గలిమిలేములకు సాక్షియైనవాఁడు (గహనుఁడు) ౫౪౫. వాక్కులకు మనస్సునకు గోచరుఁడుకానివాఁడు (గుప్తుఁడు) ౫౪౬. మనస్తత్త్వమునెడి చక్రమును, బుద్ధితత్త్వమునెడి గదను లోకరక్షణార్థము ధరించినవాఁడు. (చక్రగదాధరుఁడు) ౭౧.

వేధా స్స్వాఙ్గోఽజితః కృష్ణో దృఢ స్సఙ్కర్షణోఽచ్యుతః,
వరుణో వారుణోవృక్షః పుష్కరాక్షో మహామనాః. ౭౨

శం. భా. ౫౪౭. విదధాతి సృజతీతి విధాతా వేధాః. పృషోదరాదిత్వాత్సా ధుత్వమ్. ౫౪౮ స్వయమేవకార్యస్యకరణే అఙ్గం సహకారీతిస్వాఙ్గః. ౫౪౯. నకేనా ప్యవతారేషు జిత ఇతి అజితః. ౫౫౦ కృష్ణద్వైపాయనః కృష్ణద్వైపాయ నం వ్యాసం విద్ధినారాయణం ప్రభుమ్, కోవ్యస్యాః పుండరీకాక్షాన్మహాభారత కృదృ వేత్. * ఇతి * 3-౪-౫. విష్ణుపురాణ వచనాత్. ౫౫౧. స్వరూపసామర్థ్యాదేః ప్రచ్యుత్యభావాత్ దృఢః. ౫౫౨. సంహారసమయే యుగపత్సృజాం సంకర్షతీతి సఙ్క ర్షణః. నచ్యోతతి స్వరూపాదిత్యచ్యుతః, సఙ్కర్షణోఽచ్యుత ఇతి నామైకంసవిశేష ణమ్. ౫౫౩. స్వర్షీణాం సంవరణాత్సాయంగతః సూర్యోవరుణః. 'ఇమం మేవరుణ శ్రుధీహవమ్' * తై. సం. ౩-౧-౧౧. ఇతి మన్త్రవర్ణాత్. (వరుణో యాదసామవ మితి భగవద్వచనాత్). ౫౫౪. వరుణస్యాపత్యం వసిష్ఠోఽగస్త్యోవా వారుణః. ౫౫౫. వృక్ష ఇవాచలకయా స్థిత ఇతి వృక్షః. 'వృక్షఇవస్తబ్ధోదివితిష్ఠత్యేకః.' ఇతి శ్రుతేః. యాజ్ఞిక్యు. ౧౭. ౫౫౬. 1. వ్యాప్త్యర్థాదక్షరార్థాత్ పుష్కరోపపదాద ణ్ప్రత్యయే పుష్కరాక్షః. 2. హృదయపుండరీకే చిన్తితః చిల్ స్వరూపేణ ప్రకా శక ఇతివా పుష్కరాక్షః. ౫౫౭. సృష్టి స్థిత్యన్తకర్తాణి మనసైవ కరోతీతి మహామ నాః. 'మనసైవ జగత్సృష్టిం సంహారం చ కరోత్యయః.' ఇతి విష్ణుపురాణే. ౭౨.

టీ. ౫౪౭. సృష్టిచేయువాఁడు (వేధ) ౫౪౮. కార్యరూపమగు జగత్తును జేయఁదానే సాధనమైనవాఁడు. (స్వాంగుఁడు). ౫౪౯. అవతారములందు ఎవరిచేతను గెల్వఁబడనివాఁడు, (అజితుఁడు). ౫౫౦. కృష్ణద్వైపాయన స్వరూపుఁడు, (కృష్ణుఁడు) ౫౫౧. తనస్వరూపసామర్థ్యాదులనుండి జాఱిపోనివాఁడు, (దృఢుఁడు) ౫౫౨. సంహార సమయమందొక్కమాటుగా జనులను దనలోనికి లాగుకొనువాఁడు. లేక స్వస్వరూపము నుండి వేఱింపనివాఁడు. 'సంకర్షణోఽచ్యుతః' అని యొకేనామము. (సంకర్షణాచ్యు

శుఁడు) ౫౫3. సాయంకాలమునఁ దనకిరణములను దనలోనికి లాగుకొనుటవలన సూర్యు నికే వరుణుఁడనిపేరు. కనుక (వరుణుఁడు). ౫౫౪. వరుణుని పుత్రుఁడయిన యగ స్త్యుఁడుగాని, వసిష్ఠుఁడు గాని, వారుణుఁడు ఆరూపుఁడు కనుక (వారుణుఁడు). ౫౫౫. చెట్టువలెఁ గదలనివాఁడు, (వృక్షుఁడు.) ౫౫౬. 1. తామరపలె అంతట వ్యాపించు వాఁడు. 2. లేక హృదయకమలమందు ధ్యానింపఁబడినవాఁడయి స్వస్వరూపముతోఁ ప్రకాశించువాఁడు, (పుష్కరాక్షుఁడు) ౫౫౭. సృష్టి స్థితినాశములనెడి కార్యములను మనసుతోనే చేయువాఁడు (కనుక మహామనుఁడు). ౭౩

భగవాన్ భగహాఽనన్దీ వనమాలీ హలాయుధః,
ఆదిత్యో జ్యోతిరాదిత్య స్సహిష్ణు ర్గతిసత్తమః. ౭3

౫౫౮. ఐశ్వర్యస్యసమగ్రస్య ధర స్యయశసః శ్రియః, వైరాగ్యస్యచ మోక్ష స్యషణ్ణాం భగఇతీరణా; సోఽస్యాస్తీతి భగవాన్. ఉత్పత్తిం ప్రలయంచైవ భూతానా మాగతిం గతిం, వేత్తి విద్యామవిద్యాంచ సవాచ్యోభగవా నితి విష్ణుపురాణే. ౫౫౯. ఐశ్వర్యాదికం సంహారసమయే వాస్తీతి భగవాఁ. ౫౬౦. 1. సుఖస్వరూపత్వాత్ ఆనన్దీ. 2. సర్వ సమృద్ధత్వాత్ ఆనన్దివా. ౫౬౧. భూతకస్మాత్రరూపాం వైజయన్త్యా ఖ్యాం వనమాలాం వహన్ వనమాలీ. ౫౬౨. హలమాయుధ మస్యేతి హలాయుధో బల భద్రాకృతిః. ౫౬3. ఆదిత్యాం కశ్యపా ద్వామనరూపేణ జాతఇతి ఆదిత్యః. ౫౬౪. జ్యోతిషి సవితృమణ్డలే స్థితో జ్యోతిరాదిత్యః. ౫౬౫. ద్వన్ద్వాని శీతోష్ణాదీని సహ తే ఇతి సహిష్ణుః. ౫౬౬. గతిశ్చాసౌ సత్తమశ్చేతి గతిసత్తమః. ౭3.

టీ. ౫౫౮. సంపూర్ణైశ్వర్యము, ధర్మము, యశము, సంపద, వైరాగ్యము, మోక్షము ఇవి యాఱును భగ మనఁబడును. ఇవి గలవాఁడు. 2. లేక భూతముల యుత్పత్తి, స్థితి, లయములను, వాని రాకపోకలను, విద్యావిద్యలను నెఱింగినవాఁడు (భగవంతుఁడు) ; ౫౫౯. సంహారకాలమున సృష్ట్యాదులను జెడఁగొట్టువాఁడు. (భగ ఘ్నుఁడు) ౫౬౦. 1. స్వరూపు ... గాన నానందముగలవాఁడు. 2. లేక సకల సంపదలలోఁ గూడినవాఁడు ... ౫౬౧. భూతకస్మాత్రరూపమను వైజయన్తి యను వనమాలను ధరించినవాఁడు (వనమాలి). ౫౬౨. హలమాయుధముగాఁగల బల రామరూపుఁడు. (హలా ...) ౫౬3. ఆదితియందుఁ గశ్యపునకు వామనరూప మునఁ బుట్టినవాఁడు (ఆదిత్యుఁడు) ౫౬౪. సూర్యమండలమందున్న జ్యోతిస్సు (జ్యోతి రాదిత్యుఁడు) ౫౬౫. శీతము, ఉష్ణము మొదలగు ద్వంద్వముల నోర్చినవాఁడు, (సహిష్ణువు) ౫౬౬. గతియు మిక్కిలి శ్రేష్ఠుఁడునైనవాఁడు (గతిసత్తముఁడు) ౭3.

సుధన్వా ఖణ్డపరశు ర్దారుణో ద్రవిణప్రదః,
దివఃస్పృక్ సర్వదృగ్వ్యాసో వాచస్పతిరయోనిజః. 28

శ. భా. 142. శోభనమిన్ద్రియాదిమయంకార్ముకం ధనుర్యస్యేతి సుధన్వా. 143. 1. శత్రూణాం ఖణ్డనాత్ ఖణ్డః పరశురస్య కామదగ్న్యస్య కృత్తేరితి ఖణ్డపరశుః. 2. అఖణ్డః పరశురస్యేతివా. 144. సన్తార్గవిరోధినాం దారుణత్వాత్ దారుణః. 145. ద్రవిణం వాఞ్ఛితం విత్తం భక్తేభ్యః ప్రదదాతీతి ద్రవిణప్రదః. 146. దివస్పృశాం దివస్పృక్. 147. సర్వదృశాం సర్వజ్ఞానాం విస్తారకృద్వ్యాసః. సర్వదృగ్వ్యాసః అథవా సర్వాచసాదృక్కేతి సర్వదృక్. సర్వాకారం జ్ఞానం, సర్వస్యదృష్టిత్వాద్వాసర్వదృక్. ఋగ్వేదాదివిభాగేన చతుర్ధా వేదా వ్యస్తాః కృతాః. ఆద్యోవేద ఏకవింశతిధాకృతః, ద్వితీయఃఏకోత్తరశతధా కృతః; సామవేదస్సహస్రధాకృతః; అథర్వవేదోనవధా శాఖాభేదేనకృతః. ఏవం అన్యాని చ పురాణాని వ్యస్తాన్యనేనేతి వ్యాసోల్వష్ణ. 148. వాచస్పతిరయోనిజః, వాచోవిద్యాయాః పతిర్వాచస్పతిః. జవన్యాం నకాయత ఇతి అయోనిజః ఇతి సవిశేషణమేకం నామ. 28

టీ. 142. మంచిదైన యింద్రియాదిమయమైన శృంగారచిహ్నమయిన విల్లుగల వాఁడు. (సుధన్వుఁడు) 143. 1. శత్రువులను ఖండించునట్టి గొడ్డలిని పరశురామావతారమునఁ దాల్చినవాఁడు. 2. లేక ఒకరిచేతను ఖండితముగాని పరశువు (గొడ్డలి) గలవాఁడు (ఖండపరశువు) 144. సన్తార్గము నతిక్రమించిపోవువారియెడ భయంకరుఁడు (దారుణుఁడు) 145. భక్తులకుఁ గోరిన ధనము నొసఁగువాఁడు. (ద్రవిణప్రదుఁడు) 146. ఆకసమునంటువాఁడు (దివస్పృక్కు) 147. 1. సర్వజ్ఞులగువారలను విస్తారముచేయువాఁడు. 2. లేక అంతయుఁ జూడ్కియుంగలవాఁడు. 3. లేక అందఱకుఁ జూడ్కిగలవాఁడు. 4. లేక వేదములను, పురాణేతిహాసములను విభజించినవాఁడు. (సర్వదృగ్వ్యాసుఁడు) 148. పశులవిద్యలకుఁ బతియైనవాఁడు, జవనిగర్భమందు జన్మించినవాఁడు. (వాచస్పతిరయోనిజుఁడు) 28

త్రిసామా సామగః సామ నిర్వాణం భేషజం భిషక్,
సన్న్యాసకృ చ్ఛమ శ్శాన్తో నిష్ఠా శాన్తిః పరాయణమ్. 29

శం. భా. 149. దేవవ్రతసమాఖ్యాతైః త్రిభిః సామభిః సామభిస్స్తుతఇతి త్రిసామా. 150. సామగాయతీతిసామగః. 'వేదానాం సామవేదోఽస్మి' * భగీ. 10-22 ఇతి భగవద్వచనాత్. 151. సామవేదః సామ. 152. సర్వదుఃఖోపశమలక్షణం పరమానన్దరూపం నిర్వాణమ్. 153. పునఃపునర్భవప్యాధేర్భేషజమ్.

౫౭. సంసారరోగనిర్మోక్షకారిణీం పరాం విద్యాం ముపదిదేశ గీతాస్వితిభిషక్, 'భిషక్తమం త్వా భిషజాం శృణోమి' *బుక్‌సహి ౩-33-౪. ఇతిశ్రుతేః. ౫౦ మోక్షార్థం చతుర్థమాశ్రమం కృతవానితి సన్న్యాసకృత్. ౫౧. 1. సన్న్యాసినాం ప్రాధాన్యేన జ్ఞానసాధనం శమమూచివ్య ఇతిశమః. యతీనాంప్రశమో ధర్మోనియమో వనవాసినామ్, దానమేవగృహస్థానాం శుశ్రూషా బ్రహ్మచారిణామ్, ఇతిస్మృతేః (తత్కరోతి తదాచష్టే ఇతిణిచిపచాద్యచికృతే రూపంశమఇతి) 2. సర్వభూతానాం శమయితేతివాశమః. ౫౨. విషయసుఖేష్వసక్తికయాశాన్తః. 'నిష్కలం నిష్క్రియం శాన్తమ్'*ఇతిశ్రుతేః శ్వేతా. ౬-౧౯. ౫౩. ప్రలయే నికరాం తత్రైవ లిష్ఠన్తి భూతానీతినిష్ఠా. ౫౪. సమస్తావిద్యానివృత్తిః శాన్తిః సా బ్రహ్మైవ. ౫౫. పర ముత్కృష్ట మయనం స్థానం. పునరావృత్తి శంకా రహితమితి పరాయణమ్. పుల్లింగ పక్షే బహుప్రీహిః. 2౫

టీ. ౫౨౪. దేవవ్రతగీతములయిన మూడు సామములుచే సామగులచే గానము చేయఁబడి (స్తోత్రము చేయఁబడి)నవాఁడు, (త్రిసాముఁడు) ౫౨౫. సామగానము చేయువాఁడు, (సామగుఁడు) ౫౨౬. సామవేదరూపుఁడు, (సామ) ౫౨౭. సర్వదుఃఖముల నుపశమింపఁజేయు పరమానందరూపమైనవాఁడు, (నిర్వాణుఁడు) ౫౨౮. సంసారరోగమున కౌషధమయినవాఁడు, (భేషజము). ౫౨౯. సంసారరోగమునకు విడుదల గలిగించు పరవిద్యను గీతలందుపదేశించినవాఁడు గనుక (భిషక్కు) వైద్యుఁడు. ౫౩౦ మోక్షమునకై సన్న్యాస మను నాల్గవయాశ్రమము నేర్పఱిచినవాఁడు, (సన్యాసకృత్తు) ౫౩౧. 1. సన్న్యాసాశ్రమముగలవారికి ముఖ్యముగా జ్ఞానసాధనమైన శమమును బోధించినవాఁడు. 2. లేక సర్వభూతములను శమింపఁజేయువాఁడు, (శముఁడు) ౫౩౨. విషయ సుఖములందు సంగములేనివాఁడు గాన (శాంతుఁడు) ౫౩౩. ప్రలయమున సకలభూతములు నచ్చటనే లీనములగుచున్నవి గాన (నిష్ఠా) రూపుడు. ౫౩౪. సకలావిద్యలకు నివృత్తిభూతుఁడు శాంతమున (శాంతి) రూపుఁడు అశాంతియే బ్రహ్మము. ౫౩౫. 1. మఱలఁబుట్టుట యను భయములేని యున్నత స్థానము (పరాయణము) (నపుంసకము) 2. పరమైన = ముఖ్యమైన, అయనము = స్థానముగలవాఁడు (పరాయణుఁడు) (బహుప్రీహిసమాసము-పుంలింగము.) 2౫

శుభాఙ్గః శాన్తిదఃస్రష్టా కుముదః కువలేశయః,
గోహితో గోపతిర్గోప్తా వృషభాక్షో వృషప్రియః. 2౬

శం. భా. ౫౩౬. సున్దరాం తనుం ధారయన్ శుభాఙ్గః. ౫౩౭. రాగద్వేషాది నిర్మోక్షలక్షణాం శాన్తిం దదాతీతి శాన్తిదః. ౫౩౮. సర్గాదౌ సర్వభూతాని సృజతీతి

స్రష్టా. ౫౯౯. కాభూమ్యాంమోదత ఇతి కుముదః. ౫౯౦. 1. కోఃకిలేర్వలనాత్ సంసరణాత్ కువలం జలం తస్మిన్ శేతఇతి కువలేశయః. 'శయవాస వాసిష్వకాలాత్' ఇతి ఆలుక్ సప్తమ్యాః. 2. కువలస్య బదరీఫలస్య మధ్యేశేతే తక్షకః. * సోఽపితస్యవి భూతిరితి వాహరిః కువలేశయః కాభూమ్యాం వలతే సంశ్రయతే ఇతి వరాహా ముదరం కువలం, తస్మిన్ శేషాదరేశేతే ఇతివాకువలేశయః. ౫౯౧. 1. గవాంవృద్ధ్యర్థం గోవర్ధనం ధృతవానితి గోభ్యోహితః గోహితః. 2. గోర్భూమే ర్భారావతరణేచ్ఛయా శరీరగ్రహణం కుర్వన్వా గోహితః. ౫౯౨. గోర్భూమ్యాః పతిః గోపతిః. ౫౯3. 1. రక్షకోజగత ఇతిగోప్తా. 2. స్వమాయయా స్వమాత్మానం సంవృణోతీతివాగోప్తా. ౫౯౪. సకలాన్ కామాన్ వర్షతే ఆకృణోతీతి. వృషభోధర్మ్యః స ఏవ వా దృష్టిరస్యేతి వృషభాక్షః. ౫౯౫. వృషోధర్మ్యః ప్రియోయస్య సవృషప్రియః, 'వాప్రియస్య' ఇతి పూర్వనిపాత వికల్పవిధానాత్ పరనిపాతః. 2. వృషాచ్చాసౌప్రియశ్చేతివా. ౫౬.

టీ. ౫౮౬. ఆందమైన రూపుదాల్చినవాఁడు, (శుభాంగుఁడు). ౫౮౭. రాగద్వేషాదులు పీడుటయనెడి శాంతినొసగువాఁడు. (శాంతిదుఁడు) ౫౮౮. సృష్టిప్రారంభమున సకలభూతములను సృజించినవాఁడు. (స్రష్ట) ౫౮౯. పుడమియందు సంతోషపడువాఁడు, (కుముదుఁడు) ౫౯౦. 1. కువలము = భూమియందుఁ దిరుగునది-నీరు. ఆనీటియందుఁ బరుండువాఁడు. 2 కువలము = రేగుపండు. దానిమధ్యఁ బరుండువాఁడు తక్షకుఁడు ఆతక్షకుఁడును భగవదంశముగానఁ గువలేశయుఁడనఁగా హరి 3 కు=సర్వముయొక్కయుదరము దానియందుఁ దిరుగువాఁడు, ఆనంతుని యుదరమునందుఁ బరుండినవాఁడు, (కువలేశయుఁడు) ౫౯౧. గోవుల వృద్ధికొఱకు గోవర్ధనపర్వతము నెత్తినవాఁడు = గోహితుఁడు, (భూమి) గోవులయొక్క భారము దగ్గించుమిత్తము శరీరము దాల్చువాఁడు కావున (గోహితుఁడు) ౫౯౨. భూమికిఁబతి (గోపతి) ౫౯3. 1. భూమికిరక్షకుఁడు. 2. లేక తనమాయచేఁ దన్ను మఱుగుపఱుచువాఁడు (గోవు) ౫౯౪. 1. గోర్కులన్నిటిని వర్షించు కన్నులుగలవాఁడు. 2 లేక వృషభమనఁగా ధర్మము. ఆదియె దృష్టిగఁగలవాఁడు, (వృషభాక్షుఁడు) ౫౯౫ 1. ధర్మమే ప్రియముగాఁ గలవాఁడు. 2. లేక ధర్మస్వరూపుఁడును, ఇష్టుఁడు నైనవాఁడు. (వృషప్రియుఁడు). ౫౬.

అనివర్తీ నివృత్తాత్మా సంక్షేప్తా క్షేమకృచ్ఛివః,
శ్రీవత్సవక్షాః శ్రీవాసః శ్రీపతిః శ్రీమతాంవరః. ౭౭

శం. భా. ౫౯౬. 1. దేవాసుర సంగ్రామా న్నివర్తత ఇతి అనివర్తీ. 2. వృషప్రియత్వాద్ధర్మాన్న నివర్తత ఇతివా. ౫౯౭. స్వభావతో విషయేభ్యో నివృత్త ఆత్మా

ఽస్యేతి నివృత్తాత్మా. ౪౯౨. విశ్వమంజగత్ సంసారసమయే సూత్రరూపేణ సంక్షిప్య సంహరిష్యన్. ౪౯౩. ఉపాత్తస్య క్షేమం పరిరక్షణం కరోతీతిక్షేమకృత్. ౬౦౦. స్వనామస్మృతిమాత్రేణ పావయతీతి శివః.

ఇతి షష్ఠం నామశతకం వివృతమ్.

౬౦౧. శ్రీవత్ససంజ్ఞం చిహ్నమస్యవక్షసి స్థితమితి శ్రీవత్సవక్షాః. ౬౦౨. అస్యవక్షసి శ్రీరనపాయినీ వసతీతి శ్రీవాసః. ౬౦౩. అమృతమథనే సర్వాన్ సురాసురాదీన్ వినాయశ్రీకేనం పతిత్వేన వరయామాసేతి శ్రీపతిః. శ్రీః పరాశక్తిః, తస్యాః పతిరితివా 'పరాఽస్యశక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే' *ఇతి శ్రుతేః* శ్వేతా. ఒ-౮ం౨. ఋగ్యజుస్సామలక్షణా శ్రీర్యేషాంతేషాం సర్వేషాం శ్రీమతాం విరిఞ్చ్యాదీనాం ప్రధాన భూతః, శ్రీమతాంవరః ఋచః సామాని యజూగ్ంషి, సాహిశ్రీరమృతా సతాఖ్* తై. బ్రా. ౧ ౭ ౧. ఇతి శ్రుతేః. ౬౬.

టీ. ౪౯౬. 1. దేవాసురసంగ్రామమునుండి మఱలినవాఁడు. 2. లేక ధర్మ ప్రియుఁడు గాన ధర్మమునుండి మఱలినవాఁడు. (అనివర్తి) ౪౯౭. స్వభావముచేతనే విషయములనుండి మఱలిన యాత్మగలవాఁడు (నివృత్తాత్ముఁడు). ౪౯౮. వ్యాపించి యుండు జగత్తును సంహారసమయమున సూత్రరూపముతో సంకోచపఱుచువాఁడు. (సంక్షిప్త) ౪౯౯. మనకున్నవానిని (పొందినదానిని) కాపాడువాఁడు (క్షేమకృత్తు) ౬౦౦. తనపేరు స్మరించినంతన బరిశుద్ధపఱుచువాఁడు. (శివుఁడు.)

ఆఱవనూటికి వివరణము ముగిసినది

౬౦౧. శ్రీవత్స మను మచ్చ ఱొమ్మునఁగలవాఁడు (శ్రీవత్సవక్షుఁడు). ౬౦౨. ఇతనిఱొమ్మున లక్ష్మి యెడతెగకయున్నది గాన (శ్రీవాసుఁడు) శ్రీరాముఁడు. ౬౦౩. 1. అమృతము చిలుకునప్పుడు దేవాసురులనందఱను వీడి శ్రీలక్ష్మి యికనినే భర్తగను వరించెను గాన (శ్రీపతి) 2. లేక పరాశక్తిఁ బతి (శ్రీపతి). ౬౦౪. ఋగ్యజుస్సామములను పేరుగల వేదములు శ్రీ యనంబడును. అట్టిశ్రీకలవారను బ్రహ్మాదులకుఁ బ్రధానభూతుఁడు (శ్రీమతాంవరుఁడు). ౬౬

శ్రీదః శ్రీశః శ్రీనివాసః శ్రీనిధిః శ్రీవిభావనః,
శ్రీధరః శ్రీకరః శ్రేయః శ్రీమాఁల్లోకత్రయాశ్రయః. ౭౮

శం. భా. ౬౦౫ శ్రీయం దదాతి భక్తానామితిశ్రీదః. ౬౦౬. శ్రీయఈశశ్రీశః. ౬౦౭. శ్రీమత్సు నిత్యం వసతీతిశ్రీనివాసః. శ్రీశబ్దేన శ్రీమన్తో లక్ష్యన్తే. ౬౦౮. సర్వశక్తిమయే అస్మిన్ అఖిలాః శ్రియఃనిధీయన్త ఇతి శ్రీనిధిః. ౬౦౯. కర్మానురూపేణ వివిధాశ్రియఃసర్వభూతానాం విభావయతీతి శ్రీవిభావనః. ౬౧౦. సర్వభూతానాం జనసిం శ్రీయం వక్షసి వహన్ శ్రీధరః. ౬౧౧. స్మరతాం స్తువతాం

ఆర్చయతాం చ భక్తానాం శ్రియం కరోతీతి శ్రీకరః. ఒగి. అనపాయిసుఖావాప్తి లక్షణం శ్రేయః. తచ్చ పరస్యైవ రూపమితి శ్రేయః. ఒగ3. శ్రీయోఽస్య సన్తీతి శ్రీమాన్. ఒగళ. త్రయాణాం లోకానాం ఆశ్రయత్వాల్ లోకత్రయాశ్రయః.

టీ. ఒంగి. భక్తులకు సంపదనొసఁగువాఁడు (శ్రీదుఁడు.) ఒంఒ. లక్ష్మీదేవికి ఈశుఁడు (శ్రీశుఁడు.) ఒంఽ. శ్రీమంతులయందు విడువకయుండువాఁడు, (శ్రీనివాసుఁడు.) ఒంరా. సర్వశక్తిమయుఁ డయిన యితనియందు నిఖిలసంపద లుంపఁబడుచున్నవి గాన (శ్రీనిధి.) ఒంగి. సకలభూతములకు (జీవరాసులకు) వారివారి కర్మలకుఁ దగినట్లు నానావిధసంపదల నొసఁగువాఁడు, (శ్రీవిభావనుఁడు.) ఒగం. సకలజీవంబులకుఁ దల్లి యగు లక్ష్మిని దనయొమ్మున ధరించువాఁడు (శ్రీధరుఁడు.) ఒగగ. తన్ను స్మరించు, స్తోత్రముచేయు, పూజించు భక్తులకు సంపద నొసఁగువాఁడు (శ్రీకరుఁడు.) ఒగఒ. శ్రేయస్సనఁగా నెడతెగని సుఖమునందుటమే, అట్టి రూపమే పరుని రూపము. కావున శ్రేయోరూపుఁడు (శ్రేయస్సు.) ఒగ3. సంపదలుగలవాఁడు, (శ్రీమంతుఁడు.) ఒగళ. ముజ్జగంబులకు నాధారమయినవాఁడు (లోకత్రయాశ్రయుఁడు.) 2ం.

స్వక్ష స్స్వంగ శ్శతానందో నందిర్జ్యోతిర్గణేశ్వరః,
విజితాత్మావిధేయాత్మా సత్కీర్తి శ్ఛిన్నసంశయః. 2ఓ

శం. భా. ఒగగ. శోభనే పుణ్డరీకాభే అక్షిణీ అస్యేతిస్వక్షః. ఒగఒ శోభనాన్యఙ్గాని అస్యేతి స్వఙ్గః. ఒగ2. ఏకమేవ పరమానన్ద ఉపాధిభేదా చ్ఛతధా భిద్యత ఇతి శతానన్దః. 'ఏకస్యైవానన్దస్యాన్యాని భూతాని మాత్రా ముపజీవన్తి' * బృ. ఒ-3-3ఒ. ఇతి శ్రుతేః. ఒగం. పరమానన్దవిగ్రహో నన్దిః. ఒగం. జ్యోతిర్గణానామీశ్వరః జ్యోతిర్గణేశ్వరః 'తమేవ భాన్తమనుభాతిసర్వమ్' * కఠ. ళ-గళ. ఇతి శ్రుతేః. 'యదాదిత్యగతం తేజః' * ఇత్యాదిగీతా-గ5-గఒ స్మృతేశ్చ. ఒం0. విజిత ఆత్మా మనో యేన స విజితాత్మా. ఒంగ. నకేనాపి విధేయ ఆత్మా స్వరూప మస్యేతి అవిధేయాత్మా. ఒంఒ. సతీ అవితథా కీర్తిరస్యేతి సత్కీర్తిః ఒంఽ. కరత లామలకవత్సర్వం సాక్షాత్కృతవతఃక్వాపి సంశయో నాస్తీతి ఛిన్నసంశయః. 2ఓ.

టీ. ఒగళ. కామరసేకులుఁబోలు కన్నులుగలవాఁడు (స్వక్షుఁడు.) ఒగఒ. చక్కని యంగములు గలవాఁడు (స్వంగుఁడు.) ఒగ2. తా నొక్కఁడయ్యు నుపాధిభేదముచే నూఱుగా మాఱిన పరమానందరూపుఁడు (శతానందుఁడు.) ఒగం. పరమానందవిగ్రహుఁడు (నంది.) ఒగగ. వెలుఁగుల కెల్లఁ బ్రభువు (జ్యోతిర్గణేశ్వరుఁడు.) ఒం0. జయించిన మనస్సుగలవాఁడు (విజితాత్ముఁడు.) ఒం0.ఓరులకు లొంగని స్వస్వరూపముగలవాఁడు. (అవిధేయాత్ముఁడు.) ఒంఒ కల్లకాని కీర్తిగలవాఁడు (సత్కీర్తి.)

౬౩. చేతిలోని యుసిరికవలె నన్నిటిని జూచువాఁడు గనుక సందియములు లేని వాఁడు (ఛిన్నసంశయుఁడు). ౭౯

ఉదీర్ణ స్సర్వతశ్చక్షు రనీశః శాశ్వతస్థిరః,
భూశ యో భూషణో భూతి ర్విశోకః శోకనాశనః. ౮౦

శం. భా. ౬౪౯. సర్వభూతేభ్యః సముద్రిక్తత్వాత్ ఉదీర్ణః. ౬౪౫. సర్వతః సర్వం స్వైకస్యేన పశ్యతీతి సర్వతశ్చక్షుః. 'విశ్వతశ్చక్షుః' * యూక్ష్మి. ౧. ఇతి శ్రుతేః. ౬౪౬. న విద్యతే ఽస్యేశ ఇత్యనీశః. 'న తస్యేశే కశ్చన' * శ్రుతేః. ౬౪౭. శశ్వద్భవన్నపి న విక్రియాం కదాచి దుపైతి ఇతి శాశ్వతస్థిరః. ఇతి నామైకమ్. ౬౪౮. లఙ్కాం ప్రతి మార్గ మన్వేషయన్ సాగరోపకణ్ఠభూమా శేతే ఇతి భూశయః. ౬౪౯. స్వేచ్ఛావతారై ర్బహుభిః భూమిం భూషయన్ భూషణః. ౬౫౦. 1.భూతిః భవనం సత్తా. 2. విభూతిర్వా. 3. సర్వవిభూతీనాం కారణత్వాద్వా భూతిః. ౬౫౧. విగతః శోకోఽస్య పరమానన్దైకరూపత్వాదితి విశోకః. ౬౫౨. స్మృతిమాత్రేణ భక్తానాం శోకం నాశయతీతి శోకనాశనః. ౮౦.

టీ. ౬౪౮. సకలభూతములకంటె నుత్తముఁడు (ఉదీర్ణుఁడు.) ౬౪౫. అంతటఁ జూడ్కిగలవాఁడు (సర్వతశ్చక్షువు) ౬౪౬. తనకంటె మించిన ప్రభువులేనివాఁడు (అనీశుఁడు.) ౬౪౭. ఎల్లప్పుడు మాఱుపాటునొందక యుండువాఁడు (శాశ్వతస్థిరుఁడు.) ౬౪౮. లంకకు దారితెదకుచు, సముద్రము దాపున నేలపైఁ బరుండినవాఁడు (భూశయుఁడు.) ౬౪౯. తనయిచ్ఛకెక్కిన పెక్కులవతారములచే భూమి నలంకరించు వాఁడు (భూషణుఁడు.) ౬౫౦. 1. ఉండుట గలవాఁడు 2. విశ్వర్యరూపుఁడు. 3. సకలవిభూతులకుఁ గారణుఁడు (భూతి.) ౬౫౧. పరమానందమే ముఖ్యరూపముగా గలవాఁడుగనుక శోకములేనివాఁడు (విశోకుఁడు.) ౬౫౨. తన్ను స్తోత్రము చేయుట చేతనే భక్తులదుఃఖమును బోఁగొట్టువాఁడు (శోకనాశనుఁడు.) ౮౦

అర్చిష్మా నర్చితః కుమ్భో విశుద్ధాత్మా విశోధనః,
అనిరుద్ధోఽప్రతిరథః ప్రద్యుమ్నో ఽమితవిక్రమః. ౮

శం. భా. ౬౩౩. అర్చిష్మన్తో యదీయేనార్చిషా చన్ద్రసూర్యాదయః సవితుముఖ్యాః అర్చిష్మన్. ౬౩౪. సర్వలోకార్చితైః విరిఞ్చ్యాదిభి రభ్యర్చిత ఇత్యర్చితః. ౬౩౫. కుమ్భవదస్మిన్ సర్వం ప్రతిష్ఠిత మితి కుమ్భః. ౬౩౬. గుణత్రయాతీతతయా విశుద్ధాత్మాసావాత్మేతి విశుద్ధాత్మా. ౬౩౭. స్మృతిమాత్రేణపాపానాం హరణాత్ విశోధనః. ౬౩౮. చతుర్వ్యూహేషు చతుర్థో వ్యూహః అనిరుద్ధః. న నిరుధ్యతే శత్రుభిః

కదాచిదితివా. ఒ3ఴ. ప్రతిరథః ప్రతిపక్షోఽస్య నవిద్యత ఇతి అప్రతిరథః. ఒ౪౦. 1. ప్రకృష్టం ద్రవిణం ద్యుమ్నమస్యేతి ప్రద్యుమ్నః. 2. చతుర్వ్యూహాత్తావా.ఒ౪౧. 1. అమిత్రోఽతులితో విక్రమోఽస్యఇతి అమితవిక్రమః. 2. అహింసితవిక్రమో వా

టీ. ఒ33. చంద్రసూర్యులు మొదలగు వెలుఁగుగలవా రికనికాంతిచేతనే ప్రకాశవంతులు కనుక నికఁడే, ముఖ్యుఁడయిన (అర్చిష్మంతుఁడు). ఒ3౪. సకలలోక భూజితులను బ్రహ్మాదులచేతను భూజింపబడినవాఁడు (అర్చితుఁడు.) ఒ3౫. కుంభ మందుఁబోలె నంతయు నికనియందుఁ బ్రలిప్తింపఁబడియున్నది కనుక (కుంభుఁడు.) ఒ3ఒ. పత్త్వరజస్తమము లనెడి గుణత్రయమును దాటినవాఁడు గాన నిర్మలమైన మనస్సుగలయాత్మరూపుఁడు (విశుద్ధాత్ముఁడు.) ఒ3౭. కలఁచినమాత్రమునఁ బాపము లను శోధించువాఁడుగాన (విశోధనుఁడు.) ఒ3౮. నాల్గు వ్యూహములలో నాలుగవ వ్యూహమైనవాఁడుకావున (అనిరుద్ధుఁడు). ఒ3౯. 1. ఎదురులేనివాఁడు (అప్రతి రథుఁడు.) ఒ౪౦. 1. ఎక్కువధనముగలవాఁడు. 2. లేక నాల్గువ్యూహములరూపమైన వాఁడు (ప్రద్యుమ్నుఁడు). ఒ౪౧. 1. సాటిలేని మగటిమిగలవాఁడు. 2. లేక ఇతరు లచే నొంపఁబడని పరాక్రమముగలవాఁడు (అమితవిక్రముఁడు.) ౮౧.

కాలనేమినిహా వీర శౌరి శూరజనేశ్వరః,
త్రిలోకాత్మా త్రిలోకేశః కేశవః కేశిహా హరిః. ౮౨

శం. భా. ఒ౪౨. కాలనేమిన మసురం నిజఘానేతి కాలనేమినిహా. ఒ౪3. వీరః శూరః. ఒ౪౪. శూరకులోద్భవత్వాచ్ఛూరిః. ఒ౪౫. శూరజనానాం వాసవాదీనాం కార్యానిశయేనేవ ఇతి శూరజనేశ్వరః. ఒ౪ఒ త్రయాణాం లోకానాం ఆస్తర్యామికయా ఆత్మేతి త్రయోలోకా ఆస్తాశ్వరమార్థతో న భిద్యన్తే ఇతివా త్రిలోకాత్మా. ఒ౪౭. త్రయో లోకాః కదాజ్ఞప్తాః స్వేషుస్వేషు కర్మసు వర్తన్తఇతి త్రిలోకేశః. ఒ౪౮. కేశసంజ్ఞితాః సూర్యాది సంక్రాన్తాః అంశవః కదాత్తయా కేశవః.

అంశవో యే ప్రకాశన్తే మమ తే కేశసంజ్ఞితాః.

పర్వక్షాః కేశవం కస్తాన్తామాహు ర్ద్విజసత్తమాః. * ఇతి మహాభారతే శాంతి. 3౪౨-౪౯. 2. బ్రహ్మవిష్ణు శివాఖ్యాః శక్తయః కేశసంజ్ఞితాః, కదాత్తయావాకేశవః. 'త్రయః కేశినః' *ఋక్సం. ౧-౧ఒ౪-౪౪. ఇతి శ్రుతేః 'మల్కేశా వసుధాతలే * *విష్ణుపు. ౫ ౧-ఒ౧. ఇతి. కేశశబ్దః శక్తిపర్యాయత్వేన ప్రయుక్తః తో బ్రహ్మేతి సమాఖ్యాత ఈశోఽహం సర్వదేహినాం, ఆవాం తవాంశసమ్భూతౌ కస్తా లోకేశవ నామవాన్. * ఇతి హరివంశే. *ఒ౭౯ ౪౭. ఒ౪౯. కేశినామాన మసురం హత వానితికేశవః. ఒ౫౦. పహేతుకం సంసారం హరతీతి హరిః. ౮౩.

టీ. ఒక్క. కాలనేమి యను నసురుని సంహరించినవాఁడు (కాలనేమి విష్ణుఁడు). ఒక్క 3. మగటిమిగలవాఁడు (వీరుఁడు.) ఒక్క. శూరునివంశమునఁ బుట్టిన వాఁడు. (కౌ.) ఒక్క. శూరజనులగు వాసవాదులకు శూరతఁ జేసి సమ్మతుఁడు. (శూర జనేశ్వరుఁడు). ఒక్క. 1. ముజ్జగంబులకు నంతర్యామియగు నాత్మ. 2. లేక ముజ్జగంబు లితనికంటె వాస్తవమున భిన్నములుగావు గాన (త్రిలోకాత్మ.) ఒక్క 2. ముల్లోకంబు లీతని యానతిచొప్పునఁ దమతమ పనులందుఁ బ్రవర్తించుచున్నవికాన (త్రిలోకేశుఁడు.) ఒక్క. 1. సూర్యుఁడు మొదలగువారియం దున్న కేశము లను కిరణములు గలవాఁడు. 2. బ్రహ్మ విష్ణు శివులు కేశము లనఁబడు శక్తులు; అట్టిశక్తులు గలవాఁడు (కేశవుఁడు.) ఒక్క. కేశి యను రక్కసునిఁ జంపినవాఁడు (కేశిఘ్నుఁడు.) ఒగం. సంసారమును గారణముతో నశింపఁజేయువాఁడు (హరి.) ర్త.

కామదేవః కామపాలః కామీ కాన్తః కృతాగమః,
అనిర్దేశ్యవపు ర్విష్ణు ర్వీరో ఽనన్తో ధనఞ్జయః. ర్3

శం.భా. ఒగం. ధర్మాదిపురుషార్థచతుష్టయం వాఞ్ఛద్భిఃకామ్యత ఇతి కామః' సచాసౌదేవశ్చేతి కామదేవః. ఒగత. కామినాం కామాన్ పాలయతీతి కామపాలః. ఒగ3. పూర్ణకామ స్వభావత్వాత్ కామీ. 'సోకామయ'తేతి శ్రుతేః. ఒగర. 1.అభిరూప తమందేవం వవన్ కాన్తః.2.ద్విపరార్ధాన్తే కస్య బ్రహ్మణోఽప్యన్తో యస్తాదితివా కాన్తః. ఒగగ. కృత ఆగమః శ్రుతిస్మృత్యాదిలక్షణో యేన సః కృతాగమః. 'శ్రుతి స్మృతీ మమైవాజ్ఞే' ఇతి భగవద్వచనాత్. 'వేదాః కాస్త్రాణి విజ్ఞాన మేతత్సర్వం జనార్దనాత్' *ఇత్యత్రైవ వక్ష్యతి. (*శ్లో. ంవ్) ఒగఒ. ఇదంతదీదృశంవేతి నిర్దేష్టు మన్నశక్యతే, గుణాద్యతీతత్వాత్త దేవరూప మస్యేతి అనిర్దేశ్యవపుః. ఒగ2. రోదసీ వ్యాప్యకాన్తి రభ్యధికాస్థితోఽస్యేతి విష్ణుః, వ్యాప్యమే రోదసీపార్థకాన్తి రభ్యధికా స్థితా, క్రమణాద్వా ఽప్యహంపార్థ విష్ణురిత్యభిసంజ్ఞితః, * ఇతి మహాభారతే. (శాంతి. 3ర4 ర3) ఒగర. గత్యాదిమత్త్వాత్ వీరః. 'వీగతి వ్యాప్తి ప్రజనకాన్త్యసన ఖాదనేషు' ఇతి ధాతుపాఠాత్. ఒగక. వ్యాపిత్వా న్నిత్యత్వా త్పర్యాప్తత్వాత్ దేశతః కాలతః వస్తు తశ్చాపరిచ్ఛిన్నః అనన్తః, 'సత్యంజ్ఞాన మనంతబ్రహ్మ' * ఇతి (తై. ఉ. 4 ం) శ్రుతేః. గన్ధర్వాప్సరసః సిద్ధాః కిన్నరోరగచారణాః, నాన్తం గుణానాం గచ్ఛన్తి తేనానన్తోఽయమవ్యయః * ఇతి 4 గి 4ర. విష్ణుపురాణవచనాద్వా అనన్తః. ఒఒం యద్దిగ్విజయే ప్రభూతం ధనమజయత్తేన ధనఞ్జయః, అర్జునః. 'పాండవానాం ధనం జయః' ఇతి (* ం0. 32. భగవద్వచనాత్). ర్3.

టీ. ౬౫౧. ధర్మము మున్నగు నాలుగుపురుషార్థములను గోరువారిచేఁ గోరఁబడువాఁడు (కామదేవుఁడు). ౬౫౨. కోర్కులను గోరువారి కోర్కులను పాలించువాఁడు (కామపాలుఁడు). ౬౫౩. అన్నికోర్కులనిండిన స్వభావముగలవాఁడు గావున (కామి). ౬౫౪. 1. మిక్కిలి చక్కనైనదేహముగలవాఁడు 2. లేక రెండవపరార్ధము యొక్కముగింపునందు నెవనిమూలమున బ్రహ్మకు నంతము (ముగింపు) గలుగునో ఆట్టివాఁడు (కాన్తుఁడు). ౬౫౫. శ్రుతిస్మృతి మొదలగుప్రమాణములు గనియించినవాఁడు (కృతాగముఁడు). ౬౫౬. ఇది యది యిట్టిది యని నిర్దేశించుట కలవికానిరూపముగల వాఁడు (అనిర్దేశ్యవపువు). ౬౫౭. భూమ్యాకాశములను వ్యాపించి యితనికాంతి మిక్కిలి యధికముగా దోఁచెఁడి కావున (విష్ణువు). ౬౫౮. గతి మున్నగునవి గలవాఁడు (వీరుఁడు). ౬౫౯. 1. సర్వవ్యాపి, నిత్యుఁడు, సర్వాత్ముఁడు గనుక దేశకాలవస్తువులచేఁ బరిచ్ఛిన్నుఁడు కానివాఁడు. 2. లేక గంధర్వకిన్నర కింపురుషులు మొదలగువారికని గుణములయంతమును గనలేరు గావున (అనంతుఁడు). ౬౬౦. దిగ్విజయమున నర్జునుఁడై కాను విస్తారధనమును బడసెను గాన (ధనంజయుఁడు) ౮౩.

బ్రహ్మణోఽ బ్రహ్మకృ ద్బ్రహ్మా బ్రహ్మ బ్రహ్మవివర్ధనః,
బ్రహ్మవి ద్బ్రాహ్మణో బ్రహ్మీ బ్రహ్మజ్ఞో బ్రాహ్మణప్రియః. ౮౪

శం. భా. ౬౬౧. 'తపోవేదాశ్చ వాక్చేతి జ్ఞానంచ బ్రహ్మసంజ్ఞితమ్' తేభ్యో హితకార్యాత్ వేదితృకార్యాద్వా బ్రహ్మణ్యః. ౬౬౨. తప ఆదీనాం కర్తృకార్యాత్ బ్రహ్మకృత్. ౬౬౩. బ్రహ్మోత్తమా సర్వం సృజతీతి బ్రహ్మా. ౬౬౪. బృహత్వా ద్బృంహణకార్యాచ్చ సకార్యాదిలక్షణం బ్రహ్మ 'సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ' * ఇతి శ్రుతేః (*తై. ఉ. ౨-౧). ప్రత్యక్షమితరభేదం యత్పశ్యత్యాత్మత్వ మగోచరమ్. వచసామాత్మసంవేద్యం తద్జ్ఞానం బ్రహ్మసంజ్ఞితమ్ ఇతి విష్ణుపురాణే. ౭. ౫౩. ౬౬౫. తప ఆదీనాం వివర్ధనాత్ బ్రహ్మవివర్ధనః. ౬౬౬. వేదం వేదార్థం చ యథావద్వేత్తీతి విదంత ఇతివా బ్రహ్మవిత్. ౬౬౭. బ్రహ్మోత్తమా బ్రాహ్మణాత్మా సమస్తానాం లోకానాం ప్రవచనం పూర్వం వేదస్యాయమితి బ్రాహ్మణః. ౬౬౮. బ్రహ్మసంజ్ఞితా సశ్లేషభూతా అస్యసంతీతి బ్రహ్మీ. ౬౬౯. వేదాన్ స్వాత్మ * భూతాన్ జానాతీతి బ్రహ్మజ్ఞః. ౬౭౦. 1. బ్రాహ్మణానాం ప్రియోబ్రాహ్మణప్రియః. 2. బ్రాహ్మణాః ప్రియా ఆస్యేతివా,

హన్మంతం శపన్తం పరుషం వదన్తం యో బ్రాహ్మణం నప్రణమేద్యథార్హమ్,
సపాపకృ ద్బ్రహ్మదవాగ్నిదగ్ధో వధ్యశ్చ దణ్డ్యశ్చ నచాస్మదీయః.

(* స్వానుభూతాన్ ఇత్యపిపాఠః.)

ACC No 68439

యం దేవం దేవకీదేవీ వసుదేవా దజీజనత్,
భౌమస్య బ్రహ్మణో గుప్త్యై దీప్త మగ్ని మివారణిః.

ఇతి చ మహాభారతే.

టీ. ౬౬౧. తపస్సు, వేదములు, జాతి, జ్ఞానము ఇవి బ్రహ్మ మనఁబడును. వానికి హితుఁడైనవాఁడు. (బ్రహ్మణ్యుఁడు). ౬౬౨. తపస్సు మొదలగువానిని జేయువాఁడు (బ్రహ్మకృత్తు). ౬౬౩. బ్రహ్మరూపముతో నన్నిటిని సృజించువాఁడు (బ్రహ్మ). ౬౬౪. గొప్పదియు వృద్ధినొందునదియు గనుఁగ (బ్రహ్మము.) ౬౬౫. తపస్సు మొదలగువానిని వృద్ధినొందించువాఁడు (బ్రహ్మవివర్ధనుఁడు). ౬౬౬. వేదమును, వేదార్థమును నిజముగ నెఱిఁగినవాఁడు (బ్రహ్మవిత్తు). ౬౬౭. బ్రాహ్మణరూపముతో సకలజనులకు వేదమును బ్రవచించువాఁడు (బ్రాహ్మణుఁడు). ౬౬౮. బ్రహ్మ మనుపేరుగలవియెల్ల నికనికి నంగ భూతములు గాన (బ్రహ్మి). ౬౬౯. స్వస్వరూపములగు వేదములను నెఱిఁగినవాఁడు. (బ్రహ్మజ్ఞుఁడు.) ౬౭౦. 1. బ్రాహ్మణులకు నిష్టుఁడు. 2. లేక బ్రాహ్మణులే ప్రియులుగఁ గలవాఁడు (బ్రాహ్మణప్రియుఁడు). ౮౪.

మహాక్రమో మహాకర్మా మహాతేజా మహోరగః,
మహాక్రతు ర్మహాయజ్వా మహాయజ్ఞో మహాహవిః. ౮౫

శం. భా. ౬౭౧. మహాన్తః క్రమాః పాదవిక్షేపా అస్యేతి మహాక్రమః, 'శంనో విష్ణు రురుక్రమః' * తై ఉ. ౧-౧. * ఇతి శ్రుతేః. ౬౭౨. మహాన్ జగదుత్పత్త్యాది కర్మాస్యేతి మహాకర్మా. ౬౭౩. 1. యదీయేన తేజసా తేజస్వినో భాస్కరాదయః తత్తేజో మహదస్యేతి మహాతేజాః. 'యేన సూర్యస్తపతి తేజసేద్ధః' * ఇతి శ్రుతేః 'యదాదిత్యగతం తేజః' * ఇతి * ౧౫-౧౭. భగవద్వచనాచ్చ. 2. క్రౌర్యకార్యాదిభిః ధర్త్రైః మహద్భిః సమలంకృత ఇతి వా మహాతేజాః. ౬౭౪. మహాంశ్చాసావురగశ్చేతి మహోరగః. 'సర్పాణామస్మి వాసుకిః' * ఇతి ౧౦-౨౮. భగవద్వచనాత్. ౬౭౫. మహాంశ్చాసౌ క్రతుశ్చేతి మహాక్రతుః. 'యథాఽశ్వమేధః క్రతురాట్.' * ఇతి ౧౧-౩౬౦. మనువచనాత్ సోఽపి న వివక్షితస్తుతిః. ౬౭౬. మహాంశ్చాసౌ యజ్వాచేతి లోకసంగ్రహార్థం యజ్ఞాన్ నిర్వర్తయన్ మహాయజ్వా. ౬౭౭. మహాంశ్చాసౌ యజ్ఞశ్చేతి మహాయజ్ఞః. 'యజ్ఞానాం జపయజ్ఞోఽస్మి' * ఇతి ౧౦-౨౫. భగవద్వచనాత్. ౬౭౮. మహాంశ్చ కర్తవిశ్చేతి బ్రహ్మార్పణాని సర్వం మత్ర దార్ష్టతయా హూయతే ఇతి మహాహవిః. మహాక్రతు రిత్యాదయో బహుప్రీహ యోఽపి. ౮౫.

టీ. ఒ౭౧. గొప్పయడుగు లిడుటలు గలవాఁడు (మహాక్రముఁడు). ఒ౭౨. జగత్తునుబుట్టించుట మున్నగు గొప్పపనులుగలవాఁడు (మహాకర్మఁడు). ఒ౭౩. తన వెలుఁగుచేతనే సూర్యుఁడు మొదలగువారిని వెలుఁగుగలవారిం జేయువాఁడు గనుక (మహాతేజుఁడు) ఒ౭౪. గొప్ప సర్పమను వాసుకియైనవాఁడు(మహోరగుఁడు). ఒ౭౫. గొప్ప యజ్ఞరూపుఁడు (మహాక్రతువు) ఒ౭౬. లోకములకు సంప్రదాయము తెలియుటకై యజ్ఞములను నెఱవేర్చిన గొప్ప యజమానుఁడు మహాయజ్వ (సోమయాజి). ఒ౭౭. యజ్ఞములలో గొప్పది యగు జపయజ్ఞరూపుఁడు (మహాయజ్ఞుఁడు). ఒ౭౮. బ్రహ్మమునందు సకల జగత్తు ఆత్మస్వరూపముతో హోమము చేయబడుచున్నది గాన (మహాహవిస్సు) ఆనఁబడును. రా

స్తవ్యః స్తవప్రియః స్తోత్రం స్తుతిః స్తోతా రణప్రియః,
పూర్ణః పూరయితా పుణ్యః పుణ్యకీర్తి రనామయః. ర౬

శం. భా. ఒ౭౯. సర్వైః స్తూయతే న స్తోతా కస్యచిదితి స్తవ్యః. ఒ౮౦. అత ఏవ స్తవప్రియః. ఒ౮౧. యేనస్తూయతే తత్ స్తోత్రం గుణసంకీర్తనాత్మకం తద్ధరి రేవేతి. ఒ౮౨. స్తుతిః స్తవనక్రియా. ఒ౮౩. స్తోతా ఆసి స ఏవ. ఒ౮౪. ప్రియం రణ మస్యయతః పఞ్చమహాయుంధాని నందకఖడ్గసహితాని ధత్తే సతతం లోకరక్షణార్థ మతో రణప్రియః. ఒ౮౫. సకలైః కాలైః సకలాభిః శక్తిభిశ్చ సంపన్న ఇతి పూర్ణః. ఒ౮౬. న కేవలం పూర్ణఏవ; పూరయితాచ సర్వేషాం సంపద్భిః. ఒ౮౭. స్మృతిమాత్రేణ కల్మషాణి హరయతీతి పుణ్యః. ఒ౮౮. 1. పుణ్యాకీర్తిరస్యయతః. 2. పుణ్యమావహత్యస్య కీర్తి ర్గృణామితి పుణ్యకీర్తిః. ఒ౮౯. ఆన్తరై ర్వాహ్యై ర్వ్యాధిభిః కర్మజైర్న పీడ్యత ఇతి ఆనామయః. ర౬

టీ. ఒ౭౯. అందఱిచేఁ బొగడఁబడువాఁడుకాని యొక్కఁడనికూడఁ బొగడువాఁడుకాఁడు కావున (స్తవ్యుఁడు). ఒ౮౦ కనుకనే స్తోత్రములకుఁ బ్రియుఁడు (స్తవప్రియుఁడు). ఒ౮౧. గుణముల భాగద్ధేయను స్తోత్రస్వరూపమేయైనవాఁడు (స్తోత్రము). ఒ౮౨. స్తుతిచేయుట అయినవాఁడు (స్తుతి). ఒ౮౩. స్తోత్రము చేయువాఁడుకూడ అతఁడే కావున (స్తోత). ఒ౮౪. ఎల్లపు డైదుమహాయుధములు లోకసంరక్షణము కొఱకు ధరించుటంజేసి యుద్ధమే యిష్టముగాఁగలవాఁడు (రణప్రియుఁడు). ఒ౮౫. అన్ని కోర్కులలోను, అన్ని శక్తులలోను నిండినవాఁడు గాన (పూర్ణుఁడు). ఒ౮౬. తాను పూర్ణుఁడైయుండుటమాత్రముగాక యితరులకు సంకటం బొసఁగి వారినిహాద మనోరథములలో పూర్ణులనుగా నొనర్చువాఁడు (పూరయిత). ఒ౮౭. స్మృతిమాత్రము

చేత సకలజనుల పాపములను బోఁగొట్టువాఁడు (పుణ్యుఁడు). ఉరా. పుణ్యమునిచ్చెడి కీర్తిగలవాఁడు (పుణ్యకీర్తి). ఉరా. తన జన్మాంతరకర్మవలనఁ బుట్టిన వెలుపటివి, లోపలివి యగు వ్యాధులచే బొందఁబడనివాఁడు (అనామయుఁడు). రఒ.

మనోజవ స్తీర్థకరో వసురేతా వసుప్రదః,
వసుప్రదో వాసుదేవో వసు ర్వసుమనా హవిః. ర౭

శం. భా. ఉరం. మనసోవేగ ఇవ వేగోఽస్య సర్వగతత్వాత్ మనోజవః. ఉరం. చతుర్దశవిద్యానాం బాహ్య విద్యాసమయానాంచ ప్రణేతా ప్రవక్తాచేతి తీర్థకరః. వాయగ్నీశ్వరరూపేణ మన్థనకాష్ఠౌ వాక్త్వావిచ్ఛాయ సర్గాదౌ సర్వాః శ్రుతీర స్యాశ్చ విద్యా ఆపిశబ్ వేదబాహ్యవిద్యాః సురవైరిణాం వఞ్చనాయోపదిదేశేతి పురాణికాః కథయన్తి. ఉరం. వసు సువర్ణం రేతోఽస్యేతి వసురేతాః. "దేవః పూర్వమసృష్ట్వా తాసు వీర్యమసాసృజత్. తదణ్డ మభవద్ధైమం బ్రహ్మణః కారణం పరమ్. ఇతి వ్యాసవచనాత్. ఉర3. వసు ధనం ప్రకర్షేణ దదాతీతి సాక్షా ద్ధనాధ్యక్షోఽయమ్ ఇశరస్తు తత్సాక్షా ద్ధనాధ్యక్ష ఇతి వసుప్రదః. ఉర4. 1. వసుప్రకృష్టం మోక్షాఖ్యం ఫలం భక్తేభ్యః ప్రదదాతీతి ద్వితీయో వసుప్రదః. 'విజ్ఞానమానన్దం బ్రహ్మ రాతిర్దాతుః పరాయణం లిప్సమానస్య కవ్యిదః' * ఇతి శ్రుతేః. బృ ఉ. 4. బ్రా. ఉర. 2. సురారీణాం వసూని ప్రకర్షేణ ఖణ్డయతి వా వసుప్రదః. ఉర4. వసుదేవస్యాపత్యం వాసుదేవః. ఉర౬. వసన్తిభూతాని తత్ర, లేషు వా వసతీతి వసుః. వస్తే ఆచ్ఛాదయత్యాత్మనః స్వరూపం మాయయేతివా వసుః ఉర౭ అవిశేషేణ సర్వేషు విషయేషు వసతీతి వసుః, తాదృశం మనోఽస్యేతి వసుమనాః ఉరం. బ్రహ్మర్షణాంబ్రహ్మ వాహిః' * ఇతి ర. ఖర. భగవద్వచనాత్ వాహిః. * ర౭.

టీ. ఉరం. ఆతట నున్నవాఁడు నాన మనస్సుయొక్కవేగమువంటి వేగముగల వాఁడు (మనోజవుఁడు). ఉరం పదునాలుగువిద్యలను, వేదబాహ్యములగు ఇతరవిద్యల సిద్ధాంతములను రచించినవాఁడు వానినితరులకు బోధించినవాఁడు కావున (తీర్థకరుఁడు). ఉరా. బంగారమే వీర్యముగగలవాఁడు(వసురేతసుఁడు). ఉర3. ధనమును విస్తారముగా నొసఁగువాఁడు (వసుప్రదుఁడు). ఉరర. ఉత్తమ మయిన మోక్షరూప మగు ఫలమును భక్తులకు నొసఁగువాఁడు (వసుప్రదుఁడు). ఉరగి. వసుదేవునిపుత్రుఁడు(వాసుదేవుఁడు). ఉరఒ. 1. భూతము లితనియందుఁ వసించుచున్నవి. 2. లేక స్వమాయచే దనరూపును గప్పిపుచ్చినవాఁడు (వసువు). ఉర౭. కారణమ్యములేక సకలవిషయములందు నుండు మనస్సు గలవాఁడు (వసుమనసుఁడు). ఉరం. హవిస్సుకూడ మైనవాఁడు(హవిస్సు). రఅ.

సద్గతిః సత్కృతిః సత్తా సద్భూతిః సత్పరాయణమ్,
శూరసేనో యదుశ్రేష్ఠ స్సన్నివాస స్సుయామునః. ౨౨

శం. భా. ఒగ్గ. 1. 'అస్తిబ్రహ్మేతిచేద్వేద. సత్తమేనంతతోవిదుః' (*తై. ఉ. ౨. ౬.) ఇతిశ్రుతేః. బ్రహ్మాస్తీతియేవిదు స్తే సత్తః. తైః ప్రాప్యతఇతి సద్గతిః 2. పతీగతి ర్బుద్ధిః సముత్కృష్టాఽస్యేతివా సద్గతిః. ౨౦౦. సతీకృతిః జగద్రక్షణాలక్షణాఽస్య యస్తా త్తేన సత్కృతిః.

ఇతి సప్తమ శతకం వివృతమ్.

౨౦౧. సజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేద రహితాఽనుభూతిః సత్తా, 'ఏకమేవాద్వితీయమ్' * ఇతిశ్రుతేః. ౨౦౨. సన్నేవపరమాత్మాచిదాత్మకః అబాధాద్భూసమానత్వాచ్చసద్భూతిః, నాన్యః ప్రతీతేః బాధ్యమానత్వాచ్చ నసన్నాస్యసత్. కాశ్మీరయాత్రికోవా బాధః ప్రసక్తస్య వివక్షితః ౨౦౩. సతాం తత్త్వవిదాం వరం ప్రకృష్టమయన మితి సత్పరాయణం. ౨౦౪. వానూమత్పృముఖాః సైనికాః కార్యకాలినో యస్యాం సేనాయాం సా శూరసేనా యస్య సః శూరసేనః. ౨౦౫. యమూనాం ప్రధానత్వాత్ యదుశ్రేష్ఠః. ౨౦౬. సతాం విదుషా మాశ్రయః ఇతిసన్నివాసః. ౨౦౭. 1.శోభనా యామునా యమునాసంబంధినః దేవకీ వసుదేవ నన్ద యశోదా బలభద్ర సుభద్రాదయః, పరివేష్టారోఽస్యేతి సుయామునః. 2. శోభవేషధరా యామునాః పరివేష్టారః భద్రాసనాదయః శోభనా అస్యేతివా సుయామునః. ౨౨.

టీ. ఒగ్గ. బ్రహ్మజ్ఞానముగల పెద్దలకుఁ బొందఁదగిన ముఖ్యస్థానమైనవాఁడు కావున (సద్గతి.) ౨౦౦. శ్రేష్ఠమైన జగద్రక్షణరూపవ్యాపారముగలవాఁడు(సత్కృతి).

ఏబదవనూరు సమాప్తము.

౨౦౧. స్వజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేదరహితమైన యను భవరూపుఁడై యేకరూపుఁడైయుండువాఁడు (సత్తా) స్వరూపుఁడు. ౨౦౨. నిత్యుఁడై జ్ఞానరూపియై వానిలేక భాసిల్లువాఁడు (ప్రతీతి=తోఁచుట.) బాధ్యమానము గనుక సత్తుకాఁడు. ఆసత్తుకాఁడు ప్రపంచమునకు శ్రుతులచేతను, యింద్రులచేతను వానిచెప్పఁబడినది కనుక (సద్భూతి.) ౨౦౩. తత్త్వవేత్తలగు సత్పురుషులకు ముఖ్యస్థానమైన వాఁడు (సత్పరాయణుఁడు.) ౨౦౪. శూరులగు వానుమంతుఁడు మొదలగు సైనికులుగల సేనతోఁ గూడినవాఁడు (శూరసేనుఁడు). ౨౦౫. యాదవులలో ముఖ్యుఁడు. (యదుశ్రేష్ఠుఁడు). ౨౦౬. సజ్జనులకునిలపట్టయినవాఁడు (సన్నివాసుఁడు). ౨౦౭. 1. దేవకీ వసుదేవులు, నందయశోదలు, బలభద్రసుభద్రలు మొదలగు మంచివారితోఁ గూడినవాఁడు. 2. శోభనమగు వేషములఁ దాల్చినబలభద్రాదిదేవతలతోఁ గూడియుండువాఁడు (సుయామునుఁడు,) ౨౨.

భూతావాసో వాసుదేవః సర్వాసునిలయోఽనలః,
దర్పహా దర్పదో దృప్తో దుర్ధరోఽథాపరాజితః. ౮౯

శం. భా. ౭౦౯. భూతాన్యత్రాభిముఖ్యేన వసన్తీతి భూతావాసః. 'వసన్తి త్వయిభూతాని భూతావాసస్తతోభవాన్ * ఇతి వారివు శే. ౩౭౯-౫౨. ౭౦౯. జగదాచ్ఛాదయతి మాయయేతి వాసుః స ఏవ దేవ ఇతి వాసుదేవః. 'ఛాదయామి జగ ద్విశ్వం భూత్వా సూర్య ఇవాంశుభిః' * ఇతి మోక్ష. ౩౪౨-౪౧ భగవద్వచనాత్. సర్వనివాసః ౭౧౦. ప్రాణా జీవాత్మకేయస్మిన్నాశ్రయే నిలీయన్తేస సర్వాసునిలయః. ౭౧౧. అలం పర్యాప్తిః శక్తిసుపదాం నాఽన్యవిద్యత ఇతి అనలః. ౭౧౭. ధర్మ విరుద్ధే పథి తిష్ఠతాం దర్పం హన్తీతి దర్పహా. ౭౧౩. ధర్మవర్మని వర్తమానానాం దర్పం (హర్షం) దదాతీతి, దర్పం గర్వం దాతీతివా దర్పదః. ౭౧౪. స్వాత్మామృత రసాస్వాదనాత్ నిత్యం ప్రముదితో దృప్తః ౭౧౫. నశక్యాధారణాయస్య ప్రణి ధానాదిషు సర్వోపాధివినిర్ముక్తత్వాత్, కథాఽపి కల్పితాదతః కైశ్చి ద్దుఃఖేన ధార్యతే హృదయే జన్మాన్తర సహస్రేషు భావనాయోగాత్ తస్మాత్ దుర్ధరః. ౭౬

క్లేశోఽధికతరస్తేషా మవ్యక్తాసక్తచేతసామ్.
అవ్యక్తా హి గతిర్దుఃఖం దేహవద్భి రవాప్యతే. 12 5 ఇతి భగవద్వచనాత్.
౭౧౬. అన్యైశ్చ రాగద్వేషాదిభిర్భావైర్యో దానవాదిభిరపి శత్రుభిః న పరా జిత ఇతి అపరాజితః. ౭౭.

టీ. ౭౦౯. భూతములు (జంతువులు) ఇతనియం దభిముఖముగా నున్నవి. కావున (భూతావాసుఁడు.) ౭౦౯. జగత్తును మాయచే గప్పిపుచ్చువాఁడు, (వాసు దేవుఁడు.) ౭౧౦. జీవాత్మకుఁ డయిన యితనియందుఁ బ్రాణములన్నియు లయించు చున్నవి కనుక (సర్వాసునిలయుఁడు.) ౭౧౧. ఇతని శక్తిసుపదలకు సమాప్తి లేదు గనుక (అనలుఁడు) ౭౧౭ ధర్మవిరుద్ధమార్గమున నుండువారి గర్వము నణఁచువాఁడు (దర్పఘ్నుఁడు.) ౭౧౩. ధర్మమార్గమున నుండువారికి దర్పమును (సంతసమును) నొసఁగువాఁడు లేక గర్వమును పోగొట్టి ఆనందమును కలుగఁజేయువాఁడు (దర్పదుఁడు.) ౭౧౪. బ్రహ్మానందరసమును గ్రోలుటచే దనివినొందినవాఁడు (దృప్తుఁడు.) ౭౧౫. పెక్కు జన్మము లెత్తినను, సర్వోపాధిరహితుఁడు గావున జనులచే మనమున ధ్యానింప నలవికానివాఁడు (దుర్ధరుఁడు.) ౭౧౬.తనలో నుండు రాగద్వేషములు మొద లగు లోపలి శత్రువులచేతను, వెలుపలనుండు దానవాదులగు వెలుపలి శత్రువులచేతను లోఁబడుకొనఁబడనివాఁడు (అపరాజితుఁడు). ౭౭.

విశ్వమూర్తి ర్మహామూర్తి ర్దీప్తమూర్తి రమూర్తిమాన్,
అనేకమూర్తి రవ్యక్త శ్శతమూర్తి శ్శతాననః. ౯౦

శం. భా. ౭౧౭. విశ్వం మూర్తి రస్య సర్వాత్మకత్వాత్ ఇతి విశ్వమూర్తిః. ౭౧౮. శేషపర్యఙ్కాసనోఽస్యమహతీ మూర్తి రితి మహామూర్తిః. ౭౧౯. దీప్తా జ్ఞానమయీ మూర్తిః యస్యేతి, స్వేచ్ఛయా గృహీతా తైజసీ మూర్తిః దీప్తాఽస్యేతి వా దీప్తమూర్తిః. ౭౨౦. కర్మనిబన్ధనా మూర్తిరస్య నవిద్యత ఇతి అమూర్తిమాన్. ౭౨౧. అవతారేషు స్వేచ్ఛయా లోకానా ముపకారిణీః బహ్వీః మూర్తీః భజత ఇతి అనేకమూర్తిః. ౭౨౨. యద్యపి అనేకమూర్తిత్వమస్య, కథాఽవ్యయమి దృశమేవేతి నవ్యజ్యత ఇతి అవ్యక్తః. ౭౨౩. నానావికల్పా మూర్తయః సంవిదాకృతేః సన్తీతి శతమూర్తిః. ౭౨౪. విశ్వాదిమూర్తిత్వా యకః ఆతఏవశతాననః. ౯౦.

టీ. ౭౧౭. సర్వాత్మకుఁడు గానఁ బ్రపంచమే మూర్తిగాఁ గలవాఁడు (విశ్వమూర్తి) ౭౧౮. తా నాదిశేషునిపైఁ బరుండువాఁడు గాన గొప్ప మూర్తిగలవాఁడు (మహామూర్తి.) ౭౧౯. 1. జ్ఞానమూర్తిగలవాఁడు. 2. లేక ఇచ్ఛచే గ్రహించిన తేజోమూర్తిగలవాఁడు (దీప్తమూర్తి). ౭౨౦. కర్మలవలనఁ గలిగిన మూర్తి లేనివాఁడు (అమూర్తిమంతుఁడు). ౭౨౧. అవతారములలోఁ దన యిచ్ఛచొప్పున లోకములకు మేలొనర్చు అనేకరూపములు గలవాఁడు (అనేకమూర్తి). ౭౨౨. అనేకమూర్తియయినను, ఇతఁడిట్టివాఁడని స్పష్టపఱుపఁబడనివాఁడు గావున (అవ్యక్తుఁడు). ౭౨౩. జ్ఞానరూపుఁ డయిన వీనికిఁ బెక్కు వికల్పజన్యములగు మూర్తులు గలవు గాన (శతమూర్తి). ౭౨౪. విశ్వమున కాదిమూర్తి గనుకఁ బెక్కుమోములు గలవాఁడు (శతాననుఁడు). ౯౦.

ఏకోనైకః సవః కః కిం యత్తత్పదమనుత్తమమ్,
లోకబన్ధు ర్లోకనాథో మాధవో భక్తవత్సలః. ౯౧

శం. భా. ౭౨౫. పరమార్థకః సజాతీయ విజాతీయ స్వగత భేదవినిర్ముక్తత్వాత్ ఏకః, 'ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ' (* ఛా. ఉ-౬-౨.) ఇతిశ్రుతేః. ౭౨౬. మాయయా బహురూపత్వాత్ నైకః. 'ఇన్ద్రో మాయాభిః పురురూప ఈయతే' ఋ. ౬-౪౭-౧౮) * ఇతిశ్రుతేః. ౭౨౭. సోమో యత్రాభిషూయతే సోఽధ్వరః సవః. ౭౨౮. కశబ్దః సుఖవాచకః. తేనస్తూయత ఇతి కః 'కం బ్రహ్మ' (* ఛా. ౪-౧౦-౪) ఇతిశ్రుతేః. ౭౨౯. సర్వపురుషార్థరూపత్వాత్ బ్రహ్మైవ విచార్యమితి బ్రహ్మ కిమ్. ౭౩౦. యచ్ఛబ్దేన స్వతస్సిద్ధవస్తూద్దేశవాచినా బ్రహ్మ నిర్దిశ్యతఇతి బ్రహ్మయత్. 'యతోవా ఇమాని భూతాని జాయన్తే' (* తై. ఉ. ౩-౧.) ఇతిశ్రుతేః. ౭౩౧.

కనోతీతి బ్రహ్మ కత్. 'ఓం కశ్చదితి నిర్దేశో బ్రహ్మణస్త్రివిధస్మృతః'*ఇతి భగవద్గీతా (౧౭-౩.) ఇతిభగవద్వచనాత్. ౭౩౩. పద్యతేగమ్యతేముముక్షుభిరితిపదం యస్తా దుత్కృష్టంశాస్తికత్ అనుత్తమమ్. సవిశేషణకమేకం నామ పదమనుత్తమమితి. ౭౩౩. ఆధారభూతేఽస్మిన్ సకలలోకా బధ్యన్తఇతి లోకానాంబన్ధుః లోకబన్ధుః. 2. లోకానాం జనకత్వాత్ జనకోపమోబన్ధుర్నాస్తీతివా. 3 లోకానాంబన్ధుకృత్యం హితాహితోపదేశం శ్రుతిస్మృతిలక్షణం కృతవానితి వా లోకబన్ధుః. ౭౩౪. లోకైర్నాధ్యతే యాచ్యతే, లోకానుపకరతి. ఆశాస్తే, లోకానా మిష్టే ఇతి నా లోకనాథః. ౭౩౫. మధుకులే జాతత్వాత్ మాధవః. ౭౩౬. భక్తస్నేహవాన్ భక్తవత్సలః. ౯౧.

టీ. ౭౩౫. సజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేదములు వాస్తవముగా లేనందున నొక్కఁడైనవాఁడు (ఏకుఁడు). ౭౩౬. మాయచే బెక్కురూపములు గలవాఁడుగాన నొక్కఁడుకానివాఁడు (అనేకుఁడు.) ౭౩౭. సోమరస మెచ్చుటఁ బిండఁబడునో యట్టియజ్ఞరూపుఁడు కావున (సవుఁడు) ౭౩౮. సుఖరూపుఁ డని స్తోత్రముచేయఁబడు వాఁడు (క్తుః) ౭౩౯. సర్వపురుషార్థరూపుఁ డగుటవలన బ్రహ్మమే విచార్యమైనందున 'కిం' అనఁగా బ్రహ్మము (కిం). ౭౩౦. స్వతస్సిద్ధములైన వస్తువులఁ బెప్పి యచ్ఛబ్దముచే పరమాత్మఁ జెప్పఁబడును. కావున (యత్). ౭౩౧. వ్యాపించియుండునది. (తత్). ౭౩౨. మోక్షముఁ గోరువారిచే బొందఁబడినది, అన్నిటికంటె మేలయినది. అన్నిటికంటె మేలయిన పరబ్రహ్మము. (పదమనుత్తమము.) ౭౩౩. 1. ఆధారమైన వీనియందు జనులు కట్టఁబడుదురు. 2. లేక లోకములకు బంధువు. 3. లేక లోకమునకుఁ జుట్టమువలె శ్రుతిస్మృతిరూపమైన మేలుకీర్ల నుపదేశముచేయువాఁడు (లోకబంధువు.) ౭౩౪. లోకములచే యాచింపఁబడువాఁడు (లోకనాథుఁడు). ౭౩౫. మధువంశమునఁ బుట్టినవాఁడు (మాధవుఁడు) ౭౩౬. భక్తులుఁదుఁ బ్రీతిగలవాఁడు (భక్తవత్సలుఁడు).

సువర్ణవర్ణో హేమాఙ్గో వరాఙ్గ శ్చన్దనాఙ్గదీ,
వీరహా విషమ శ్శూన్యో ఘృతాశీ రచల శ్చలః. ౯౨

శం. భా. ౭౩౭. సువర్ణస్యవర్ణ ఇవవర్ణో ఽస్యసువర్ణవర్ణః 'యదాపశ్యః పశ్య లేయక్ష వర్ణమ్' * ఇతిశ్రుతేః. ౭౩౮. హేమేవాఙ్గం వపురస్యేతిహేమాఙ్గః 'యఏషోఽన్తరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషః' యాజ్ఞికీ ఉపనిషత్. ౯౦ * ఇతిశ్రుతేః ౭౩౯. 'వరాణి శోభనాన్యఙ్గాన్యస్యేతి వరాఙ్గః. ౭౪౦. చన్దనై రాహ్లాదనైరఙ్గదైః కేయూరై ర్భూషితఇతి చన్దనాఙ్గదీ. ౭౪౧. ధర్మత్రాణాయ వీరాన్ అసురముఖ్యాన్ హన్తీతి

వీరవా. ౭౪౨. సమో నాస్య విద్యతే సర్వవిలక్షణత్వా దితి విషమః. 'న త్వత్సమోఽ స్త్యభ్యధికః కుతోఽన్యః * ఇతి భగవద్వచనాత్. (భగ ౧౧-౪౩). ౭౪౩. సర్వవిశే షరహితత్వాత్ శూన్యవత్ శూన్యః. ౭౪౪. శృతాః విగళితాః ఆశిషః ప్రార్థనాః ఆస్యేతి శృతాశీః. ౭౪౫. నస్వరూపా న్న సామర్థ్యా న్నక్షానాదికార్దుణాత్ చలనం విద్యతేఽస్యేతి అచలః. ౭౪౬. వాయురూపేణ చలతీతి చలః. ౯౭.

టీ. ౭౩౭. బంగారుయొక్క పన్నెవంటి పన్నెగలవాడు (సువర్ణవర్ణుడు). ౭౩౮. బంగారువంటిమేనిచాయగలవాడు (హేమాంగుడు). ౭౩౯. మేటియంగ ములుగలవాడు (వరాంగుడు). ౭౪౦. ఆహ్లాదమునొసగు భుజకీర్తులచే భూషింపబడిన వాడు (చందనాంగది). ౭౪౧. ధర్మమును సంరక్షించునిమిత్తము శూరులైనయసుర ముఖ్యులనుజంపినవాడు (వీరఘ్నుడు). ౭౪౨. ఆందఱకంటెవిలక్షణుడుగనుకసాటిలేని వాడు (విషముడు). ౭౪౩. భేదములన్నియు లేనివాడు గాన ఆకాశమువలె లేని వాడు (శూన్యుడు). ౭౪౪. కోర్కులు లేనివాడు (శృతాశి). ౭౪౫ స్వరూపము నుండియు, సత్తునుండియు, జ్ఞానము మొదలగు గుణములనుండియు కదలికలేనివాడు (అచలుడు). ౭౪౬. వాయురూపముతో చలించుచున్నవాడు కావున (చలుడు).

అమానీ మానదో మాన్యో లోకస్వామీ త్రిలోకధృక్,
సుమేధా మేధజో ధన్య స్సత్యమేధా ధరాధరః. ౯౩

శం. భా. ౭౪౭. అనాత్మవస్తు ష్వాత్మాభిమానో నాస్త్యస్య స్వచ్ఛసువేదనా కృతేతి అమానీ ౭౪౮. 1. స్వమాయయా సర్వేషామనాత్మస్వాత్మాభిమానం దదాతి. 2. భక్తానాం సత్కారం మానం దదాతీతి. 3. కర్తృవిదామనాత్మనిస్వాత్మాభిమానం ఖండయతీతి వా మానదః. ౭౪౯. పరైర్వర్ణనీయః పూజనీయః సర్వేశ్వరత్వాత్ ఇతిమాన్యః. ౭౫౦. చతుర్దశానాం లోకానా మీశ్వరత్వాత్ లోకస్వామీ. ౭౫౧. త్రీన్లోకాన్ ధారయతీతి త్రిలోకధృక్. ౭౫౨. శోభనా మేధా ప్రజ్ఞాఽస్యేతి సుమేధాః. 'నిత్యమసిచ్ ప్రజామేధయోః' ఇతి సమాసాన్తోఽసిచ్. ౭౫౩. మేధేఽ ధ్వరే కాయతి ఇతిమేధజః. ౭౫౪. కృతార్థోధన్యః ౭౫౫ సత్యా అవికలా మేధా అస్యేతి సత్యమేధాః. ౭౫౬. అనన్తై రశేషైః కేవాద్వైరశేషం ధరాం ధారయన్ ధరాధరః ౯౩.

టీ. ౭౪౭. ఆత్మకానివస్తువులందు స్వచ్ఛజ్ఞానరూపు డగు నికనికిఁ దనవను నభి మానములేనివాడు (అమాని) ౭౪౮. స్వమాయచే నందఱకు నాత్మగాని దానియం దాత్మాభిమానము గలిగించువాడు. 2. లేక భక్తులకు గౌరవము నొసఁగువాడు. 3. లేక కర్తృవిజ్ఞానులకు నాత్మకాని వస్తువులం దాత్మాభిమానమును ఖండించువాడు. (మూల

డుడు). ౭౪౯. అందఱిచేఁ బూజింపఁదగినవాఁడు (మాన్యుడు). ౭౫౦. పదునాలుగు లోకములకుఁ బ్రభువు (లోకస్వామి). ౭౫౧. ముజ్జగములను ధరించువాఁడు. (త్రిలోకధృత్తు). ౭౫౨. మంచిబుద్ధిగలవాఁడు (సుమేధసుఁడు). ౭౫౩. యాగము నందుఁ బుట్టినవాఁడు (మేధజుఁడు). ౭౫౪. కార్యమును నెఱవేర్చినవాఁడు (ధన్యుఁడు). ౭౫౫. వ్యర్థముగాని బుద్ధిగలవాఁడు (సత్యమేధుఁడు). ౭౫౬. శేషుఁడు మొదలగు సకలాంశములచేతను భూమిని ధరించినవాఁడు (ధరాధరుఁడు). ౯౩.

తేజోవృషో ద్యుతిధరః సర్వశస్త్రభృతాంవరః,
ప్రగ్రహో నిగ్రహో వ్యగ్రోనైకశృఙ్గో గదాగ్రజః. ౯౪

శం. భా. ౭౫౭. తేజసామంధసాం సర్వదా ద్వాదశాదిత్యరూపేణవర్షణాత్ తేజోవృషః. ౭౫౮. ద్యుతి మద్భగతాం కాన్తిం ధారయన్ ద్యుతిధరః. ౭౫౯. సర్వ శస్త్రభృతాం శ్రేష్ఠః ఇతి సర్వశస్త్రభృతాం వరః. ౭౬౦. 1. భక్తైరుపహృతం పత్ర పుష్పాదికం ప్రగృహ్ణాతీతి ప్రగ్రహః. 2. ధావతో విషయారణ్యే దుర్దాన్తేన్ద్రియ వాజినః కర్మసాదేన రశ్మినేవ బధ్నాతీతివా ప్రగ్రహవత్ ప్రగ్రహః. 'గ్రహేశ్చ' ఇతి పాణిని వచనాత్ ప్రగ్రహశబ్దస్య సాధుత్వమ్. ౭౬౧. స్వవశేన సర్వం నిగృహ్ణా తీతి నిగ్రహః. ౭౬౨. 1. విగతో మగ్న మన్తో నాశోఽస్యేతి వ్యగ్రః. 2. భక్తా నామీప్సితప్రదానేషు వ్యగ్ర ఇతివా. ౭౬౩. చతుర్శృఙ్గో నైకశృఙ్గః. 'చత్వారి శృఙ్గా' యాద్భి. 12. ఇతి శ్రుతేః. ౭౬౪. 1. విగదేన మన్త్రేణాగ్రే జాయత ఇతి విశబ్దలోపం కృత్వా గదాగ్రజః. 2. యద్వా గదో నామ శ్రీవాసుదేవావరజః. తస్మా దగ్రే జాయత ఇతి గదాగ్రజః. ౯౪.

టీ. ౭౫౭. తేజస్సులను, వీటిని నెల్లప్పుడు ద్వాదశాదిత్యులరూపమున వర్షించుట వలన (తేజోవృషుఁడు). ౭౫౮. అంగమునందలి కాంతిని ధరించినవాఁడు (ద్యుతి ధరుఁడు). ౭౫౯. విలుకాండ్రందఱిలో మేటియైనవాఁడు (సర్వశస్త్రభృతాంవరుఁడు). ౭౬౦. 1. భక్తులచేఁ దేఁబడిన పత్రపుష్పాదులను గ్రహించువాఁడు. 2 లేక విషయ ములనెడి యరణ్యమునందుఁ బరుగెత్తునట్టి యణఁపరాని యింద్రియములను గుఱ్ఱములను కాళని యనుగ్రహమునఁ గ్రాటితోఁ గట్టినట్లు గట్టినవాఁడు (ప్రగ్రహుఁడు). ౭౬౧. తనయాజ్ఞచే నంటిని నిగ్రహించువాఁడు (నిగ్రహుఁడు) ౭౬౨. 1. కామములేని వాఁడు. 2. లేక భక్తులకు కోర్కెలొసఁగుటయం దాసక్తుఁడు (వ్యగ్రుఁడు) ౭౬౩. నాలుగు శృంగములుగలవాఁడు(నైకశృంగుఁడు). ౭౬౪. 1 విగదమనఁగా మంత్రముచే ముందుగఁ బుట్టినవాఁడు. 2 లేక గద్దనికి నన్నయైనవాఁడు (గదాగ్రజుఁడు). ౯౪.

చతుర్మూర్తి శ్చతుర్బాహు శ్చతుర్వ్యూహ శ్చతుర్గతిః,
చతురాత్మా చతుర్భావ శ్చతుర్వేదవిదేకపాత్. ౯౫

శం. భా. ౭౬౫. 1. చతస్రో మూర్తయో విరాట్ సూత్ర అవ్యాకృత తురీయాత్మానోఽస్యేతి చతుర్మూర్తిః. 2. సితా, రక్తా, పీతా, కృష్ణాచేతి చతస్రో మూర్తయోఽస్యేతివా. ౭౬౬. చత్వారో బాహవోఽస్యేతి చతుర్బాహుః. ఇతి నామ వాసుదేవేరూఢమ్. ౭౬౭. 'శరీరపురుష శ్ఛన్దఃపురుషః వేదపురుషో మహాపురుషః' * ఇతి బహ్వృచోపనిషదుక్తా శ్చత్వారః పురుషా వ్యూహా అస్యేతి చతుర్వ్యూహః. ౭౬౮. ఆశ్రమాణాం వర్ణానాం చతుర్ణాం యథోక్తకారిణాం గతి శ్చతుర్గతిః. ౭౬౯. రాగద్వేషాది రహితత్వాత్ చతురః ఆత్మా మనోఽస్యేతి, మనోబుద్ధ్యహంకారచిత్తాఖ్యాన్తఃకరణచతుష్టయాత్మకత్వాద్వా చతురాత్మా ౭౭౦. ధర్మార్థకామమోక్షాఖ్య చతుష్టయం భవత్యుద్యతే యస్తా దితి చతుర్భావః ౭౭౧. యథావద్వేత్తి చతుర్ణాం వేదానాం అర్థమితి చతుర్వేదవిత్. ౭౭౨. ఏకః పాదోఽస్యేతి ఏకపాత్. 'పాదోఽస్య విశ్వాభూతాని' * ఇతి శ్రుతేః. * తై ఆరణ్య. 'విష్టభ్యాహ మిదం కృత్స్న మేకాంశేన స్థితో జగత్.' భగవ. ౧౦-౪౨. * ఇతి స్మృతేశ్చ. ౯౫

టీ. ౭౬౫. 1. విరాట్టు, సూత్రుడు, అవ్యాకృతుడు, తురీయుడునను నాలుగాత్మలు గలవాడు. 2. తెల్లని, ఎఱ్ఱని, పచ్చని, నల్లనివి యను నాలుగురూపములు గలవాడు (చతుర్మూర్తి). ౭౬౬. నాలుగుభుజములుగలవాడు (చతుర్బాహువు) ఇది పెన్నిధి రూఢినామము. ౭౬౭. శరీరము, ఛందస్సు, వేదము, మహత్తు నను నాలుగు తెగలను వ్యూహములు గలవాడు (చతుర్వ్యూహుడు). ౭౬౮. స్వధర్మపరులగు నాలుగువర్ణములవారికి గతియగువాడు (చతుర్గతి). ౭౬౯. 1. రాగద్వేషాదులులేమిచే నేర్పుగల మనస్సుగలవాడు. 2. మనోబుద్ధి చిత్తాహంకారము లనెడి నాలుగుతెగలయినరూపముగలవాడు (చతురాత్ముడు). ౭౭౦. ధర్మము, అర్థము, కామము, మోక్షము నను నాలుగుతెగల పురుషార్థములకును జన్మస్థానమయినవాడు (చతుర్భావుడు). ౭౭౧. నాలుగువేదముల యర్థమును జక్కగ నెఱిగినవాడు (చతుర్వేదుడు). ౭౭౨ ప్రపంచమంతయు ఇతనియొక్క ఒకపాదభాగ మనియు; ఈప్రపంచము నంతయు ఒకపాదాంశముతో వ్యాపించియున్నాడనను శ్రుతి స్మృతుల ననుసరించి (ఏకపాదుడు) అనంబడును. ౯౫

సమావర్తోఽనివృత్తాత్మా దుర్జయో దురతిక్రమః,
దుర్లభో దుర్గమో దుర్గో దురావాసో దురారిహా.

శం. భా. ౭౭౩. సంసారచక్రస్య సమ్యగావర్తక ఇతి సమావర్తః. ౭౭౪. సర్వత్ర వర్తమానత్వాత్ న నివర్తతే ఆత్మా విషయేభ్యోఽన్యేతి అనివృత్తాత్మా (ఽనివృత్త ఆత్మా మనో విషయేభ్యోఽన్యేతి నివృత్తాత్మా). ౭౭౫. జేతుం నశక్యత ఇతి దుర్జయః. ౭౭౬. భయహేతుత్వా దస్యాశ్చాం సూర్యాదయో నాతిక్రామన్తీతి దురతిక్రమః. "భయాదస్యాగ్ని స్తపతి భయాత్తపతిసూర్యః. భయాదిన్ద్రశ్చవాయుశ్చ మృత్యుర్ధావతిపఞ్చమః. (*కఠో. ౬-౩ ౧) ఇతిమన్త్రవర్ణాత్. 'మహద్భయం వజ్ర ముద్యతం' *ఇతి చ (కఠో. ౬-౨). ౭౭౭. దుర్లభయాభక్త్యా లభ్యత్వాత్ దుర్లభః.' జన్మాన్తరసహస్రేషు తపోజ్ఞానసమాధిభిః, నరాణాం క్షీణపాపానాం కృష్ణేభక్తిః ప్రజాయతే, ఇతి వ్యాసవచనాత్. 'భక్త్యాలభ్యస్త్వనన్యయా' *ఇతి (*భగ. ౮-౨౨) భగవద్వచనాచ్చ. ౭౭౮. దుఃఖేన గమ్యతేఽత్యాయత. ఇతి దుర్గమః ౭౭౯. అన్తరాయప్రతిహతైర్దుఃఖా దవాప్యత ఇతి దుర్గః. ౭౮౦. దుఃఖేనావాస్యతే చిత్తే యోగిభిః సమాధావితి దురావాసః. ౭౮౧. దురారిణో దానవాదయ స్తాన్ హన్తీతి దురారిహా. ౯౬.

టీ. ౭౭౩. సంసారచక్రమును లెస్సగాఁ ద్రిప్పినవాఁడు (సమావర్తుఁడు). ౭౭౪. అంతట నుండువాఁడు గావున విషయములనుండి మరలనియాత్మ గలవాఁడు (నివృత్తాత్ముఁడు.) ౭౭౫. గెల్చుటకునలవికానివాఁడు (దుర్జయుఁడు) ౭౭౬. భయమునొసఁగువాఁడు గావున ఇతనియాజ్ఞను సూర్యాదులుకూడ మించనివాఁడు (దురతిక్రమఁడు). ౭౭౭. దుర్లభమయిన భక్తిచేత పొందఁబడువాఁడు కనుక (దుర్లభుఁడు). ౭౭౮. యోగి జనులకు సమాధియందు గష్టముచేఁ బొందఁబడువాఁడు. కష్టముచేఁ గొఱుఁగదగినవాఁడు (దుర్గముఁడు). ౭౭౯. విఘ్నము లుడుటంబట్టి కష్టముచేఁ బొందఁబడువాఁడు (దుర్గుఁడు) ౭౮౦ సమాధియందు మనంబునఁ గష్టముచే గొఱుఁగఁదగినవాఁడు (దురావాసుఁడు) ౭౮౧. దురారులగు రక్కసులు మున్నగువారలను జంపినవాఁడు (దురారిఘ్నుఁడు). ౯౬

శుభాఙ్గో లోకసారఙ్గ స్సుతన్తు స్తన్తువర్ధనః,
ఇన్ద్రకర్మా మహాకర్మా కృతకర్మా కృతాగమః. ౯౭

శం. భా. ౭౮౨. శోభనైరఙ్గైర్జ్ఞేయత్వా చ్ఛుభాఙ్గః. ౭౮౩. 1. లోకానాం సారః సారంగవత్ = భృంగవత్ (యక్తద్) గృహ్ణాతీతి లోకసారఙ్గః. * 'ప్రజాపతి ర్లోకా నభ్యకఱత్' ఇతి శ్రుతేః. 2. లోకసారః ప్రణవః. తేన ప్రతిపత్తవ్య ఇతి వా లోకసారంగః. కృషాదరాదిత్వా త్సాధుత్వమ్. ౭౮౪. శోభనస్తన్తుః విస్తీర్ణః. ప్రపఞ్చోఽన్యేతి సుతన్తుః. ౭౮౫. కర్మైవ కర్తుం వర్ధయతి ఛేదయతీతి వా తన్తువర్ధనః.

౭౯౬. ఇన్ద్రస్య కర్మేవ కర్మాస్యేతీన్ద్రకర్మా. ఐశ్వర్యకర్మేత్యర్థః. ౭౯౭. మహాన్తి వియదాదీని భూతాని కర్మాణి కార్యాణ్యస్యేతి మహాకర్మా. ౭౯౮. 1.కృతమేవ సర్వం కృతార్థత్వాత్ న కర్తవ్యం కిఞ్చిదపి కర్మాస్య విద్యత ఇతి కృతకర్మా. 2. ధర్మాత్మకం కర్మ కృతవానితి వా. ౭౯౯. కృతః వేదాత్మకః అగమో యేనేతి కృతాగమః, "అస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసిత మేత దృగ్వేదః" ఇత్యాది శ్రుతేః ౯౭.

టీ. ౭౯౬. మేటియంగములలోఁ గూడినందున ధ్యానింపఁదగినవాఁడు.(శుభాంగుఁడు) ౭౯౭. 1. లోకముల సారమును గ్రహించువాఁడు. 2. లేక లోకసారంబయిన యోంకారముచేఁ దెలియఁదగినవాఁడు (లోకసారఁగుఁడు). ౭౯౪. విస్తీర్ణమైన ప్రపంచముగలవాఁడు (సుతంతువు). ౭౯౫. ఆ విస్తీర్ణ ప్రపంచరూప మగు తంతువును వృద్ధిని పొందించువాఁడు లేక ఛేదించువాఁడు (తంతువర్ధనుఁడు). ౭౯౬. ఇన్ద్రనికర్మ వంటి కర్మ (ఐశ్వర్యము) గలవాఁడు (ఇన్ద్రకర్తుఁడు). ౭౯౭. ఆకాశాదులగు గొప్ప కార్యములుగలవాఁడు (మహాకర్తుఁడు). ౭౯౮. 1. చేసినవేకాని చేయఁదగిన కార్యములులేనివాఁడు. 2. లేక ధర్మరూపమైన కార్యము నొసర్చినవాఁడు. (కృతకర్తుఁడు). ౭౯౯. వేదరూపమైన యాగమమును జేసినవాఁడు (కృతాగముఁడు). ౯౭.

ఉద్భవ స్సున్దర స్సున్దో రత్ననాభ స్సులోచనః,
అరోకో వాజసన శ్శత్రుజిచ్ఛత్రుజయ స్సత్యసన్ధో దాశార్హ స్సాత్వతాం పతిః. ౯౮

శం. భా. ౭౯౦. ఉత్కృష్టం భవం జన్మ యస్యేచ్ఛయా భజత ఇత్యుద్భవః. 2. ఉద్గతమపగతం జన్మాస్య సర్వకారణత్వాదితివా ఉద్భవః. ౭౯౧. విశ్వాతిశాయి సౌభాగ్యశోభత్వా త్సున్దరః. ౭౯౨. సుష్ఠుఉన్దతీతి సున్దః. ఉన్దీక్లేదనే ఇతి ధాతోః పచాద్యచ్. ఆర్ద్రీభావస్యవాచకః. కరుణాకరఇత్యర్థః. పృషోదరాదిత్వాత్పరరూపమ్. ౭౯౩. రత్నశబ్దేన శోభా లక్ష్యతే రత్నవత్ సున్దరా నాభిరస్యేతి రత్ననాభః.౭౯౪. శోభనం లోచనం వయనం జ్ఞానం వాఽస్యేతి సులోచనః ౭౯౫. బ్రహ్మాదిభిః పూజ్యత మైరప్యర్చనీయత్వాదర్కః. ౭౯౬. వాజమన్నం మర్త్యానాం సనోతి దదాతీతి వాజసనః. ౭౯౭. ప్రలయాన్ధసి శృఙ్గవన్తశ్శ్వవిశేషరూపాః శత్రవో. మత్వర్థీయోఽతిశాయనే. ఇసిప్రత్యయాః ౭౯౮. ఆరీక్ అతిశయేన జయతి, జయహేతుర్వా జయస్తః. ౭౯౯. సర్వవిషయ జ్ఞానమస్యేతి సర్వవిత్. అభ్యస్తరాగ్ రాగాదీన్ బాహ్యాన్ హిరణ్యాశ్వాదీంశ్చ దుర్జయాన్ జేతుం శీలమస్యేతి జయీ. శక్ఛీలాధికారే 'జిదృక్షీ' ఇత్యాది పాణినీయవచనాదినిప్రత్యయః. సర్వవిచ్చాసౌ జయీచేతి సర్వవిజ్జయీత్యేకం నామ. ౯౮.

టీ. ౭౯౦. 1.మేలైన పుట్టుకను స్వేచ్ఛచే బొందువాఁడు 2.లేక సర్వకారణంబగుటవలన జన్మ మేలేనివాఁడు. (ఉద్భవుఁడు) ౭౯౧. ప్రపంచమును మించిన యందము

గలవాఁడు (సుందరుఁడు). ౭౯౨. చక్కఁగా స్రవించువాఁడు = దయారసమును లిలుకువాఁడు (సుందుఁడు). ౭౯౩. కాంతిగలదై చక్కనైన బొడ్డుగలవాఁడు. (రత్న నాభుఁడు). ౭౯౪. చక్కని చూడ్కిగాని శాస్త్రజ్ఞానముగాని గలవాఁడు (సులోచ నుఁడు). ౭౯౫. పూజ్యతములయిన బ్రహ్మాదులచేతనైతము పూజింపఁబడినవాఁడు అర్కుఁడు). ౭౯౬. యాచకులకు విస్తారధనంబు నొసఁగువాఁడు (వాజసనుఁడు). ౭౯౭. కల్పాంతమందుఁ బ్రలయజలంబునందుఁ గొమ్మగల మత్స్యవిశేషరూపము దాల్చినవాఁడు (శృంగి). ౭౯౮. శత్రువులను విస్తారముగా జయించువాఁడు లేక జయ కారణ మైనవాఁడు (జయంతుఁడు). ౭౯౯. సర్వవిషయజ్ఞానముగలవాఁడు, లోపలి శత్రువులగు రాగము మున్నగువానిని, హిరణ్యాక్షుఁడు మున్నగు వెలుపలి శత్రువులను గెలిచినవాఁడు (సర్వవిజ్జయి) ౯౦.

సువర్ణబిన్దు రక్షోభ్య స్సర్వవాగీశ్వరేశ్వరః,
మహాహ్రదో మహాగర్తో మహాభూతో మహానిధిః. ౯౧

శం. భా. ౯౦౦. 1. బిన్దవోఽవయవాః సువర్ణసదృశాః అస్యేతి సువర్ణబిన్దుః. 'అప్రణిధా న్సర్వపీన సువర్ణ' ఇతి శ్రుతేః. 2. శోభనో వర్ణోఽక్షరం బిన్దుశ్చ యస్మిన్నస్మే తన్నాత్మా వా సువర్ణబిన్దుః.

ఇత్యష్టమశతకం సమాప్తమ్.

౯౦౧. రాగద్వేషాదిభిః శబ్దాదివిషయైశ్చ త్రిదశారిభిశ్చ వక్షోభ్యత ఇత్య క్షోభ్యః. ౯౦౨. సర్వేషాం వాగీశ్వరాణాం బ్రహ్మాదీనా మపీశ్వరః సర్వవాగీశ్వరే శ్వరః. ౯౦౩. అవగాహ్య తదానన్దం విశ్రమ్య సుఖమాసతే యోగినఇతి. మహాహ్రద ఇవ మహాహ్రదః.౯౦౪.1.మహాగర్తవ దస్య మాయా మహతీ దురత్యయా ఇతి మహా గర్తః. "మమ మాయా దురత్యయా" ఇతి భగవద్వచనాత్. 2. యద్వా గర్తశబ్దో రథపర్యాయ ఇతి నైరుక్తైః రుక్తస్తస్మాన్మహారథో మహాగర్తః. మహారథత్వ మస్య ప్రసిద్ధం భారతాదిషు. ౯౦౫. కాలత్రయానవచ్ఛిన్నస్వరూపత్వాన్మహా భూతః. ౯౦౬. సర్వభూతాని యస్మిన్నిధీయన్తే, మహాంశ్చాసౌ నిధిశ్చేతి మహా నిధిః ౯౧.

టీ ౯౦౦. 1. బంగారుమయంబులయిన యవయవములు గలవాఁడు. 2. లేక శ్రేయస్కరమైన మంత్రరూపమైనవాఁడు. (సువర్ణబిందువు)

ఎనిమిదవనూఱు ముగిసినది.

లొమ్మిదవనూఱు ప్రారంభము

౯౦౧. రాగము ద్వేషము మొదలగువానిచేతను, శబ్దస్పర్శాదులచేతను, వేల్పుల శత్రువు లగు రక్కసులు మొదలగువారిచేతను గలవరపెట్టఁబడనివాఁడు(అక్షోభ్యుఁడు). ౯౦౨. వాగధీశ్వరులు మొదలగు బ్రహ్మాదులకు నీశ్వరుఁడు (సర్వవాగీశ్వరేశ్వరుఁడు) ౯౦౩. సముద్రమందువలె నికలనియందుఁబొచ్చి యోగులు బ్రహ్మానంద మనుభవింతురుగాన గొప్పమడుగువలె నుండువాఁడు (మహాహ్రదుఁడు) ౯౦౪. 1. గొప్పమడుగువలె నీతనిమాయ యెవరిచేతను దాఁటరానిది. 2. లేక మహాగర్త మనఁగా గొప్పరక్షము. మహారక్షముగలవాఁడు. మహారక్షికుఁడనుట (మహాగర్తుఁడు). ౯౦౫. కాల త్రయముచే నపరిచ్ఛిన్నుఁడు (మహాభూతుఁడు). ౯౦౬. జీవరాసులన్నియు ఇతని యం దున్నవి కాన (మహానిధి.) ౯౯.

కుముదః కుందరః కుందః పర్జన్యః పావనోఽనిలః,
అమృతాశో ఽమృతవపు స్సర్వజ్ఞ స్సర్వతోముఖః. ౧౦౦

శం. భా. ౯౦౭. కుం ధరణిం భారావతారణం కుర్వన్ మోదయతీతి కుముదః. ముదిరశ్చాంతర్భావితణిజర్థః. ౯౦౮. 1. కుందపుష్పతుల్యాని శుద్ధాని ధర్తానుబద్ధీని ఫలానీతి దదాతీతి కుందరః. 2. కుందపుష్పతుల్యాని శుద్ధాని ఫలాన్యాదత్త ఇతివా కుందరః. రలయో ర్వ్యత్యేకకత్వస్మరణాత్. 3. కుం ధరాం దారయామాస హిరణ్యాక్ష ఇతిహాసయా, వారాహం రూపమాస్థాయ ఇతివా కుందరః. ౯౦౯. 1. కున్దోపమసున్దరాచ్ఛత్వాత్ స్వచ్ఛస్ఫటికవన్నిర్మలః కున్దః. 2. కుం భూమిం కశ్యపాయాదాదితివా కున్దః. 'సర్వపాపవిశుద్ధ్యర్థం వాజిమేధేనచేష్టవాన్, కశ్యపాయచ మహాదానే దక్షిణాం భృగునన్దనః. మారీచాయ దదౌ ప్రీతః కాశ్యపాయ వసున్ధరామ్. ఇతిహాసాచ్చ. 3. కుం పృథ్వీం ద్యతిఖండయతీతివా కున్దః. 4. కుశబ్దేన పృథ్వీశ్వరాలక్ష్యన్తే. 'నిఃక్షత్రియం యశ్చ చకార మేదినీ మనేకశో బాహువనం తథాఽచ్ఛినత్, యః కార్తవీర్యస్యసభార్గవో త్తమోమమాస్తుమాఙ్గల్యవివర్ధనో వాగితి, ఇతి విష్ణుధర్మే. ౯౧౦. పర్జన్యవదాధ్యాత్మికాదితాపత్రయం శమయతి. పర్వాస్మాకమభివర్షతీతి వా పర్జన్యః. ౯౧౧. స్మృతిమాత్రేణ పునాతీతి పావనః. ౯౧౨. 1. ఇలతిప్రేరణం కరోతీతి ఇలః. కద్రహితత్వాదనిలః. 2. ఇలతి స్వపితీత్యేష ఇలస్త్వివరీతః నిత్యప్రబుద్ధ స్వరూపత్వా దితివాఽనిలః. 3. ఆఙ్పూర్వా నిలతేర్గతికాన్తార్థా త్క్రప్రత్యయాన్తరూపం. ఆగతానోఽనిలః భక్తేభ్యస్సులభ ఇతి ఇతివా. ౯౧౩. 1. స్వాత్తానన్దామృతమశ్నాతీత్యమృతాశః. 2. మథిత మమృతం సురాన్ పాయయిత్వా స్వయం చాశ్నాతీతివా ఽమృతాశః. 3. అమృతా

అనశ్వరా అవినశ్వరఫలత్వా దాతా వాఽచ్ఛేత్తేవా అమృతాశః. ౧౧౪. మృతం మరణం తద్రహితం వపు రస్యేత్యమృతవపుః. ౧౧౫. సర్వం జానాతీతిసర్వజ్ఞః. 'యః సర్వజ్ఞః ససర్వవిత్' ఇతిశ్రుతేః. ౧౧౬. 'సర్వతో ఽక్షిశిరోముఖమ్' ఇతి భగవద్వచనాత్ సర్వతోముఖః. ౧౦౦.

టీ. ౧౦౫. భాగముదొలగించి భూమిని సంతోషపెట్టువాడు (కుముదుడు) ౧౦౯. 1. మల్లెపూవులతో సమానములైన ధర్మసంబంధము గలిగిన పుష్పములనొసగువాడు. 2. మల్లెపూవులవంటి శుద్ధఫలములను గ్రహించువాడు (కుందరుడు) (రలల కున భేదము.) 3. హిరణ్యాక్షుని జంపుటకై భూమినిఁబగిల్చినవాడు. ౧౧౯. 1. మల్లె పువ్వులవలె నందగాడు. 2. లేక మల్లెపువ్వువలెఁ జక్కనియంగములుగలవాడు గాన స్వచ్ఛస్ఫటికమువలె నిర్మలుడు (కుందుడు.) 3. లేక భూమినికార్యపునకుఁ బరశురామావతారమున నొసగినవాడు. 4. లేక భూమినిల్లద్దలు చేసినవాడు. 5. లేక కు అనఁగారాజులు. వారిని నిరువదియొక్కమాఱు దండెత్తి నాశముచేసినవాడు(కుందుడు) ౧౧౦. 1. మేఘమువలెఁ దాపత్రయమును హరించినవాడు. 2. లేక కోరికలన్నిటిని వర్షించినవాడు (పర్జన్యుడు). ౧౧౧. తలఁచినమాత్రమునఁ దాపములఁ బోగొట్టువాడు (పావనుడు). ౧౧౨. 1. ప్రేరణపేయనివాడు. 2. లేక జాగరూకుఁడయినవాడు. 3. లేక భక్తులకు సులభుఁడు (అనిలుఁడు) ౧౧౩. 1. స్వాత్మానందామృతమును ద్రాగువాడు. 2. అమృతమును దేవతలకు నొసఁగి, తానును ద్రాగినవాడు. 3. నశింపని ఫలముగల యాశగలవాడు. (అమృతాంశువు). ౧౧౪. మరణములేనిశరీరముగలవాడు (అమృతవపువు). ౧౧౫ అన్నిటినెఱిఁగినవాడు (సర్వజ్ఞుడు.) ౧౧౬. పెక్కు మోములు గలవాడు (సర్వతోముఖుడు). ౧౦౦.

సులభ స్సువ్రత స్సిద్ధ శ్శత్రుజి చ్ఛత్రుతాపనః,
న్యగ్రోధో దుమ్బరోఽశ్వత్థ శ్చాణూరాన్ధ్ర నిషూదనః. ౧౦౧

శం. భా. ౧౧౩. పత్రపుష్పఫలాదిభిర్భక్తిమాత్రసమన్వితైః సుఖేన లభ్యత ఇతి సులభః "పత్రేషు పుష్పేషు ఫలేషు తోయేష్వక్లిష్టేషు సదైవ సత్సు, భక్త్యైకలభ్యే పురుషేపురాణే మూఢ్యా కథం న క్రియతే ప్రయత్నః" ఇతిమహాభారతే. ౧౧౪.శోభనం వ్రతం నియతో భుంక్తే భోజనా న్నివర్తతే ఇతివా సువ్రతః. ౧౧౫. అనన్యాధీన సిద్ధిత్వాత్సిద్ధః. ౧౧౯. సురశత్రవ ఏవాస్యశత్రవః. తాన్జయతీతి శత్రుజిత్. ౧౨౧. సురశత్రూణాం తాపనః శత్రుతాపనః ౧౨౨ 1.న్యక్ అవాక్ రోహతి సర్వేషా ముపరి వర్తతఇతిన్యగ్రోధః పృషోదరాదిత్వాత్ మకారస్య ధకారాదేశః.2.సర్వాణిభూతాని న్యక్కృత్య నిజమాయయా ఆవృణోతి నిరుణద్ధీతివా. ౧౨౩. 1.అంబరాదుద్గతః కారణ లేనేత్యుదుంబరః పృషోదరాదిత్వా దేవోకారాదేశః. 2. యద్యోదుంబరమన్నా

ద్యంతేన తదాత్మనా విశ్వం పోషయ న్నుదుంబరః 'ఊర్జా అన్నాద్య ముదుంబరమ్' ఇతి శ్రుతేః. న్యగ్రోధోదుంబర ఇత్యత్ర విసర్గలోపే సంధిరార్షః. రా॥౪. శ్వోఽపి స్థాతేత్యశ్వత్థః. పృషోదరాదిత్వాదేవ సకారస్య తకారాదేశః. 'ఊర్ధ్వమూలోఽవాధ శ్శాఖ ఏషోఽశ్వత్థః సనాతనః' ఇతి శ్రుతేః.'ఊర్ధ్వమూల మధశ్శాఖమశ్వత్థం ప్రాహు రవ్యయమ్' ఇతిస్మృతేశ్చ. రా॥౫. చాణూరనామాన మన్ధ్రం నిషూదితవానితి చాణూ రాన్ధ్రనిషూదనః. ౧౦౧.

టీ. రా౧౭. భక్తితోనర్పితములగు పత్రపుష్ప ఫలాదులచే సులభమంగాఁ బొందఁ దగినవాఁడు. (సులభుఁడు). రా౧౮. మేటి నియతవ్రతముగలవాఁడు (సువ్రతుఁడు). రా౧౯. తనకే యధీనమైనసిద్ధిగలవాఁడు (సిద్ధుఁడు). రా౨౦. వేల్పులపగతురే తనపగ తురు. వారిని గెల్చినవాఁడు (శత్రుజిత్తు). రా౨౧. సురశత్రువులను తపింపఁజేయు వాఁడు (శత్రుతాపనుఁడు). రా౨౨. 1. ఆర్ద్రముగా పైపై వ్యాపించువాఁడు (శాన న్యగ్రోధుఁడు). 2. సర్వభూతములను స్వమాయచేత ఆవరించి యుండువాఁడు గను (న్యగ్రోధుఁడు). రా౨౩. 1. ఆకసమునుండి కారణముగా వెలువడినవాఁడు. 2. లేక అన్నాదులచేఁగాని యన్నరూపములోఁగాని విశ్వమును బోషించువాఁడు(ఉదుంబరుఁడు) రా౨౪. మఱుచటినాటికి నుండని యశ్వత్థరూపుఁడు (అశ్వత్థుఁడు). రా౨౫. చాణూరుఁ డను మంధ్రనిసంహరించినవాఁడు (చాణూరాంధ్రనిషూదనుఁడు). ౧౦౧.

సహస్రార్చి స్సప్తజిహ్వ స్సప్తైధా స్సప్తవాహనః,
అమూ ర్తి రనఘో ఽచిన్త్యో భయకృద్భయనాశనః. ౧౦౨

శం. భా. రా౨౬. సహస్రాణి=అనన్తాని అర్చీంషి యస్య స సహస్రార్చిః. 'దివి సూర్యసహస్రస్య భవే ద్యుగపదుత్థితా, యది భాః సదృశీ సాస్యా ద్భాసస్తస్య మహాత్మనః' ఇతి గీతావచనాత్. రా౨౭. సప్త జిహ్వా అస్య సన్తీతి సప్తజిహ్వాః. అగ్నిరూపీ. 'కాలీకరాళీ చ మనోజవా చ సులోహితాయాచ సుధూమ్రవర్ణా, స్ఫులింగినీ విశ్వ రుచీచ దేవీ లేలాయమానా ఇతి సప్తజిహ్వాః' ఇతిశ్రుతేః. రా౨౮. సప్త ఏధాంసి దీప్త యోఽస్యేతి సప్తైధాః. అగ్నిః. 'సప్తలేఽగ్నే సమిధః సప్తజిహ్వాః' ఇతిమన్త్రవర్ణాత్. రా౨౯. 1. సప్తాశ్వావాహనాన్యస్యేతి సప్తవాహనః. 2. సప్తసామా ఏషోఽశ్వో వావహమస్యేతి వా సప్తవాహనః. 'ఏషో అశ్వో వహతి సప్తనామా.' ఇతిశ్రుతేః.రా౩౦. 1. మూర్తిః ఘనరూప ధారణసమర్థం చరాచరలక్షణం "తాభ్యోఽభితప్తాభ్యో మూర్తిరజాయత" ఇతిశ్రుతేః. తద్రహితఇత్యమూర్తిః. 2. అథవా, దేవాసంస్థానలక్షణా మూర్ఛితాంగావయవా మూర్తిస్తద్రహిత ఇత్యమూర్తిః. రా౩౧. అఘం = దుఃఖం పాపంచయస్య నవిద్యత ఇత్యనఘః. రా౩౨. 1. ప్రమాత్రాదిసాక్షిత్వేన సర్వప్రమా తృగోచరత్వాదచిన్త్యః. 2. అయమీదృశఇతి విశ్వప్రపంచ విలక్షణత్వేన చిన్తయితు

మశక్యత్వాద్వాఽచింత్యః.౮౩౩.1.ఆసన్నార్గవర్తినాంభయంకరోతి.2.భక్తానాంభయం కృన్తతీతివా భయకృత్. ౮౩౪. వర్ణాశ్రమాచారవతాం భయంనాశయతీతి భయ నాశనః. తైరారాధితత్వాత్. "వర్ణాశ్రమాచారవతా పురుషేణ పరః పుమాన్, విష్ణు రారాధ్యతేపన్థా నాన్యస్తత్తోషకారకః." ఇతి పరాశరవచనాత్. ౧౦౨.

టీ. ౮౩౪. తుడిలేనిమంటలుగలవాడు (సహస్రార్చిస్సు). ౮౩౫. వీడునాలుకలు గల యగ్నిరూపుడు (సప్తజిహ్వుడు). ౮౩౬. వీడుసమిధలు గలవాడు. (సప్తైధసుడు) ౮౩౭. 1. వీడువాహనములుగలవాడు. 2. లేక సప్త యను పేరుగలగుఱ్ఱము వాహనముగఁ గలవాడు. (సప్తవాహనుడు) ౮౩౮. 1. గొప్పరూపము గలిగి చరాచరరూపమైన మూర్తిలేనివాడు. 2. లేక ఆకారములేనివాడు కావున (అమూర్తి) ౮౩౯. అన్ను మనఁగా దుఃఖము, పాపము, ఈరెండును లేనివాడు (అనఘుడు) ౮౩౯. 1. కొలుచువాడు మొదలగువానికిగూడ సాక్షియయినన్ను ప్రమాణములకు గోచరుండు గానివాడు. 2. లేకయితఁడిట్టివాఁడని యొంచనలవిగానివాఁడు. (అచింత్యుడు) ౮౩౩. 1. చెడుమార్గమునఁ బోవువారికి భీతిపుట్టించువాడు. 2. లేక భక్తులకు భీతిని దొలఁగించువాడు. (భయకృత్తు) ౮౩౪. వర్ణాశ్రమాచారములు గలవారికి భీతిని బోఁగొట్టువాఁడు. (భయనాశనుడు.) ౧౦౨.

అణు ర్బృహ త్కృశః స్థూలో గుణభృన్నిర్గుణో మహాన్,
అధృత స్వధృత స్వాస్యః ప్రాగ్వంశో వంశవర్ధనః. ౧౦౩

శం. భా. ౮౩౫. సౌక్ష్మ్యాతిశయశాలిత్వాదణుః. "ఏషోఽణురాత్మా చేతసా వేదితవ్యః" ఇతిశ్రుతేః. ౮౩౬. బృహత్త్వాద్బృంహణత్వాచ్చ బ్రహ్మ బృహత్.'మహతోమహీయా' నితి శ్రుతేః. ౮౩౭. అస్థూలమిత్యాదినా ద్రవ్యప్రతిషేధాత్కృశః. ౮౩౮. స్థూలఇత్యుపచర్యతే పరావత్త్వత్వాత్. ౮౩౯. సత్త్వరజస్తమసాం సృష్టిస్థితి లయకర్మస్వధిష్ఠాతృ త్వాద్గుణభృత్. ౮౪౦. పరమార్థతో గుణాభావాత్ నిర్గుణః 'కేవలోనిర్గుణశ్చ' ఇతిశ్రుతేః. ౮౪౧. 1. శబ్దాదిగుణరహితత్వా న్నిరతిశయసూక్ష్మ త్వాన్నిత్యశుద్ధసర్వగతత్వాది ప్రతిబన్ధకం కర్మాశయం తర్కతోఽపి యతో వక్తుం నశక్య మతఏవమహాన్.''అనంగోఽశబ్దోఽశరీరోఽస్పర్శోమహాన్చ్ఛుచి.''రిత్యాపస్మరణాత్. ౮౪౨ పృథివ్యాదీనాం ధారకాణామపి ధారకత్వాన్న కేనచిద్ధార్యత ఇతి అధృతః. ౮౪౩. యద్యేవం కేనధార్యత ఇత్యాశఙ్క్యాహ—స్వేనైవాత్మనా ధృతః స్వధృతః "సభగవఃకస్మిన్ ప్రతిష్ఠిత ఇతి స్వేమహిమ్ని" ఇతిశ్రుతేః. ౮౪౪. 1 శోభనం పద్మోదరదలశ్మశ్రుమభిరూపతమ మస్యాస్యమితిస్వాస్యః.2.వేదాత్మత్వాన్మహాన్ శబ్దరాశిః తస్యముఖాన్నిర్గతః పురుషార్థోపదేశార్థమితివా స్వాస్యః. 'అస్య మహతో భూతస్య' ఇత్యాదిశ్రుతేః. ౮౪౫. అన్యస్యవంశినో వంశః 'పాశ్చాత్యః' పాశ్చాత్యో

మూలపురుషాదర్వాగ్వంశఇతి సూచితమ్. అస్యవంశః ప్రపంచఃసపర్వవంశాత్పూర్వేవ నపాశ్చాత్య ఇతి ప్రాగ్వంశః. ౧౪౬. వంశం ప్రపంచం వర్ధయత్ఛేదయత్ వా వంశ వర్ధనః. వృధుచ్ఛేదనపూరణయోరితి ధాతుః. ౧౦౩.

టీ. ౧౩౫. మిక్కిలి సూక్ష్మరూపుడు గాన (అణువు.) ౧౩౬. గొప్పవాడును పెరుగువాడునుగాన (బృహత్తు) ౧౩౭. చిక్కినవాడు (కృశుడు) ౧౩౮. సర్వాత్ముడు. కావున (స్థూలుడు) ౧౩౯. సత్త్వరజస్తమోగుణములకు సృష్టిస్థితిలయములం దధిష్ఠాతగాన (గుణభృత్తు) ౧౪౦. వాస్తవముగా గుణములతోడిసంబంధములేనివాడు. (నిర్గుణుడు) ౧౪౧. శబ్దాదిగుణము లేనందునను, మిక్కిలి సూత్ముడును గానెల్లప్పుడు పరిశుద్ధుడగుట, సర్వవ్యాపిగ నుండుట వానికి నడ్డుగానుండుకర్మ పమూహములూహాచే గూడఁజెప్ప నశక్యముగాన (మహత్తు). ౧౪౨. ధరించియుండునవియగు పృథివ్యాదులకు కూడ తానే ధారకుఁడై తా నెవ్వరిచేతను ధరింపఁబడువాడుకాఁడు కావున (అధృతుఁడు) ౧౪౩. తనచేతనే ధరింపఁబడువాఁడు. (స్వధృతుఁడు) ౧౪౪. తామరరేకువలె నైట్లనై చక్కనైన మోముగలవాఁడు (సాస్యుఁడు). ౧౪౫. లోకమునందు వంశములవాని మూలపురుషుఁడు వంశాదియం దుండును. అతనిపిదప వంశము ప్రవర్తించును. ఇతని వంశమగు ప్రపంచము సర్వవంశములకంటె ముందుగనయినదే కాని వెనుకవచ్చినది కాదు కావున (ప్రాగ్వంశుఁడు) ౧౪౬. వంశ మనఁగా ప్రపంచము. ఆప్రపంచమును వృద్ధిసేయువాఁడు లేక సంహరించువాఁడు. (వంశవర్ధనుడు.) ౧౦౩.

భారభృత్కథితో యోగీ యోగీశ స్సర్వకామదః,
ఆశ్రమః శ్రమణః క్షామ స్సుపర్ణో వాయువాహనః. ౧౦౪

శం. భా. ౧౪౭. అనన్తాదిరూపేణ భువో భారం బిభ్రద్భారభృత్. ౧౪౮. 1. వేదాదిభిరయమేకవిద వరత్వేన కథితః. 2. సపరైర్వేద్యైర్వేదైః కథిత ఇతి వా కథితః. 'పరేవ వేదా యత్పదమామనన్తి; వేదైశ్చ పరైరహ మేవ వేద్యః' 'వేదే రామాయణేచైవ పురాణే భారతే తథా, ఆదౌ మధ్యే తథా చాన్తే విష్ణుః సర్వత్ర గీయతే' ఇతి శ్రుతిస్మృత్యాదివచనేభ్యః. "సోఽధ్వనః పారమాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమం పదమ్" ఇత్యాద్యుక్తం కిం తదధ్వనో విష్ణోర్వ్యాపనశీలస్య పారం కథితం పరమం పదం తత్త్వమిత్యాకాంక్షాయా మిన్ద్రియాదిభ్యః పరేభ్యః పరత్వేన ప్రతిపాద్యతే. "ఇన్ద్రియేభ్యః పరాహ్యర్థాః" ఇత్యారభ్య "పురుషా న్న పరం కించిత్సాకాష్ఠా సా పరా గతిః" ఇత్యన్తేన యః కథితః పరః ౧౪౯. 1. యోగో జ్ఞానం తేనైవ గమ్యత్వాద్యోగీ. 2. యోగః సమాధిః. స హి స్వాత్మని సర్వదా సమాధత్తే స్వాత్మానం వేత్తి వా యోగీ. ౧౫౦. ఆన్యే యోగినో యోగాన్తరాయై ర్హన్యన్తే. తేన స్వరూపాత్పుమాన్యన్తి. ఆయంతు తద్రహితత్వాత్తేషా మీశ ఇతి యోగీశః. ౧౫౧. సర్వాన్ కామాన్

సర్వదా దదాతీతి సర్వకామదః. "ఫలమత ఉపపత్తేః" ఇతి భగవతా వ్యాపేక్షిక హితత్వాత్. 12. ఆశ్రమవత్ గర్వేషాం సంసారారణ్యే శ్రమనుతాం విశ్రమ స్థానత్వా దాశ్రమః. 13. అవిషేకనః సర్వాన్ సంతాపయతీతి శ్రమణః. 14. శ్రామాః క్షీణాః సర్వాః ప్రజాః కరోతీతి శ్రామః. తత్కరోతి తదాచష్ట ఇతి ణిచి పచాద్యచి కృతే సంపన్నః శ్రామ ఇతి. 15. శోభనాని పర్ణాని ఛందాంసి సుసార తరురూపేణాస్యేతి సుపర్ణః. "ఛందాంసి యస్యపర్ణాని" ఇతి భగవద్వచనాత్. 16. వాయుర్వాతి యద్భీత్యా స భూతానీతి వాయువాహనః. "భీషాస్మా ద్వాతః పవతే" ఇతిశ్రుతేః. ౧౦౪.

టీ. 11. ఆనంతు ను మున్నగు రూపములతో భూభారమును భరించు వాడు (భారభృత్తు) 12. 1. వేల్పులచేతనుగూడ గొప్పవాడని చెప్పబడిన వాడు. 2. లేక వేదము లన్నిటిచేతను జెప్పబడినవాడు. (కథితుడు) 13. 1. యోగముచే బొందదగినవాడు. 2. లేక తనయందే తానే స్వాత్మను సమాధానపఱచు వాడు (యోగి). 14. ఇతరులగుయోగులు విఘ్నములచే బీడింపబడుదురు. కావున యోగభ్రష్టులగుదురు. ఇతడట్లు యోగభ్రంశములేనివాడు కావున (యోగీశుడు) 15. అన్నిలోకులను నెల్లప్పు డొసగువాడు (సర్వకామదుడు). 16. ఆశ్రమ ములుగల్గిన సంసారారణ్యమందుఁ దిరుగువారికందఱకు విశ్రమస్థానమగువాడు (ఆశ్ర ముడు). 17. ఆర్తులు సందఱను దపింపఁజేయువాడు (శ్రమణుడు). 18. ప్రజలనందఱను నశింపఁజేయువాడు (శ్రాముడు). 19. మేలయిన వేదము లనెడి యాకులు గలిగిన సంసారవృక్షరూపుడగువాడు (సుపర్ణుడు). 20. తనవలని భీతి వలనవాయువును వీచునట్లు చేయువాడు (వాయువాహనుడు). ౧౦౪.

ధనుర్ధరో ధనుర్వేదో దణ్డో దమయితా దమః,
అపరాజిత స్సర్వసహో నియన్తాఽనియమోఽయమః. ౧౦౫

శం. భా. 21. శ్రీమాన్ రామో మహత్ ధనుర్ధారయామాసేతి ధనుర్ధరః. 22. సవిత దాశరథి ర్ధనుర్వేదం వేత్తీతి ధనుర్వేదః. 23. దమనం దమయతాం దణ్డః. 'దణ్డోదమయతామస్మి' ఇతి భగవద్వచనాత్. 24. వైవస్వత నరేన్ద్రాది రూపేణ ప్రజా దమయతీతి దమయితా. 25. దమః దమ్యేషు దండకార్యం ఫలం కర్తృ సవితేతిదమః 26. శత్రుభి ర్న పరాజిత ఇత్యపరాజితః. 27. సర్వకర్తృసు సమర్థఇతి, సర్వాన్ శత్రూన్ సహత ఇతివా సర్వసహః. 28. సర్వాన్ స్వేషుస్వేషు కృత్యేషు వ్యవస్థాపయతీతి నియన్తా. 29. న నియమో నియతిస్తస్య విద్యత ఇతి అనియమః. సర్వనియన్తృ నియన్త్రన్తరాభావాత్. 30. నాస్యవిద్యతే యమో

మృత్యురితి అయమనిః. అథవా యమనియమా యోగాద్ధేతోః తద్గమ్యత్వాత్సవీవ నియమనియమః. ౧౦౫.

టీ. ౧౫౭. శ్రీరామరూపమున విల్లు చేపట్టినవాడు (ధనుర్ధరుడు). ౧౫౮. ఆదాశరథిరూపమునవే విలువిద్ద నేర్చినవాడు (ధనుర్వేదుడు). ౧౫౯. శిక్షపేయు వారి శిక్షారూపమైనవాడు (దండుడు). ౧౬౦. యముడు రాజు మొదలగురూపము లచేఁ బ్రజలనుశిక్షించువాడు (దమయిత). ౧౬౧. దండింప దగిన వారియందు శిక్షా రూపమైనవాడు (దమనుడు). ౧౬౨. శత్రువులచే నోడింపఁబడనివాడు. (అపరాజితుడు). ౧౬౩. 1. పనులన్నిటినిజేయ సమర్థుడు. 2. లేక శత్రువులనందఱ నోర్చువాడు (సర్వసహుడు). ౧౬౪. అందఱను దమకమపనులలోఁ బురికొలుపఁగల వాడు (నియంత) ౧౬౫. అందఱను నియమించు నితనికిఁ బైవేలొకనియంత (నియామకుడు) లేనందున నియమములేనివాడు (అనియముడు) ౧౬౬. మృత్యువులేని వాడు, (అయముడు) లేక యోగమున కంగములగు యమనియమము లయినవాడు. (౧౬౫. నియముడు. ౧౬౬. యముడు). ౧౦౫.

సత్త్వవాన్ సాత్త్వికస్సత్య స్సత్యధర్మపరాయణః,
అభిప్రాయః ప్రియార్హోఽర్హః ప్రియకృత్ప్రీతివర్ధనః. ౧౦౬

శం. భా. ౧౬౭. కార్యాదికం సత్త్వమస్యేతివా సత్త్వవాన్. ౧౬౮. సత్వే గుణే ప్రాధాన్యేన స్థితఇతి సాత్త్వికః ౧౬౯. సత్సు సాధుష్వాత్మన్యః. ౧౭౦ సత్యే యథార్థభూతార్థకథనే ధర్మే చ చోదనాలక్షణే ప్రకర్షేణ నియత ఇతి సత్యధర్మ పరాయణః. ౧౭౧. అభిప్రేయతే పురుషార్థకాంక్షిభిరాత్మముఖ్యేన ప్రలయేఽస్మిన్ ప్రేతి జగదితివాఽభిప్రాయః. ౧౭౨. ప్రియాణీష్టాని అర్హతీతి ప్రియార్హః. "యద్యదిష్ట తమం లోకే యచ్చాస్య దయితం గృహే, తత్తద్గుణవతే దేయం తదేవాక్షయ మిచ్ఛతా." ఇతి స్మరణాత్. ౧౭౩. ప్యాగతాసన ప్రశంసార్ఘ్య పాద్యస్తుతి నమస్కారాదిభిః పూజాసాధనైః పూజనీయ ఇత్యర్హః. న కేవలం ప్రియార్హ ఏవ. ౧౭౪. స్తుత్యాదిభి ర్భజతాం ప్రియం కరోతీతి ప్రియకృత్. ౧౭౫. లేపా మేవ ప్రీతిం వర్ధయతీతి ప్రీతివర్ధనః. ౧౦౬.

టీ ౧౬౭. కార్యము మున్నగు బలముగలవాడు (సత్త్వవంతుడు). ౧౬౮. ముఖ్యముగా సత్త్వగుణమునసేయువాడు వాడు (సాత్త్వికుడు) ౧౬౯. సజ్జనులకు మంచి వాడు గాన (సత్యుడు). ౧౭౦. సత్యము పలుకుటయుదును, ధర్మము దెలుపుట యుదును వినుకడగకుండువాడు (సత్యధర్మపరాయణుడు). ౧౭౧. 1. పురుషార్థ ములఁగోరువారిచే నపేక్షింపఁబడువాడు. 2. లేక ప్రలయకాలమున నన్నిటిని నశింప

జేయువాఁడు (అభిప్రాయుఁడు). ౯౭౫ ప్రియవస్తువులను బొందఁదగినవాఁడు (ప్రియార్హుఁడు). ౯౭౩. స్వాగతము, ఆసనము, పాద్య, అర్ఘ్యము, పాద్యము, స్తోత్రము, నమస్కారము మొదలగు పూజాసాధనములచేఁ బూజింపఁదగినవాఁడు (అర్హుఁడు). ౯౭౪. తన్నుఁ గొల్చువారికి నిష్టములువేయువాఁడు (ప్రియకృత్తు). ౯౭౫. వారికే ప్రీతిని సలుపువాఁడు, (ప్రీతివర్ధనుఁడు). ౧౦౬

విహాయసగతి ర్జ్యోతి స్సురుచి ర్హుతభు గ్విభుఃరవి ర్విరోచన స్సూర్య స్సవితా రవిలోచనః. ౧౦౭

శం. భా. ౯౭౬. విహాయసం ఆకాశం గతిరాశ్రయోఽస్యేతి విహాయసగతిఃవిష్ణుపద మాదిత్యోవా. ౯౭౭. స్వయమేవ ద్యోతత ఇతి జ్యోతిఃః. "నారాయణఃపరంజ్యోతిఃఇతి మన్త్రవర్ణాత్. ౯౭౮. శోభనా రుచి ర్దీప్తి ర్యస్యేతి సురుచిఃః. ౯౭౯. సమస్తదేవతోద్దేశేన ప్రవృత్తేష్వపి కర్మసు హుతం భుంక్తే, భునక్తీతి వాహుతభుక్. ౯౮౦. సర్వత్రవర్తమానత్వాత్ త్రయాణాం లోకానాం విభుత్వాద్వావిభుఃః. ౯౮౧. రసా నాదత్తే ఇతి రవి రాదిత్యాత్తా. ౯౮౨. వివిధం రోచత ఇతి విరోచనఃః. ౯౮౩. 1. సూతే ర్యమితి సూర్యోఽగ్నిర్వా. 2. సూతేఃసువతేర్వా సూర్యశబ్దో నిపాత్యతే. "రాజసూయ సూర్య" ఇతిపాణినివచనాత్ సూర్యఃి. ౯౮౪. సర్వస్య జగతఃి ప్రసవితా సవితా. "రసానాం చ తథాఽఽదానా ద్రవిత్యభిధీయతే,ప్రజానాం తు ప్రసవనాత్ సవితేతి నిగద్యతే" ఇతి విష్ణుధర్మోత్తరే. ౯౮౫. రవి ర్లోచనం చక్షు రస్యేతి రవిలోచనఃి. "అగ్నిర్మూర్ధా చక్షుషీ చన్ద్రసూర్యా" ఇతి శ్రుతేఃి. ౧౦౭.

టీ ౯౭౬ 1. ఆకాశమున సంచరించువాఁడు. 2. లేక ఆకాశము ఆశ్రయముఁగాఁగల సూర్యుఁడు (విహాయసగతి). ౯౭౭. తనంతటఁదానే వెలుఁగువాఁడు. (జ్యోతిస్సు). ౯౭౮. మేలైన కాంతిగాని యిచ్ఛగాని గలవాఁడు (సురుచి). ౯౭౯. సకలదేవతల నుద్దేశించిచేయునట్టి సర్వకర్మలయందుఁగూడ హవిస్సును భక్షించువాఁడు, లేక, పాలించువాఁడు (హుతభుక్కు). ౯౮౦. ఆంకట ముండుటవలనఁగాని, ముజ్జగంబులందు వ్యాపించుటవలనఁగాని (విభువు) ౯౮౧. ఆదిత్యరూపుఁడై రసములను గ్రహించువాఁడు (రవి). ౯౮౨. వివిధరూపములతో వెలుఁగువాఁడు (విరోచనుఁడు). ౯౮౩. సంపదనొసఁగువాఁడు (సూర్యుఁడు). ౯౮౪. సకలజగతులను బుట్టించువాఁడు (సవిత). ౯౮౫. సూర్యుఁడు కన్నుగాఁగలవాఁడు (రవిలోచనుఁడు). ౧౦౭.

అనన్తో హుతభు గ్భోక్తా సుఖదో నైకజోఽగ్రజఃి,

అనిర్విణ్ణ స్సదామర్షీ లోకాధిష్ఠాన మద్భుతః. ౧౦౮

శం. భా. ౧౦౬. 1. నిత్యశ్చాత్మపూర్వగతశ్చాత్ దేశకాలపరిచ్ఛేదాభావాత్ అనన్తః. 2. శేషరూపోవా. ౧౦౭. హుతం భున క్తీతి హుతభుక్. ౧౦౮. ప్రకృతిం భోగ్యాం అచేతనాం భుఙ్క్తే-ఇతి, జగత్పాలయతీతివా భోక్తా. ౧౦౯. భక్తానాం సుఖం మోక్షలక్షణం దదాతీతి సుఖదః; అసుఖం ద్యతి ఖండయతీతివా అసుఖదః. ౧౧౦. ధర్మసుప్తయే ఽసకృజ్జాయమానత్వాన్నైకజః. ౧౧౧. అగ్రేజాయత ఇత్యగ్రజః. హిరణ్యగర్భః. "హిరణ్యగర్భః సమవర్తతాగ్రే" ఇత్యాదిశ్రుతేః. ౧౧౨. అవాప్తసర్వకామత్వాదప్రాప్తిహేత్వభావాన్నైవాదోఽస్య నాస్తీతి అనిర్విణ్ణః. ౧౧౩. పరః సాధూన్ అభిముఖ్యేన మృత్యులే ఙమక ఇతి సదామర్షీ. ౧౧౪. కమనాధార మాధార మధిష్ఠాయ త్రయోలోకాస్తిష్ఠన్తీతి లోకాధిష్ఠానం బ్రహ్మ. ౧౧౫. అద్భుత త్వాదద్భుతః. 'శ్రవణాయాపి బహుభి ర్యోన లభ్యః. శృణ్వన్తోఽపి బహవోయం న విద్యుః. ఆశ్చర్యో వక్తా కుశలోఽస్య లబ్ధా ఆశ్చర్యోజ్ఞాతా కుశలానుశిష్టః' ఇతి శ్రుతేః. ఆశ్చర్యవ త్పశ్యతి కశ్చిదేవం ఇతి భగవద్వచనాచ్చ స్వరూపశక్తివ్యాపార కార్యే అద్భుతత్వాద్వా అద్భుతః." ౧౦౮.

టీ. ౧౦౬. 1.నిత్యుఁడును, ఆతతుఁడువాఁడును, దేశకాలపరిచ్ఛేదములేనందువలను అనంతుఁడు. 2. లేక శేషరూపుఁడు (అనంతుఁడు). ౧౦౭. హవిస్సును భక్షించువాఁడు (హుతభుక్కు). ౧౦౮. 1. భోగ్యమై యచేతనమైన ప్రకృతిని పరిపాలించువాఁడు. 2. జగత్తును పాలించువాఁడు, (భోక్త). ౧౦౯. 1. భక్తులకు మోక్షరూపమైన సుఖమునిచ్చువాఁడు (సుఖదుఁడు). 2. లేక భక్తులగు వారిదుఃఖమును బోగొట్టువాఁడు. (అసుఖదుఁడు). ౧౧౦. ధర్మసంరక్షణమునకై పలుమాఱు పుట్టువాఁడు, (నైకజుఁడు). ౧౧౧. హిరణ్యగర్భరూపముతోఁబుట్టినవాఁడు (అగ్రజుఁడు). ౧౧౨. అతండన్నిలోకుల్కు లొంగినవాఁడు. వానిలోకుల యప్రాప్తికి, కారణములేనందువలను విచారములేనివాఁడు (అనిర్విణ్ణుఁడు). ౧౧౩. సజ్జనుల కెల్లప్పుడు హితమొనర్చువాఁడు, (సదామర్షి). ౧౧౪. అనాధారమయిన పరబ్రహ్మము సాధారముఁ జేసికొని ముజ్జగములు వసించుచున్నవి కావున లోకాధిష్ఠానమైనవాఁడు (లోకాధిష్ఠానుఁడు) పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడు. ౧౧౫. ఆశ్చర్యరూపుఁ డయినవాఁడు (అద్భుతుఁడు). ౧౦౮.

సనా త్సనాతనతమః కపిలః కపి రవ్యయః,
స్వస్తిదః స్వస్తికృ త్స్వస్తి స్వస్తిభుక్ స్వస్తిదక్షిణః. ౧౦౯

శం. భా. ౧౦౬. సనాత్ ఇతి విపరిశబ్దార్థవచనః కాలశ్చ పరస్యైవ వికల్పనా కాపి 'పరస్య బ్రహ్మణో రూపం పురుషః ప్రకృతి ద్వితీయం, వ్యక్తావ్యక్తే తథై

వాస్యే రూపే కాలస్థితా పరమ్' ఇతి విష్ణుపురాణే. ౯౯౩. సర్వకారణత్వాత్ విభ్వాదీనామపి పనాతనానా మతిశయేన పనాతనత్వాత్ పనాతనతమః. ౯౯౯. బడబానలస్య కపిలో వర్ణ ఇతి తద్రూపీ కపిలః. ౯౯౯. కం జలం రశ్మిభిః పిబత్ కపిః సూర్యః. 2. కపి ర్వరాహోవా కపిర్వరాహశ్చేద్దంష్ట్రశ్చ, ఇతి వచనాత్. ౯౦౦. ప్రలయే ఆప్నిన్నపియన్తి జగన్తీతి అవ్యయః.

ఇతి నామ్నాం నవమం శతం వివృతమ్.

౯౦౧. భక్తానాం స్వస్తి మఙ్గలం దదాతీతి స్వస్తిదః. ౯౦౨. తదేవ కరోతీతి స్వస్తికృత్. ౯౦౩. మఙ్గలం స్వరూపమాత్మీయం పరమానన్దలక్షణం స్వస్తి. ౯౦౪. 1. తదేవ భుఙ్క్తే ఇతి స్వస్తిభుక్. 2. భక్తానాం మఙ్గలం స్వస్తి భునక్తీతివా స్వస్తి భుక్. ౯౦౫. స్వస్తి రూపేణ దక్షతే వర్ధతే; స్వస్తి దాతుం విధాతుం సమర్థ ఇతివా స్వస్తిదక్షిణః అథవా, దక్షిణశబ్దః అశుకారిణి వర్తతే, శిష్ట్యా; స్వస్తి దాతుం అయమేవ సమర్థ ఇతి, యస్య స్మరణాదేవ సిధ్యన్తి సర్వసిద్ధయః, 'స్మృతే సకలకల్యాణ భాజనం యత్ర జాయతే, పురుషస్తమజం విశ్వం ప్రణామి శరణం హరిమ్. స్మరణా దేవ కృష్ణస్య పాపసఙ్ఘాతపఞ్జరమ్. శతధా భేద మాయాతి గిరిర్వజ్రహతో యథా' ఇత్యాదివచనేభ్యః. ౯౦౬.

టీ. ౯౯౬. భరమాత్మయొక్కవికల్పమే కాల మని స్మృతి గలదు కావున కాల రూపుడగుట చేత. ౯౯౭. అందఱకుఁ గారణుఁడు కావున పనాతనతములైన బ్రహ్మాదుల కంటె పనాతనుఁడగుటవలన (పనాతనతముఁడు) ౯౯౮. బడబానలముయొక్క వన్ని వంటి కపిలవర్ణము గలవాఁడు (కపిలుఁడు). ౯౯౯. 1. సీటినిఁ దనకిరణంబులచేఁ బానము చేయుసూర్యరూపుఁడు. 2. లేక వరాహరూపుఁడు కావున (కపి). ౯౦౦. ప్రలయ కాలమునందు పీనియందు జగంబు లెల్లలయించుచున్నవి కావున (అవ్యయుఁడు).

లొమ్మిదవనూఱు ముగిసినది.

౯౦౧. భక్తులకు శుభము నొసఁగువాఁడు. (స్వస్తిదుఁడు). ౯౦౨. అశుభమునే చేయువాఁడు (స్వస్తికృత్తు). ౯౦౩. పరమానంద మను మంగళరూపముగలవాఁడు (స్వస్తి). ౯౦౪. 1. అట్టి శుభము ననుభవించువాఁడు. 2. లేక భక్తులశుభమును బాలించువాఁడు (స్వస్తిభుక్కు). ౯౦౫. 1.మంగళరూపముతో వృద్ధి నొందువాఁడు. 2. లేక శుభము నొసఁగుటయందు నేర్పరియైనవాఁడు. 3. లేక శిష్టులుమెచ్చ శుభము లొడఁగూర్చువాఁడు. (స్వస్తిదక్షిణుఁడు). ౯౦౬.

అరౌద్రః కుణ్డలీ చక్రీ విక్రమ్యూర్జితశాసనః,
శబ్దాతిగ శ్శబ్దసహ శ్శిశిర శ్శర్వరీకరః. ౧౧౭

శం. భా. ౯౦౬. కర్మ కాద్రవ్, రాగశ్చ కాద్రవ్శ్చ-తాభ్యశ్చ కాద్రవ్శ్చ; యస్య కాద్రవ్త్రయం నాస్తి అవాక్తపర్వకామత్వేన రాగద్వేషాదే రభావాత్ అకాద్రవ్. ౯౦౭. శేషరూపభాక్ కుండలీ, సహస్రాంశుమండలాధిమకుండలధారణా ద్వా; యద్వా, సాంఖ్యయోగాత్మకే కుండలే మకరాకారే అస్య స్త ఇతి కుండలీ. ౯౦౯. సమస్తలోకరక్షణార్థం మనస్తత్త్వాత్మకం సుదర్శనాఖ్యం చక్రం ధత్త ఇతి చక్రీ, 'చలస్వరూప మత్యన్తం జవేనాస్తికాశిలమ్, చక్రస్వరూపం చ మనో ధత్తే విష్ణు కరే స్థితమ్. ఇతి విష్ణుపురాణవచనాత్. ౯౦౯. విక్రమణ పాదవిక్షేపణ. కార్యం వా; ద్వయం చాశేషపురుషేభ్యో విలక్షణమస్యేతి విక్రమీ. ౯౧౦ శ్రుతిస్మృతివిలక్షణ మూర్జితం శాసన మస్యేతి ఊర్జితశాసనః 'శ్రుతిస్మృతీ మమైవాజ్ఞే యస్తే ఉల్లంఘ్య వర్తతే, ఆజ్ఞాచ్ఛేదీ మమ ద్వేషీ మద్భక్తోఽపి న వైష్ణవ' ఇతి భగవద్వచనాత్. ౯౧౧. శబ్దప్రవృత్తిహేతూనాం జాత్యాదీనా మసంభవాత్, శబ్దేన వక్తు మశక్యత్వాత్ శబ్దాతిగ, 'యతో వాచో నివర్తన్తే అప్రాప్య మనసా సహ' 'న శబ్దగోచరే యస్య వ్యాప్యాప్యం భరం పదమ్' ఇత్యాది 'శ్రుతిస్మృతిభ్యః. ౯౧౪. సర్వే వేదా యత్పదమామనన్తి' ఇతి శ్రుతేః. 'వేదైశ్చ సర్వై రహ మేవ వేద్యః' ఇతి స్మృతేశ్చ. ౯౧౩. కాపత్రయాధికస్తానాం విక్రమస్థావత్వాచ్ఛిరః. ౯౧౪. సంసారిణా మాత్మా శర్వరీవ. శర్వరీ. జ్ఞానినాం పునః సంసారః శర్వరీ, తామధిచేషాం కరోతీతి శర్వరీకరః. 'యా నిశా సర్వభూతానాం తస్యాం జాగర్తి సంయమీ. యస్యాం జాగ్రతి భూతాని సా నిశా పశ్యతో మునేః. ఇతి భగవద్వచనాత్. ౯౧౦

టీ. ౯౦౬. అవాక్తపర్వకాముడు గాని కాద్రవము లగు కర్మలు కామక్రోధాదులు లేనివాడు (అకాద్రవుడు.)౯౦౭. 1. అనిశేషనిరూపమం దాల్చినవాడు. 2.లేక సూర్యమండలములోని నిగనిగమెఱయు కుండలములు గలవాడు 3. లేకసాంఖ్యయోగ స్వరూపమైన మకర (మొసలు చిత్రించిన) కుండలములు గలవాడు (కుండలి.) ౯౦౯. సమస్తలోకరక్షణముకై సుదర్శన మను చక్రముగలవాడు (చక్రి.) ౯౦౯ పకలలోకముల కంటెమించిన శక్తిపరాక్రమములు గలవాడు (విక్రమి.) ౯౧౦. శ్రుతి స్మృతిరూపమైన బ్రహ్మమను శాస్త్రంగలవాడు (ఊర్జితశాసనుడు.) ౯౧౧ శబ్దప్రవృత్తికి కారణమగు జాత్యాదులు లేనందున, శబ్దముచే జెప్ప శక్యుడుకానివాడు గాన (శబ్దాతిగుడు) ౯౧౪. పకలవేదములచేతను ముఖ్యముగా బొగడబడువాడు (శబ్దబ్రహ్మడు.) ౯౧౩. కాపత్రయముచే మాడినవానికి విక్రమించు చోటుగానున్న బ్రహ్మచోటయినవాడు (శిరుడు.) ౯౧౪. సంసారులయినవానికి రాత్రము వీరగటివంటివాని

వలె లోపించువాఁడు. జ్ఞానము గలవారికి సంసారమును చీఁకటివంటిదిగా లోపింపఁజేయు వాఁడు. వారిద్దఱకు నట్టి చీఁకటిని గలిగించువాఁడు (శర్వరీకరుఁడు.) ౧౧౦.

అక్రూరః పేశలో దక్షో దక్షిణాః క్షమిణాంవరః,
విద్వత్తమో వీతభయః పుణ్యశ్రవణకీర్తనః. ౧౧౧

శం. భా. ౯౧౫. క్రౌర్యం నామ మనోధర్మః ప్రశోభజః. అన్తరః సన్తాపః సాధినిపేశః. అవాప్తసమస్తకామత్వా త్తాత్కామాభావాదేవ క్రౌర్యాభావః. తస్మా త్తాత్కార్య మస్య నాస్తీత్యక్రూరః. ౯౧౬. కర్మణా మనసా వాచా వపుషా చ శోభ నత్వాత్పేశలత్వాత్పేశలః ౯౧౭. ప్రవృద్ధః శక్తః శిష్టకారీ చ దక్షః, త్రయంచై తత్ పరస్మి న్నియత మితిదక్షః. ౯౧౮. దక్షిణశబ్దస్యాపి దక్ష ఏవార్థః. పునరుక్తి దోషో నాస్తి; శబ్దభేదాత్. అథవా, దక్షతే గచ్ఛతి, హినస్తీతివా దక్షిణః, 'దక్ష గతి హింసనయోః' ఇతి ధాతుపాఠాత్. ౯౧౯. క్షమావతాం దౌగినాంచ పృథివ్యా దీనాం భారధారకాణాం చ శ్రేష్ఠఇతి క్షమిణాంవరః. 'క్షమయా పృథివీసమః' ఇతి వాల్మీకివచనాత్. బ్రహ్మాణ్డ మఖిలం పవన్ పృథివీవ భారేణ నార్దిత ఇతి పృథివ్యా అపి వరో వా; క్షమిణః శక్తాః, ఆయం తు సర్వశక్తిమత్త్వాత్సకలాః క్రియాః కర్తుం క్షమత ఇతి వా క్షమిణాంపరః. ౯౨౦. నిరస్తాతిశయం జ్ఞానం సర్వదా సర్వగోచర మస్యాస్తి శేతశేషా మితి విద్వత్తమః. ౯౨౧. వీతంవిగతం భయం సాంసారికం సంసార లక్షణం వా అస్యేతి వీతభయః. సర్వేశ్వరత్వా న్నిత్యముక్తత్వాచ్చ. ౯౨౨. పుణ్యం పుణ్యకరం శ్రవణం కీర్తనం చాస్యేతి పుణ్యశ్రవణకీర్తనః, 'య ఇదం శృణుయా న్నిత్యం యశ్చాపి పరికీర్తయేత్, నాశుభం ప్రాప్నుయాత్కించిత్సోఽముత్రేహ చ మానవః' ఇతి శ్రవణాదిఫలవచనాత్. ౧౧౧.

టీ. ౯౧౫. అన్నిక్రోర్యాలు నిండినవాఁడుగాన, క్రౌర్యములేనివాఁడు కాన (అక్రూరుఁడు.) ౯౧౬. మనస్సు, వాక్కు, కాయము, శరీరము వీనిచేమెళకువగలవాఁడు కాన (పేశలుఁడు.) ౯౧౭. మొప్పు, బలిమి, నేర్పు నను ముత్తెఱఁగులయిన గుణములు గలవాఁడు (దక్షుఁడు.) ౯౧౮. 1. దక్షుఁడే (దక్షిణుఁడు.) 2. మొప్పొందువాఁడు, దుష్టుల హింసించువాఁడు (దక్షిణుఁడు.) ౯౧౯. 1. యోగులలోను, బరువు మోయు పుడమి మున్నగువానిలోను మేటియైనవాఁడు. 2. లేక బ్రహ్మాండమెల్లను మోచువాఁడుగానఁ బుడమికంటె మేలయిన వాఁడు (క్షమిణాంవరుఁడు.) ౯౨౦. అన్నిటిని దెలిసికొనఁగలిగి, అన్నిటికంటె మించిన జ్ఞానము గలవాఁడు (విద్వత్తముఁడు.) ౯౨౧. సర్వేశ్వరుఁడును నిత్యుఁడును గాన నశిం

చిన సంసారసంబంధ మను, లేక సంసారరూపమైన జ్ఞానము గలవాఁడు (వీతభయుఁడు.) ౯౩౫. పవిత్రమైన ఖనికియుఁ గీర్తనమును గలవాఁడు (పుణ్యశ్రవణకీర్తనుఁడు.)

ఉత్తారణో దుష్కృతిహా పుణ్యో దుస్స్వప్ననాశనః,
వీరహా రక్షణ స్సన్తో జీవనః పర్యవస్థితః. ౧౧౩

శం. భా. ౯౩౩. సంసారసాగరాదుత్తారయతీతి ఉత్తారణః. ౯౩౪. 1. దుష్కృతీః పాపసంజ్ఞితాః హన్తీతి దుష్కృతిహా. 2. పాపకారిణ స్తాన్ హన్తీతి వా దుష్కృతిహా. ౯౩౫. స్మరణాది కుర్వతాం సర్వేషాం పుణ్యం కరోతీతి. సర్వేషాం శ్రుతిస్మృతిలక్షణయా వాచా పుణ్య మావహ ఇతి వా పుణ్యః. ౯౩౬. భావినోఽనర్థస్య సూచకాన్ దుస్స్వప్నాన్ నాశయతి ధ్యాతః, స్తుతః, కీర్తితః, పూజితశ్చేతి దుఃస్వప్ననాశనః. ౯౩౭. వివిధాః సంసారిణాం గతీ ర్ముక్తిప్రదానేన హన్తీతి వీరహా. ౯౩౮. సత్త్వం గుణ మధిష్ఠాయ జగత్త్రయం రక్షన్ రక్షణః. నంద్యాదిత్వాత్కర్తరిల్యుః. ౯౩౯. సన్మార్గవర్తినః సన్తః తద్రూపేణ విద్యావినయవృద్ధయే స ఏవ వర్తత ఇతి సన్తః. ౯౪౦ సర్వాః ప్రజాఃప్రాణరూపేణ జీవయన్ జీవనః. ౯౪౧. పరితః సర్వతః విశ్వం వ్యాప్య అవస్థిత ఇతి పర్యవస్థితః. ౧౧౩.

టీ. ౯౩౩. సంసారసాగరమునుండి యుద్ధరించువాఁడు (ఉత్తారణుఁడు). ౯౩౪. 1. పాపములను బోఁగొట్టువాఁడు. 2. లేక పాపముల నొనర్చువాని సంహరించువాఁడు. (దుష్కృతిఘ్నుఁడు) ౯౩౫. 1. తమ్ము స్మరించుట మున్నగునవి చేయువారికిఁ బుణ్యము చేయువాఁడు. 2. లేక అందఱకును శ్రుతిస్మృతిరూపమైనవాక్కుచేఁ బుణ్యమును జెప్పువాఁడు (పుణ్యుఁడు). ౯౩౬. రాఁబోవుచెడుగులను దెలుపు చెడుకలలను ధ్యానింపఁబడి, పొగడఁబడి, కీర్తింపఁబడి, పూజింపఁబడి పోఁగొట్టువాఁడు (దుస్స్వప్ననాశకుఁడు) ౯౩౭. సంసారులకు ముక్తి నొసఁగి చెడుగతులను బోఁగొట్టువాఁడు (వీరఘ్నుఁడు). ౯౩౮. సత్త్వగుణము నవలంబించి జగంబును గాపాడువాఁడు (రక్షణుఁడు). ౯౩౯. విద్య' వినయము వీనివృద్ధికై సన్మార్గవర్తు లగుసజ్జనులరూపములతో నుండువాఁడు (సంతుఁడు). ౯౪౦. సకలజనులను ప్రాణరూపముతో బ్రదికించువాఁడు (జీవనుఁడు). ౯౪౧. అంతటఁ బ్రపంచమున వ్యాపించియుండువాఁడు (పర్యవస్థితుఁడు) ౧౧౩.

అనన్తరూపోఽ నంతశ్రీ ర్జితమన్యు ర్భయాపహః,
చతురశ్రో గభీరాత్మా విదిశో వ్యాదిశో దిశః. ౧౧౪

శం. భా. ౯౪౨. అనన్తాని రూపాణ్యస్య విశ్వప్రకృతిరూపేణ స్థితస్యేతి అనన్తరూపః. ౯౪౩. అపరిమితా శ్రీ ర్పరశక్తి రస్యేతి అనన్తశ్రీ, 'పరాఽస్య

శక్తిర్విభైవ శ్రూయతే' ఇతి శ్రుతేః. ౯౩౪. మృత్యుః క్రోధో జితో యేన సః జితమృత్యుః. ౯౩౫. భయం సంసారజం పుంసాం మహన్మృత్యుస్వరూపం భయాపహరణః. ౯౩౬. న్యాయసమవేతః చతుర్వర్గః, పురుషాం కర్మానురూపం ఫలం ప్రయచ్ఛతీతి. ౯౩౭. ఆత్మా స్వరూపం చిత్తం వా గభీరం పరిచ్ఛేత్తు మశక్య మస్యేతి గభీరాత్మా. ౯౩౮. వివిధాని ఫలాని అధికారిభ్యో విశేషేణ దిశతీతి విదిశః. ౯౩౯. వివిధా మాజ్ఞాం శక్రాదీనాం కుర్వన్ వ్యాదిశః. ౯౪౦. సమస్తానాం కర్మణాం ఫలాని దిశన్ వేదాత్మేతిదిశః. ౧౧౩.

టీ. ౯౩౩. ప్రపంచరూపుఁ డయిన యిశనికిఁ బెక్కురూపములు గలవు గాన సనంతరూపుఁడు, (అనంతరూపుఁడు). ౯౩౩. అపరిమితమైన శక్తి గలవాఁడు, (అనంతశ్రీ). ౯౩౪. శోకమును జయించినవాఁడు, (జితమృత్యువు). ౯౩౫. సంసారమువలని భయమును మానవులకుఁ బోఁగొట్టువాఁడు, (భయాపహుఁడు). ౯౩౬. న్యాయముతోఁ గూడినవాఁడు (చతుర్వర్గుడు). ౯౩౭. ఇది యాత్మ, ఇది స్వరూపము, ఇది చిత్తము అని వేఱుచేయ వీలుగాని యాత్మ గలవాఁడు (గభీరాత్ముఁడు). ౯౩౮. వివేఱు ఫలములను నధికారులకుఁ దగినట్లొసఁగువాఁడు (విదిశుఁడు). ౯౩౯. ఇంద్రాదిదేవతలకు వలుతెఱఁగుల యాజ్ఞ నొసఁగువాఁడు (వ్యాదిశుఁడు). ౯౪౦. సకలకర్మలకు ఫలములను వేదరూపమున నొసఁగువాఁడు (దిశుఁడు). ౧౧౩.

అనాది ర్భూర్భువో లక్ష్మీః సువీరో రుచిరాఙ్గదః,
జననో జనజన్మాది ర్భీమో భీమపరాక్రమః. ౧౧౪

శం. భా ౯౪౧. ఆదిః కారణ మస్య న విద్యత ఇతి అనాదిః, సర్వకారణత్వాత్. ౯౪౨. భూ రాధారః, భువః సర్వభూతాశ్రయత్వేన ప్రసిద్ధాయా భూమ్యాః, భువోఽపి భూరితి భూర్భువః 2. అథవా. ౯౪౩. న కేవలమసౌ భూః భువః, లక్ష్మీ శోభా చేతి భువోలక్ష్మీః, అథవా, భూః భూర్లోకః, భువః భువర్లోకః; లక్ష్మీ ఆత్మవిద్యా, 'ఆత్మవిద్యా చ దేవి త్వమ్' ఇతి శ్రీస్తుతౌ. భూర్యస్యాశ్చిష్ఠయోః శోభేతి వా భూర్భువోలక్ష్మీః. ౯౪౪. 1 శోభనా వివిధా ఈరా గతయో యస్య సః సువీరః. 2. శోభనం వివిధం ఈర్తే ఎతి వా సువీరః. ౯౪౫. రుచిరే కల్యాణే అఙ్గదే అస్యేతి రుచిరాఙ్గదః. ౯౪౬. జన్తూ జనయతీ జనకః; ల్యుట్స్వీకృ బహులగ్రహణాత్ కర్తరి ల్యుట్ ప్రత్యయః. ప్రయోగవచనాదివత్. ౯౪౭. జనస్య జనిమతోఽన్యస్య ఉత్పత్తయః. తస్య ఆదిః మూలకారణమితి జనజన్మాది ౯౪౮. భయహేతుత్వాత్ భీమః. 'భీమాదయోఽపాదానే' ఇతి నిపాతనాత్, 'మహత్భయం వజ్రముద్యతం' ఇతి

శ్రుతేఃఁ ౯౯౯. ఋణాదీనాం భయహేతుఃఁ పరాక్రమోఽస్యేవకారశ్శ్రుతి భీమ పరాక్రమఃఁ ౧౧౯.

టీ. ౯౪౦. కారణము లేనివాఁడు (అకారణ). ౯౪౨. భూమికి నాధారుఁడు (భూర్భువుఁడు). ౯౪౩. అత్మవిద్యా స్వరూపుఁడు కావున (లక్ష్మీ). ౯౪౪. 1. మేలయిన మొక్కఁగతులు గలవాఁడు; 2 మంచిమార్గమునఁ బ్రేరేపించువాఁడు (సుపీరుఁడు). ౯౪౫. మంగళకరము లైన భుజకీర్తులు గలవాఁడు (రుచిరాంగదుఁడు). ౯౪౬ జంతువులను సృజించువాఁడు (జననుఁడు). ౯౪౭. పుట్టుక గలవారి కాదికారణమైనవాఁడు (జనజన్మాదుఁడు). ౯౪౮. భయహేతువయినవాఁడు కావున (భీమఁడు). ౯౪౯. అసురులు మున్నగువారికి భయంకరమైన పరాక్రమము గలవాఁడు (భీమపరాక్రమఁడు). ౧౧౯.

ఆధారనిలయోఽధాతా పుష్పహాసఃఁ ప్రజాగరఃఁ,
ఊర్ధ్వగ స్సత్పథాచారఃఁ ప్రాణదఃఁ ప్రణవఃఁ పణఃఁ. ౧౧౫

శం. భా. ౯౫౦. పృథివ్యాదీనాం పఞ్చభూతానా మాధారాణా మాధారత్వాత్ ఆధారనిలయఃఁ. ౯౫౧. స్వాత్మనా ధృతస్యాన్యస్యానోన్య ధాతా నాస్తీతి అధాతా. 'వద్యృతశ్చ' ఇతి 'సదూసాస్తవిధిరనిత్యఃఁ' ఇతి కర్తర్యయాభావఃఁ. సంహారసమయే సర్వాఃఁ ప్రజాఃఁ ధయతి పిబతీతి వా ధాతా; ధేట్ పానే, ఇతి ధాతుఃఁ. ౯౫౨. ముకులాత్మనా స్థితానాం పుష్పాణాం హాసవత్ ప్రకృష్టరూపేణ వికాసోఽస్యేతి పుష్పహాసఃఁ ౯౫౩. నిత్యప్రబుద్ధస్వరూపత్వాత్ ప్రకర్షేణ జాగర్తీతి ప్రజాగరఃఁ. ౯౫౪. పరేషా మురి రిష్మ ఊర్ధ్వగఃఁ. ౯౫౫. సతాం కర్తాని సత్పథాతా నాచరత్యేష ఇతి సత్పథాచారఃఁ. ౯౫౬. మృతా పరీక్ష్యకృతీ జీవయన్ ప్రాణదఃఁ. ౯౫౭. ప్రణవో నామ పరమాత్మనో వాచక ఓంకారఃఁ. తదభేదోపచారేణాయం ప్రణవఃఁ. ౯౫౮. 1. పణతి ర్వ్యవహారార్థకఃఁ. తం పూర్వ పణఃఁ. పణవ్యవహారేఽపితిధాతుఃఁ. 'సర్వాణి రూపాణి విచిత్య ధీరో నామాని కృత్వాఽభివదన్యదాస్తే' ఇతి శ్రుతేఃఁ. 2. పుణ్యాని సర్వాణి కర్మాణి పణా సంగృహ్యాధికారిభ్యఃఁ తత్ఫలా ప్రయచ్ఛతీతి వా లక్షణయా పణఃఁ. ౧౧౫.

టీ. ౯౫౦. ఆధారము లగు పృథివ్యాదిపంచభూతములకు నాధారుఁడు (ఆధారనిలయుఁడు). ౯౫౧. 1. తన్నుఁ దానే ధరించినవాఁడు గాన, ధారకుఁడు లేని వాఁడు. 2. లేక సంహారసమయంబునఁ బ్రజలను పానముచేయువాఁడు, (అధాత). ౯౫౨. మొగ్గలయి యున్న పువ్వులు వికసించునట్లు ప్రపంచరూపంబున వికాసముగల వాఁడు (పుష్పహాసుఁడు). ౯౫౩. ఎల్లప్పుడు జ్ఞానముతో నుండువాఁడుగాన మిక్కిలి

మొలకువతో నుండువాఁడు (ప్రజాగరుఁడు). ౯౫౪. అందఱకుఁ బై నుండువాఁడు (ఊర్ధ్వగుఁడు). ౯౫౫. సజ్జనులాచరించుకర్మలు సత్ప్రథమనంబడును. అట్టికర్మముల నాచరించువాఁడు (సత్ప్రథాచారుఁడు). ౯౫౬. మృతు లగు పరిణీర్తు మొదలగువారిని ప్రదిశించినవాఁడు గాన ప్రాణదుఁడు (ప్రాణదుఁడు). ౯౫౭. ప్రణవస్వరూపుఁడు కావున (ప్రణవుఁడు). ౯౫౮. 1.సకలవిషయములను విచారించువాఁడు. 2. లేక సకలపుణ్యములను గొని యాపుణ్యాధికారులకుఁ దగినఫలంబుల నొసఁగువాఁడు (పణుఁడు). ౯౫౯.

ప్రమాణం ప్రాణనిలయః ప్రాణభృ ద్ధ్రాణిజీవనః,
తత్త్వం తత్త్వవిదేకాత్మా జన్మమృత్యుజరాతిగః. ౧౧౬

శం. భా. ౯౫౯. ప్రమితిః సంవిత్స్వయంప్రభా ప్రమాణం, 'ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ' ఇతి శ్రుతేః. 'జ్ఞానస్వరూప మత్యన్త నిర్మలం పరమార్థతః, తమేవార్థస్వరూపేణ భ్రాన్తిదర్శనతః స్థితమ్' ఇతి విష్ణుపురాణే. ౯౬౦. 1.ప్రాణా ఇంద్రియాణి యత్ర జీవే నిలీయన్తే తత్ప్రతత్త్రత్వాత్. 2 దేవస్య ధారకాః ప్రాణాపానాదయో వా తస్మిన్నిలీయన్తే. 3.ప్రాణితీతిప్రాణో జీవః పరే పుంసి నిలీయత ఇతి వా. ౪.ప్రాణాశ్చేష్టాంశ్చ సంహర న్నితివా ప్రాణనిలయః ౯౬౧. పోషయ న్సన్నరూపేణ ప్రాణాన్ ప్రాణభృత్. ౯౬౨. ప్రాణినో జీవయన్ ప్రాణాఖ్యైః పవనైః ప్రాణజీవనః. 'న ప్రాణేన నాపానేన మర్త్యో జీవతి కశ్చన. ఇతరేణ తు జీవన్తి యస్మిన్నేతావుపాశ్రితౌ'. ఇతి మన్త్రవర్ణాత్. ౯౬౩. తత్త్వం తథ్య మమృతం సత్యం పరమార్థః ప తత్త్వమిత్యేతే ఏకార్థవాచినః పరమార్థసతో బ్రహ్మణో వాచకాః శబ్దాః. ౯౬౪. తత్త్వం స్వరూపం యథావద్వేత్తీతి తత్త్వవిత్. ౯౬౫. ఏకశ్చాసావాత్మా చేతి ఏకాత్మా 'ఆత్మా వా ఇద మేకఏవాగ్ర ఆసీత్' ఇతి శ్రుతేః. 'యచ్ఛాప్నోతి యదాదత్తే యచ్ఛాత్తి విషయానిహ, యచ్చాస్య సంతతో భావ స్తస్మా దాత్మేతి గీయతే' ఇతి స్మర్యతే కృ. ౯౬౬. జాయతే అస్తి వర్ధతే విపరిణమతే అపక్షీయతే నశ్యతి' ఇతి షడ్భావవికారా నతీత్య గచ్ఛతీతి జన్మమృత్యుజరాతిగః, 'న జాయతే మ్రియతే వా విపశ్చిత్' ఇతి మన్త్రవర్ణాత్. ౧౧౬.

టీ ౯౫౯. స్వయముగా వెలుఁగునట్టి జ్ఞానరూపుఁడు (ప్రమాణుఁడు). ౯౬౦. 1. తత్ప్రతంత్రములయి ఇంద్రియము లితనియందు లయించియుండును కాన (ప్రాణనిలయుఁడు). 2. ఇతనియందే ప్రాణాపానాదులు లయించుచున్నవి కాన (ప్రాణనిలయుఁడు). 3. ప్రాణ మనఁగా జీవుఁడు, ఆజీవుఁడు పరబ్రహ్మమందు లయించుచున్నాఁడు గాన (ప్రాణనిలయుఁడు). ౪. లేకజీవులను సంహరించువాఁడు (ప్రాణనిలయుఁడు) ౯౬౧. జీవుల నన్నముచేఁ బోషించుచుఁ బ్రాణముల ధరింపించువాఁడు (ప్రాణభృత్తు). ౯౬౨.

ప్రాణము లను వాయువులచే ప్రాణులను జీవింప జేయువాఁడు(ప్రాణజీవనుఁడు).౯౬౩. తత్త్వస్వరూపుఁడు(తత్త్వుఁడు). ౯౬౪.తత్త్వమును జక్కఁగా నెఱిఁగినవాఁడు (తత్త్వవిత్తు). ౯౬౫. ఒకటేయాత్మయైనవాఁడు (ఏకాత్ముఁడు). ౯౬౬. పుట్టుట, ఁడుట, పెరుఁగుట, మాఱుట, సన్నగిలుట, నశించుట యను నాఱుమార్పులులేని వాఁడు గావ జన్మమృత్యుజరలను మీఱినవాఁడు (జన్మమృత్యుజరాతిగుఁడు). ౧౧౬.

భూర్భువస్స్వ స్తరు స్తార స్సవితా ప్రపితామహాః,
యజ్ఞో యజ్ఞపతి ర్యజ్వా యజ్ఞాఙ్గో యజ్ఞవాహనః. ౧౧౭

శం. భా. ౯౬౭. 1. భూర్భువః స్వ ఇమాఖ్యాని త్రీణి వ్యాహృతిరూపాణి శుక్రాణి త్రయీసారాణి బహ్వృచా ఆహుః తై ర్హోమాదినా జగత్త్రయం కరని, ప్లవతే పేతి భూర్భువస్స్వ స్తరుః. 'అగ్నౌ ప్రాస్తాహుతిః సమ్యగాదిత్య ముపతిష్ఠతే, ఆదిత్యా ద్జాయతే వృష్టి ర్వృష్టే రన్నం తతః ప్రజాః'ఇతి మనువచనాత్; 2.అథవా భూర్భువస్స్వస్సమాఖ్య లోకత్రయసంసారవృక్షః భూర్భువస్స్వ స్తరుః. 3. భూర్భువస్స్వరాఖ్యం లోకత్రయం వృక్షవద్వ్యాప్య తిష్ఠతీతి వా భూర్భువస్స్వ స్తరుః. ౯౬౮. 1. సంసారసాగరం తారయతీ తారః. 2. ప్రణవోవా. ౯౬౯. సర్వస్య లోకస్య జనక ఇతి సవితా. ౯౭౦. పితామహస్య బ్రహ్మణోఽపి పితేతి ప్రపితామహః. ౯౭౧. యజ్ఞాత్మనా సంగస్తా యజ్ఞః. ౯౭౨. యజ్ఞానాం పాతా, స్వామీ వా యజ్ఞపతిః. 'అహం హి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తా చ ప్రభురేవచ,' ఇతి భగవద్వచనాత్. ౯౭౩. యజమానాత్మనా తిష్ఠతీ యజ్వా. ౯౭౪. యజ్ఞా అఙ్గా న్యస్యేతి వరాహమూర్తిః యజ్ఞాఙ్గః.

వేదపాదో యూపదంష్ట్రః క్రతువీర్య శ్చితీముఖః,
అగ్నిజిహ్వ స్సదర్భరోమా బ్రహ్మశీర్ష్ణో మహాతపాః.
అహోరాత్రేక్షణో దివ్యో వేదాఙ్గశ్రుతిభూషణః,
ఆజ్యనాసః స్రువతుణ్డః సామఘోషస్వనో మహాన్.
ధర్మసత్యమయ: శ్రీమాన్ క్రమవిక్రమసత్క్రియః,
ప్రాయశ్చిత్తనఖో ఘోరః పశుజానూ ర్వ్వాఙ్ఘ్రిజః.
ఉద్గాత్రన్త్రో హోమలిఙ్గః ఫలబీజమహౌషధిః,
బాహ్యాన్తరాత్మా మన్త్రస్ఫిగ్విగ్భక్తిః సోమశోణితః.
వేదస్కన్ధో హవిర్గన్ధో హవ్యకవ్యాతివేగవాన్,
ప్రాగ్వంశకాయో ద్యుతిమాన్ నానాదీక్షాభిరర్చితః.
దక్షిణాహృదయో యోగీ మహాసత్రమయో మహాన్,

ఉపాకర్తోపకరణం ప్రవర్గ్యావర్తభూషణః.
నానాచ్ఛన్దోగతిపథో సువ్యోపనిషదాసనః,
ధాయాపత్నీసహాయో వై మేరుశృఙ్గ ఇవోచ్ఛ్రితః. ఇతి వారివంశే.

౯౭౫. ఫలహేతుభూతాన్ యజ్ఞాన్ వాహయతీతి యజ్ఞవాహనః. ౧౧౭.

టీ. ౯౬౭. 1. భూర్భువస్సువములు మూఁడును ఓంకారరూపములు; వానిచే హోమముచేయుటచేత ముజ్జగంబును దరింపఁ జేయువాఁడు. 2. లేక భూర్భువస్సువములనెడి లోకములుమూఁడను సంసారవృక్షరూపుఁడు. 3. లేకభూర్భువస్సువము లనెడి ముల్లోకంబులను వృక్షమువలె వ్యాపించియుండువాఁడు (భూర్భువస్వస్తరువు). ౯౬౮. 1. సంసారసాగరమునుండి తరింపఁజేయువాఁడు. 2. లేక ఓంకారరూపుఁడు(తారుఁడు). ౯౬౯. లోకమున కెల్లఁదండ్రియైనవాఁడు (సవిత). ౯౭౦. పితామహుఁ డగుబ్రహ్మకును దండ్రి గాన (ప్రపితామహుఁడు). ౯౭౧. యజ్ఞరూపుఁడు (యజ్ఞుఁడు). ౯౭౨. యజ్ఞములకు పాలకుఁడు (యజ్ఞపతి). ౯౭౩. యజమానస్వరూపుఁడు (యజ్వ). ౯౭౪. యజ్ఞములే యంగములుగఁ గలవాఁడు (యజ్ఞాంగుఁడు). ౯౭౫. ఫలహేతువు లయిన యజ్ఞములను నడిపించువాఁడు (యజ్ఞవాహనుఁడు) ౧౧౭.

యజ్ఞభృద్యజ్ఞకృద్యజ్ఞీ యజ్ఞభుగ్యజ్ఞసాధనః,
యజ్ఞాన్తకృద్యజ్ఞగుహ్యో మన్నమన్నాద ఏవ చ. ౧౧౮

శం. భా. ౯౭౬. యజ్ఞం బిభర్తి పాతీతి వా యజ్ఞభృత్. ౯౭౭. జగదాదా తదస్తే చ యజ్ఞం కరోతి కృన్తతీతి వా యజ్ఞకృత్. ౯౭౮. యజ్ఞానాం తత్సమారాధనాత్మనాం శేషీతి యజ్ఞీ. ౯౭౯. యజ్ఞం భుఙ్క్తే, భునక్తీతివా యజ్ఞభుక్. ౯౮౦. యజ్ఞాః సాధనం తత్ప్రాప్తావితి యజ్ఞసాధనః. ౯౮౧. యజ్ఞస్యాంతం ఫలప్రాప్తిం కుర్వన్ యజ్ఞాన్తకృత్; వైష్ణవీబుద్ధిసంపన్నే పూర్ణాహుత్యాపూర్ణం హుత్వా యజ్ఞసమాప్తిం కరోతీతి వా యజ్ఞాన్తకృత్. ౯౮౨. యజ్ఞానాం గుహ్యం జ్ఞానయజ్ఞః. ఫలాభిసంధరహితో వా యజ్ఞః, తదభేదోపచారాత్ బ్రహ్మయజ్ఞగుహ్యమ్. ౯౮౩. అద్యతేఽత్తి చ భూతానీతి అన్నమ్. ౯౮౪. అన్నమత్తీతి అన్నాదః. సర్వం జగదన్నాదిరూపేణ భోక్తృభోగ్యాత్మకమేవేతి దర్శయితుమేవకారః, చశబ్దః సర్వసామ్నామేకస్మిన్ పరస్మిన్ పుంసి సమన్విత్య వృత్తిం దర్శయితుమ్. ౧౧౮.

టీ. ౯౭౬. యజ్ఞమును పోషించువాఁడు లేక రక్షించువాఁడు యజ్ఞభృత్తు. ౯౭౭. జగదాదియందును దానియంతమునందును యజ్ఞమునుచేయువాఁడు, లేక నశింపఁజేయువాఁడు (యజ్ఞకృత్తు). ౯౭౮. తన్నుఁ బూజించువారికి శేషియైనవాఁడు

(యజ్ఞి). ౯౭౯. యజ్ఞమును భుజించువాఁడు లేక పాలించువాఁడు (యజ్ఞభుక్కు). ౯౮౦. ఆతనిప్రాప్తికి యజ్ఞములు సాధనములు గాన (యజ్ఞసాధనుఁడు). ౯౮౧. 1. ఫలమును గలిగించుటచే యజ్ఞమును ఖూర్తిచేయువాఁడు. 2. లేక విష్ణుదేవతాకమైన ఋక్కు చెప్పి పూర్ణాహుతి నొసఁగుటచేఁ ఖూర్ణము గావించి యజ్ఞపరిసమాప్తిని జేయువాఁడు (యజ్ఞాంతకృత్తు). ౯౮౨. 1. జ్ఞానయజ్ఞమయినవాఁడు. 2. బ్రహ్మము. (యజ్ఞగుహ్యుఁడు). ౯౮౩. 1. భూతములను దినువాఁడు. 2. లేక భూతములచేఁ దినఁబడు నన్నమైనవాఁడు (అన్నము). ౯౮౪. అన్నమును జీవరూపమున భక్షించువాఁడు (అన్నాదుఁడు). (ఇందు ఏవకారము సర్వజగత్తును భోక్తృభోగ్యములరూపమైన దని తెలుపుటకును, చశబ్దము సర్వనామములు ముఖ్యుఁడయినపరమాత్మయందే యన్వయించు ననుటను దెలుపుచున్నది). ౧౧౪.

ఆత్మయోని స్స్వయంజాతో వైఖాన స్సామగాయనః,
దేవకీనన్దన స్స్రష్టా క్షితీశః పాపనాశనః. ౧౧౫

శం. భా. ౯౭౫. ఆత్మైవ యోని రుపాదానకారణం సాన్యదితి ఆత్మయోనిః ౯౭౬. నిమిత్తకారణమపి స ఏవేతి దర్శయితుం స్వయంజాత ఇతి; 'ప్రకృతిశ్చ ప్రతిజ్ఞా దృష్టాంతానుపరోధాత్.' (బ్రహ్మసూత్ర.) ౧ ౪-౨౩. ఇత్యత్ర స్థాపితముభయ కారణత్వం హరేః. ౯౭౭. విశేషేణ ఖననాత్ వైఖానః; ధరణీం విశేషేణ ఖనిత్వా పాతాళవాసినం హిరణ్యాక్షం వారాహం రూపమాస్థాయ జఘానేతి పురాణే ప్రసిద్ధమ్. ౯౭౮. సామాని గాయతీతి సామగాయనః. ౯౭౯. దేవక్యాః సుతో దేవకీనందనః. 'జ్యోతీంషి శుక్రాణి చ యాని లోకే త్రయో లోకా లోకపాలాస్త్రయీ చ, త్రయోఽగ్నయశ్చాహుతయశ్చ పఞ్చ సర్వే దేవా దేవకీపుత్ర ఏవ.' ఇతి మహాభారతే. ౯౮౦. స్రష్టా సర్వలోకస్య. ౯౮౧. క్షితేరూఢమేరీశః క్షితీశః. దశరథాత్మజః. ౯౮౨. కీర్తితః పూజితో ధ్యాతః స్మృతః పాపరాశిం నాశయన్ పాపనాశనః 'పఞ్చోపవాస్యాద్యత్పాపం పురుషస్య ప్రణశ్యతి, ప్రాణాయామశతేనైవ తత్పాపం నశ్యతే నృణామ్'. 'ప్రాణాయామసహస్రేణ యత్పాపం నశ్యతే నృణామ్, ఋణమాత్రేణ తత్పాపం హరేర్ధ్యానా త్ప్రణశ్యతి' ఇతి వృద్ధశాతాతపే. ౧౧౫.

టీ. ౯౭౫. తానే జగత్తునకు నుపాదానకారణమైనవాఁడు కాన (ఆత్మయోని). ౯౭౬. నిమిత్తకారణము నైతము తానే యయినవాఁడు (స్వయంజాతుఁడు). ౯౭౭. హిరణ్యాక్షుని సంహరించుటకై వరాహరూపమెత్తి భూమిని మిక్కిలిగ గద్దలించినవాఁడు (వైఖానసుఁడు). ౯౭౮. సామగానము చేయువాఁడు (సామగాయనుఁడు).

౯౯౯. దేవకీదేవికినందనుఁడు (దేవకీనందనుఁడు). ౯౯౦. సకలజగంబును సృజించిన వాఁడు (స్రష్ట). ౯౯౧. రామావతారమున సకలభూమికిఁ బ్రభువు (క్షితీశుఁడు). ౯౯౨. పాపములను నశింపఁజేయువాఁడు (పాపనాశనుఁడు). ౧౦౯.

శఙ్ఖభృన్నన్దకీ చక్రీ శార్ఙ్గధన్వా గదాధరః,
రథాఙ్గపాణి రక్షోభ్య స్సర్వప్రహరణాయుధః. ౧౩౦
సర్వప్రహరణాయ ధోంనమఇతి.

శం. భా.౯౯3. పాఞ్చజన్యాఖ్యం భూతాద్యహంకారాత్మకం శఙ్ఖం బిభ్రత్ శఙ్ఖభృత్. ౯౯౪. విద్యాసుతో నన్దకాఖ్యోఽసి రవ్యేతి నన్దకీ. ౯౯౫. 1. మనస్తత్త్వాత్మకం సుదర్శనాఖ్యం చక్రమస్యాస్తీతి. 2. సంసారచక్ర మస్యాజ్ఞయా భ్రమవర్తత ఇతి వా చక్రీ. ౯౯౬. ఇన్ద్రియాద్యహఙ్కారాత్మకం శార్ఙ్గంనామ ధనురస్యాస్తీతి శార్ఙ్గధన్వా. 'ధనుషశ్చ' ఇతి ఆనఙ్ సమాసాన్తః. ౯౯౭. బుద్ధికల్పాత్మికాం కౌమోదకీం వామగదాం వహన్ గదాధరః. ౯౯౮. రథాఙ్గం చక్రమస్య పాణౌ స్థితమితి రథాఙ్గపాణిః. ౯౯౯. అకలేవ అశక్యక్షోభణ ఇతి అక్షోభ్యః. ౧౦౦౦. కేవలం వీరావస్త్రాయుధాన్యస్యేతి న నియమ్యతే. అపితు సర్వాణ్యేవ ప్రహరణాన్యాయుధాన్యస్యేతి సర్వప్రహరణాయుధః. ఆయుధల్యేనాప్రసిద్ధాన్యపి కరణాదీన్యాయుధాన్యస్య భవన్తీతి. అస్తే సర్వప్రహరణాయుధ ఇతి వచనం సత్యసంకల్పత్వేన సర్వేశ్వరత్వం దర్శయితుమ్, 'ఏష సర్వేశ్వరః' ఇతి శ్రుతేః. ద్వివ్యవచనం సమాప్తిం ద్యోతయతి. ఓం కారశ్చ మఙ్గళార్థః, 'ఓఙ్కార శ్చాపిశబ్దశ్చ ద్వావేతౌ బ్రహ్మణః పురా, కణ్ఠం భిత్త్వా వినిర్యాతౌతస్మా న్మఙ్గళకావుభౌ.' ఇతి వచనాత్. అస్తే నమ ఇత్యుక్త్వా పరిచరణం కృతవాన్. 'భూయిష్ఠాంతే నమ ఉక్తిం విధేమ' ఇతి మన్త్రవర్ణాత్. 'ధన్యం కదేవ లగ్నం తన్ముహూర్తం కదేవ పుణ్యమహఃకరణస్య చ సా సిద్ధిర్యత్ర వారిః ప్రాఙ్ నమస్క్రియతే' ఇతి చ ప్రాగి త్యుపలక్షణమ్. అస్తేఽపి నమస్కారస్య శిష్టాచరణాత్. నమస్కారఫలం ప్రాగేవ దర్శితమ్.—

ఏతోఽపి కృష్ణే సుకృతిః ప్రణామో
దశాశ్వమేధావభృథేన తుల్యః,
దశాశ్వమేధీ పునరేతి జన్మ
కృష్ణప్రణామీ న పునర్భవాయ.
అతసీపుష్పసంకాశం పీతవాససమచ్యుతమ్,
యే నమస్యన్తి గోవిన్దం న తేషాం విద్యతే భయమ్.

లోకత్రయాధిపతి మప్రతిమప్రభావ
మీవ తృణీమ్య శిరసా ప్రభవిష్ణు మీశమ్,
జన్మాన్తరప్రలయకల్పసహస్రకాత
మాశు ప్రశాన్తి మురయాతి నరస్య పాపమ్. ౧౩౦.

ఇతినామ్నాం దశమం శతకం వివృతమ్.

టీ. ౯౯3. భూతాదుల యహంకారరూపమైన పాంచజన్యమును శంఖమును ధరించువాఁడు (శంఖభృత్తు). ౯౯౪. విద్యామయమయిననందక మను ఖడ్గమునుధరించిన వాఁడు (నందకీ). ౬౬౫. 1. మనస్తత్వ మనెడి సుదర్శనం బను చక్రమును దాల్చిన వాఁడు. 2. లేక ఇతని యాజ్ఞచే సంసారచక్రము తిరుగుచున్నది గావున (చక్రీ). ౯౯౬. ఇంద్రియాదులయహంకారాత్మకమైన శార్ఙ్గ మను ధనుస్సుగలవాఁడు (శార్ఙ్గధన్వీడు). ౯౯౭. బుద్ధితత్త్వరూపమైన కౌమోదకీ యను గదను ధరించినవాఁడు (గదాధరుఁడు). ౯౯౮. చక్రము హస్తమునందు ధరించినవాఁడు (రథాఙ్గపాణి). ౯౯౯. కలఁకలేనట్టి శక్యమునానివాఁడు (అక్షోభ్యుఁడు). ౧౦౦౦. సకలవిధములైన యస్త్రము లాయుధములుగాఁ గలవాఁడు. ఆయుధములను ప్రసిద్ధిలేనిగోళ్లు మొదలగునవికూడ ఆయుధములుగా పెలసినవాఁడు కావున (సర్వప్రహరణాయుధుఁడు.) ౧౩౦.

పదియవనూఱు సంపూర్ణము.

ఇతీదం కీర్తనీయస్య కేశవస్య మహాత్మనః,
నామ్నాం సహస్రం దివ్యానా మశేషేణ ప్రకీర్తితమ్. ౧౩౧

శం. భా. ఇతీదం ఇత్యనేన నామసహస్రమన్యానానతిరిక్త ముక్తమితిదర్శయతి దివ్యానా మప్రాకృతానాం నామ్నాం సహస్రం కీర్తిత మితి వదతాప్రకారాన్తరేణాపి సంఖ్యోపపత్తి ర్దర్శితా. ౧౩౧.

తా. కొనియాడఁదగినవాఁడును మహానుభావుఁడును అగు శ్రీమహావిష్ణువుయొక్క దివ్యములగు వెయినామములు చెప్పఁబడినవి. 'నామ్నాం సహస్రం' అని చెప్పుటచేత పొందుపఱ్ఱులు లేక సరిగా వేయినామములు చెప్పఁబడిన వని సిద్ధించుచున్నది. ౧౩౧.

యఇదం శృణుయా న్నిత్యం యశ్చాపి పరికీర్తయేత్,
నా శుభంప్రాప్నుయా ల్కించిత్సోఽముత్రేహచమానవః. ౧౩౨

శం. భా. ప్రక్రమే కింజపమచ్యతే జంతుః ఇతిజపశబ్దోపాదానాత్ కీర్తయేత్ ఇత్యనేనాపిత్రివిధజపో లక్ష్యతే ఉచ్చోపాంశు మానసలక్షణ స్త్రివిధోజపః,

యఇదం శృణుయాత్ ఇత్యాదిః స్పష్టార్థః పరలోకప్రాప్తస్యాపి యయాతినహు షాది పదశుద్ధిప్రాప్త్యభావం సూచయితుం అముత్ర ఇత్యుక్తమ్. ౧౩౩.

తా. ఎవఁ డీవిష్ణుసహస్రనామములను ఎల్లప్పుడు పఠించునో వాఁడు ఇహపర లోకములం దెట్టి యశుభములను పొందఁజాలఁడు. ఈగ్రంథాదియందు 'కింజపన్ ముచ్యతే జంతుః' అని ప్రశ్నించియుండుటచేత 'కీర్తయేత్' అనుచోటకూడ ఉచ్చైఃశబ్ద ఉపాంశు, మానసములను త్రివిధజపములు గ్రహింపఁబడుచున్నవి. పరలోకమునుపొందిన వారికికూడ యయాతినహుషులకువలె అశుద్ధప్రాప్తి కలుగఁబోదు దని భావము. ౧౩౩.

వేదాన్తగో బ్రాహ్మణ స్యాస్యత్రిధో విజయీ భవేత్,
వైశ్యో ధనసమృద్ధ స్యాచ్ఛూద్ర సుఖ మవాప్నుయాత్.

శం. భా. వేదాన్తానా ముపనిషదా మర్థం బ్రహ్మ గచ్ఛన్తిఅవగచ్ఛన్తీతి వేదాన్తగః. 'కింజపన్ముచ్యతే జన్తు ర్జన్మసంసారబంధనా' దితివచనాత్; జపకర్మణా సాక్షాన్ ముక్తి శ్చిత్తశుద్ధిద్వారా కర్మణాం సాక్షాన్మోక్షహేతుత్వం నాస్తి జ్ఞానేనైవ మోక్ష ఇతి దర్శయితుం వేదాన్తగో బ్రాహ్మణ స్యా దిత్యుక్తమ్, కర్మణాం త్వంతఃకరణశుద్ధిద్వారేణ మోక్షహేతుత్వమ్.

"కషాయపక్తిః కర్మాణి జ్ఞానం తు పరమా గతిః,
కషాయే కర్మభిః పక్వే తతో జ్ఞానం ప్రవర్తతే.
నిత్యం జ్ఞానం సమాసాద్య నరో బద్ధా త్ప్రముచ్యతే,
ధర్మాత్సుఖం చ జ్ఞానం చ జ్ఞానా న్మోక్షోఽధిగమ్యతే
యోగినః కర్మకుర్వన్తి పఙ్గు త్యక్త్వాఽఽత్మశుద్ధయే,
కర్మణా బధ్యతే జన్తు ర్విద్యయైవ విముచ్యతే.
తస్మాత్కర్మ న కుర్వన్తి యతయః పారదర్శినః,
యుష్మోక్తాన్యపి కర్మాణి పరిహాయ ద్విజోత్తమాః.
ఆత్మజ్ఞానే శమే చ స్యా ద్వేదాభ్యాసే చ యత్నవాన్."

ఇతి మానవం వచనమ్.

"తపసా కిల్బిషం హన్తి విద్యయాఽమృత మశ్నుతే" ఇతి
"జ్ఞాన మున్మద్యతే పుంసాం హయా ద్యాపద్య కర్మణాం,
యథాఽఽదర్శతలే ప్రశ్నే పశ్యత్యాత్మాన మాత్మని"

ఇత్యాదిస్మృతిభ్యశ్చ.

"త మేతం వేదానువచనేన బ్రాహ్మణా వివిదిషన్తి యజ్ఞేన దానేన తపసాఽనాశకేనేత్యేవ కేనచ యజేతాని వా దర్వీవరో మేషానుపమన్తవానివ భవతి." ఇత్యా

దిశ్రుతిభ్యః జ్ఞానాదేవ ముక్తిః భవతి, జ్ఞానాదేవతుకైవల్యం ప్రాప్యతే లేనముచ్యతే. 'బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమ్' "తరతి శోకమాత్మవిత్" "బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవ భవతి" "బ్రహ్మైవ సన్ బ్రహ్మాప్యేతి" "తమేవ విదిత్వా ఽతిమృత్యుమేతి నాన్యఃపన్థా విద్యతే ఽయనాయ" ఇతి, "ఆనందో బ్రహ్మణో విద్వాన్ న బిభేతి కుతశ్చన" ఇతి. "ఇహ చేదవేదీదథ సత్యమస్తి న చేదిహావేదీన్మహతీ వినష్టిః" "యదా చర్మవదాకాశం వేష్టయిష్యన్తి మానవాః, తదా దేవమవిజ్ఞాయ దుఃఖస్యాన్తో భవిష్యతి" "న కర్మణా న ప్రజయా ధనేన త్యాగేనైకే అమృతత్వ మానశుః" "వేదాన్తవిజ్ఞాన సునిశ్చితార్థాః సన్న్యాసయోగాద్యతయః శుద్ధసత్త్వాః, తే బ్రహ్మలోకేతు పరాన్తకాలే పరామృతాత్పరిముచ్యన్తి సర్వే" ఇత్యాదిశ్రుతిభ్యః. శూద్ర స్సుఖ మవాప్నుయాదితి శ్రవణేనైవ; న తు జపయజ్ఞేన "తస్మాచ్ఛూద్రో యజ్ఞేఽనవక్లృప్తః" ఇతి శ్రుతేః. "శ్రవయే చ్చతురో వర్ణాన్ కృత్వా బ్రాహ్మణ మగ్రతః" ఇత్యాదినా మహాభారతాది శ్రవణ మనుజ్ఞాయతే "సుగతి మియా చ్ఛ్రవణాచ్చ శూద్రయోనిః" ఇతి వరాహపురాణే. యః శూద్రః శృణుయాత్ స సుఖ మవాప్నుయాదితి వ్యవహితేన సంబన్ధః త్రైవర్ణికాన్ కీర్తయే దిత్యనేన. ౧౩.

టీ. ఈవిష్ణుసహస్రనామజపమువలన బ్రాహ్మణుఁడు వేదాంతములయర్థ మగు బ్రహ్మము నెఱుఁగును. క్షత్రియుఁడు శత్రుజయము నొందును. వైశ్యుఁడు ధనసమృద్ధి గలవాఁడగును. శూద్రుఁడు శ్రవణమాత్రముననే సుఖము నొందును. (విశేషవిషయము—జపమువలననే మోక్షము గలుగునా యనిన, జపముచేతనే సాక్షాత్తుగా మోక్షము గలుగదు. అయినను, జపముచే జిత్తశుద్ధియిం దద్ద్వారా జ్ఞానమును, జ్ఞానముచే మోక్షమును గలుగును. ఈవిషయమునే యనేక శ్రుతిస్మృతు లుద్ఘోషించుచున్నవి.

ధర్మార్థి ప్రాప్నుయా ద్ధర్మ మర్థార్థి చార్థ మాప్నుయాత్,
కామా నవాప్నుయా త్కామీ ప్రజార్థి చాప్నుయా త్ప్రజామ్.

శం. భా. చతురాదీనా మాత్మయుక్తేన మనసా ఽధిష్ఠితానాం స్వేషు స్వేషు విషయే వ్యనుపూపతః ప్రవృత్తిః కామః ప్రకాయశ ఇతి ప్రకా సంకలనిః. ౧౪౪.

టీ. ధర్మముగోరువాఁడు ధర్మమును, ధనము గోరువాఁడు ధనమును, కామములు గోరువాఁడు కామములను, సంతతిఁ గోరువాఁడు సంతతిని బడయును. ౧౪౪.

భక్తిమాన్ యస్సదోత్థాయ శుచి స్తద్గతమానసః,
సహస్రం వాసుదేవస్య వామ్నా మేత త్ప్రకీర్తయేత్. ౧౪౫

యశః ప్రాప్నోతి విపులం జ్ఞాతిప్రాధాన్య మేవ చ,
అచలాం శ్రియ మాప్నోతి శ్రేయః ప్రాప్నో త్యనుత్తమమ్.
న భయం క్వచి దాప్నోతి వీర్యం తేజశ్చ విన్దతి,
భవత్యరోగో ధృతిమా బలరూపసమన్వితః. ౧౨౭

రోగార్తో ముచ్యతే రోగా ద్బద్ధో ముచ్యేత బన్ధనాత్.
భయా న్ముచ్యేత భీతస్తు ముచ్యేతాపన్న ఆపదః. ౧౨౮

దుర్గాణ్యతితరత్యాశు పురుషః పురుషోత్తమమ్,
స్తువన్నామసహస్రేణ నిత్యం భక్తిసమన్వితః. ౧౨౯

వాసుదేవాశ్రయో మర్త్యో వాసుదేవపరాయణః,
సర్వపాపవిశుద్ధాత్మా యాతి బ్రహ్మ సనాతనమ్. ౧౩౦

న వాసుదేవభక్తానా మశుభం విద్యతే క్వచిత్,
జన్మమృత్యుజరావ్యాధిభయం నైవోపజాయతే. ౧౩౧

శం॥ భా॥ భక్తిమా నిత్యాదినా భక్తిమతః శుచేః పఠతమేవ ముద్యుక్తస్యై కాగ్రచిత్తస్య శ్రద్ధో ర్విహితఫలాధికారిణః ఫలవిశేషం దర్శయతి.

తా॥ 'భక్తిమాన్' మొదలగుశ్లోకములచేత, భక్తిగలవాడును, పరిశుద్ధుడును, ఎల్లప్పుడు ప్రయత్నము గలవాడును, ఏకాగ్రచిత్తుడును, శ్రద్ధగలవాడును, వేఱు వేఱుఫలములఁ గోరువాడును వగువానికి నెవ్వేఱుఫలములు గలుగుచున్నవి—— అ వెట్లనఁగా:—

తా॥ ౧౨౫. ఎవఁ డుదయమునసే లేచి యావిష్ణువునందే మన సుంచినవాఁడై,భగ వన్నామములు వేయింటిని లిఖించునో ౧౨౬. వానిలోఁ గీర్తిగోరువాఁడు గీర్తి గొం దును. దాయాదులలో మేటి యగును. తఱుగని కలిమి గొందును. ౧౨౭.ఎప్పుడు నుభ యము గొందఁడు. బలపరాక్రమముల ఁ గొందగలవాఁడయి కాంతిమంతుఁ డగును. ౧౨౮. రోగపీడితుఁడు వీరోగఁ డగును. చెఱ గొందినవాఁడు చెఱనుండి విడుదల గొందును. భీతుఁడు భయమునుండి తొలఁగును.ఇడుములనొందినవాఁ డిడుములనుండి విడి పించుకొనును. మునుపుఁడు పఠితము భక్తితోఁ గూడి విష్ణుసహస్రనామస్తవమే స్తుతిం చుచుఁ గష్టములన్నిటినుండి తొలఁగును. ౧౩౦. వాసుదేవునిధ్యానమే ముఖ్యముగఁ

గలవాఁడు, వాసుదేవుని పేరించువాఁడు సకలపాపములనుండి విడువడి పరిశుద్ధుఁడై, నిత్యుఁడగు పరబ్రహ్మ మగుచున్నాఁడు. ౧౩౦. వాసుదేవభక్తుల కెన్నఁడు గీడు గలుగదు. జన్మము జర మృత్యువు రోగములు పీనివలని భయంబు వారికి లేనేలేదు. ౧౩౧.

ఇమం స్తవ మధీయానః శ్రద్ధాభక్తిసమన్వితః,
యుజ్యేతాత్మసుఖంత్యంతి శ్రీధృతిస్మృతికీర్తిభిః. ౧౩౨

శం. భా. శ్రద్ధా ఆస్తిక్యబుద్ధిః భక్తిః ఋజుతాత్పర్యం ఆత్మనః సుఖం ఆత్మ సుఖం లేన చ, తాత్పర్యాదిభిశ్చ యుజ్యతే.౧౩౨.

తా. శ్రీవిష్ణునామస్తోత్రమును శ్రద్ధాభక్తులతోఁ బఠించువాఁడు మనస్సుఖము, ఓర్పు, కల్మి, సంతోషము, బుద్ధి, కీర్తి యను సుగుణములతోఁ గూడినవాఁ డగును.

న క్రోధో న చ మాత్సర్యం న లోభో నాశుభా మతిః,
భవంతి కృతపుణ్యానాం భక్తానాం పురుషోత్తమే. ౧౩౩

శం. భా. న చ క్రోధో న మాత్సర్యం న లోభో నాశుభా మతి రితి ఇతా రాను బంధరహితేన నకారేణ సమస్తపదత్రయం. క్రోధాదయో న భవంతి మాత్సర్యం చ న భవతీత్యర్థః. ౧౩౩.

తా. పురుషోత్తమునియందు భక్తు లగు పుణ్యాత్ములకు కోపము, ద్వేషము, లోభము (పేరాస) మొదుగని యివి కలుగవేరవు. ౧౩౩.

ద్యౌస్సచంద్రార్కనక్షత్రా ఖం దిశో భూర్మహోదధిః,
వాసుదేవస్య వీర్యేణ విధృతాని మహాత్మనః. ౧౩౪

తా. మహాత్ముఁడగు వాసుదేవుని ప్రభావముచేతనే చంద్రుఁడు, సూర్యుఁడు, నక్షత్రములు వీనితోఁ గూడిన స్వర్గము, ఆకాశము, దిక్కులు, భూమి, మహాసముద్ర ములు ధరింపఁబడియున్నవి. ౧౩౪.

ససురాసురగంధర్వంసయక్షోరగరాక్షసమ్,
జగద్వశే వర్తతేదం కృష్ణస్య సచరాచరమ్. ౧౩౫

తా. దేవతలు, అసురులు, గంధర్వులు, యక్షులును, పన్నగములు, రాక్ష సులును, స్థావరజంగమరూపంబగు జగత్తును శ్రీకృష్ణుని యధీనమం దున్నది. ౧౩౫.

ఇంద్రియాణి మనో బుద్ధిస్సత్త్వం తేజో బలం ధృతిః,
వాసుదేవాత్మకా న్యాహుఃక్షేత్రం క్షేత్రజ్ఞ ఏవచ. ౧౩౬

తా. జ్ఞానకర్మేంద్రియములు మనస్సు, బుద్ధి, సత్త్వము, తేజస్సు, బలము, ధైర్యము, శరీరము, జీవుడు ఇవి యెల్లవానుదేవస్వరూపము లనియే చెప్పఁబడియున్నవి.

శం. భా. ద్యౌ: సచన్ద్రార్కనక్షత్రేత్యాదినాన్తర్యస్య వాసుదేవస్య మాహాత్మ్యకథనేనోక్తానాం ఫలానాం ప్రాప్తివచనం యథార్థికథనం నార్థవాద ఇతి దర్శయతి.

టీ. 'ద్యౌ: సచన్ద్రార్కనక్షత్ర' అను నీమొదలగుశ్లోకములచేఁ జెప్పినవిషయము స్తోత్రములకు నర్హుఁడగువాసుదేవుని మాహాత్మ్యముచెప్పుటచే నీయాఫలములు గలుగునని చెప్పట యథార్థము చెప్పటయే కాని యర్థవాదము (స్తుతివాక్యము) మాత్రము కా దని తెలుపుచున్నది.

సర్వాగమానా మాచారః ప్రథమం పరికల్ప్యతే,
ఆచారప్రభవో ధర్మః ధర్మస్య ప్రభురచ్యుతః. ౧౩౭

ఋషయః పితరో దేవా మహాభూతాని ధాతవః,
జఙ్గమాజఙ్గమం చేదం జగన్నారాయణోద్భవమ్. ౧౩౮

యోగో జ్ఞానం తథా సాంఖ్యం విద్యా శిల్పాదికర్మ చ,
వేదా శ్శాస్త్రాణి విజ్ఞానమేతత్సర్వం జనార్దనాత్. ౧౩౯

ఏకో విష్ణు ర్మహద్భూతం పృథగ్భూతాన్యనేకశః,
త్రీ ఁ లోకాఁ వ్యాప్యభూతాత్మా భుంక్తే విశ్వభుగవ్యయః.

శం. భా. 'సర్వాగమానా మాచారః ప్రథమం పరికల్ప్యతే, 'ఆచారప్రభవో ధర్మో ధర్మస్య ప్రభు రచ్యుతః' ఇత్యనేనావాన్తరవాక్యేన సర్వధర్మాణా మాచారవత ఏవాధికార ఇతి దర్శయతి.

టీ. "సర్వాగమానా మాచార." అను నీయవాంతరవాక్యముచేత ధర్మముల కన్నిటికిని నాచారవంతునకే యర్హత కాని యితరులకు లే దని సూచింపఁబడినది.

తా. అన్ని వేదములకు నాచారము ముఖ్యముగా మొదటఁ జెప్పఁబడుచున్నది. ధర్మ మాచారమునుండి పుట్టుచున్నది. ధర్మమునకు నచ్యుతుఁడే ప్రభువు. ౧౩౮. ఋషులు, పితృదేవతలు, దేవతలు, పంచమహాభూతములు, సప్తధాతువులు, స్థావరజంగ

మాత్మకమైన యీజగము ఇవి యెల్ల శ్రీమన్నారాయణునివలనఁ బుట్టినవి. ౧౩౯. యోగము, జ్ఞానము, సాంఖ్యము, సకలవిద్యలు, శిల్పములు మొదలగు కర్మలు, వేదములు, శాస్త్రములు, సకలశాస్త్ర జ్ఞానము ఇవి యెల్లను జనార్దనుని మూలమనఁగనే కలుగుచున్నవి. ౧౩౯. విష్ణు వొక్కఁడే మహాభూతము. తక్కిన వెల్ల ఆనేకభూతములు. అభూతాత్మయగు ఆద్యుఁడయిన విష్ణు వొక్కఁడే ముజ్జగములను వ్యాపించి యనుభవించుచున్నాఁడు.

ఇతి శ్రీమహాభారతే ఆనుశాసనికపర్వణి భీష్మయుధిష్ఠిరసంవాదే
విష్ణుసహస్రనామస్తోత్రం సంపూర్ణమ్.

ఇమం స్తవం భగవతో విష్ణో ర్వ్యాసేన కీర్తితమ్,
యే పఠే ద్య ఇచ్ఛే త్పురుషః శ్రేయః ప్రాప్తుం శుభాని చ. ౧౪౧
విశ్వేశ్వర మజం దేవం జగతః ప్రభుమవ్యయమ్,
భజన్తి యే పుష్కరాక్షం న తే యాన్తి పరాభవమ్. ౧౪౨

శం భా. ఇమం స్తవ మిత్యాదినా సహస్రనామ్నేన భగవతా కృష్ణద్వైపాయనేన సాక్షా న్నారాయణేన కృత మితి సర్వైరేవార్థిభిః సాదరం పఠితవ్యం.

సర్వఫలసిద్ధయ ఇతి దర్శయతి విశ్వేశ్వర మిత్యాదినా, విశ్వేశ్వరోపాసనా దేవస్తోతార స్తే ధన్యాః కృతార్థాః కృతకృత్యా ఇతి. 'ఆదరేణ యథా స్తౌతి ధనవన్తం ధనేచ్ఛయా, తథాచే ద్విశ్వకర్తారం కో న ముచ్యేత బన్ధనాత్' ఇతి వ్యాసవచనాత్. ప్రమాదా త్కుర్వతాం కర్మ ప్రచ్యవేతాధ్వరేషు యత్, స్మరణా దేవ తద్విష్ణోః సంపూర్ణం స్యా దితి శ్రుతేః.

సహస్రనామసంబంధివ్యాఖ్యా సర్వసుఖావహా,
శ్రుతిస్మృతిన్యాయమూలా రచితా హరిపాదయోః.

ఇతి శ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్య శ్రీశంకరాచార్యవిరచితం
విష్ణోర్నామసహస్రభాష్యం సమాప్తమ్.

టీ. సహస్రనామస్తోత్రము సర్వజ్ఞుఁ డయిన భగవంతుఁడగు శ్రీవేదవ్యాస మునీంద్రునిచేత రచియింపఁబఁడినది కావున నీస్తోత్రము నాదరంబులో భక్తులు పఠింప వలయును. వారికి సర్వసిద్ధులును గలుగును.

కా. జగదుత్పత్తిలయకారణభూతుఁ డయిన విశ్వేశ్వరుఁ డగు మహావిష్ణువు నెవరు సహస్రనామములచే స్తోత్రము చేయుచున్నారో వా రోటమి నొందరు.

ఇది శంకరభాష్యాంధ్రపరణము సమాప్తము.

శ్రీ విష్ణు సహస్రనామ స్తోత్రమ్

శుక్లాంబరధరం విష్ణుం శశివర్ణం చతుర్భుజమ్,
ప్రసన్నవదనం ధ్యాయే త్సర్వవిఘ్నోపశాన్తయే.

గురు ధ్యానాదికమ్

హరిః ఓమ్.

వ్యాసం వసిష్ఠనప్తారం శక్తేః పౌత్ర మకల్మషమ్,
పరాశరాత్మజం వన్దే శుకతాతం తపోనిధిమ్. ౧

వ్యాసాయ విష్ణురూపాయ వ్యాసరూపాయ విష్ణవే,
నమో వై బ్రహ్మనిధయే వాసిష్ఠాయ నమోనమః. ౨

అవికారాయ శుద్ధాయ నిత్యాయ పరమాత్మనే,
సదైకరూపరూపాయ విష్ణవే సర్వజిష్ణవే. ౩

యస్య స్మరణమాత్రేణ జన్మసంసారబన్ధనాత్,
విముచ్యతే నమస్తస్మై విష్ణవే ప్రభవిష్ణవే. ౪

ఓం నమో విష్ణవే ప్రభవిష్ణవే.

[సచ్చిదానన్దరూపాయ కృష్ణాయాక్లిష్టకారిణే,
నమోవేదాత్మవేద్యాయ గురవే బుద్ధిసాక్షిణే.

కృష్ణద్వైపాయనం వ్యాసం సర్వలోకహితే రతమ్,
వేదాబ్జభాస్కరం వన్దే శమాదినిలయం మునిమ్.

సహస్రమూర్తేః పురుషోత్తమస్య సహస్ర నేత్రాననపాదబాహోః,
సహస్రనామ్నాం స్తవనం ప్రశస్తంనిరుచ్యతేజన్మజరాదిహాన్యై.]

పూర్వపీఠిక

వైశంపాయన ఉవాచ—

శ్రుత్వా ధర్మాన్యశేషేణ పావనాని చ సర్వశః,
యుధిష్ఠిర శ్శాన్తనవం పునరేవాభ్యభాషత. ౧

యుధిష్ఠిర ఉవాచ—

కిమేకం దైవతం లోకే కిం వాఽప్యేకం పరాయణమ్,
స్తువన్తః కం కమర్చన్తః ప్రాప్నుయు ర్మానవా శ్శుభమ్. ౨
కో ధర్మస్సర్వధర్మాణాం భవతః పరమో మతః,
కిం జపన్ముచ్యతే జన్తు ర్జన్మసంసారబన్ధనాత్ ౩

భీష్మ ఉవాచ—

జగత్ప్రభుం దేవ దేవమనన్తం పురుషోత్తమమ్,
స్తువన్నామసహస్రేణ పురుష స్సతతోత్థితః. ౪
తమేవార్చయ న్నిత్యం భక్త్యా పురుష మవ్యయమ్,
ధ్యాయం స్తువన్నమస్యంశ్చ యజమాన స్తమేవచ. ౫
అనాదినిధనం విష్ణుం సర్వలోకమహేశ్వరమ్,
లోకాధ్యక్షం స్తువన్నిత్యం సర్వదుఃఖాతిగో భవేత్ ౬
బ్రహ్మణ్యం సర్వధర్మజ్ఞం లోకానాం కీర్తివర్ధనమ్,
లోకనాథం మహద్భూతం సర్వభూతభవోద్భవమ్. ౭
ఏష మే సర్వధర్మాణాం ధర్మో ఽధికతమో మతః,
యద్భక్త్యా పుణ్డరీకాక్షం స్తవై రర్చే న్నర స్సదా. ౮
పరమం యో మహత్తేజః పరమం యో మహత్తపః,
పరమం యో మహద్బ్రహ్మ పరమం యః పరాయణమ్. ౯
పవిత్రాణాం పవిత్రం యో మఙ్గళానాం చ మఙ్గళమ్,
దైవతం దేవతానాంచ భూతానాం యో ఽవ్యయః పితా. ౧౦
యత స్సర్వాణి భూతాని భవన్త్యాదియుగాగమే,
యస్మింశ్చ ప్రళయం యాన్తి పున రేవ యుగక్షయే. ౧౧
తస్య లోకప్రధానస్య జగన్నాథస్య భూపతే,

విష్ణో ర్నామసహస్రం మే శృణు పాపభయాపహమ్. ౧౨
యాని నామాని గౌణాని విఖ్యాతాని మహాత్మనః,
ఋషిభిః పరిగీతాని తాని వక్ష్యామి భూతయే. ౧౩
ఋషి ర్నామ్నాం(విష్ణో ర్నామ)సహస్రస్య వేదవ్యాసోమహాముని:
ఛన్దో ఽనుష్టుప్తథా దేవో భగవాఁ దేవకీసుతః.
అమృతాంశూద్భవో బీజం శక్తి ర్దేవకినందనః,
త్రిసామా హృదయం తస్య శాన్త్యర్థే వినియుజ్యతే.
విష్ణుం జిష్ణుం మహావిష్ణుం ప్రభవిష్ణుం మహేశ్వరమ్,
అనేకరూపదైత్యాన్తం నమామి పురుషోత్తమమ్.)

అంగన్యాసకరన్యాసౌ

అస్య శ్రీవిష్ణో ర్దివ్యసహస్రనామస్తోత్రమహామన్త్రస్య శ్రీవేద వ్యాసో భగవానృషిః, అనుష్టుప్ఛన్దః, శ్రీమహావిష్ణుః పరమాత్మా శ్రీమన్నారాయణో దేవతా, అమృతాంశూద్భవో భాను రితి బీజమ్, దేవకీనన్దన స్స్రష్టేతి శక్తిః, ఉద్భవక్షోభణో దేవ ఇతి పరమో మన్త్రః, శఙ్ఖభృన్నన్దకీ చక్రీతి కీలకమ్, శార్ఙ్గధన్వా గదాధర ఇత్యస్త్రమ్, రథాఙ్గపాణి రక్షోభ్య ఇతి నేత్రమ్, త్రిసామా సామగస్సామేతి కవచమ్, ఆనన్దం పరబ్రహ్మేతి యోనిః, ఋతుస్సుదర్శనః కాల ఇతి దిగ్బన్ధనః, విశ్వరూప ఇతి ధ్యానమ్, శ్రీమహావిష్ణు (ప్రీత్యర్థే) కైంకర్య రూపే శ్రీసహస్రనామజపే వినియోగః.

ధ్యానమ్

క్షీరోదన్వత్ప్రదేశే శుచిమణివిలసత్సైకతే మౌక్తికానాం
మాలాక్లప్తాసనస్థః స్ఫటికమణినిభై ర్మౌక్తికై ర్మణ్డితాఙ్గః,
శుభ్రై రభ్రై రదభ్రై రుపరివిరచితై ర్ముక్తపీయూషవర్షై
రానన్దీ నః పునీయా దరినలినగదాశఙ్ఖపాణి ర్ముకున్దః.
భూఃపాదౌ యస్య నాభి ర్వియదసు రనిల శ్చన్ద్రసూర్యౌచనేత్రే

కర్ణావాశాశ్శిరోద్యౌర్ముఖమపి దహనోయస్యవాసోఽయమబ్ధిః.
అన్తస్థం యస్య విశ్వం సురనరఖగగోభోగిగన్ధర్వదైత్యై
శ్చిత్రం రంరమ్యతే తం త్రిభువనవపుషం విష్ణు మీశం నమామి.
శాన్తాకారం భుజగశయనం పద్మనాభం సురేశం
విశ్వాకారం గగనసదృశం మేఘవర్ణం శుభాఙ్గమ్,
లక్ష్మీకాన్తం కమలనయనం యోగిహృద్ధ్యానగమ్యం
వన్దే విష్ణుం భవభయహరం సర్వలోకైకనాథమ్. [సితాఙ్గమ్,
మేఘశ్యామం పీతకౌశేయవాసం శ్రీవత్సాఙ్కం కౌస్తుభోద్భా
సితోపేతం పుణ్డరీకాయతాక్షం విష్ణుం వన్దేసర్వలోకైకనాథమ్.
సశఙ్ఖచక్రం సకిరీటకుణ్డలం సపీతవస్త్రం సరసీరుహేక్షణమ్,
సహారవక్షఃస్థలశోభికౌస్తుభం నమామి విష్ణుం శిరసా చతుర్భుజమ్.

ఇతి పూర్వపీఠికా.

హరిః ఓమ్.

విష్ణుసహస్రనామస్తోత్రప్రారంభః.

విశ్వం విష్ణుర్వషట్కారో భూతభవ్యభవత్ప్రభుః,
భూతకృద్భూతభృద్భావో భూతాత్మా భూతభావనః. ౧౪
పూతాత్మా పరమాత్మా చ ముక్తానాం పరమా గతిః,
అవ్యయః పురుష స్సాక్షీ క్షేత్రజ్ఞో ఽక్షరఏవచ. ౧౫
యోగోయోగవిదాం నేతా ప్రధానపురుషేశ్వరః,
నారసింహవపు శ్శ్రీమాన్ కేశవః పురుషో త్తమః. ౧౬
సర్వ శ్శర్వ శ్శివ స్థాణు ర్భూతాది ర్నిధిరవ్యయః,
సమ్భవో భావనో భర్తా ప్రభవః ప్రభురీశ్వరః. ౧౭
స్వయమ్భూ శ్శమ్భురాదిత్యః పుష్కరాక్షో మహాస్వనః,
అనాదినిధనో ధాతా విధాతా ధాతురుత్తమః. ౧౮
అప్రమేయో హృషీకేశః పద్మనాభోఽమరప్రభుః,

విశ్వకర్మా మను స్త్వష్టా స్థవిష్ఠ స్థవిరో ధ్రువః. ౧౯
అగ్రాహ్య శ్శాశ్వతః కృష్ణో లోహితాక్షః ప్రతర్దనః,
ప్రభూత స్త్రికకుద్ధామ పవిత్రం మఙ్గళం పరమ్. ౨౦
ఈశానః ప్రాణదః ప్రాణో జ్యేష్ఠః శ్రేష్ఠః ప్రజాపతిః,
హిరణ్యగర్భో భూగర్భో మాధవో మధుసూదనః. ౨౧
ఈశ్వరో విక్రమీ ధన్వీ మేధావీ విక్రమః క్రమః,
అనుత్తమో దురాధర్షః కృతజ్ఞః కృతి రాత్మవాన్. ౨౨
సురేశ శ్శరణం శర్మ విశ్వ రేతాః ప్రజాభవః,
అహ స్సంవత్సరో వ్యాళః ప్రత్యయ స్సర్వదర్శనః. ౨౩
అజ స్సర్వేశ్వర సిద్ధ సిద్ధి స్సర్వాది రచ్యుతః,
వృషాకపి రమేయాత్మా సర్వ యోగవినిస్సృతః. ౨౪
వసు ర్వసుమనా స్సత్య స్సమాత్మా సమ్మిత స్సమః,
అమోఘ పుణ్డరీకాక్షో వృషకర్మా వృషాకృతిః. ౨౫
రుద్రో బహుశిరా బభ్రు ర్విశ్వయోని శ్శుచిశ్రవాః,
అమృత శ్శాశ్వతస్థాణు ర్వరారోహో మహాతపాః. ౨౬
సర్వగ స్సర్వవిద్భాను ర్విష్వక్సేనో జనార్దనః,
వేదో వేదవిదవ్యంగో వేదాంగో వేదవిత్కవిః. ౨౭
లోకాధ్యక్ష స్సురాధ్యక్షో ధర్మాధ్యక్షః కృతాకృతః,
చతురాత్మా చతుర్వ్యూహ శ్చతుర్దంష్ట్ర శ్చతుర్భుజః. ౨౮
భ్రాజిష్ణు ర్భోజనం భోక్తా సహిష్ణు ర్జగదాదిజః,
అనఘో విజయో జేతా విశ్వయోనిః పునర్వసుః. ౨౯
ఉపేన్ద్రో వామనః ప్రాంశు రమోఘ శ్శుచిరూర్జితః,
అతీన్ద్ర స్సంగ్రహ స్సర్గో ధృతాత్మా నియమో యమః. ౩౦
వేద్యో వైద్య స్సదాయోగీ వీరహా మాధవో మధుః,
అతీన్ద్రియో మహామాయో మహోత్సాహో మహాబలః. ౩౧
మహాబుద్ధి ర్మహావీర్యో మహాశక్తి ర్మహాద్యుతిః,

అనిర్దేశ్యవపు శ్శ్రీమా నమేయాత్మా మహాద్రిధృత్. 30
మహేష్వాసో మహీభర్తా శ్రీనివాస స్సతాంగతిః,
అనిరుద్ధ స్సురానన్దో గోవిన్దో గోవిదాం పతిః. 33
మరీచి ర్దమనో హంస స్సుపర్ణో భుజగోత్తమః,
హిరణ్యనాభ స్సుతపాః పద్మనాభః ప్రజాపతిః, 3౪
అమృత్యు స్సర్వదృ స్సింహ స్సన్ధాతా సన్ధిమాన్ స్థిరః,
అజోదుర్మర్షణ శ్శాస్తా విశ్రుతాత్మా సురారిహా. 3౫
గురు ర్గురుతమో ధామ సత్య స్సత్యపరాక్రమః,
నిమిషోఽనిమిష స్స్రగ్వీ వాచస్పతిరుదారధీః. 3౬
అగ్రణీ ర్గ్రామణీ శ్శ్రీమా న్న్యాయో నేతా సమీరణః,
సహస్రమూర్ధా విశ్వాత్మా సహస్రాక్ష స్సహస్రపాత్. 3౭
ఆవర్తనో నివృత్తాత్మా సంవృత స్సంప్రమర్దనః,
అహస్సంవర్తకో వహ్ని రనిలో ధరణీధరః. 3౮
సుప్రసాదః ప్రసన్నాత్మా విశ్వసృ ద్విశ్వభు గ్విభుః,
సత్కర్తా సత్కృత స్సాధు ర్జహ్ను ర్నారాయణో నరః. 3౯
అసంఖ్యేయో ఽప్రమేయాత్మా విశిష్ట శ్శిష్టకృచ్ఛుచిః,
సిద్ధార్థ స్సిద్ధసఙ్కల్ప స్సిద్ధిద స్సిద్ధిసాధనః. ౪౦
వృషాహీ వృషభో విష్ణు ర్వృషపర్వా వృషోదరః,
వర్ధనో వర్ధమానశ్చ వివిక్తశ్శ్రుతిసాగరః. ౪౧
సుభుజో దుర్ధరో వాగ్మీ మహేన్ద్రో వసుదో వసుః,
నైకరూపో బృహద్రూపః శిపివిష్టః ప్రకాశనః. ౪౨
ఓజస్తేజోద్యుతిధరః ప్రకాశాత్మా ప్రతాపనః,
ఋద్ధ స్స్పష్టాక్షరో మన్త్ర శ్చన్ద్రాంశు ర్భాస్కరద్యుతిః. ౪౩
అమృతాంశూద్భవో భాను శ్శశబిన్దు స్సురేశ్వరః,
ఔషధం జగత స్సేతు స్సత్యధర్మపరాక్రమ. ౪౪
భూతభవ్యభవన్నాథ పవనః పావనోఽనలః,

కామహా కామకృత్కాన్తః కామః కామప్రదః ప్రభుః. ౪౫
యుగాదికృద్యుగావర్తో నైకమాయో మహాశనః,
అదృశ్యో వ్యక్తరూపశ్చ సహస్రజిదనన్తజిత్. ౪౬
ఇష్టో విశిష్టశ్శిష్టేష్టః శిఖండీ నహుషో వృషః,
క్రోధహా క్రోధకృత్కర్తా విశ్వబాహుర్మహీధరః. ౪౭
అచ్యుతః ప్రథితః ప్రాణః ప్రాణదో వాసవానుజః,
అపాంనిధి రధిష్ఠాన మప్రమత్తః ప్రతిష్ఠితః. ౪౮
స్కన్దః స్కన్దధరో ధుర్యో వరదో వాయువాహనః,
వాసుదేవో బృహద్భాను రాదిదేవః పురన్దరః. ౪౯
అశోక స్తారణ స్తార శ్శూర శ్శౌరి ర్జనేశ్వరః,
అనుకూల శ్శతావర్తః పద్మీ పద్మనిభేక్షణః. ౫౦
పద్మనాభో ఽరవిన్దాక్షః పద్మగర్భ శ్శరీరభృత్,
మహర్ధి ర్ఋద్ధోవృద్ధాత్మా మహాక్షో గరుడధ్వజః. ౫౧
అతుల శ్శరభో భీమ స్సమయజ్ఞో హవిర్హరిః,
సర్వలక్షణలక్షణ్యో లక్ష్మీవాన్ సమితిఞ్జయః. ౫౨
విక్షరో రోహితో మార్గో హేతు ర్దామోదర స్సహః,
మహీధరో మహాభాగో వేగవా నమితాశనః. ౫౩
ఉద్భవః క్షోభణో దేవః శ్రీగర్భః పరమేశ్వరః,
కరణం కారణం కర్తా వికర్తా గహనో గుహః. ౫౪
వ్యవసాయో వ్యవస్థానః సంస్థానస్థానదో ధ్రువః,
పరర్ధిః పరమస్పష్ట స్తుష్టః పుష్ట శ్శుభేక్షణః. ౫౫
రామో విరామో విర(తో) మార్గో నేయోనయోఽనయః,
వీర శ్శక్తిమతాంశ్రేష్ఠో ధర్మో ధర్మవిదుత్తమః. ౫౬
వైకుణ్ఠః పురుషః ప్రాణః ప్రాణదః ప్రణవః పృథుః,
హిరణ్యగర్భ శ్శత్రుఘ్నో వ్యాప్తో వాయు రధోక్షజః. ౫౭
ఋతు స్సుదర్శనః కాలః పరమేష్ఠీ పరిగ్రహః,

ఉగ్ర స్సంవత్సరో దక్షో విశ్రామో విశ్వదక్షిణః. ౫౮
విస్తారః స్థావరః స్థాణుః ప్రమాణం బీజమవ్యయమ్,
అర్థోఽ నర్థో మహాకోశో మహాభాగో మహాధనః. ౫౯
అనిర్విణ్ణ స్థవిష్ఠో భూ ర్ధర్మయూపో మహామఖః,
నక్షత్రనేమి ర్నక్షత్రీ క్షమః క్షామ స్సమీహనః. ౬౦
యజ్ఞ ఇజ్యో మహేజ్యశ్చక్రతు స్సత్రం సతాంగతిః,
సర్వదర్శీ విముక్తాత్మా సర్వజ్ఞో జ్ఞాన ముత్తమమ్. ౬౧
సువ్రత స్సుముఖ స్సూక్ష్మ స్సుఘోష స్సుఖద స్సుహృత్,
మనోహరో జితక్రోధో వీరబాహు ర్విదారణః. ౬౨
స్వాపన స్స్వవశో వ్యాపీ నైకాత్మానైకకర్మకృత్,
వత్సరో వత్సలో వత్సీ రత్నగర్భో ధనేశ్వరః. ౬౩
ధర్మకృ ద్ధర్మగు ర్ధర్మీ సదసత్క్షర మక్షరమ్,
అవిజ్ఞాతా సహస్రాంశు ర్విధాతా కృతలక్షణః. ౬౪
గభస్తినేమి స్సత్త్వస్థ స్సింహో భూతమహేశ్వరః,
ఆదిదేవో మహాదేవో దేవేశో దేవభృద్గురుః. ౬౫
ఉత్తరో గోపతి ర్గోప్తా జ్ఞానగమ్యః పురాతనః,
శరీరభూతభృ ద్భోక్తా కపీన్ద్రో భూరిదక్షిణః. ౬౬
సోమపోఽమృతప స్సోమః పురుజి త్పురుసత్తమః,
వినయో జయస్సత్యసంధో దాశార్హ స్సాత్వతాంపతిః. ౬౭
జీవో వినయితాసాక్షీ ముకున్దోఽమితవిక్రమః,
అమ్భోనిధి రనన్తాత్మా మహోదధిశయోఽన్తకః. ౬౮
అజో మహార్హ స్సాస్వభావ్యో జితామిత్రః ప్రమోదనః,
ఆనన్దో నన్దనో నన్ద స్సత్యధర్మా త్రివిక్రమః. ౬౯
మహర్షిః కపిలాచార్యః కృతజ్ఞో మేదినీపతిః,
త్రిపద స్త్రిదశాధ్యక్షో మహాశృంగః కృతాన్తకృత్. ౭౦
మహావరాహో గోవిన్ద స్సుషేణః కనకాంగదీ,

గుహ్యో గభీరో గహనో గుప్తశ్చక్రగదాధరః. ౭౧
వేధా స్వాంగోఽజితః కృష్ణో దృఢ స్సంకర్షణోఽచ్యుతః,
వరుణో వారుణో వృక్షః పుష్కరాక్షో మహామనాః. ౭౨
భగవాన్ భగహా నన్దీ వనమాలీ హలాయుధః,
ఆదిత్యో జ్యోతి రాదిత్య స్సహిష్ణు ర్గతిసత్తమః. ౭౩
సుధన్వా ఖణ్డపరశు ర్దారుణో ద్రవిణప్రదః,
దివిస్పృ క్సర్వదృ గ్వ్యాసో వాచస్పతి రయోనిజః. ౭౪
త్రిసామా సామగ స్సామ నిర్వాణం భేషజం భిషక్,
సన్న్యాసకృ చ్ఛమ శ్శాన్తో నిష్ఠా శాన్తిః పరాయణమ్. ౭౫
శుభాంగ శ్శాన్తిద స్స్రష్టా కుముదః కువలేశయః,
గోహితో గోపతి ర్గోప్తా వృషభాక్షో వృషప్రియః. ౭౬
అనివర్తి నివృత్తాత్మా సంక్షేప్తా క్షేమకృ చ్ఛివః,
శ్రీవత్సవక్షా శ్శ్రీవాస శ్శ్రీపతి శ్శ్రీమతాం వరః. ౭౭
శ్రీద శ్శ్రీశ శ్శ్రీనివాసః శ్రీనిధిః శ్రీవిభావనః,
శ్రీధరః శ్రీకర శ్శ్రేయః శ్రీమాన్ లోకత్రయాశ్రయః. ౭౮
స్వక్ష స్స్వఙ్గ శ్శతానన్దో నన్ది ర్జ్యోతిర్గణేశ్వరః,
విజితాత్మా విధేయాత్మా సత్కీర్తి శ్ఛిన్నసంశయః. ౭౯
ఉదీర్ణ స్సర్వతశ్చక్షు రనీశ శ్శాశ్వత స్థిరః,
భూశయో భూషణో భూతి ర్విశోక శ్శోకనాశనః. ౮౦
అర్చిష్మా నర్చితః కుమ్భో విశుద్ధాత్మావిశోధనః,
అనిరుద్ధోఽప్రతిరథః ప్రద్యుమ్నోఽమితవిక్రమః. ౮౧
కాలనేమినిహా వీర శ్శూర శ్శూరజనేశ్వరః,
త్రిలోకాత్మా త్రిలోకేశ: కేశవ: కేశిహా హరిః. ౮౨
కామదేవ: కామపాల: కామీ కాన్తః కృతాగమ:,
అనిర్దేశ్యవపు ర్విష్ణు ర్వీరో ఽనన్తో ధనఞ్జయ:. ౮౩
బ్రహ్మణ్యో బ్రహ్మకృ ద్బ్రహ్మా బ్రహ్మ బ్రహ్మవివర్ధనః,

బ్రహ్మవి ద్బ్రాహ్మణో బ్రహ్మీ బ్రహ్మజ్ఞో బ్రాహ్మణప్రియః. ౮౪
మహాక్రమో మహాకర్మా మహాతేజా మహోరగః,
మహాక్రతు ర్మహాయజ్వా మహాయజ్ఞో మహాహవిః. ౮౫
స్తవ్య స్తవప్రియ స్తోత్రం స్తుత స్తోతా రణప్రియః,
పూర్ణః పూరయితా పుణ్యః పుణ్యకీ ర్తి రనామయః. ౮౬
మనోజవ స్తీర్థకరో వసురేతా వసుప్రదః,
వసుప్రదో వాసుదేవో వసు ర్వసుమనా హవిః. ౮౭
సద్గతి స్సత్కృతి స్సత్తా సద్భూతి స్సత్పరాయణమ్,
శూరసేనో యదుశ్రేష్ఠ స్సన్నివాస స్సుయామునః. ౮౮
భూతావాసో వాసుదేవః సర్వాసునిలయోఽనలః,
దర్పహా దర్పదోఽదృప్తో దుర్ధరో ఽథాపరాజితః. ౮౯
విశ్వమూర్తి ర్మహామూర్తి ర్దీప్తమూర్తి రమూర్తిమాన్,
అనేకమూర్తి రవ్యక్త శ్శతమూర్తి శ్శతాననః. ౯౦
ఏకోనైక స్తవనః కః కిం యత్తత్పదమనుత్తమమ్,
లోకబన్ధు ర్లోకనాథో మాధవో భక్తవత్సలః. ౯౧
సువర్ణవర్ణో హేమాఙ్గో వరాంగ శ్చన్దనాఙ్గదీ,
వీరహా విషమ శ్శూన్యో ఘృతాశీ రచల శ్చలః. ౯౨
అమానీ మానదో మాన్యో లోకస్వామీ త్రిలోకధృత్,
సుమేధా మేధజో ధన్య స్సత్యమేధా ధరాధరః. ౯౩
తేజోవృషో ద్యుతిధర స్సర్వశస్త్రభృతాం వరః,
ప్రగ్రహో నిగ్రహో వ్యగ్రో నైకశృఙ్గో గదాగ్రజః. ౯౪
చతుర్మూర్తి శ్చతుర్బాహు శ్చతుర్వ్యూహ శ్చతుర్గతిః,
చతురాత్మా చతుర్భావ శ్చతు ర్వేదవిదేకపాత్. ౯౫
సమావర్తో నివృత్తాత్మా దుర్జయో దురతిక్రమః,
దుర్లభో దుర్గమో దుర్గో దురావాసో దురారిహా. ౯౬
శుభాఙ్గో లోకసారంగ స్సుతంతు స్తంతువర్ధనః,

ఇంద్రకర్తా మహాకర్తా కృతకర్తా కృతాగమః. ౯౭
ఉద్భవ స్సుందర స్సుందో రత్ననాభ స్సులోచనః,
అర్కో వాజసన శృంగీ జయన్త స్సర్వవిజ్జయీ. ౯౮
సువర్ణబిందు రక్షోభ్య స్సర్వవాగీశ్వరేశ్వరః,
మహాహ్రదో మహాగర్తో మహాభూతో మహానిధిః. ౯౯
కుముదః కుందరః కుందః పర్జన్యః పావనో ఽనిలః,
అమృతాంశో ఽమృతవపు స్సర్వజ్ఞ స్సర్వతోముఖః. ౧౦౦
సులభ స్సువ్రత స్సిద్ధ శత్రుజి చ్ఛత్రుతాపనః,
న్యగ్రోధోదుంబరో ఽశ్వత్థశ్చాణూరాన్ధ్రనిషూదనః. ౧౦౧
సహస్రార్చిస్సప్తజిహ్వస్సప్తైధాస్సప్తవాహనః,
అమూర్తి రనఘో ఽచిన్త్యో భయకృద్భయనాశనః. ౧౦౨
అణు ర్బృహ త్కృశః స్థూలో గుణభృ న్నిర్గుణో మహాన్,
అధృతః స్వధృత స్సాస్య(స్యః)శ్శాస్త్యః ప్రాగ్వంశో వంశవర్ధనః. ౧౦౩
భారభృత్కథితో యోగీ యోగీశః సర్వకామదః,
ఆశ్రమః శ్రమణః క్షామ స్సుపర్ణో వాయువాహనః. ౧౦౪
ధనుర్ధరో ధనుర్వేదో దణ్డో దమయితా దమః,
అపరాజిత స్సర్వసహో నియన్తా నియమో యమః. ౧౦౫
సత్త్వవాన్ సాత్త్విక స్సత్య స్సత్యధర్మపరాయణః,
అభిప్రాయః ప్రియార్హో ఽర్హః ప్రియకృ త్ప్రీతివర్ధనః. ౧౦౬
విహాయసగతి ర్జ్యోతి స్సురుచి ర్హుతభు గ్విభుః,
రవి ర్విలోచన స్సూర్యః సవితా రవిలోచనః. ౧౦౭
అనన్తహుతభు గ్భోక్తా సుఖదో నైకదో ఽగ్రజః,
అనిర్విణ్ణ స్సదామర్షీ లోకాధిష్ఠానమద్భుతమ్. ౧౦౮
సనాత్సనాతనతమః కపిలః కపి రవ్యయః,
స్వస్తిద స్స్వస్తికృత్ స్వస్తి స్స్వస్తిభుక్ స్వస్తిదక్షిణః. ౧౦౯
అరౌద్రః కుణ్డలీ చక్రీ విక్రమ్యూర్జితశాసనో,

శబ్దాతిగ శ్శబ్దసహ శ్శిశిర శ్శర్వరీకరః. ౧౧౦
అక్రూరః పేశలో దక్షో దక్షిణ: క్షమిణాంవరః,
విద్వత్తమో వీతభయః పుణ్యశ్రవణకీర్తనః. ౧౧౧
ఉత్తారణో దుష్కృతిహా పుణ్యో దుస్స్వప్ననాశనః,
వీరహా రక్షణ స్సన్తో జీవనం పర్యవస్థితః. ౧౧౨
అనన్తరూపో ఒనన్తశ్రీ ర్జితమన్యు ర్భయాపహః,
చతురశ్రో గభీరాత్మా విదిశో వ్యాదిశో దిశః. ౧౧౩
అనాది ర్భూర్భువో లక్ష్మీ స్సువీరో రుచిరాంగదః,
జననో జనజన్మాది ర్భీమో భీమపరాక్రమః. ౧౧౪
ఆధారనిలయో ధాతా పుష్పహాసః ప్రజాగరః,
ఊర్ధ్వగ స్సత్పథాచారః ప్రాణదః ప్రణవః పణః. ౧౧౫
ప్రమాణం ప్రాణనిలయః ప్రాణభృత్ప్రాణజీవనః,
తత్త్వం తత్త్వవిదేకాత్మా జన్మమృత్యుజరాతిగః. ౧౧౬
భూర్భువస్స్వస్తరు స్తార స్సవితా ప్రపితామహః,
యజ్ఞో యజ్ఞపతి ర్యజ్వా యజ్ఞాంగో యజ్ఞ వాహనః. ౧౧౭
యజ్ఞభృన్మ జ్ఞకృన్మజ్ఞీ యజ్ఞభు గ్మజ్ఞసాధనః,
యజ్ఞాన్తకృ ద్యజ్ఞగుహ్య మన్న మన్నాద ఏవచ. ౧౧౮
ఆత్మయోని స్స్వయంజాతో వైఖాన స్సామగాయనః,
దేవకీనన్దన స్స్రష్టా క్షితీశః పాపనాశనః. ౧౧౯
శఙ్ఖభృన్నన్దకీ చక్రీ శార్ఙ్గధన్వా గదాధరః,
రథాంగపాణి రక్షోభ్య స్సర్వప్రహరణాయుధః. ౧౨౦
(శ్రీసర్వప్రహరణాయుధోన్నమఇతి)
(వనమాలీ గదీ శార్ఙ్గీ శంఖ చక్రీ చ నన్దకీ,
శ్రీమాన్నారాయణో విష్ణు ర్వాసుదేవోఒభిరక్షతు.)

ఉత్తరపీఠికా.

ఇతీదం కీర్తనీయస్య కేశవస్య మహాత్మనః,
నామ్నాం సహస్రం దివ్యానామశేషేణ ప్రకీర్తితమ్. ౧౩౧
య ఇదం శృణుయా న్నిత్యం యశ్చాపి పరికీర్తయేత్,
నాశుభం ప్రాప్నుయా త్కించి త్సోఽముత్రేహ చ మానవః.
వేదాన్తగో బ్రాహ్మణస్యాత్ క్షత్త్రియో విజయీ భవేత్,
వైశ్యో ధనసమృద్ధస్యాచ్ఛూద్ర సుఖ మవాప్నుయాత్.
ధర్మార్థీ ప్రాప్నుయా ద్ధర్మ మర్థార్థీ చార్థ మాప్నుయాత్,
కామా నవాప్నుయా త్కామీ ప్రజార్థీ చాప్నుయా త్ప్రజాః.
భక్తిమాన్ య స్సదోత్థాయ శుచి స్తద్గతమానసః,
సహస్రం వాసుదేవస్య నామ్నా మేత త్ప్రకీర్తయేత్. ౧౩౫
యశః ప్రాప్నోతి విపులం యాతి ప్రాధాన్య మేవన,
అచలాం శ్రియ మాప్నోతి శ్రేయః ప్రాప్నోత్యనుత్తమమ్.
న భయం క్వచి దాప్నోతి వీర్యం తేజశ్చ విన్దతి,
భవత్యరోగో ద్యుతిమా న్బలరూపగుణాన్వితః. ౧౩౭
రోగార్తో ముచ్యతే రోగా ద్బద్ధో ముచ్యేత బన్ధనాత్,
భయా న్ముచ్యేత భీత స్తు ముచ్యేతాపన్న ఆపదః. ౧౩౮
దుర్గాణ్యతితరత్యాశు పురుషః పురుషోత్తమమ్,
స్తువన్నామసహస్రేణ నిత్యం భక్తిసమన్వితః. ౧౩౯
వాసుదేవాశ్రయో మర్త్యో వాసుదేవపరాయణా,
సర్వపాపవిశుద్ధాత్మా యాతి బ్రహ్మ సనాతనమ్. ౧౪౦
న వాసుదేవభక్తానా మశుభం విద్యతే క్వచిత్,
జన్మమృత్యుజరావ్యాధిభయం నా ప్యుపజాయతే. ౧౪౧
ఇమం స్తవ మధీయాన శ్రద్ధాభక్తిసమన్వితః,
యుజ్యేతాత్మా సుఖక్షాన్తి శ్రీధృతిస్మృతికీర్తిభిః. ౧౪౨
న క్రోధో న చ మాత్సర్యం న లోభో నాశుభా మతిః,

భవన్తి కృతపుణ్యానాం భక్తానాం పురుషోత్తమే. ౧౩౩
ద్యౌ స్సచన్ద్రార్కనక్షత్రా ఖం దిశో భూ ర్మహోదధిః,
వాసుదేవస్య వీర్యేణ విధృతాని మహాత్మనః. ౧౩౪
సురాసురగన్ధర్వం సయక్షోరగరాక్షసం,
జగద్వశే వర్తతేఽదః కృష్ణస్య సచరాచరమ్. ౧౩౫
ఇన్ద్రియాణి మనో బుద్ధి స్సత్త్వం తేజో బలం ధృతిః,
వాసుదేవాత్మ కాన్యాహుః క్షేత్రం క్షేత్రజ్ఞ ఏవ చ. ౧౩౬
సర్వాగమానా మాచారః ప్రథమం పరికల్పితః,
ఆచారప్రభవో ధర్మో ధర్మస్య ప్రభు రచ్యుతః. ౧౩౭
ఋషయః పితరో దేవా మహాభూతాని ధాతవః,
జఙ్గమాజఙ్గమం చేదం జగన్నారాయణోద్భవమ్. ౧౩౮
యోగో జ్ఞానం తథా సాఙ్ఖ్యం విద్యా శిల్పాదికర్మ చ,
వేదా శ్శాస్త్రాణి విజ్ఞాన మేత త్సర్వం జనార్దనాత్. ౧౩౯
ఏకో విష్ణు ర్మహద్భూతం పృథగ్భూతా న్యనేకశః,
త్రీఁల్ లోకాన్ వ్యాప్య భూతాత్మా భుఙ్క్తే విశ్వభుగవ్యయః.
ఇమం స్తవం భగవతో విష్ణో ర్వ్యాసేన కీర్తితమ్,
పఠేద్య ఇచ్ఛే త్పురుషః శ్రేయః ప్రాప్తుం సుఖానిచ. ౧౪౧
విశ్వేశ్వర మజం దేవం జగతః ప్రభు మవ్యయమ్,
భజన్తి యే పుష్కరాక్షం న తే యాన్తి పరాభవమ్. ౧౪౨
నతే యాన్తి పరాభవ మోన్నమ ఇతి.

అర్జున ఉవాచ—

పద్మపత్రవిశాలాక్ష పద్మనాభ సురోత్తమ,
భక్తానా మనురక్తానాం త్రాతా భవ జనార్దన,

శ్రీభగవా నువాచ—

యో మాం నామసహస్రేణ స్తోతు మిచ్ఛతి పాణ్డవ,
సోఽహ మేకేన శ్లోకేన స్తుత ఏవ న సంశయః.

స్తుత ఏవ న సుశీయ ఓన్నమ ఇతి.

వ్యాస ఉవాచ—

వాసనా ద్వాసుదేవస్య వాసితం తే జగత్త్రయమ్,
సర్వభూతనివాసోఽసి వాసుదేవ నమోఽస్తుతే.
శ్రీవాసుదేవ నమోస్తుత ఓన్నమ ఇతి.

పార్వత్యువాచ—

కేనోపాయేన లఘునా విష్ణోర్నామసహస్రకమ్,
పఠ్యతే పణ్డితై ర్నిత్యం శ్రోతు మిచ్ఛా మ్యహం ప్రభో.

ఈశ్వర ఉవాచ—

శ్రీరామరామరామేతి రమేరామే మనోరమే,
సహస్రనామత స్తుల్యం రామనామ వరాననే.

స్తోత్రోవాచ—

నమోఽస్త్వనంతాయ సహస్రమూర్తయే
సహస్రపాదాక్షిశిరోరుబాహవే,
సహస్రనామ్నే పురుషాయ శాశ్వతే
సహస్రకోటీయుగధారిణే నమః.

పార్థాయ ఉవాచ—

యత్ర యోగేశ్వరః కృష్ణో యత్ర పార్థో ధనుర్ధరః,
తత్ర శ్రీ ర్విజయో భూతి ర్ధ్రువా నీతిర్మతి ర్మమ.

శ్రీభగవానువాచ—

అనన్యా శ్చింతయన్తో మాం యే జనాః పర్యుపాసతే,
తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం యోగక్షేమం వహామ్యహమ్.
పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతామ్,
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగేయుగే.
ఆర్తా విషణ్ణా శ్శిథిలాశ్చ భీతా
ఘోరేషు చ వ్యాధిషు వర్తమానాః,

సఙ్కీర్త్య నారాయణ శబ్దమాత్రం
విముక్తదుఃఖాః సుఖినోభవన్తి.

ఇతి శ్రీమహాభారతే శతసహస్రికాయాం సంహితాయాం వైయాసిక్యా మనుశాసనపర్వాన్తర్గత—ఆనుశాసనికపర్వణి మోక్షధర్మే భీష్మయుధిష్ఠిరసంవాదే శ్రీవిష్ణో ర్దివ్యసహస్రనామస్తోత్రం నామ ఏకోనషష్ట్యధికశతతమోఽధ్యాయః.

శ్రీవిష్ణుసహస్రనామస్తోత్రమ్
సమాప్తమ్.

శ్రీ గ స్తు.

శ్రీ విష్ణు సహస్ర నామావళిః

ఓం విశ్వస్మై (విశ్వాయ) నమః
విష్ణవే
వషట్కారాయ
భూతభవ్యభవత్ప్రభవే
భూతకృతే
భూతభృతే
భావాయ
భూతాత్మనే
భూతభావనాయ
పూతాత్మనే ౧౦
పరమాత్మనే
ముక్తానాంపరమాగతయే
అవ్యయాయ
పురుషాయ
సాక్షిణే
క్షేత్రజ్ఞాయ
అక్షరాయ
యోగాయ
యోగవిదాంనేత్రే
ప్రధానపురుషేశ్వరాయ ౨౦
నారసింహవపుషే
శ్రీమతే
కేశవాయ

ఓం పురుషోత్తమాయ నమః
సర్వస్మై (సర్వాయ)
శర్వాయ
శివాయ
స్థాణవే
భూతాదయే
నిధయే ౩౦
అవ్యయాయ
సంభవాయ
భావనాయ
భర్త్రే
ప్రభవాయ
ప్రభవే
ఈశ్వరాయ
స్వయమ్భువే
శమ్భవే
ఆదిత్యాయ ౪౦
పుష్కరాక్షాయ
మహాస్వనాయ
అనాదినిధనాయ
ధాత్రే
విధాత్రే
ధాతురుత్తమాయ

ఓం అప్రమేయాయ నమః
హృషీకేశాయ
పద్మనాభాయ
అమరప్రభవే
విశ్వకర్మణే
మనవే
త్వష్ట్రే
స్థవిష్ఠాయ
స్థవిరాయ ధ్రువాయ
అగ్రాహ్యాయ
శాశ్వతాయ
కృష్ణాయ
లోహితాక్షాయ
ప్రతర్దనాయ
ప్రభూతాయ
త్రికకుద్ధామ్(ద్ధామ్)ne
పవిత్రాయ
పరస్మైమంగళాయ
ఈశానాయ
ప్రాణదాయ
ప్రాణాయ
జ్యేష్ఠాయ
శ్రేష్ఠాయ
ప్రజాపతయే
హిరణ్యగర్భాయ
భూగర్భాయ
మాధవాయ
మధుసూదనాయ
ఈశ్వరాయ

ఓం విక్రమిణే నమః
ధన్వినే
మేధావినే
విక్రమాయ
క్రమాయ
అనుత్తమాయ
దురాధర్షాయ
కృతజ్ఞాయ
కృతయే
ఆత్మవతే
సురేశాయ
శరణాయ
శర్మణే
విశ్వరేతసే
ప్రజాభవాయ
అహ్నే
సంవత్సరాయ
వ్యాళాయ
ప్రత్యయాయ
సర్వదర్శనాయ
అజాయ
సర్వేశ్వరాయ
సిద్ధాయ
సిద్ధయే
సర్వాదయే
అచ్యుతాయ
వృషాకపయే
అమేయాత్మనే
సర్వయోగవినిస్సృతాయ
వసవే

ఓం వసుమనసే నమః
సత్యాయ
సమాత్మనే
అమ్మితాయ
సమాయ
అమోఘాయ ౧౧౧
పుండరీకాక్షాయ
వృషకర్మణే
వృషాకృతయే
రుద్రాయ
బహుశిరసే
బభ్రవే
విశ్వయోనయే
శుచిశ్రవసే
అమృతాయ
కాశ్యపాయ ౧౨౦
జగదాత్మయోనయే
మహర్షయే
సమాత్మనే
విశ్వతాత్మనే భాగవతే
మినాత్మకాయ
వినయాయ
జయాయ
మధవే
పీతవాససే
మహాపురుషాయ ౧౨౯
సర్వతశ్చక్షుషే
అనీశాయ
శాశ్వతాయ

ఓం ధర్మాధ్యక్షాయ నమః
కృతాకృతాయ
చతురాత్మనే
చతుర్వ్యూహాయ
చతుర్దంష్ట్రాయ
చతుర్భుజాయ
భ్రాజిష్ణవే ౧౩౮
భోజనాయ
భోక్త్రే
సహిష్ణవే
జగదాదిజాయ
అనఘాయ
విజయాయ
జేత్రే
విశ్వయోనయే
పునర్వసవే ౧౪౭
ఉపేంద్రాయ
వామనాయ
ప్రాంశవే
అజాయ
దురారోహాయ
సత్కీర్తయే
కుబేరాయ
లోకాభిరక్షిణే
సుమేధసే
మధురప్రియాయ ౧౫౬
వీరాయ
అక్షోభ్యాయ
రోహితాయ
మార్గాయ
హేతవే
దామోదరాయ
సహాయ
మహీధరాయ
మహాభాగాయ ౧౬౫
వేగవతే
అమితాశనాయ
ఉద్భవాయ
క్షోభణాయ
దేవాయ
శ్రీగర్భాయ
పరమేశ్వరాయ
కరణాయ
కారణాయ
కర్త్రే
వికర్త్రే
గహనాయ
గుహాయ
వ్యవసాయినే ౧౭౪
వ్యవస్థానాయ
సంస్థానాయ
స్థానదాయ
ధ్రువాయ
పరర్ధయే
పరమస్పష్టాయ
తుష్టాయ
పుష్టయే
శుభేక్షణాయ ౧౮౩
రామాయ
విరామాయ
విరతాయ
మార్గాయ
నేయాయ
నయాయ
అనయాయ
వీరాయ
శక్తిమతాంవరాయ ౧౯౨
ధర్మాయ
ధర్మవిదుత్తమాయ
వైకుంఠాయ
పురుషాయ
ప్రాణాయ
ప్రాణదాయ
ప్రణవాయ
పృథవే
హిరణ్యగర్భాయ ౨౦౧
శత్రుఘ్నాయ
వ్యాప్తాయ
అన్నాయ
అన్నాదాయ
వృషకపయే
అమేయాత్మనే
సర్వయోగవినిస్సృతాయ
వసవే
వసుమనసే

ఓం పద్మనాభాయ నమః
ప్రజాపతయే
అమృత్యవే
సర్వదృశే
సింహాయ
సన్ధాత్రే
సన్ధిమతే
స్థిరాయ
అజాయ
దుర్మర్షణాయ
శాస్త్రే
విశ్రుతాత్మనే
సురారిఘ్నే
గురవే
గురుతమాయ
ధామ్నే
సత్యాయ
సత్యపరాక్రమాయ
నిమిషాయ
అనిమిషాయ
స్రగ్వినే
వాచస్పతయే ఉదారధియే
అగ్రణ్యే
గ్రామణ్యే
శ్రీమతే
న్యాయాయ
నేత్రే
సమీరణాయ

ఓం సుతపసే నమః
పద్మనాభాయ
ప్రజాపతయే
అమృత్యవే
సర్వదృశే
సింహాయ ౧౦౦
సన్ధాత్రే
సన్ధిమతే
స్థిరాయ
అజాయ
దుర్మర్షణాయ
శాస్త్రే
విశ్రుతాత్మనే
సురారిఘ్నే
గురవే
గురుతమాయ ౧౧౦
ధామ్నే
సత్యాయ
సత్యపరాక్రమాయ
నిమిషాయ
అనిమిషాయ
స్రగ్వినే
వాచస్పతయే ఉదారధియే
అగ్రణ్యే
గ్రామణ్యే
శ్రీమతే ౧౨౦
న్యాయాయ
నేత్రే
సమీరణాయ

ఓం పద్మనాభాయ నమః

ఓం సహస్రమూర్ధ్నే నమః
విశ్వాత్మనే
సహస్రాక్షాయ
సహస్రపదే
ఆవర్తనాయ
నివృత్తాత్మనే
సంవృతాయ
సంప్రమర్దనాయ
అహస్సంవర్తకాయ
వహ్నయే
అనిలాయ
ధరణీధరాయ
సుప్రసాదాయ
ప్రసన్నాత్మనే
విశ్వసృజే
విశ్వభుజే
విభవే
సత్కర్త్రే
సత్కృతాయ
సాధవే
జహ్నవే
నారాయణాయ
నరాయ
అసంఖ్యేయాయ
అప్రమేయాత్మనే
విశిష్టాయ
శిష్టకృతే
శుచయే
సిద్ధార్థాయ

ఓం సిద్ధసఙ్కల్పాయ నమః
సిద్ధిదాయ
సిద్ధిసాధనాయ
వృషాహిణే
వృషభాయ
విష్ణవే
వృషపర్వణే
వృషోదరాయ
వర్ధనాయ
వర్ధమానాయ
వివిక్తాయ
శ్రుతిసాగరాయ
సుభుజాయ
దుర్ధరాయ
వాగ్మినే
మహేంద్రాయ
వసుదాయ
వసవే
నైకరూపాయ
బృహద్రూపాయ
శిపివిష్టాయ
ప్రకాశనాయ
ఓజస్తేజోద్యుతిధరాయ
ప్రకాశాత్మనే
ప్రతాపనాయ
ఋద్ధాయ
స్పష్టాక్షరాయ
మన్త్రాయ

ఓం చన్ద్రాంశవే నమః
భాస్కరద్యుతయే
అమృతాంశూద్భవాయ
భానవే
శశిబిన్దవే
సురేశ్వరాయ
ఔషధాయ
జగతస్సేతవే
సత్యధర్మపరాక్రమాయ
భూతభవ్యభవన్నాథాయ
పవనాయ
పావనాయ
అనలాయ
కామహ్నే
కామకృతే
కాన్తాయ
కామాయ
కామప్రదాయ
ప్రభవే
యుగాదికృతే 300
యుగావర్తాయ
నైకమాయాయ
మహాశనాయ
అదృశ్యాయ
వ్యక్తరూపాయ
సహస్రజితే
అనన్తజితే
ఇష్టాయ
విశిష్టాయ

ఓం శిష్టేష్టాయ నమః 310
శిఖణ్డినే
నహుషాయ
వృషాయ
క్రోధహ్నే
క్రోధకృతే కర్త్రే
విశ్వబాహవే
మహీధరాయ
అచ్యుతాయ
ప్రథితాయ
ప్రాణాయ 320
ప్రాణదాయ
వాసవానుజాయ
అపాంనిధయే
అధిష్ఠానాయ
అప్రమత్తాయ
ప్రతిష్ఠితాయ
స్కన్దాయ
స్కన్దధరాయ
ధుర్యాయ
వరదాయ 330
వాయువాహనాయ
వాసుదేవాయ
బృహద్భానవే
ఆదిదేవాయ
పురన్దరాయ
అశోకాయ
తారణాయ
తారాయ

ఓం కృష్ణాయ నమః
కపర్దినే
జనేశ్వరాయ
అనఘాయ
కపావక్త్రాయ
పద్మినే
పద్మవిభేదనాయ
పద్మనాభాయ
అరవిన్దాక్షాయ
పద్మగర్భాయ
శరీరభృతే
మహర్ధయే
ఋద్ధాయ
వృద్ధాత్మనే
మహాక్షాయ
గరుడధ్వజాయ
అతులాయ
శరభాయ
భీమాయ
సమయజ్ఞాయ
హవిర్హరయే
సర్వలక్షణలక్షణ్యాయ
లక్ష్మీవతే
సమితింజయాయ
విక్షరాయ
రోహితాయ
మార్గాయ
హేతవే
దామోదరాయ

ఓం సహాయ నమః
మహీధరాయ
మహాభాగాయ
వేగవతే
అమితాశనాయ
ఉద్భవాయ
క్షోభణాయ
దేవాయ
శ్రీగర్భాయ
పరమేశ్వరాయ
కరణాయ
కారణాయ
కర్త్రే
వికర్త్రే
గహనాయ
గుహాయ
వ్యవసాయాయ
వ్యవస్థానాయ
సంస్థానాయ
స్థానదాయ
ధ్రువాయ
పరర్ధయే
పరమస్పష్టాయ
తుష్టాయ
పుష్టాయ
శుభేక్షణాయ
రామాయ
విరామాయ
విరజాయ

ఓం మార్గాయ నమః
నేయాయ
నయాయ
అనయాయ ౪౦౦
వీరాయ
శక్తిమతాంశ్రేష్ఠాయ
ధర్మాయ
ధర్మవిదుత్తమాయ
వైకుణ్ఠాయ
పురుషాయ
ప్రాణాయ
ప్రాణదాయ
ప్రణ(వా)మాయ
పృథవే ౪౧౦
హిరణ్యగర్భాయ
శత్రుఘ్నాయ
వ్యాప్తాయ
వాయవే
అధోక్షజాయ
ఋతవే
సుదర్శనాయ
కాలాయ
పరమేష్ఠినే
పరిగ్రహాయ ౪౨౦
ఉగ్రాయ
సంవత్సరాయ
దక్షాయ
విశ్రామాయ
విశ్వదక్షిణాయ

ఓం విస్తారాయ నమః
స్థావరాయస్థాణవే
ప్రమాణాయ
బీజాయ అవ్యయాయ
అర్థాయ ౪౩౦
అనర్థాయ
మహాకోశాయ
మహాభోగాయ
మహాధనాయ
అనిర్విణ్ణాయ
స్థవిష్ఠాయ
అభవే
ధర్మయూపాయ
మహామఖాయ
నక్షత్రనేమయే ౪౪౦
నక్షత్రిణే
క్షమాయ
క్షామాయ
సమీహనాయ
యజ్ఞాయ
ఇజ్యాయ
మహేజ్యాయ
క్రతవే
సత్రాయ
సతాంగతయే ౪౫౦
సర్వదర్శినే
విముక్తాత్మనే
సర్వజ్ఞాయ
జ్ఞానముత్తమాయ

ఓం సువ్రతాయ నమః
సుముఖాయ
సూక్ష్మాయ
సుఘోషాయ
సుఖదాయ
సువృదే ౪౬౦
మనోహరాయ
జితక్రోధాయ
వీరబాహవే
విదారణాయ
స్వాపనాయ
స్వవశాయ
వ్యాపినే
నైకాత్మనే
నైకకర్మకృతే
వత్సరాయ ౪౭౦
వత్సలాయ
వత్సినే
రత్నగర్భాయ
ధనేశ్వరాయ
ధర్మకృతే
ధర్మగుపే
ధర్మిణే
సతే
అసతే
క్షరాయ ౪౮౦
అక్షరాయ
అవిజ్ఞాత్రే
సహస్రాంశవే

ఓం విధాత్రే నమః
కృతలక్షణాయ
గభస్తినేమయే
సత్త్వస్థాయ
సింహాయ
భూతమహేశ్వరాయ
ఆదిదేవాయ ౪౯౦
మహాదేవాయ
దేవేశాయ
దేవభృద్గురవే
ఉత్తరాయి
గోపతయే
గోప్త్రే
జ్ఞానగమ్యాయ
పురాతనాయి
శరీరభూతభృతే
భోక్త్రే ౫౦౦
కపీన్ద్రాయి
భూరిదక్షిణాయ
సోమపాయి
అమృతపాయ
సోమాయ
పురుజితే
పురుసత్తమాయ
వినయాయ
జయాయ
సత్యసన్ధాయ ౫౧౦
దాశార్హాయ
సాత్వతాంపతయే

ఓం జీవాయ నమః
వినయిత్రేసాక్షిణే
ముకున్దాయ
అమితవిక్రమాయ
అమ్భోనిధయే
అనంతాత్మనే
మహోదధిశయాయ
అన్తకాయ ౫౩౦
అజాయ
మహార్హాయ
స్వాభావ్యాయ
జితామిత్రాయ
ప్రమోదనాయ
ఆనన్దాయ
నన్దనాయ
ఆనన్దాయ
సత్యధర్మిణే
త్రివిక్రమాయ ౫౩౦
మహర్షయే కపిలాచార్యాయ
కృతజ్ఞాయ
మేదినీపతయే
త్రిపదాయ
త్రిదశాధ్యక్షాయ
మహాశృంగాయ
కృతాన్తకృతే
మహావరాహాయ
గోవిన్దాయ
సుషేణాయ ౫౪౦
కనకాఙ్గదినే

ఓం గుహ్యాయ నమః
గభీరాయ
గహనాయ
గుప్తాయ
చక్రగదాధరాయ
వేధసే
స్వాంగాయ
అజితాయ
కృష్ణాయ ౫౫౦
దృఢాయ
సఙ్కర్షణాయ అచ్యుతాయ
వరుణాయ
వారుణాయ
వృక్షాయ
పుష్కరాక్షాయ
మహామనసే
భగవతే
భగహ్నే
ఆనన్దినే ౫౬౦
వనమాలినే
హలాయుధాయ
ఆదిత్యాయ
జ్యోతిరాదిత్యాయ
సహిష్ణవే
గతిసత్తమాయ
సుధన్వినే
ఖణ్డపరశవే
దారుణాయ
ద్రవిణప్రదాయ ౫౭౦

ఓం దివిస్పృశే నమః
సర్వదృశేవ్యాసాయ
వాచస్పతయే అయోనిజాయ
త్రిసామ్నే
సామగాయ
సామ్నే
నిర్వాణాయ
భేషజాయ
భిషజే
సన్న్యాసకృతే ౫౮౦
శమాయ
శాన్తాయ
నిష్ఠాయై
శాన్తయే
పరాయణాయ
శుభాంగాయ
శాన్తిదాయ
స్రష్ట్రే
కుముదాయ
కువలేశయాయ ౫౯౦
గోహితాయ
గోపతయే
గోప్త్రే
వృషభాక్షాయ
వృషప్రియాయ
అనివర్తినే
నివృత్తాత్మనే
సంక్షేప్త్రే
క్షేమకృతే

ఓం శివాయ నమః ౬౦౦
శ్రీవత్సవక్షసే
శ్రీవాసాయ
శ్రీపతయే
శ్రీమతాంవరాయ
శ్రీదాయ
శ్రీశాయ
శ్రీనివాసాయ
శ్రీనిధయే
శ్రీవిభావనాయ
శ్రీధరాయ ౬౧౦
శ్రీకరాయ
శ్రేయసే
శ్రీమతే
లోకత్రయాశ్రయాయ
స్వక్షాయ
స్వంగాయ
శతానన్దాయ
నన్దయే
జ్యోతిర్గణేశ్వరాయ
విజితాత్మనే ౬౨౦
విధేయాత్మనే
సత్కీర్తయే
ఛిన్నసంశయాయ
ఉదీర్ణాయ
సర్వతశ్చక్షుషే
అనీశాయ
శాశ్వతస్థిరాయ

ఓం భూశయాయ నమః
భూషణాయ
భూతయే ౬౩౦
విశోకాయ
శోకనాశనాయ
అర్చిష్మతే
అర్చితాయ
కుమ్భాయ
విశుద్ధాత్మనే
విశోధనాయ
అనిరుద్ధాయ
అప్రతిరథాయ
ప్రద్యుమ్నాయ ౬౪౦
అమితవిక్రమాయ
కాలనేమినిఘ్నే
వీరాయ
శౌరయే
శూరజనేశ్వరాయ
త్రిలోకాత్మనే
త్రిలోకేశాయ
కేశవాయ
కేశిఘ్నే
హరయే ౬౫౦
కామదేవాయ
కామపాలాయ
కామినే
కాన్తాయ
కృతాగమాయ
అనిర్దేశ్యవపుషే

ఓం విష్ణవే నమః
వీరాయ
అనన్తాయ
ధనంజయాయ ౬౬౦
బ్రహ్మణ్యాయ
బ్రహ్మకృతే
బ్రహ్మణే
బ్రహ్మణే
బ్రహ్మవివర్ధనాయ
బ్రహ్మవిదే
బ్రాహ్మణాయ
బ్రహ్మిణే
బ్రహ్మజ్ఞాయ
బ్రాహ్మణప్రియాయ ౬౭౦
మహాక్రమాయ
మహాకర్మణే
మహాతేజసే
మహోరగాయ
మహాక్రతవే
మహాయజ్వనే
మహాయజ్ఞాయ
మహాహవిషే
స్తవ్యాయ
స్తవప్రియాయ ౬౮౦
స్తోత్రాయ
స్తుతయే
స్తోత్రే
రణప్రియాయ

ఓం పూర్ణాయ నమః
పూరయిత్రే
పుణ్యాయ
పుణ్యకీర్తయే
అనామయాయ
మనోజవాయ
తీర్థకరాయ
వసురేతసే
వసుప్రదాయ
వసుప్రదాయ
వాసుదేవాయ
వసవే
వసుమనసే
హవిషే
సద్గతయే
సత్కృతయే
సత్తాయై
సద్భూతయే
సత్పరాయణాయ
శూరసేనాయ
యదుశ్రేష్ఠాయ
సన్నివాసాయ
సుయామునాయ
భూతావాసాయ
వాసుదేవాయ
సర్వాసునిలయాయ
అనలాయ
దర్పఘ్నై
దర్పదాయ

ఓం దృప్తాయ నమః
దుర్ధరాయ
అపరాజితాయ
విశ్వమూర్తయే
మహామూర్తయే
దీప్తమూర్తయే
అమూర్తిమతే
అనేకమూర్తయే
అవ్యక్తాయ
శతమూర్తయే
శతాననాయ
ఏకస్మై (ఏకాయ)
నైకస్మై (నైకాయ)
సవాయ
కాయ
కస్మై (కిమే)
యస్మై (యతే)
తస్మై (తతే)
పదాయానుత్తమాయ
లోకబన్ధవే
లోకనాథాయ
మాధవాయ
భక్తవత్సలాయ
సువర్ణవర్ణాయ
హేమాంగాయ
వరాంగాయ
చన్దనాంగదినే
వీరఘ్నై
విషమాయ

ఓం శూన్యాయ నమః
ఘృతాశిషే
అచలాయ
చలాయ
అమానినే
మానదాయ
మాన్యాయ
లోకస్వామినే ౭౫౦
త్రిలోకధృతే
సుమేధసే
మేధజాయ
ధన్యాయ
సత్యమేధసే
ధరాధరాయ
తేజోవృషాయ
ద్యుతిధరాయ
సర్వశస్త్రభృతాంవరాయ
ప్రగ్రహాయ ౭౬౦
నిగ్రహాయ
వ్యగ్రాయ
నైకశృంగాయ
గదాగ్రజాయ
చతుర్మూర్తయే
చతుర్బాహవే
చతుర్వ్యూహాయ
చతుర్గతయే
చతురాత్మనే
చతుర్భావాయ ౭౭౦
చతుర్వేదవిదే

ఓం ఏకపాదే నమః
సమావర్తాయ
అనివృత్తాత్మనే
దుర్జయాయ
దురతిక్రమాయ
దుర్లభాయ
దుర్గమాయ
దుర్గాయ
దురావాసాయ ౭౮౦
దురారిఘ్నే
శుభాంగాయ
లోకసారంగాయ
సుతన్తవే
తన్తువర్ధనాయ
ఇన్ద్రకర్మణే
మహాకర్మణే
కృతకర్మణే
కృతాగమాయ
ఉద్భవాయ ౭౯౦
సున్దరాయ
సున్దాయ
రత్ననాభాయ
సులోచనాయ
అర్కాయ
వాజసనాయ
శృఙ్గినే
జయన్తాయ
సర్వవిజ్జయినే
సువర్ణబిన్దవే ౮౦౦

ఓం అక్షోభ్యాయ నమః
సర్వాగమాశ్రయేశ్వరాయ
మహాహ్రదాయ
మహాగర్తాయ
మహాభూతాశ్రయాయ
మహానిధయే
కుముదాయ
కుందరాయ
కుందాయ
పర్జన్యాయ ౮౧౦
పావనాయ
అనిలాయ
అమృతాశాయ
అమృతవపుషే
సర్వజ్ఞాయ
సర్వతోముఖాయ
సులభాయ
సువ్రతాయ
సిద్ధాయ
శత్రుజితే ౮౨౦
శత్రుతాపనాయ
న్యగ్రోధాయ
ఉదుంబరాయ
అశ్వత్థాయ
చాణూరాంధ్రనిషూదనాయ
సహస్రార్చిషే
సప్తజిహ్వాయ
సప్తైధసే
సప్తవాహనాయ

ఓం అమూర్తయే నమః ౮౩౦
అనఘాయ
అచింత్యాయ
భయకృతే
భయనాశనాయ
అణవే
బృహతే
కృశాయ
స్థూలాయ
గుణభృతే
నిర్గుణాయ ౮౪౦
మహతే
అధృతాయ
స్వధృతాయ
స్వాస్థ్యాయ
ప్రాగ్వంశాయ
వంశవర్ధనాయ
భారభృతే
కథితాయ
యోగినే
యోగీశాయ ౮౫౦
సర్వకామదాయ
ఆశ్రమాయ
శ్రమణాయ
క్షామాయ
సుపర్ణాయ
వాయువాహనాయ
ధనుర్ధరాయ
ధనుర్వేదాయ

ఓం దండ్రాయ నమః
దమయిత్రే
దమాయ
అపరాజితాయ
సర్వసహాయ
నియన్త్రే
అనియమాయ
అయమాయ
సత్త్వవతే
సాత్త్వికాయ
సత్యాయ
సత్యధర్మపరాయణాయ ౮౨౦
అభిప్రాయాయ
ప్రియార్హాయ
అర్హాయ
ప్రియకృతే
ప్రీతివర్ధనాయ
విహాయసగతయే
జ్యోతిషే
సురుచయే
హుతభుజే
విభవే ౮౩౦
రవయే
విరోచనాయ
సూర్యాయ
సవిత్రే
రవిలోచనాయ
అనన్తాయ
హుతభుజే

ఓం భోక్త్రే నమః
సుఖదాయ
నైకజాయ ౮౪౦
అగ్రజాయ
అనిర్విణ్ణాయ
సదామర్షిణే
లోకాధిష్ఠానాయ
అద్భుతాయ
సనాత్రే
సనాతనతమాయ
కపిలాయ
కపయే
అప్యయాయ ౮౫౦
స్వస్తిదాయ
స్వస్తికృతే
స్వస్తినే
స్వస్తిభుజే
స్వస్తిదక్షిణాయ
అరౌద్రాయ
కుణ్డలినే
చక్రిణే
విక్రమిణే
ఊర్జితశాసనాయ ౮౬౦
శబ్దాతిగాయ
శబ్దసహాయ
శిశిరాయ
శర్వరీకరాయ
అక్రూరాయ
పేశలాయ

ఓం దత్తాయ నమః
రక్షిణాయ
క్షమిణాంవరాయ
విద్వత్తమాయ
వీతభయాయ
పుణ్యశ్రవణకీర్తనాయ
ఉత్తారణాయ
దుష్కృతిఘ్నే
పుణ్యాయ
దుస్స్వప్ననాశనాయ
వీరఘ్నే
రక్షిణాయ
సన్తాయ
జీవనాయ
పర్యవస్థితాయ
అనన్తరూపాయ
అనన్తశ్రియే
జితమన్యవే
భయాపహాయ
చతురశ్రాయ
గభీరాత్మనే
విదిశాయ
వ్యాదిశాయ
దిశాయ
అనాదయే
భూర్భువాయ
లక్ష్మ్యై
సువీరాయ

ఓం రుచిరాఙ్గదాయ నమః
జననాయ
జనజన్మాదయే
భీమాయ
భీమపరాక్రమాయ
ఆధారనిలయాయ
ధాత్రే
పుష్పహాసాయ
ప్రజాగరాయ
ఊర్ధ్వగాయ
సత్పథాచారాయ
ప్రాణదాయ
ప్రణవాయ
పణాయ
ప్రమాణాయ
ప్రాణనిలయాయ
ప్రాణభృతే
ప్రాణజీవనాయ
తత్త్వాయ
తత్త్వవిదే
ఏకాత్మనే
జన్మమృత్యుజరాతిగాయ
భూర్భువస్స్వస్తరవే
తారాయ
సవిత్రే
ప్రపితామహాయ

ఓం యజ్ఞాయ నమః
యజ్ఞపతయే
యజ్వనే
యజ్ఞాఙ్గాయ
యజ్ఞవాహనాయ
యజ్ఞభృతే
యజ్ఞకృతే
యజ్ఞినే
యజ్ఞభుజే
యజ్ఞసాధనాయ ౯౫౦
యజ్ఞాన్తకృతే
యజ్ఞగుహ్యాయ
అన్నాయ
అన్నాదాయ
ఆత్మయోనయే

ఓం స్వయంజాతాయ నమః
వైఖానాయ
సామగాయనాయ
దేవకీనందనాయ
స్రష్ట్రే ౯౫౫
క్షితీశాయ
పాపనాశనాయ
శఙ్ఖభృతే
నన్దకినే
చక్రిణే
శార్ఙ్గధన్వనే
గదాధరాయ
రథాఙ్గపాణయే
అక్షోభ్యాయ
సర్వప్రహరణాయుధాయ నమ

చెన్నపురి : వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్‌వారి
'వావిళ్ల' ప్రెస్సున ముద్రితము.— 1999 Copies 1500

శ్రీలలితా సహస్రనామ స్తోత్రము

బ్రహ్మశ్రీ సింహంభట్ల రామమూర్తి శాస్త్రులవారిచే విరచితంబైన పరిమళమును ఆంధ్ర తాత్పర్య వివరణ సమన్వితము.

బ్రహ్మాండ పురాణాంతర్గతమైన శ్రీ హయగ్రీవుల వారిచే శ్రీవిద్యోపాసకాగ్రగణ్యుడగు అగస్త్య మహర్షులవారికి శ్రీలలితాదేవీ ప్రేరణచేత ఉపదేశింపబడినది ఈ లలితాసహస్రనామస్తోత్రము. ప్రతినిత్యము పఠించువారికి, ప్రతినిత్యమును, శుక్రవారము, పూర్ణిమ మున్నగు విశేష దినములందు పూజ చేయువారికి ఇహలోకమందు సకలాభీష్టములను, అంతమునందు మోక్షమును కలుగజేయునని ఉపాసకులనేకులు వెల్లడించియున్నారు.

శ్రీవిద్య యనగా బ్రహ్మవిద్యయనియు, అనేక కోటి జన్మలందు దేవతాంతరముల యొక్క పూజల నాచరించిన వారికీ జన్మమునందు లలితాంబికా నామ సంకీర్తనా ప్రాప్తి కలుగునని శాస్త్రము లుద్ఘోషించుచున్నవి. ఇట్టి లలితా సహస్రనామ స్తోత్రమును అందరికినీ తెలియునంతటి సులభశైలిలో ఆంధ్ర తాత్పర్యము ప్రతి నామమునకు వ్రాయబడినది. పారాయణము చేసుకొనువారికిని, పూజ చేసుకొనువారికిని ఉపయోగముగా నుండుటకై 1. శ్రీ లలితా సహస్రనామ పూర్వ పీఠిక, 2. సహస్ర నామ స్తోత్రము, 3. ఉత్తర పీఠిక, 4. ప్రతి నామ తాత్పర్యము, 5. లలితా సహస్రనామావళి, 6. త్రిశతి, నామావళులు, 7. ఖడ్గమాల, నామావళి, 8. అకారాదిగా సహస్రనామావళి యీ గ్రంథమున చేర్చబడినది. ఊరక సహస్రనామములతో పూజించుట కంటే అర్థమెరిగి పూజించుట కోటి గుణిత ఫలమను మహర్షుల సిద్ధాంతము ననుసరించి యీ గ్రంథము ప్రకటితమై యున్నది.

ధర రూ.80/- పోస్టేజీ ప్రత్యేకము